

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YEMİNLER	17
Yemin'in Hükümü	18
Söz Ve İşlerinde Kişinin Kendisine İtimad Edilmesini Sağlamak İçin Yemin Etmesi	18
Yemin'in Şartları	19
Sarih Ve Kinayeli Yemin	20
Sarih Ve Kinayeli Yeminin Hükümü	20
A) Sarih Yeminin Hükümü	20
B) Kinayeli Yeminin Hükümü	20
Yeminde Birr Ve Hıns'ın Mânâsı Ve Hükümleri	21
A) Yemin İle Birr (Sevaptar) Olmak	21
B) Yemin'de Hanis Olmak	21
Yeminde Birr Ve Hıns'ın Hükümü	21
Yemin'in Kefareti	22
Yemin Ahkâmıyla İlgili Bazı Meseleler	23
NEZİRLER	24
Nezr'in Meşru Olduğunun Delilleri	24
Nezr'in Hükümü	25
Nezr'in Çeşitleri	25
Nezr'in Hükümleri	25
Nezr'in Şartları	26
Sahih Olan Nezr'in Üzerine Terettüb Eden Hususlar	27
Mutlak Nezr'in Vakitle Sınırlı Olmaması	28
AVLANAN VE BOĞAZLANAN HAYVANLAR	29
Sayd (Avlanan Hayvanlar)	29
Avlanmanın Meşruiyeti	29
Avlanmanın Meşru Kılınmasının Hikmeti	29
Avlanmakta Meşru Olan Vesileler	30
Av İçin Yetiştirilmiş Hayvanlarla Avlanmak	31
Avlamanın Boğazlama Yerini Tutması	32
Zebaih (Boğazlanan Hayvanlar)	32
Zebh Ve Tezkiye Kelimeleri Arasındaki Fark	32
Tezkiye'nin Şart Olmasının Hikmeti	33
Tezkiye'nin Çeşitleri	33
Zebh'in Sahih Olmasının Şartları	34
Kesenle İlgili Şartlar	34
Kesilen Hayvanla İlgili Şartlar	35
Kesimde Kullanılan Aletle İlgili Şartlar	35
Mülâhazalar	36
Birinci Mülâhaza	36
İkinci Mülâhaza	36
Üçüncü Mülâhaza	37

Murdar Hayvanlardan Ve Kan'dan İstisna Edilenler	37
Hayvan Kesmenin Sünnetleri.....	37
AKİKA	38
Akikâ'nın Hükümü	39
Akika Kurbanını Kesme Zamanı	39
Akika'nın Teşri Kılınmasının Hikmeti	39
Erkek Ve Kız Çocuğu İçin Kesilecek Akika Kurbanı	40
Kesilecek Akika'nın Sayısı, Çocukların Sayısına Bağlıdır	40
Akika'nın Şartları	40
Akika Kurbanı İle Diğer Kurbanlar Arasındaki Farklar	41
Çocuğa Yedinci Gün İsim Vermek, Saçlarını Keserek Saçları Ağırlığınca Altın Veya Gümüş Vermek.....	41
Çocuğun Kulağına Ezan Okumak.....	42
Çocuğun Tahnik Edilmesi.....	42
Çocuğu Sünnet Ettirmek	42
Sünnet Ettirmenin (=Hitan'ın) Hükümü	43
Sünnetin (=Hitan'ın) Meşruiyetinin Delili	43
Sünnet'in (=Hitan'ın) Zamanı.....	43
Sünnet'in (=Hitan'ın) Meşruiyetinin Hikmeti.....	43
Doğan Çocuktan Ötürü Anne ve Babasına Gözaydınlığı Dilemek.....	43
YİYECEKLER VE İÇECEKLER	44
Helâl Ve Haram Olan Yiyecekler	44
Birinci Konu	44
İkinci Konu.....	45
Üçüncü Konu.....	46
Zaruret Hali	46
Helâl Ve Haram Olan Yiyecekler Hakkında Bir Hatime	47
Haram Olan Yiyecekler	47
Helâl Olan Yiyecekler	47
Helâl Olan İçecekler	47
Haram Olan İçecekler	48
Sarhoşluk Veren Her Madde Haramdır.....	48
Sarhoşluk Veren Her Maddenin Necis Olması.....	49
Sarhoşluk Veren Şeylerin Haram Kılınmasının Hikmeti	49
İçki İçmenin Hükümü	50
İçki İçmenin Cezası	50
İçki İçene Had Tatbik Edilmesinin Şartları	52
Had Cezaları Kim Tarafından Tatbik Edilir?	52
Uyuşturucular	53
Uyuşturucu Kullanmanın Cezası.....	53
İstisnaî Haller.....	53
ELBİSELER VE ZİNETLER	54

İstisna Edilen Şeyler	55
I. Altın Ve Gümüşün Kullanılmasının Haram Olduğunun Delilleri	55
Altın Ve Gümüşle Yamalanan Kapların Kullanılması	56
Altın Ve Gümüşle Kalaylanan Kapların Kullanılması	56
Altın Ve Gümüş Dışındaki Zînet Eşyalarından Yapılan Kapların Kullanılmasının Hükümü.....	56
Altın Ve Gümüşten Yapılan Kapların Kullanılmasının Haram Kılınmasındaki Hikmet.....	57
Bu Haramdan İstisna Edilenler	57
Altın Yüzüğün Hükümü.....	58
Allah'ın Hükümünde Gevşeklik Göstermek	58
II. İpekli Elbisenin Erkeklerle Haram Olması	59
İpeğin Erkeklerle Haram Kılınmasının Nedeni	59
İstisnaî Durumlar	59
Saf Olmayan İpeğin Hükümü	60
Kapı Veya Duvara İpek Perde Asmak	60
III. Saçları Siyaha Boyamak	60
Siyaha Boyamanın Haram Olmasının Sebebi	61
IV. Saça Saç Eklemek.....	61
Saça Saç Eklemenin Haram Kılınmasının Hikmeti.....	62
V. Dövme Yaptırmak, Yüzdeki Tüyleri Yolmak Ve Dişleri Birbirinden Ayırmak.....	62
Bu Haramlardan İstisna Edilenler	63
Dövme Yapmanın, Tüyleri Yolmanın Ve Dişlerin Arasını Ayırmanın Haram Kılınmasının Hikmeti	63
VI. Erkeğin Kendini Kadına, Kadının da Kendini Erkeğe Benzetmesi	63
Bu Benzetmenin Hükümü.....	63
VII. Suret Yapmak.....	64
Haram Olmaktan İstisna Edilen Suretler.....	64
Suret Yapmanın Haram Olduğunun Delilleri	64
Suret Yapmanın Haram Kılınmasının Nedeni.....	65
KEFARETLER.....	66
Kefaretin Meşruiyeti	66
Kefaretin Teşrî Kılınmasının Hikmeti.....	67
Kefaret Çeşitleri.....	67
A) Ramazan'da Cinsî Münasebet Nedeniyle Orucu Bozmanın Kefareti	67
Ramazan'da Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefareti Kime Vacib Olur?	68
Kefareti Eda Ederken Niyet Etmek.....	68
Kefaretle Beraber Kazanın da Vacib Olması	68
Cima Yapmak Suretiyle Ramazan Orucunu İfsad Eden Kişiye, Kefaretin Vacib Olduğunun Delili	68

B) Orucunu Aynı Sene İçinde Kaza Etmeyen Hastanın Ve Seferinin Kefareti	69
C) Oruç Tutamayan Yaşlı Kişinin Kefareti	70
D) Hamile Ve Emzikli Kadının Kefareti	70
E) Haccın Kefaretleri	70
F) Yemin Kefareti	72
G) Nezr Kefareti	72
H) Zıhar Kefareti	73
I) Adam Öldürmenin Kefareti	74
Kati İçin Kefaretin Vacib Olduğunun Delili	74
İ) Hadd Cezası Suçun Kefaretidir	75
Ahvâl-i Şahsiyye	75
NIKAH	76
Nikâh'ın Teşrî Kılınması	76
Evliliğe Teşvik	77
Nikâhın Teşrî Kılınmasının Hikmeti	77
Nikâhın Şer'î Hükümü	79
Evlenmemenin Müstehab Olması	79
Evlenmenin Mekruh Olması	80
Evlenmemenin Efdal Olması	80
Evlenmenin Efdal Olması	80
Ailenin İslâm'daki Yeri Ve Önemi	80
İslâm'ın Aileye Verdiği Önemin Tezahürleri	80
Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar Bir Mukaddime	82
Evlenilmesi Haram Olan Kadınların Kısımları	83
Evlenilmesi Ebediyyen Haram Olan Kadınlar	83
Ebedî Haramlığın Sebepleri	83
Kan Bağından Ötürü Haram Olanlar	83
Evlilik Bağıyla Haram Olanlar	84
Süt Nedeniyle Haram Olanlar	85
Süt Nedeniyle Haram Olanlar Evlilikle de Haram Olur	86
Geçici Haramlık	86
Bu Kadınlarla Evlenmenin Haram Kılınmasının Hikmeti	87
Dörtten Fazla Kadını Nikahlamak Haramdır	87
Müşrik Bir Kadınla Evlenmek Haramdır	87
İki Uyarı	87
Evli Olan Kadınlarla Nikâh Akdi Yapmak Haramdır	88
İddet Bekleyen Kadınlarla Evlenmek Haramdır	88
Üç Talakla Boşanmış Kadın	89
Taaddüd-ü Zevcatın Hükümü, Meşruiyetinin Hikmeti	89
Zevceler Arasında Adaleti Gözetmek	90
Taaddüd-ü Zevcat'ın Meşruiyetinin Hikmeti	91

Taaddüd-ü Zevcat' ı Mubah Kılan Sebepler	91
Bir Uyarı	92
Evliliğin Mukaddimeleri	92
Evlenmeye Aday Olan Erkek Ve Kadında Bulunması Uygun Olan Özellikleri Araştırmak	93
Dindar Ve Ahlâklı Kadının, Diğer Kadınlara Üstün Tutulmasının Hikmeti	93
Eşlerin Soyları	93
Eşler Arasında Çok Yakın Bir Akrabalık Olmamalıdır	94
Erkek Ve Kadının Birbirine Denk Olması (=Kefâet)	94
Bakire Bir Kadınla Evlenmek	95
Doğurgan Bir Kadınla Evlenmek	95
Kendisiyle Evlenilecek Kızı Görmek	96
Bakmanın Sınırı	96
Yabancı Bir Erkeğin Kadına Bakmasının Hükümü	97
Mahremlere Bakmak	97
Yabancı Kadına Bakmanın Mubah Olması	98
Hitbe (=İstemek)	98
İstemenin Helâl Ve Haram Olduğu Zamanlar	98
Açıktan Evlenme Teklif Etmek	99
İma Yoluyla Evlenme Teklifinde Bulunmak	99
Başkasının Evlenme Teklif Ettiği Kadına Evlenme Teklif Etmek	99
Damat Ve Gelin Namzedi Olanlar Hakkında Araştırma Yapanlara Doğru Bilgi Vermek	100
Kadının Velisinin Kadını Salih Kimselere Teklif Etmesi	100
Kız İstemenin Sünnetleri	100
Akid'den Önce Kadınla Bir Araya Gelmenin Hükümü	101
Nikâh' ın Rükûnları	102
I. Siga	102
Siga'nın Meşru Kılınmasının Hikmeti	102
Siga'nın Şartları	102
Arapça'dan Başka Bir Dil ile Nikâh Kıymak	103
Kinaî Lafızlarla Nikâh Akdetmek	103
Yazarak Nikâh Akdetmek	103
Dilsizin İşaretiyle Nikâh Akdetmek	104
Nikâh-ı Şiğar	105
II. Kadının Belli Olması	105
III. Koca Adayının Belli Olması	105
IV. Veli'nin Bulunması	105
Velayetin Meşruiyetinin Hikmeti	106
Nikâh Akdinde Velinin Hazır Bulunması	106
Kadının Nikâhında Velisinin Bulunmasının Şart Olmasının Hikmeti	106
Velisiz Yapılan Nikâhın Hükümü	107

Nikâh Hususunda Velilerin Tertibi	107
Nikâhta Oğulun Veliliği.....	107
Veliliğin Şartları	108
Bir Uyarı.....	109
Veliliğin Kısımları	109
İcbarî Velilik.....	109
Evlilikte Bakire Kızın İzninin Alınması.....	109
İhtiyarî Velilik	110
Dul Kadının İzninin Alınmasının Nedeni	110
Küçük Ve Dul Olan Kızı Evlendirmek	110
Velinin Evliliğe Mâni Olması	110
Velinin Hazırda Bulunmaması.....	111
Yakınlık Derecesi Aynı Olan Birkaç Velinin Olması	111
Kadının Velisinin Olmaması.....	111
Evlendirmede Velinin Vekalet Vermesi.....	112
V. İki Şahidin Bulunması.....	112
Bir Mukaddime.....	112
Şahitlerde Bulunması Gereken Şartlar	112
Kadının Razi Olduğuna Dair Şahitlik Etmek	113
Baba Ve Dedenin İffetinin Korunması.....	113
Kâfirlerin Nikâhları	114
Evli Olan Kâfir Çiftin Müslüman Olması	114
Mehir (=Sıdak)	114
Mehir'in (=Sıdak) Hükümü	115
Mehirin Meşruiyetinin Hikmeti	115
Akid Esnasında Mehirin Belirlenmesi	116
Mehir Kadının Malıdır.....	116
Mehir'in Sınırı	116
Mehirin Acele Verilmesi Ve Tehir Edilmesi.....	117
Mehirin Tümünün Veya Yarısının Vacib Olması Ve Düşmesi ..	117
Mehirin Tümünün Vacib Olması	117
Mehirin Yarısının Vacib Olması.....	118
Mehirin Tümünün Koca'dan Sakıt Olması	118
Mehr-i Misil.....	118
Mehr-i Misil'in Takdirinde Dikkate Alınması Gereken Sıfatlar	118
Mehr-i Misil'in Meşruiyetinin Delili	119
Mehr-i Misil Gerektiren Durumlar.....	119
Birinci Mesele.....	120
İkinci Mesele	120
Üçüncü Mesele	120
Dördüncü Mesele.....	120
Beşinci Mesele.....	120

Altıncı Mesele.....	120
Bir Uyarı.....	120
Birinci Kısım	121
İkinci Kısım	121
Üçüncü Kısım	121
Mut'a	121
Mut'a'nın Vacib Olduğu Durumlar	121
Mut'a'nın Miktarı	122
Mut'a'nın Meşruiyetinin Hikmeti	122
Nikâh Akdi Ve Gerekleri	124
Nikâhın Sahih Ve Bâtıl Olan Çeşitleri	124
Nikâh Akdinin Hükümleri	124
Sahih Olan Nikâh Akdi Üzerine Terettüb Eden Hak Ve Vacibler.....	124
Nikâh Akdinin Sünnetleri	126
Kişinin Ailesine Yaklaşacağı Zaman Dua Etmesi.....	126
Velime'nin Hükümü	127
Velime Yemeğinin Ölçüsü.....	127
Velime Yemeğinin Zamanı.....	127
Velime'nin Meşruiyetinin Hikmeti	127
Velime Yemeğine İcabet Etmenin Farz-ı Ayn Olması Ve Bu Yemeğe İcabet Etmemenin Hükümü.....	128
Velime Yemeğinden Yemek	129
Kadınlar Arasında Taksimat Ve Onunla İlgili Meseleler	129
Kadınlar Arasındaki Taksimatın Hükümü	129
Taksim Ve Diğer Haklarda Kadınlar Arasında Adaletin Vacib Olduğunun Delili	130
Taksimata Müstehak Olan Kadınlar.....	130
Kadınlar Arasındaki Taksimatın Keyfiyeti	130
Nüşuz.....	132
Kocaya İsyan Etmenin Hükümü	132
Nüşuz'un Keyfiyeti.....	132
Kadının Nüşuzu Ve Tedavisi	132
Karı-Koca Arasını Düzeltmek İçin Hakem Tayin Etmek.....	133
Kocanın Huysuzluk Etmesi (=Erkeğin Nüşuzu)	133
Boşanma Sebebi Olan Kusurlar	134
A) Cinsî Münasebete Engel Olan Kusurlar	134
B) Cinsî Münasebete Mâni Olmayan Kusurlar	134
Eşler Arasında Ortak Olan Kusurlar	135
Bu Kusurlar Nedeniyle Nikâhı Feshetme Yetkisine Sahip Olduğunun Delili	135
Sadece Kadında Bulunan Kusurlar	135
Sadece Kocada Bulunan Kusurlar.....	135

Nikâhtan Sonra Meydana Çıkan Kusurlar.....	136
Kusurun Tedavi Edilip Giderilmesi	136
Kadının Velisinin Nikâhı Feshetme Yetkisi.....	136
Nikâhı Hemen Feshetmek.....	136
Nikâhı Ancak Kadı Feshedebilir	137
İktidarsız Kocaya Mühlet Vermek	137
İktidarsızlığın Sabit Olma Keyfiyeti	137
Sözkonusu Kusurlar Nedeniyle Feshedilen Nikâhın Üzerine Terettüb Eden Meseleler	137
Koca, Ayıbını Kendisinden Saklayan Hanımından Mehîri Geri Alamaz	138
TALAK	138
Talak'ın Meşruiyetinin Delili.....	138
Talak'ın Meşruiyetinin Hikmeti.....	138
Talak'ın Meşru Kılınması İslâm Şeriatının Meziyetlerindendir.	139
Boşanmanın Çeşitleri.....	140
A) Sarih ve Kinayî Talak	140
A. Sarih Talak.....	140
A/b. Kinayî Talak	140
Boşamada Kinayî Lafızları Kullanmanın Meşru Olduğunun Delili	140
Sarih Ve Kinayî Lafızların Hükümü	141
B) Sünnî Ve Bid'î Talak	141
B/a. Sünnî Talak	142
B/b. Bid'î Talak	142
Bid'î Talak'ın Haram Kılınmasının Sebebi.....	142
C) Bedel Karşılığında (Adi Ve Hul'u) Talak	143
C/a. Adi Talak.....	143
C/b. Hul'u Talak	143
Hul'u Talak'ın Hükümleri	143
Kocanın Elinde Bulunan Talak Sayısı	144
Talak'ın Sahih Olmasının Şartları.....	145
Sarhoşun Talak'ı (Boşaması).....	146
Şaka İle Boşama	146
Talak İçin Meşru Olan Keyfiyetler	147
Bir Anda Üç Talak ile Boşamanın Hükümü	147
Boşamayı Bir Şarta Bağlamak	147
Şarta Bağlı Boşamanın Üzerine Terettüb Eden Meseleler	148
Boşamada İstisna Yapmak.....	148
Boşamada İstisnanın Sahih Olmasının Şartları	148
Boşamada İstisna Yapmanın Sahih Olduğunun Delili	149
Boşama Yetkisini Hanımına Vermek.....	149
Tefviz Edilen Talak'ın Düşmesinin Şartları.....	149
Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Delil	150

Talak'ın Bazı Meseleleri Hakkında Bir Hatime	150
Ricat'ın (Boşanılan Hanıma Dönmenin) Hükümleri	151
A. Hanımını, Ginsî Münasebetten Önce Boşayan Kişinin Tekrar Hanımına Dönmesi.....	151
B. Hanımını Mal Karşılığında Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi	151
C. Hanımını, Cinsî Münasebetten Sonra Normal Bir Şekilde Bir Veya İki Talak İle Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi.....	151
Kocanın Hanımına Geri Dönmesi	152
D. Hanımın Üç Talak İle Boşayan Kişinin, Hanımına Tekrar Dönmesinin Şartları	152
Üç Talak İle Boşanan Kadının Tekrar Eski Kocasıyla Evlenmesine Müsaade Edilmesinin Hikmeti	153
Kocanın Boşadığı Hanımına Dönmesi Hususunda Bir Hulâsa Ve Bir Netice	153
I. Beynunet-i Suğra İle Boşanmak	153
II. Beynunet-i Kübra İle Boşanmak	153
Talak'a Benzeyen Haller.....	154
I. İLÂ	154
İlâ'nın Hükümü.....	154
İlâ'nın Delili	154
II. ZIHAR	155
Zihar Yapmanın Hükümü	155
Zihar'ın Lafızları	155
Zihar'ın Hükümleri	155
Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Etmek	156
Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Edilmesi Gerektiğinin Delili..	156
Zihar Kefaretinin Hemen Verilmesi.....	156
Zihar Hükümlerinin Meşru Olduğunun Delili.....	157
III. LİAN	158
Lian'ın Meşru Kılınmasının Hikmeti	158
Kişinin Karısına Zina İsnad Etmesinin Hükümü.....	158
Lian Yapmanın Keyfiyeti	159
Mûlaane (Lanetleşme)	159
Lian'ın Delili	159
Lian Üzerine Terettüb Eden Hükümler	160
Kadının Lânetleşme Keyfiyeti	160
Kadının Lanetleşmesine Dair Delil	161
Lian'ın Şartları.....	161
İDDET	162
İddet'in Meşruiyetinin Delili	162
İddet'in Meşruiyetinin Hikmeti	162
Ayrılık ya Nikâh'ın Feshiyle Veya Boşama ile Gerçekleşir	163

İddet'in Çeşitleri	163
A) Vefat İddeti.....	163
B) Ayrılma İddeti.....	164
Cinsî Münasebetten Önce Boşanan Kadın	164
İddet'in Hükümleri	164
Vefat Nedeniyle İddet Beklemek	166
İddet Hükümleri Hakkında Bir Hülâsa.....	167
Sonuç	167
NAFAKA	168
Nafakalarla İlgili Hükümler	168
Nafakanın Çeşitleri	168
1. İnsanın Kendi Nafakası.....	168
2. Kişinin Çocuklarına Nafaka Vermesi.....	169
Babaların, Evlatlarına, Nafaka Vermesinin Vâcib Olmasının Şartları	170
Nafakanın Miktarı.....	170
Bu Nafaka Zamanın Geçmesiyle Baba Üzerinde Borç Olarak Kalır mı?	171
3. Baba Ve Dedelerin Nafakası, Evlatların Üzerinedir.....	171
Anne, Baba, Dede Ve Ninelerin Nafakalarının Evlatların Üzerine Vacib Olduğunun Delili	171
Ataların Nafakalarının Evlatlar Üzerine Vacib Olmasının Şartları	172
Ataların Ve Evlatların Nafakaları, Dinlerinin Ayır Olmasından Etkilenmez	173
Evlatların, Atalarına Vermesi Gereken Nafakanın Miktarı	173
Nafakada Ataların Ve Evlatların Tertibi	174
4. Kadının Koca Üzerindeki Nafakası.....	174
Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olduğunun Delili ..	175
Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olmasının Hikmeti	175
Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Farz Olmasının Şartları ...	176
Kadının Nafakası Kocanın İktisadî Durumuna Göredir	176
Yukarıda Zikredilen Kocanın Hanımına Vermesi Gereken Nafakaya Şunlar da Dahildir.....	178
Kocanın Hanımına Verdiği Nafaka, Kadının Mülkü mü Olur, Yoksa Tasarruf Hakkına Sahip Olduğu Bir Mal mı?.....	178
Nafaka Tayininde Örfün Etkisi	178
Nafaka Veremeyecek Durumdaki Kocanın Üzerine Terettüb Eden Vazifeler	178
Sahibinin Bakmakla (Nafaka Vermekle) Yükümlü Olduğu Hayvanlar	179
1. Eti Yenen Hayvanlar.....	179
2. Muhterem Olmakla Beraber Eti Yenmeyen Hayvanlar.....	179
3. Muhterem Olmayan Hayvanlar.....	179
Eti Yenen Hayvanlarla, Muhterem Olan Hayvanların Yiyecek Ve İçeceklerinin Verilmesi Gerektiğinin Delili.....	180

Ağaç Ve Ekinlerin Nafakası (Bakımı)	180
HADANE	180
Hadane (=Çocuk Büyütme) Ve Hükümleri	180
Hadane'nin Meşruiyetinin Hikmeti.....	180
Çocuğun Bakım Ve Gözetimi İçin Anne mi Daha Uygundur, Yoksa Baba mı?	181
Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Annenin, Babaya Tercih Edilmesinin Sebepleri	181
Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Annenin Tercih Edilmesi Gerektiğinin Delili	181
Çocuğun Bakım Ve Gözetimi Hususunda Anneden Sonra Kim Tercih Edilir?	181
Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Kadınların Tercih Edilmesinin Hikmeti	181
Çocuğun Bakım Ve Gözetiminin Erkeklerle Verilmesi	182
Çocuğun Akrabalarından Erkek Ve Kadınların Bir Arada Bulunması	182
Çocuğun Bakım Ve Gözetimi Şer'an Kaç Yıldır?	182
Temyiz Çağına Gelen Çocuğun Anne İle Baba Arasında Muhayyer Bırakılmasının Hikmeti.....	183
Çocuğun Bakım Ve Gözetimini Üstlenen Kişide Bulunması Gereken Şartlar	183
Hadane Şartlarından Birine Sahip Olmamak	185
Hadane'nin Şartlarından Birinin Bulunmadığı Nasıl Anlaşılır?	185
RİDA	185
Rıdâ (Emzirme) Ve Hükümleri	185
Rıdâ'nın Meşruiyetinin Delili	185
Çocuğun Süt Anneye Verilebileceğinin Delili	186
Rıdâ (Emzirme) Anneye Vacib midir, Yoksa Annenin Hakkı mıdır?	186
Rıdâ'nın (Emzirmenin) Anneye Vacib Olmadığının, Sadece Annenin Hakkı Olduğunun Delili	186
Rıdâ'nın (Emzirmenin) Vacib Olmayıp Hak Olmasının Üzerine Terettüb Eden Hususlar	187
Rıdâ'dan (Emzirmeden) Doğan Akrabalık Ve Hükümleri	187
Rıdâ (Emzirme) Nedeniyle Haremlğin Delili	188
Haramlığı Meydana Getiren Emzirmenin Şartları.....	188
Süt Akrabalığının Üzerine Terettüb Eden Hükümler	189
Süt Nedeniyle Helâl Olmanın Üzerine Terettüb Eden Hükümler.....	190
NESEB	190
Neseb'in Sabit Olması	190
Nesebin İsbatı	190
İkrar'ın Sahih Olmasının Şartları	191
Rıdâ'nın (Emzirmenin) Sabit Olması.....	192
Neseble İlgili Hükümler.....	192

LAKİT (TERKEDİLMİŞ ÇOCUK)	192
Lakit İle İlgili Hükümler.....	192
Lakit'in Alınmasının Meşruiyetine Dair Deliller	193
Terkedilmiş Çocuğu Almanın Hükümü	193
Terkedilmiş Çocuğu Alırken Şahit Tutmak	194
Terkedilmiş Çocuğu Alan Kişide Bulunması Gereken Şartlar ...	194
Alınan Çocuğun Nafakası	194
Terkedilmiş Çocuğun Malı Yoksa Nafakası Beyt'ul-Mal'dan Karşılır	195
Terkedilmiş Çocuk Büyüdüğünde Beyt'ul-Mal'dan Karşılanan Nafakanın Bedeli Geri Alınır mı?	195
Beyt'ul-Mal'da, Terkedilmiş Çocuğa Verilecek Nafaka Olmadığında Ne Yapılmalıdır?	195
Terkedilmiş Çocuğa Gösterilmesi Gereken İhtimam	195
Terkedilmiş Çocuğun Bakım Ve Gözetimini Üstlenmek, Onun Evlat Edinilmesini Caiz Kılmaz	196
Evlat Edinmenin Haram Olduğunun Delili	196
Cahiliyye Usûlüne Dönmek	197
VAKIF	197
Vakfin Tarifi	197
Vakfin Meşruiyetinin Delili	197
Vakfin Meşruiyetinin Hikmeti	199
Vakfin Rükûnları	199
1. Vakfeden Kişi	200
Ölüm Halindeki Kişinin Vakfı	200
Kâfir Bir Kişinin Vakfı	201
2. Vakfedilen Mal	201
Halife'nin Beyt'ul-Mal'dan Vakfetmesi	202
Akarları Vakfetmek	203
Menkul Malların Vakfedilmesi	203
Ortak Bir Malın Vakfedilmesi	203
3. Kendisine Vakıf Yapılan.....	204
a. Kendisine Vakıf Yapılan Belirli Kişide Bulunması Gereken Şartlar	204
Kâfir Üzerine Vakfetmek.....	204
b. Belli Olmayan Şey Üzerine Vakıf Yapmanın Şartları.....	205
Ölüm Döşegindeki Kişinin Vakfetmesi	205
Zenginler İçin Vakıf Yapmak	205
Fakirlik İle Zenginliğin Sınırı	205
a. Fakir.....	206
b. Zengin.....	206
Hayır İçin Veya Allah Yolunda Vakfetmek	206
Mescidlerin Süslenmesi Ve Kabirlerin Tamiri İçin Vakıf Yapmak	206
Kâfirlerin Kendi Mabedleri İçin Vakıf Yapması.....	207

4. Vakıf Sigası	207
Büyük Şafii Fıkhi Sığanın Kısımları	207
Vakıf Sigasının Şartları	208
Vakit Şartından İstisna Edilenler	208
Kendisine Vakfedilen Muayyen Kişinin Vakfı Kabul Etmesi	209
Vakfedenin Vakfından İstifade Etmesi	209
Vakfın Gerekli Olması Ve Üzerine Terettüb Eden Hükümler	209
Vakfedilen Malın Mülkiyeti Meselesi	210
Vakfedilen Malın Geliri	210
Vakfedilen Malın Aslında Tasarruf Etmek	210
Vakfedilen Şeyin Masrafı	210
Vakfedilen Şeyin Zıyan Olmasıyla İlgili Hükümler	211
Kendisine Vakıf Yapılan Kişinin Ölmesi	212
Vakfın Başlangıç Ve Devamlılık Halindeki Hükümleri	212
Vakfa Yönetici Tayin Etmek	213
Vakfı İdare Edecek Kişide Bulunması Gereken Şartlar	213
Vakıf Yöneticisinin Görevleri	214
Vakıf Yöneticisinin Ücreti Vakıf Üzerinedir	214
Üzerine Vakıf Yapılan Kişiyile Yönetici Arasında İhtilaf Çıkması	214
Vakıf Yöneticisinin Azledilmesi	214
Vakfın Bazı Meseleleri	215
Vakıf Müslümanların Medar-ı İftiharlarından Ve Güzel Eserlerindendir	215
VASIYET	216
Vasiyetin Tarifi:	216
Vasiyetle Temlik Etmek İle Diğer Temlik Çeşitleri Arasındaki Fark	217
Vasiyetin Meşruiyetine Dair Delil	217
Hayatta İken Sadaka Vermek Vasiyetten Daha Üstündür	218
Vasiyetin Meşruiyetinin Hikmeti	218
Vasiyetin Hükümü	219
Vasiyetin Diğer Hükümleri	219
Vasiyetin Vacib Olduğu Durumlar	219
Vasiyetin Haram Olduğu Durumlar	220
Vasiyetin Mubah Olduğu Durumlar	220
Vasiyetin Mekruh Olduğu Durumlar	220
Vasiyetin Rükûnları Ve Her Rükûnün Şartları	220
Vasiyet Eden Kişide Bulunması Gereken Şartlar	221
Kendisine Vasiyet Yapılan Kişide Bulunması Gereken Şartlar	221
Muayyen Bir Kişiyile Yapılan Vasiyetin Şartları	221
Muayyen Olmayan Kişiyile Yapılan Vasiyetin Şartları	222
Kendisine Vasiyet Yapılan Umumi Cihetler Şunlardır	222
Vasiyet Edilen Malda Bulunması Gereken Şartlar	223
Vasiyet Sığasında Bulunması Gereken Şartlar	224

Vasiyetin Sınırları.....	225
Mirasçılara Vasiyet Etmek.....	227
Vasiyetten Dönmek	228
Vasiyetten Dönmenin Keyfiyeti.....	228
İysâ (Vâsi) Tayin Etmek	229
Vâsi'nin Tarifi	229
İysâ'nın Hükümü	229
Vâsi Tayin Etmenin Meşruiyetinin Hikmeti	229
Vâsi'de Bulunması Gereken Şartlar.....	230
Vâsi Ve İysâ İle İlgili Birtakım Hükümler	231
FERAİZ.....	232
Feraiz İlminin Tarifi	232
Mirasçı Olmanın Meşruiyeti	232
Feraiz İlminin Dindeki Yeri.....	233
Feraiz İlmini öğrenmek Ve Öğretmekle İlgili Teşvikler	233
Sahabe Ve Fakihlerin Feraiz İlmine Verdikleri Önem	233
Mirasın Meşruiyetinin Hikmeti.....	234
Feraiz İlminin Kaynağı	234
Feraiz İlminin Gayesi.....	235
Feraiz İlminin Konusu	235
Terekenin Tarifi	235
Miras Hükümleriyle Amel Etmek Farzdır.....	235
Tereke'ye Bağlı Olan Haklar	235
Ölen Kişinin Zimmetine Bağlı Olan Borçlar.....	236
Mirası Paylaşmanın Şartları.....	236
Mirasın Hükümleri Mirasın Üç Hükümü Vardır:.....	237
Mirasın Sebepleri Sebebin Tarifi	237
Miras Kelimesinin Tarifi.....	237
1. Neseb (Soy)	238
2. Nikâh	238
3. Velâ	238
4. İslâm	238
Şafii Mezhebinin Müteahhir Uleması'nın Beyt'ul-Mal Hakkındaki Görüşleri	239
Mirasın Mânileri	239
Erkeklerden Mirasçı Olanlar	240
Kadınlardan Mirasçı Olanlar.....	241
Tüm Erkek Mirasçıların Birarada Bulunması	241
Tüm Kadın Mirasçıların Birarada Bulunması	241
Erkek Ve Kadın Mirasçıların Tümünün Birarada Bulunması	241
Bir Mülâhaza	241
İrs'in Çeşitleri	241

Farz'ın Lügat Ve Istılahı Mânâsı	242
Mirasçı İçin Allah'ın Kitabı'nda Takdir Edilen Paylar.	242
İctihad İle Takdir Edilen Pay	242
Ta'sib'in (=Asebe'nin) Mânâsı	242
Pay Sahipleri Mirasta ÖneAlınır	242
Terekenin Yarısını Alan Kişiler Ve Onlarda Bulunması Gereken Şartlar	242
Terekenin 1/4'ini Alan Kişiler Ve Bunlarda Bulunması Gereken Şartlar	244
Terekenin 1/8'ini Alan Kişiler Ve Bunun Şartları	244
Terekenin 2/3'sini Alacak Kişiler Ve Bunun Şartları.....	244
Terekenin 1/3'ini Alacak Olanlar Ve Bunun Şartları	245
Terekenin 1/6'ini Alacak Olanlar Ve Bunun Şartları	246
Mirasçılardan Terekenin 1/3'inin Sahipleri Ve Terekeden Artan Malın 1/3'ini Alacak Olanlar	249
Ta'sib'le (Asabe'de) Miras	250
Asabe Yoluyla Mirasın Meşruiyeti	250
Asabe'nin Kısımları	250
Neseb'den Gelen Asabeler	250
Neseb'den Gelen Asabe'nin Kısımları	251
I. Bizzat Asabe Olan	251
Bizzat Asabe Olan Kişinin Neseb Cihetleri	251
Bizzat Asabe Olan Kişinin Mirasçı Olması Şu Temeller Üzerine Bina Edilir	251
II. Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmak	252
Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmanın Delili	253
III. Başkasıyla Beraber Âsabe Olmak	253
Babanın Mirastaki Durumları	253
Dedenin Mirastaki Durumları	254
Dedenin Babadan Ayrıldığı Durumlar	254
HACB	255
Hacb Kelimesinin Tarifi	255
Hacb'ın Kısımları	255
1. Sıfatlarla Hacetmek	255
2. Şahıslarla Hacetmek	255
Şahıslarla Olan Hacb'ın Kısımları	256
A. Hacb-i Hirman (Tamamen Mahrum Etmek)	256
B. Hacb-ı Noksan (Mirastaki Payı Küçültmek).....	256
Hacb-i Hirman İle Hacb olmayan Kişiler	256
Hacb-ı Hirman İle Hacb olunan Kişiler	256
6. Ana-Baba Bir Veya Baba Bir Kardeşlerin Çocukları	258
7. Ana-Baba bir Amca Veya Baba Bir Amca	258
Kardeşin Oğlu Hiç Kimseyi Asabe Yapmaz	259
Hacb-ı Noksan İle Hacb olunan Kişiler	259

Hacb-1 Hirman İle Hacbolunan Kişi Başkasını Hacb-1 Noksan İle Hacbedebilir mi?.....	259
Kendisinde Bulunan Bir Vasıfla Hacbolunan Kişinin Varlığı, Yokluğu Gibidir	259
Müşerreke-Müşerrike Meselesi.....	260
Dedenin Ve Kardeşlerin Mirası	260
Kardeşlerle Beraber Olan Dedenin Mirastaki Durumu	261
I. Dede Ve Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Olmaması	261
Dedenin Mirasın 1/3'ine Kardeşlerle Beraber Ortak Olmasının (Mukâseme'nin) Daha Faydalı Olduğu Durumlar.....	262
Dedenin Mirasın 1/3'ini Almasının Daha Faydalı Olduğu Durumlar	262
Mukâseme İle Terekenin 1/3'ini Almanın Dede İçin Eşit Olduğu Durumlar	262
II. Dedeye Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Bulunması	263
Paylaşma Şekli.....	263
Paylar Dağıtıldıktan Sonra Geriye Kalan Malın 1/3'inin Taksimatı.....	263
1/6'in Paylaşılma Şekli	263
Taksim İle Geriye Kalanın 1/3'nin Eşit Olma Şekli.....	264
Taksim İle 1/6'in Eşit Olma Şekli.....	264
1/6 İle Geriye Kalanın 1/3'nin Eşit Olma Şekli	264
Malın 1/6'ini Veya 1/3'ini Almanın Veya Taksim Etmenin Şekli.....	264
Dedenin Hissesi 1/6'den Düşük Olmaz	264
Dedenin Kardeşlerle Olan İhtilafı	265
Dedenin Ana-Baba Bir Ve Baba Bir Kardeşlerle Beraber Bulunması	265
I. Mesele	266
II. Mesele.....	267
III. Mesele.....	267
IV. Mesele	267
Ekderiyye Meselesi.....	267
Hünsa-1 Müşkil'in Mirası.....	268
Hünsa'nın Kısımları.....	269
Hünsa-1 Müşkil'in Miras Durumu.....	269
İzahlar	269

YEMİNLER

Yemin lugatta “sağ el”, ‘güç’ ve ‘and içmek’ mânâlarına gelir. Aşağıdaki ayette yemin kelimesi ‘güç ve kuvvet’ anlamında kullanılmıştır;

*“Elbette onun gücünü/kuvvetini alırdık.”*¹

İnsanın sağ eli, sol eline nisbetle daha güçlü olduğundan yemin kelimesi ‘sağ el’ için de kullanılır.

Cahiliyye devrinde insanlar and içtiklerinde birbirlerinin sağ ellerini tuttukları veya and içen kişi andı ile güç kazandığı için, yemin kelimesi ‘and içme’ mânâsında da kullanılmıştır.

Yemin’in ıstılahı mânâsı ise, Allah’ın isim veya sıfatlarından biriyle, bir işi yapmak veya yapmamak hususunda iddiayı kuvvetlendirmek için veya muhtevası sabit olmayan bir sözü, bir şeyi tasdik etmektir.

Kişinin dilinin, kasıtsız olarak yemin cümlesine kayması yemin tarifinin içine girmez. Çünkü bu tür yemin, bir şeyi sağlamlaştırmak, ispatlamak kasdıyla yapılmamış, mânâsı düşünülmeden kendiliğinden ağızdan çıkmış bir yemindir. Meselâ kişi normal bir teklifle karşılaştığında ‘evet vallahi, hayır vallahi’ gibi sözler söylediğinde, buna şer’an akdedilmiş bir yemin denilmez.

*“Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder.”*²

Hz. Aişe “Bu ayet, evet vallahi, hayır vallahi şeklindeki yeminler hakkında nazil oldu” demiştir.³

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Yeminde lağv, bir kimsenin evinde hayır vallahi, evet vallahi demesinden ibarettir.”*⁴

İstılahı yemin’in tarifinde bulunan ‘içeriği sabit olmamış’ kaydı, ‘Allah’a yemin ederim ben öleceğim’ veya ‘Allah’a yemin ederim güneş doğacaktır’ şeklindeki medlulü sabit olan şeyler hakkında yapılan yeminleri şer’î yemin olma hükmünden çıkarır. Çünkü güneşin doğacağı bilinmektedir. Bu tür yeminlerde kefarete söz konusu olmaz.

Yemin, geçmiş bir şeyden dolayı yapılır. Meselâ kişinin ‘Allah’a yemin ederim ben falan işi yapmadım’ veya ‘Allah’a yemin ederim ben falan işi yaptım’ şeklinde yaptığı yemin, şer’î mânâda yemindir. Bunun delili, şu ayettir:

*“Biz demedik’ diye Allah’a yemin ederler.”*⁵

Yemin, istikballe ilgili’ hususlar hakkında da yapılır. Meselâ kişinin ‘Allah’a yemin ederim ki ileride şu işi yapacağım’ şeklinde yemin etmesi bu türdendir.

Hz. Peygamber’in *“Allah’a yemin ederim ki ben Kureyş’e savaş açacağım”*⁶ sözü

¹ Hakka: 69/45.

² Mâide: 5/89.

³ Buharî/6286

⁴ Ebu Dâvud/3254; İbn Hibban, (Bkz. Mevarid’uz-Zaman/1187)

⁵ Tevbe: 9/74.

⁶ Ebu Dâvud/3285

de istikbal ile ilgili yapılan bir yemindir.

Yemin'in Hükmü

Normal hususlarda yemin etmek mekruh'tur ve bunun delili şu ayettir:

*"Yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın."*⁷

Çok yemin etmenin mekruh olmasının sebebi, çok yemin eden kişinin yeminini yerine getirmekten aciz kalmasıdır.

Hermele 'İmam Şafii'den kulağımla duydum' diyerek şunu nakleder:

"Ne doğru, ne de yalan olarak Allah'ın adıyla hayatım boyunca hiç yemin etmedim".

Yeminle ilgili hükümler şunlardır:

1. Haram olan yemin

Bu, haram bir fiil için veya vacib bir görevi terk etmek için veya yalan üzerine yapılan yemindir.

2. Farz (vacib) olan yemin

Bu, mazlumu zâlimin zulmünden kurtarmak veya hakkı açıklamak için -yemin etmekten başka çare olmadığı zamanda- yapılan yemindir. Meselâ bir şahsa bir suç isnad edilir, kadı da ondan yemin etmesini ister, kişi yemin etmediği takdirde iddia sahibinin yalan yere yemin edeceğini biliyorsa, bu durumda yemin etmek farz olur.

3. Mubah olan yemin

Bu, sevap işlemeye sev ketmek veya günahtan sakındırmak veya insanları hakka iletmek veya insanları batıldan uzaklaştırmak amacıyla yapılan yemindir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Allah'a yemin ederim ki siz usanmadıkça Allah Teâlâ usanmaz."*⁸ Hz.

Peygamber'in bu hadîste yaptığı yemin, mubah olan yemindir.

4. Mendub olan yemin

Bu, yapılan nasihatlerden etkilenmeye sebep olan yemindir.

Söz Ve İşlerinde Kişinin Kendisine İtimad Edilmesini Sağlamak İçin Yemin Etmesi

İnsanın sözlerinde veya işlerinde kendisine itimad edilmesini sağlamak ve muhatabını ikna etmek İçin Allah'ın ismiyle yemin etmesi, Allah'a karşı yapılan su-i edeb'in en büyüklerinden biridir.

*"İyilik etmek, sakınmak, insanlar arasında ıslah yapmak hususunda yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın."*⁹

Allah'tan korkan ve O'na tazim eden bir mü'minin, birtakım menfaatleri için Allah'ın adıyla yemin etmesi çirkin bir davranıştır. Bunun en tehlikeli

⁷ Bakara: 2/224.

⁸ Buhari/43

⁹ Bakara: 2/224.

neticelerinden biri, kişinin Allah'ın ismiyle yemin ederken yalanı âdet edinmesidir. Buna yemin-i gamus denir. Eğer sahibi, bu yemini terk etmek suretiyle tevbe etmezse bu tür yemin onu cehenneme götürür.

Ayrıca kazancının ve malının bereketinin yok olmasına sebep olur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur;

*“Yemin, malın revacı sebebidir1 (zannedilir). Hakikatte ise malın ve kazancın mahv sebebidir.”*¹⁰

Büyük günahlar; Allah'a şirk koşturmak, ana-babaya karşı gelmek, suçsuz bir insanı öldürmek ve yemin-i gamustur.¹¹

Yemin-i gamus, yalan yere yemin etmektir. Bu da insanı cehenneme götürür.

Yemin'in Şartları

Yemin'in- tahakkuk etmesi için bazı şartlar gereklidir:

1. Yemin eden, mükellef olmalıdır.

Çocuğun ve delinin yemini geçerli olmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kalem, üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden.”*¹²

2. Yemin, bilerek ve kasıtlı olarak yapılmış olmalıdır.

Yemin kasdı olmaksızın kişinin ağzından çıkan 'evet vallahi, hayır vallahi, evet Allah'a yemin ederim, hayır Allah'a yemin ederim' gibi yeminler, yemin-i lağv sayılır ve bunlar şer'an yemin kabul edilmez. Bunun delili, daha önce geçmişti.

3. Yemin şu lafızlarla olmalıdır:

a. Allah'ın zatıyla.

Meselâ 'Allah'ın zatıyla (=Allah'a) yemin ederim' veya 'Allah'ın zatına kasem ederim' veya 'Allah'a kasem ederim' şeklinde olmalıdır.

b. Allah'ın özel isimlerinden biriyle,

Meselâ 'Âlemlerin rabbine yemin ederim' veya 'Ceza gününün sahibine yemin ederim' veya 'Rahman olan Allah'a kasem ederim' şeklinde olmalıdır.

c. Allah'ın sıfatlarından biriyle,

Meselâ 'Allah'ın izzetine yemin ederim' veya 'Allah'ın ilmine (veya iradesine veya kudretine) yemin ederim' şeklinde olmalıdır.

Bütün bunlarda esas olan Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Peygamber, Ömer b. Hattab'a bir kafilde içinde erişti, Hz. Ömer babasıyla, yemin ederken Hz. Peygamber onlara şöyle seslendi:

*“Dikkat edin! Muhakkak ki aziz ve celil olan Allah sizleri babalarınızın adlarıyla yemin etmekten nehyetti. Artık kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin yahut da sussun.”*¹³

Abdullah b. Ömer “Hz. Peygamber'in yemini,

¹⁰ Buhârî/1981, Müslim/1606, (Ebu Hüreyre'den)

¹¹ Buhârî/6298, (Abdullah b. Amr'dan)

¹² Ebu Dâvud/4403, (Hz. Ali'den)

¹³ Buhârî/6270, Müslim/1646

“Hayır, kalpleri evirip çevirene yemin ederim” şeklinde idi” demiştir.¹⁴ Ayrıca Hz. Peygamber’in

“Nefsini elinde tutan Allah’a yemin ederim. Muhammed’in nefsinin elinde tutan Allah’a yemin ederim” şeklinde yemin ettiği de rivayet edilmiştir.¹⁵

Beyan edilen bu şekillerin dışında yemin eden kişinin yemini, iki sebepten ötürü geçerli olmaz:

1. Bu konuda Hz. Peygamber’in “Artık kim yemin edecekse Allah’ın adıyla yemin etsin yahut da sussun” buyurduğunu nakletmiştik.
2. Allah’ın zatı, sıfatları ve isimlerinden başka şeylerde azamet yoktur. Mü’min de Allah’tan başkasını tazim etmekten menedilmiştir.

Sarih Ve Kinayeli Yemin

Yemin sarih yemin ve kinayeli yemin olarak ikiye ayrılır:

1. Sarih yemin Allah’ın zatına mahsus olan isimlerden biriyle yemin etmektir. Meselâ ‘Allah’a kasem ederim’ veya ‘Âlemlerin rabbine kasem ederim’ şeklinde yapılan yemindir.
2. Kinayeli yemin Allah’ın kasd edildiği anlaşılan yemindir. Meselâ ‘el-Halîk’a yemin ederim’ veya ‘er-Razık’a’ veya ‘er-Rabbine yemin’ ederim’ şeklinde veya hem Allah için, hem de başkası için kullanılan bir tabirle -meselâ ‘el-Mevcud’a yemin ederim’ veya ‘el-Âlim’e’ veya ‘el-Hayy’a yemin ederim’ şeklinde- veya Allah’ın kudret, ilim ve kelâm gibi sıfatlarıyla yemin etmektir.

Sarih Ve Kinayeli Yeminin Hükümü

A) Sarih Yeminin Hükümü

Sarih yemin telaffuz ile akid (yemin) olur. Bundan sonra yemin eden kişinin ‘Ben bu sözle yemini kasd etmedim’ demesi kabul edilmez. Çünkü bu lafızlar yeminden başka bir anlama gelmezler. Fakat bu lafzın yemin kasdıyla söylenmiş- olması gerekir. Eğer yemin kasd etmeksizin dil alışkanlığı ile ağızdan çıkmışsa, daha önce açıklaması geçtiği-üzere bu yemin-i iağv olur.

B) Kinayeli Yeminin Hükümü

Kinayeli yemin’de, kişinin “Ben bu sözümle yemini kasd etmedim” demesi kabul edilir. Kinayeli yemin, ancak niyet ve kasıtlarla yemin olur.

Yaratana (=el-Hâlîk’a), rızık verene (=er-Râzık’a) veya Rabb’e yemin, edildiğinde bu yemin geçerli olur. Ancak bu lafızlarla Allah’tan başkası kastedilirse, kastedilen mânâyâ dönüşür ve bu, yemin sayılmaz. Çünkü bu lafızlar, mukayyed olarak

¹⁴ Buhârî/6253

¹⁵ Buhârî/6254-6255

Allah'tan başkası için de kullanılabilir.

*“Siz yalan yaratıyorsunuz.”*¹⁶

Bu ayette ‘yaratma’ vasfı kula isnad edilmiştir. Ayetin mânâsı “Siz putların Allah’a ortak olduğunu söylemekle yalan uyduruyorsunuz/söylüyorsunuz” demektir.

*“Terefce’den onlara da rızık verin.”*¹⁷

Bu ayette de ‘rezzak’ vasfı kula isnad edilmiştir.

*“Bunun üzerine elçi (Yusuf’un) yanına geldiğinde, (Yusuf ona) şöyle dedi: ‘Rabbine dön de...’”*¹⁸

Bu ayette ‘rab’ kelimesi; ‘efendi’, ‘hizmet edilen kişi’ anlamında kullanılmıştır.

Öyleyse kişi el-Mevcud’a veya el-Alîm’e veya el-Hayy’a yemin -ettiğinde, bu lafızlarla Allah’ın zatı kasd edildiği takdirde ancak, bunlar yemin kabul edilir. Çünkü bu kelimeler Allah’ın zatına da delâlet edebilir, Allah’tan başkasına da delâlet edebilir. Bu nedenle de yemin olması için, yemin kasdının bulunması gerekir.

Kişi ‘Allah’ın kudretine yemin ederim’ veya ‘ilmine’ veya ‘kelâmına yemin ederim’ şeklinde yemin ederse ancak bu yemin sayılır. Fakat ilim ile malum’u, kudret ile makdufu, kelâm ile de harfleri veya sesleri kasd etmemesi şarttır.

Şayet kişi bunları kastederse, akdettiği söz yemin sayılmaz. Çünkü Allah hakkındaki malum, makdur, harfler ve sesler Allah’ın zâtına dahil olmak bakımından bir şey ifade etmedikleri gibi, O’nun sıfatlarından biri de değildir.

Yeminde Birr Ve Hıns’ın Mânâsı Ve Hükümleri

A) Yemin İle Birr (Sevaptar) Olmak

Allah’ın adı veya sıfatıyla yemin eden kişinin bu yeminle sevaptar olmasının anlamı şudur: Yeminle kendisine vacib olanı yapar veya yeminle destekleyip iddia ettiği veya haber verdiği şeyde doğru söyler, böylece de sevap kazanmış olur.

B) Yemin’de Hanis Olmak

Kişinin yemin ederek kendisine vacib kıldığı şeyi yapmaması veya yemin ederek söylediği şeyde yalan çıkması, yemininde hanis olmasıdır.

Hıns esasında günah demektir; Fakat yeminden ötürü kefareti anlamında da kullanılmıştır.

Yeminde Birr Ve Hıns’ın Hükümü

Yemin ile sevaptar olmanın hükmü, yeminin mesuliyetinin kişinin üzerinden kalkmasıdır; yani kişi böylece yeminini yerine getirmiş ve mesuliyetten kurtulmuş

¹⁶ Ankebut: 29/17.

¹⁷ Nisa: 4/8.

¹⁸ Yusuf: 12/50.

olur.

‘Yeminde hanis olmak’ iki şekilde olur ve her şeklin bir hükmü vardır;

1. Yemin ile hanis olmak, kişinin yemin vasıtasıyla kendisine vacib kıldığı şeyi yapmamasıdır. Meselâ filan günde bir fakire sadaka vermek üzere Allah adıyla yemin eden kişi, kasd ettiği günde sadaka vermezse, bu kişi yemin ile hanis olmuştur. Bunun hükmü, günahkâr olan o kişinin üzerine kefaretin vacib olmasıdır.

2. Kişinin yemin ile haber verdiği bir şeyde yalan söylemesi, yeminiyle hanis olmasıdır. Meselâ evi olmadığı halde ‘Allah’a yemin ederim ki şu ev benim malımdır’ şeklindeki yemine -daha önce de açıklaması geçtiği üzere- yemin-i hms denir. Buradaki hanisliğin hükmü, yemin sahibinin azaba müstehak olmasıdır. Ayrıca kefarete de vacib olur. Çünkü bu akdedilmiş bir yemindir.

Bu iki hâlin arasındaki fark, ikinci hâlin sahibinin -Allah’ın ismiyle yemin ettiği için- günahının daha fazla olmasıdır. Çünkü Allah’ın ismiyle yalan yere yemin ettiğini bildiği bir zamanda O’nun adına yemin etmektedir.

Birinci hâlin sahibi ise genellikle yeminiyle sevap almayı ve gereğiyle amel etmeyi kasd etmekte ve fakat yeminini yerine getirmesine bir şey engel olmaktadır veya yemininden sonra ondan daha hayırlı bir şey aklına gelmiştir ve dolayısıyla Hz. Peygamber’in

*“Kim bir şeye yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse, onu yapsın ve yemininin kefaretinin de versin”*¹⁹ şeklindeki tavsiyesiyle amel etmiştir.

Yemin’in Kefareti

Yemininden dönen veya yalan yere yemin eden kişiye kefarete vermek vacib olur. Kefarete hususunda kişi şu üç şey arasında muhayyerdir:

1. Mü’min bir köle âzad etmek.

Bununla ilgili kullanılan kelime rakabe’dir. Rakabe köle ve cariyeler için kullanılır. Tabii ki bu, köle ve cariyelerin bulunduğu bir yerde söz-konusu olabilir.

2. On fakiri doyurmak.

Her fakire, memlekette azık olarak kullanılan yiyecekten 7 müdd verilmelidir. Müdd yaklaşık 600 gramdır. Kefarete yerine, fakirleri çağırıp sabah, öğle ve akşam yemek yedirmek yeterli olmaz.

3. On fakiri -giyilmesi mutad olan elbiselerle- giydirmek.

Her fakire gömlek, iç çamaşırı, çorap, başörtüsü gibi örfen takım olan elbiselerden bir takım vermek gerekir.

Kişi bu üç şeyden birini yapmaya güç yetiremezse, kendisine 3 gün oruç tutmak vacib olur. Fakat 3 gün peş peşe oruç tutması şart değildir.

Yemin kefaretinin delili, şu ayettir:

“Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek

¹⁹ Müslim/1650

veya onları giydirmek ya da bir köleyi âzad etmektir. Bunları bulamayan kimse ise üç gün oruç tutar. İşte yemin edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böyle açıklar ki şükredesiniz.”²⁰

Yemin Ahkâmıyla İlgili Bazı Meseleler

1. Eğer kişi ‘Allah’a kasem ettim’ veya ‘Allah’a kasem ederim ki falan işi yapacağım’ derse, bu yemin sayılır. İster yemin niyetiyle olsun, ister olmasın. Çünkü bu lafız genellikle yemin için kullanılır.

*“Onlar olanca güçleriyle ölen bir kimseyi Alah’ın diriltmeyeceğine yemin ettiler. Hayır! Bu, O’nun üzerindeki hak bir va’didir.”*²¹

Eğer yemin kastedilmez de geçmiş veya gelecek bir haber kast edilirse, bu, yemin sayılmaz. Çünkü lafız her iki durum için de muhtemeldir.

2. Kişi bir başkasına ‘Allah’a yemin ederim’ veya ‘Allah’a yemin ederek falan işi yapmanı istiyorum’ der ve bununla da kendini kasd ederse, bu, yemin sayılır. Çünkü bunun şer’an bir yemin olduğu bilinmektedir; Bu durumda muhatabın yemin eden kişiyi -teklif ettiği fiilde haramlık veya kerahet söz konusu değilse- yemininden kurtarması sünnettir.

Bunun delili, Berâ b. Âzib’in şu rivayetidir;

Hz. Peygamber bize yedi şey emretti. Bunlardan biri de bu tür bir yeminin yerine getirilmesidir.²²

‘Allah adına sana yemin ederim ki,..’ veya ‘Allah adına istiyorum ki...’ şeklinde konuşan kişi bu sözüyle muhatabının yeminini (onun, yeminin gereğini yapmasını) istiyor veya yemin yerine muhatabından sadece yardım diliyorsa, o zaman bu yemin sayılmaz; zira bu sözle kişi ne kendisini kasd etmiştir ne de muhatabına yemin verdimiştir. Nitekim bu yüzden “Allah adına insanlardan bir şey istemek mekruhtur” denilmiştir. Bunun delili de Hz. Peygamber’in şu sözüdür:

Allah’ın vechi ile ancak cennet istenir.²³

3. Vaciblerden -namaz, oruç gibi- birini terk etmek veya hırsızlık, adam öldürmek gibi birini yapmak hususunda yemin eden kişi Allah’a isyan etmiş olur, kendisine kefarete düşer. Çünkü haram olan şeyleri yapmaya yemin etmek ve o hal üzere kalmak günahıdır.

4. Alışveriş gibi bir şeyi yapmayacağına yemin eden kişi, bu hususta başkasına vekalet verirse, vekil de o işi yaparsa, vekilin yaptığı işten dolayı kendisine kefarete düşmez. Çünkü esas olan, lafzın delâlet ettiği mânâdır, burada ise kişi kendisi yapmamak üzere yemin etmiştir. Bu durumda o, başkasının yaptığı fiilden dolayı yemini bozmuş olmaz. Çünkü fiil, yapana nisbet edilir. Ancak o yemini ederken, mutlak olarak fiilin » yapılmamasını kasdetmişse, yemininden dönmüş olur.

5. “Falan kadınla evlenmeyeceğim” diye yemin eden kişi, vekaletini başkasına

²⁰ Mâide: 5/89.

²¹ Nahl: 16/38

²² Buhari II82

²³ Ebu Dâvud/1671

vererek nikâh akdi yapmak isterse yemininden dönmüş sayılır.

Çünkü evlilik sadece akd'e ıtlak olunmaz; akd'i ve akdin neticelerini de kapsar. Yemin eden kişi akid fiilini yapmayacağına yemin etse ve bu fiili de yapmasa, fakat akd'in neticelerini yapsa bundan dolayı yeminini bozmuş olur.

6. İki şeyi terk etmeye yemin eden kişi, bunlardan birini yaptığında yeminini bozmuş sayılmaz.

Meselâ "Allah'a yemin ederim ki ben şu iki elbiseyi giymeyeceğim" veya "Şu iki kişi ile konuşmayacağım" dese, sonra elbiselerden birini giyse veya o iki kişiden biriyle konuşsa yemininde hanis olmaz. Çünkü yemin iki şeyin toplamına yapılmıştır. Veya kişi 'Allah'a yemin ediyorum ki ben şu elbiseyi giymeyeceğim, şunu da giymeyeceğim' veya 'Şu kişiyle de konuşmayacağım, şu kişiyle de konuşmayacağım' dese, elbiselerden birini giymekle veya kişilerden biriyle konuşmakla yeminini bozmuş olur. Çünkü yemin her biri için ayrı ayrı yapılmıştır.

7. Kişi 'Allah'a yemin ederim ki şu iki çöreği yiyeceğim' veya 'Şu iki şahısla konuşacağım' dese ve onlardan birini yiyip, biriyle de konuşsa yeminini yerine getirmiş sayılmaz. Yeminin yerine gelmesi için iki çöreği yemesi ve o iki kişiyle konuşması gerekir.

NEZİRLER

Nezrin lügat mânâsı, hayırlı ve kârlı bir va'dde bulunmaktır. Nezrin şer'î (ıstılahı) mânâsı ise özellikle hayırlı bir va'dde bulunmaktır.

Nezr fakihlerin ıstılahında ise şer'an kendisine vacib olmayan Allah'a yaklaşıtrıcı bir ameli kişinin kendisine mecburi kılmasıdır.

Nezr'in Meşru Olduğunun Delilleri

Nezr'in meşruiyetine ve yerine getirilmesinin gerekli olduğuna Kur'an ve Sünnet delâlet etmektedir.

*"(O kullar) adaklarını (=nezr) yerine getirirler ve kötülüğü yaygın olan bir günden korkarlar."*²⁴

*"Adaklarını (=nezr) yerine getirsinler."*²⁵

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*"Kim Allah'a itaat olan bir şeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirsin, Kim de Allah'a isyan olan bir şeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirmesin."*²⁶

Sonra onların ardından öyle bir kavim gelecek ki onlardan şehadet etmeleri istenmeden şehadet edecekler, hıyanet edecekler, kendilerinde hiçbir eminlik bırakmadıklarından dolayı kimse tarafından kendilerine itimad edilmeyecektir. Artık bunlar arasında tıka basa yemek, içmek, semizlemek hayatın gayesi olup

²⁴ İnsan: 76/7.

²⁵ Hac: 22/29.

²⁶ Buhari/6318, (Hz. Aişe'den)

çıkacaktır.²⁷

Nezr'in Hükümü

Nezr'in, Allah'a yaklaştıran ibadet çeşitlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bunun için fakihler 'Kâfirin nezr'i sahih olmaz' demişlerdir. Kişinin, nezrederek bir ameli kendisine zorunlu kılmasından, o ameli nezretmeden yapması daha efdaldır. İnsanın Allah'a yaklaşmak için verdiği sadaka, nezrederek kendini mecbur ettiği sadakadan daha üstündür.

Abdullah b, Ömer şöyle demiştir:

Bir gün Hz. Peygamber bizleri nezr'den nehy etmeye başladı ve

"Muhakkak ki nezr, (kaderden) hiçbir şeyi geri çevirmez. Ancak nezr sebebiyle cimri olan kimseden mal çıkarılır" buyurdu.²⁸

Nezr'in Çeşitleri

Nezr üçe ayrılır:

1. Öfke anında yapılan nezr (=nezr-i leccac)

Meselâ kişinin öfkeli olduğunda "Eğer falan kişiyle konuşursam, Allah için 1 ay oruç tutmak üzerime borç olsun" demesi bu tür nezirdendir.

2. Mükâfat nezr'i

Meselâ kişinin "Eğer Allah benim hastama şifa verirse bir koyun sadaka vermek nezr'im olsun" demesi de bu tür nezirdendir.

3. Mutlak nezr

Bu herhangi bir şeyden kaynaklanmayan, sırf Allah'a yaklaşmak için nezredilen bir ameldir.

Meselâ "Perşembe günü oruç tutmayı nezrediyorum" demek, bu tür nezirdendir. Mükâfat ve mutlak nezir'e, nezr-i teberrur da denir. Nezre-den kişi bununla birr'i, iyiliği, Allah'a yaklaşmayı kasd ettiği için ona bu isim verilmiştir.

Nezr'in Hükümleri

Öfke anında yapılan nezr'in (=nezr-i leccac) hükmü, fiilin yapılması kendisine bağlanan şey meydana geldiğinde, nezreden kişinin nezrini yerine getirmesidir. Eğer nezrini yerine getirmezse yemin kefareti vermesi gerekir. Çünkü nezrin bu çeşidi, kişinin kendisine zorunlu kılması açısından bakıldığında, nezr'e benzemektedir. Bir şeyden kaçınmaya vesile olmak açısından bakıldığında ise yemine benzemektedir. Bu yüzden kişi ister nezrini yerine getirir, isterse kefareti verir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu hadîsidir:

*"Nezr'in kefareti, yeminin kefareti gibidir."*²⁹

²⁷ Buhârî/2508, Müslim/2535. Diğer bir rivayette ise "Onlar adak (=nezr) adarlar fakat adağa vefakârlık etmezler" ibaresi de bulunmaktadır.

²⁸ Buhârî/6234, Müslim/1639

²⁹ Müslim/1645

İmam Nevevî şöyle demiştir: ‘Cumhur, bu tür nezr’i nezr-i leccac kabul etmiştir’. Mükâfat nezri’nin hükmü ise şudur: Nezrin kendisine bağlandığı şey olduğunda, nezr’in yerine getirilmesi farz olur. Onun yerine başka bir şey yapmak yeterli olmaz. Bunun delili şu ayettir:

*“Adaklarını (nezr) yerine getirsinler.”*³⁰

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*“Allah’a itaat olan bir şeyi nezreden kimse nezrini yerine getirsin.”*³¹

Nezri mutlakın hükmü ise şudur: Mutlak olarak nezr yapan kişinin, nezrini yerine getirmesi vacibdir. Delili ise diğer nezr çeşitlerinin delilleridir. Ancak kişinin bir nezr’i, yerine getiremeyeceğini zannettiği zamana

kadar geciktirmesi caizdir. Böyle bir duruma geldiğinde, onun hemen yerine getirilmesi gerekir. Nezr-i mutlak yerine yemin kefareti vermek yeterli olmaz. Çünkü bu nezirde yemin mânâsı yoktur.

Nezr’in Şartları

Nezr’in şartları, nezreden açısından üçtür:

1. Müslüman olmak.

Kâfirin nezr’i sahih olmaz. Çünkü kâfir, Allah’a yaklaştıracı bir ibadete ehil değildir.

2. Mükellef olmak.

Çocuk ve deli’nin nezr’i sahih olmaz. Çünkü bunlar ibadetle mükellef değildir. Yaptıkları nezr’i yerine getirmediğinde sorumlu olmazlar.

3. Kişinin kendi iradesiyle nezr yapmış olması. Bu nedenle zorlanan kişinin nezr’i sahih olmaz. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Hata, unutkanlık ve zorla yaptırılan şeylerin günahı ümmetimin üzerinden kaldırılmıştır.³²

Nezr’in, nezredilen açısından da iki şartı vardır:

1. Yapılan nezr, Allah’a yaklaştıracı bir ibadet olmalıdır.

Bu bakımdan mubah olan şeylerde nezr olmaz. Çünkü mubahları yapmak veya yapmamakta, günah veya sevap söz konusu değildir.

Meselâ yemek yemeyi veya uyumayı nezreden kişinin bunu yerine getirmesi gerekmez.

Bunun delili, İbn Abbas’ın rivayet ettiği şu hadîstir:

Hz. Peygamber hutbe okurken ayakta duran birini görerek

“Bu ne yapıyor?” diye sordu. Sahabîler

“Bu Ebu İsrail’dir. Oturmamak, konuşmamak, gölgede durmamak ve oruç tutmak üzere nezretmiştir” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

*“Ona söyleyin otursun, konuşsun, gölgeye gitsin ve orucunu tamamlasın”.*³³

³⁰ Hac: 22/29.

³¹ Buhârî/6318, (Hz. Aişe’dan)

³² İbn Mâce/2045, (İbn Abbas’tan)

³³ Buhârî/6326

Oruç tutmak ibadet olduğu için Hz. Peygamber ona orucunu tamamlamasını emretmiştir. Çünkü nezredilen, ibadet olursa onu yerine getirmek vacibdir.

Kati ve zina gibi haram olan şeylerde nezr yoktur. Revatib sünnetleri terk etmek gibi mekruh şeylerde de nezr yoktur. Çünkü haram veya mekruhu yerine getirmekte Allah'ın rızası söz konusu değildir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Allah’a isyan hususunda nezr yoktur.”*³⁴

*“Allah’a isyan olan bir şey yapmayı nezreden kişi, nezrini yerine getirmesin.”*³⁵

Nezr, ancak Allah'ın rızasına uygun olan şeylerde vardır.³⁶

2. Nezredilen şey farz-ı ayn olmamalıdır.

Meselâ öğle namazını kılmayı veya malın zekâtını vermeyi nezretmek, batıl bir nezr'dir. Çünkü bunları yapmak zaten farz'-ı ayn'dır. Ancak farz:ı kifayelerde nezr yapılabilir. Meselâ kişi bir cenaze namazı kılmayı veya farz-ı kifaye olan bir sanatı öğrenmeyi nezredebilir; zira bunları nezreden kişi, bunları farz-ı kifaye olmaktan çıkarıp kendisi için farz-ı ayn yapmıştır.

Sahih Olan Nezr'in Üzerine Terettüb Eden Hususlar

Yapılan nezr sahih olduğunda, o nezr'in yerine getirilmesi gerekir. Mutlak nezirde ise farz olur. Eğer kişi herhangi bir keyfiyet ve sayıya bağlamadan mutlak olarak namaz nezrederse, iki rekât namaz kılmayı vacib olur. Çünkü şer'an en az iki rekâta namaz denilmektedir. Eğer kişi ayakta kılabiliyorsa bu nezrini, ayakta kılarak yerine getirmelidir. Fakat belli bir rekât sayısı tayin eder veya oturarak namaz kılmayı nezrederse,

nezrettiği gibi yapması farz olur. Ancak oturarak kılmayı nezreden kişi, ayakta kılsa bu daha efdal olur. Mutlak olarak oruç tutmak nezredilirse, en az 1 gün oruç tutmak vacib olur. Eğer tahdid etmeksizin birkaç gün oruç nezredilirse, en az 3 gün oruç tutulması gerekir. Çünkü çoğulun en azı üçtür. Sadaka vermeyi nezreden kişi, en az sadaka sayılacak bir şeyi kendisine zekât düşen kimselere vermelidir. Eğer nezr'i, belli bir zamana, belli bir sayıya veya belli bir keyfiyete bağlarsa, ona göre hareket etmesi vacib olur. Belli bir memleketin halkına sadaka vermeyi nezreden kişi, sadakayı bizzat onlara vermelidir. Başka bir memleketin halkına vermesi yeterli olmaz. Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi veya Mescid-i Aksa'dan birisinde itikafa girmeyi nezreden kişi, nezrettiği mescidde itikafa girmelidir. Bu üç mescid, diğer mescidlerden üstündür. Bunun delili, şu hadîstir:

Binekler ancak üç mescid için hazırlanır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa!³⁷

Bu üç mescidden başka bir mescidde itikafa girmeyi nezreden kişi, herhangi bir mescidde itikafa girebilir. Çünkü diğer mescidlerdeki itikafın nezri eşittir. Hac veya umre yapmayı nezreden kişinin, bunu bizzat yapması gerekir. Eğer bizzat

³⁴ Buhârî/1641

³⁵ Buhârî/6318, (Hz. Aişe'den)

³⁶ Ebu Dâvud/3273

³⁷ Buhârî/1132, Müslim/1394

yapmaktan aciz ise, hac veya umre yapabilecek bir kişiyi, ücretini vererek kendi yerine göndermelidir. Nitekim eda etmekten aciz olduğunda farz olan hac için de böyle yapmak vacibdir.

Nezredilen şeyin, çabukça yerine getirilmesi mendub'dur. Hac veya umre yapma imkânına sahip olduğu halde tehir eden ve bu sırada da ölen kişinin yerine hac veya umre yapabilecek bir kişinin gönderilmesi gerekir. Bu kişinin ücreti de ölenin malından verilir. Çünkü kendisine farz olduğu ve imkânı da olduğu halde onu yerine getirmemiştir. Hac veya umre yapacak imkâna sahip olmadan ölen kişiye bir sorumluluk yoktur. Çünkü burada herhangi bir kusur söz konusu değildir. Yaya olarak haccetmek veya umre yapmak üzere nezreden kişinin, eğer yürüyecek gücü varsa yürüyerek gitmesi farz olur. Çünkü bunu, kendi üzerine farz kılmıştır. Bu tıpkı peşpeşe oruç tutmayı nezretmek gibidir. Eğer yürüyerek hac veya umre yapmaya gücü yoksa yürümesi farz olmaz.

Ukbe b. Âmir şöyle rivayet etmiştir:

“Kızkardeşim (Ümmü Hibban), Beytullah’a kadar yalınayak olarak yürümeyi nezretmiş ve (zayıflığından şikayet ederek) bu meselenin, kendisi için Hz. Peygamber’e sorulmasını bana söylemişti. Ben Peygamber’den bu meseleyi sorup fetva istediğimde Hz. Peygamber

“Önce yaya yürüsün, (sonra devesine) binsin” buyurdu”.³⁸

Kişi deve, sığır, koyun ve keçi gibi evcil hayvanlardan birini hediye etmeyi nezrederse veya herhangi bir malı Mekke’ye götürmeyi nezrederse, o malı götürüp Mekke’deki fakirlere vermesi farz olur. Bu fakirler Mekkeli olabileceği gibi, Mekke’ye dışardan gelmiş de olabilirler.

Başka bir şehirde koyun kesip dağıtmayı nezreden kişinin, o şehire gidip koyun kesmesi ve etini dağıtması farz olur.

Sal inlerin mezarları üzerine yapılmış kubbelerde yakılmak üzere bir mum nezreden kişi, bu nezriyle oradaki insanların aydınlanmasını kastederse nezr’i sahih olur. Fakat sadece kabir üzerinde yanmasını kasd ederse, nezr’i sahih olmaz. Çünkü kabirdeki kişinin ışığa ihtiyacı yoktur. Eğer kabrin yerine veya kabre veya kabirde yatan kişiye saygı göstermeyi veya orada yatan kişiye yaklaşmayı kasd ederse, nezr’i batıldır.

Mutlak Nezr’in Vakitle Sınırlı Olmaması

Nezr-i mutlak, geniş vacib gibidir; yani yerine getirme fırsatına sahip olduğu müddetçe ertelenebilir. Ancak nezri, hemen yerine getirmek sünnettir. Eğer nezr belli bir zamana aitse, o zamanda yerine getirmek farzdır. Özürsüz olarak terk eden kişi günahkâr olur. Ayrıca nezrini kaza etmesi gerekir. Bir özürden ötürü nezrini tehir eden kişi günahkâr olmaz. Ancak fırsat bulduğunda kaza etmesi gerekir.

Allah hakikati daha iyi bilir.

³⁸ Buhari/1767, Müslim/1644

AVLANAN VE BOĞAZLANAN HAYVANLAR

Sayd (Avlanan Hayvanlar)

Avlanmak herhangi bir hayvanı ansızın veya bir hile ile yakalamaktır.

Burada sayd kelimesiyle ism-i meful (=avlanan) kasdedilmektedir.

*“İhramda iken av öldürmeyin.”*³⁹

Fakihlerin ıstılahında işe sadece eti yenen hayvanlar için avlanmak söz konusudur.

Avlanmanın Meşruiyeti

Avlanmanın meşru olduğunun delili, ayetler ve hadîslerdir:

*“Ey iman edenler! Âkidlerinizi yerine getirin. Hac için ihramda olduğunuzda, avı helâl saymamanız şartıyla size hayvanlardan şu okunacaklardan başkası helâl kılındı.”*⁴⁰

*“İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz.”*⁴¹

Görüldüğü gibi birinci ayette ihramlıyken avlanmanın haram; ikinci ayette ise ihramdan çıktıktan sonra ise helâl olduğu açıkça belirtilmektedir.

*“(Ey Muhammed!) Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: ‘Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah’ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah’ın ismini anarak yiye ve Allah’tan korkup sakının’. Doğrusu Allah, hesabı çabuk görendir.”*⁴²

Avlanmanın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Hayvanların etinin yenilmesinin helâl olması için Şârî tarafından tarif edilen avlanma ve benzeri vasıtalar belirli nedenlere dayanmayan ibadetler kısmına girmektedir. Diğer muamelelerdeki maslahat ve nedenler, bunlarda yoktur. Fakat buna rağmen bazı hayvanların helâl, bazılarının da haram olmasından bazı hikmetler çıkarılabilir. Ayrıca avlanmanın meşru kılınmasından da, boğazlanmasından da birtakım hikmetler çıkarılabilir.

Avlanmanın meşruiyetinin hikmeti, tıpkı zaruri kesmenin meşruiyetinin hikmetine benzer. Arapların temiz kabul ettikleri, İslâm’ın da yenilmesini helâl kıldığı birtakım hayvanlar vahşidir. Onların normal bir şekilde tutulup boğazlanması zordur. Allah Teâlâ, avlamak ve tuzağa düşürmek suretiyle bu tür hayvanların yakalanmasını kolaylaştırmıştır. Bu tür yakalamayı/öldürmeyi boğazlama, olarak kabul etmiştir. Tabii ki boğazlama imkânı bulunmadığı zaman bu söz konusudur.

³⁹ Mâide: 5/95.

⁴⁰ Mâide: 5/1.

⁴¹ Mâide: 5/2.

⁴² Mâide: 5/4

Burada Allah'ın insanlara nasıl lütuf ve kolaylıklar gösterdiği açıktır.

Avlanması Helâl Olan ve Olmayan Hayvanlar

Avlanmada esas olan, her çeşit hayvanın avlanmasının helâl olmasıdır. Bunun delili, şu ayettir:

*“İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz.”*⁴³

Ancak ayetin umumundan şunlar istisna edilmiştir:

1. Yenilmesi helâl olmayan hayvanları avlamak.

Hayvana eziyet veren aletlerle ve araçlarla avlamak haramdır.

2. Sadece eğlenmek veya vakit geçirmek için avlanmak da haramdır.

İster eti yenen hayvanlar olsun, ister yenmeyen hayvanlar olsun hüküm aynıdır.

3. İhramlı olan kişinin avlanması ve avladığı hayvanın etinin yenmesi haramdır.

Bunun delili şu ayettir.-

*“İhramda iken av öldürmeyin.”*⁴⁴

İhramlı olmasa bile Harem dahilinde avlanmak haramdır. Bunun delili de şu hadîstir:

*“Allah Teâlâ şu beldeyi (Mekke'yi) harem kılmıştır. Onun dikenini ve otları koparılmaz. Orada bulunan av hayvanı rahatsız edilmez ve avlanmaz.”*⁴⁵

Harem'de, yerde bulunan bir şey alınmaz. Ancak aldıktan sonra bir sene mescidde ilan etmek şartıyla alınabilir. Alıp ilan etmemek haramdır. Çünkü Allah Teâlâ Mekke'yi haram kılmıştır. Ayrıca bir de Mekke'nin hürmeti vardır.

Eti yenilmeyen ve eziyet veren hayvanın avlanması haram değildir. Eziyet vermeyen hayvanı avlamaksa haramdır. Eziyet vermeyen ve ihtiyaç duyulmayan hayvanın da avlanması haramdır.

Avlanmakta Meşru Olan Vesileler

Burada meşru olan vesilelerden maksat, avlanan hayvanın yenmesini caiz kılan şeylerdir. Meşru olmayan vesilelerden maksat da avlanan hayvanın etinin yenmesini caiz kılmayan şeylerdir. Avlanması meşru olan hayvanın etinin yenmesini caiz kılan vesileler şunlardır:

a. Hayvanı yaralayan kesici alet.

Bu alet; demir, bakır, kama, cam veya hayvanı kesen herhangi bir şey olabilir. Bunun delili şu hadîstir:

*“Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi anılan her hayvanın etini yiyiniz.”*⁴⁶

b. Avlanmada kullanılan alet veya araç, taş gibi kesiciliği olmayan bir şey ise, hayvanı ağırlığı veya yakıcılığı sebebiyle öldürmüşse, o hayvanın etini yemek caiz olmaz.

Hayvan böyle bir sebeple ölmemişse, meselâ kanadına veya ayağına taş isabet etmiş de avcı da ölmeden yetişmişse, onu şeriata uygun olarak boğazla malıdır.

⁴³ Mâide: 5/2.

⁴⁴ Mâide: 5/95.

⁴⁵ Buhârî/1510, (İbn Abbas'tan)

⁴⁶ Buhârî/5167, Müslim/1929

Şer’î boğazlamayı ileride izah edeceğiz. Fakat avcı, hayvana bıçak, ok ve benzeri gibi kesici bir afet kullanır da hayvan bundan dolayı ölürse yenmesi caizdir.

Av İçin Yetiştirilmiş Hayvanlarla Avlanmak

Av için yetiştirilmiş köpek, kaplan, arslan, doğan, şahin gibi hayvanların yakaladıkları avlar -aşağıdaki şartlar mevcutsa- mubahtır.

1. Sahibi tarafından bırakıldığında ava doğru gitmelidir.

Avlanması istenen hayvana doğru giderken başka bir şey görüp ona doğru giden bir av hayvanının avladığı yenmez. Çünkü kendisinde avcılık şartı tahakkuk etmemiştir. Ancak onun tuttuğunu, sahibi yetişip boğazlarsa yenir.

2. Sahibi tarafından ava salındığında koşarak gitmelidir. Sahibi çağırıp durmasını emrettiğinde de hemen durmalıdır.

3. Sahibi tarafından ava salındığında ve sahibi gelmeden önce öldürdüğünde, o hayvandan bir şey yememesi gerekir. Eğer avı getirip sahibinin önüne bıraktıktan sonra yerse onun avcılık vasfı düşmez.

4. Yukarıda sayılan üç şart, av için yetiştirilmiş hayvanda âdet halini almış olmalıdır.

Av için yetiştirilmiş avcı hayvanlarla avlanmanın ve avlanan hayvanın helâl olduğunun delili şu ayettir:

“Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: ‘Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah’ın size öğrettiği gibi öğretilip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah’ın ismini anarak yeyin.’”⁴⁷

Ayette geçen ‘mükellebîne’ kelimesi teklif kökünden gelmektedir ve bir hayvanı avcılığa alıştırmak demektir.

İmam Şafii bu kelimenin anlamını şöyle izah etmektedir: ‘Emir verildiğinde emri yerine getiren ve yasaklanan şeye riayet eden köpek veya av için yetiştirilmiş başka bir hayvan, tam anlamıyla eğitilmiş demektir’.

Ayette geçen ‘Avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından’ ibaresinden maksat da avladığı hayvana dokunmamasıdır. Ayetin mefhum-u muhalifinden anlaşıldığı üzere ‘Sahibi için avlanmamış ise, yani avladığından yemiştir, o avın helâl olmadığı ve böyle hayvanın avcılığına şer’an itibar edilmeyeceğini’ gösterir.

Bu hususta Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

“Sen öğretilmiş av köpeklerini, üzerlerine besmele çekerek saldıgın zaman onlar öldürmüş olsalar bile, onların senin için tuttukları avdan ye! Ancak köpeğin o avdan yemesi hali müstesna! Şayet köpek avdan yerse sen o avdan yeme. Çünkü o takdirde köpek o avı (senin için değil de) sadece kendisi için tutmuş olabilir.”⁴⁸

⁴⁷ Mâide: 5/4.

⁴⁸ Buhari/2356, Müslim/1968

Avlamanın Boğazlama Yerini Tutması

Avda kullanılan aletler avın etinin yenmesini caiz kılacak türden olursa ve avcı da hayvana yetişmeden önce ölürse, o hayvan boğazlanmış gibi kabul edilir. Ancak avcı, ölmeden hayvana yetişirse onu -ileride zikredeceğimiz gibi- şer'î ölçülere uygun olarak boğazlaması gerekir. Avcı, canlıyken yetişip de hayvanı boğazlamazsa, o hayvanın eti necis olur. Avcı koştuğu halde hayvan ölmeden yetişmezse, o hayvan boğazlanmış sayılır. Buna zaruri boğazlama denir.

Bunun delili, Râfi b. Hadîc'den rivayet edilen şu hadîstir:

Biz deve ve davar türünden ganimetlere nail olduk. Bu sırada develerden biri kaçtı. Derken mücahidlerden biri ok atıp onu vurdu da bu suretle hayvanı durdurdu (veya öldürdü). Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

*“Vahşi hayvanların firarileri olduğu gibi bu hayvanların da muhakkak firar edip kaçanları vardır. Bunlardan biri böyle yaparsa, siz de ona işte böyle muamele ediniz.”*⁴⁹

Ebu Sa'lebe el-Huşemi'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Hz. Peygamber'e geldim ve

“Ey Allah'ın Rasûlü! Ben yetiştirilmiş av köpeğimle de, yetiştirilmemiş av köpeğimle de avlanıyorum. Bu bakımdan bunlardan Dize helâl olacakları haber ver” dedim. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

*“Öğretilmiş köpeğinle her ne avlarsan onun üzerine Allah'ın ismini an, sonra ye! Öğretilmemiş olan köpeğinle avladığın avı diri in yetişip de boğazlarsan onu da ye!”*⁵⁰

Zebaih (Boğazlanan Hayvanlar)

Zebaih, zebh'in çoğuludur. Zebiha. ‘boğazlanmış hayvan’ demektir. Buradaki boğazlamadan maksat, ileride zikredeceğimiz şartlan haiz, şer'î bir şekilde boğazlanan ve-etü yenen hayvanların boğazlanmasıdır.

Zebh Ve Tezkiye Kelimeleri Arasındaki Fark

Tezkiye hayvanı boğazından veya boğazının altından kesmek demektir. Bu, insanın elinin altında olan ve gücünün yettiği hayvanlar için söz konusudur. Eğer hayvan kaçıyor veya saldırıyorsa, av hayvanı gibi kesici, öldürücü bir aletle avlamak/boğazlamak gerekir.

Zebh ise, ister -ileride gelecek- şartları haiz olsun, ister olmasın, hayvanı boğazından kesmektir. Bu durumda zebh, tezkiye'nin bir çeşidi olmaktadır. Ancak şer'î olmakla mukayyedir. Tezkiye hem zebh'i, hem de diğer şekilleri kapsamaktadır; yani şer'î şartlara uygun olarak boğazlanan her çeşit boğazlamaya

⁴⁹ Buhârî/5190, Müslim/1968

⁵⁰ Buhârî/5170, Müslim/1930

tezkiye denir.’

Tezkiye’nin Şart Olmasının Hikmeti

Hayvanın helâl olması için tezkiye’nin emredilmiş olmasının asıl sebebi taabbudîdir. Nitekim bunu daha önce meşruiyetinin hikmetini izah ederken söylemiştik. Ancak tezkiye’nin taabbudî olmasından başka hikmetleri de vardır. Bu hikmetleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Bütün dinler, murdar hayvanın (=leşin) necis olduğunu bildirmiştir. Ölüsü necis olan ve olmayan hayvanların arasını ayırmak gerekir. İşte tezkiye, şariat’a göre bunları belirleyen şeydir.
2. İslâm şeriatı kanın necis olduğuna ve ondan sakınılmasına hükmetti. Çünkü kanda birtakım zararlar söz konusudur. Kesmek ise bu zararlı kanı dışarı atarak hayvanın etini temizlemektedir. Bunu ileride izah edeceğiz. Boğarak veya benzeri şekillerle hayvanı öldürmek ise, kanın içeride kalıp pıhtılaşmasına sebep olur.

Tezkiye’nin Çeşitleri

Tezkiye zebh, nahir ve akr olmak üzere üçe ayrılır:

1. Zebh hayvanın -daha önce zikrettiğimiz şartlar dahilinde- hulkumunu kesmektir. Hulkum boynun en üst noktasıdır. Zebh, insanın kesmeye güç yetirdiği hayvanlar için söz konusudur.

2. Nahr boynun en alt kısmıdır. Dolayısıyla hayvanı boynunun en alt noktasından kesmeye nahr denir.

*“Öyle ise rabbin için namaz kıl ve kurbân kes!”*⁵¹

Fakihler, buradaki nahr’ın deveye nisbeten olduğunu söylemişlerdir. Çünkü deveyi böyle kesmek, deve için daha rahattır. Zebh ile nahr, birbirlerinin yerine geçer. Bunun delili şu hadistir:

*“Kesim, boynun üst ve alt noktasından yapılır.”*⁵²

Fakat sünnet olan, deveyi nahr; sığır, kovun ve benzeri hayvanları zebh etmektir.

3. Âkr, zaruret halindeki boğazlamaya denir; yani ‘hayvanın ruhunu çıkaracak bir yara açmak’ demektir.

Hayvan vahşileştiği, sahibinin de onu tutup normal şekilde boğazlaması mümkün olmadığı durumlarda akr suretiyle boğazlamak caiz olur. Ayrıca av hayvanları için akr, boğazlamak demektir. Bunu daha önce izah etmiştik. Bunun delili şu hadîstir:

*“Vahşi hayvanların firarileri olduğu gibi, evcil hayvanların da muhakkak firar edip kaçanları vardır. Bunlardan biri böyle yaparsa, siz de ona işte böyle muamele ediniz; (ok veya benzeri bir aletle akr yapın/kanını akıtınız).”*⁵³

⁵¹ Kevser: 108/2.

⁵² Darekutnî, IV/283, Buhârî, Kitab’uz-Zebâih ve’s-Sayd

⁵³ Buhârî/5190, Müslim/1968, (Râfi b. Hadîc’den)

Zebh'in Sahih Olmasının Şartları

Bu şartlar; kesenle, kesilen hayvanla ve kesimde kullanılan aletle ilgili olmak üzere üç kısma ayrılır:

Kesenle İlgili Şartlar

Kesen kişi, müslüman veya ehl-i kitab olmalıdır. Ehl-i Kitab'dan maksat yahudiler ve hristiyanlardır. Kesen kişi müşrik, mürted veya mecusi olursa, kesilen hayvanın eti helâl olmaz. Müslümanın kestiği hayvan etinin helâl olduğunun delili şu ayettir:

*“Henüz canlı iken kestiğiniz müstesna...”*⁵⁴

Ayetteki hitab müslümanlaradır. Ehl-i Kitab'ın kestiğinin helâl olduğunun delili de şu ayettir:

*“Kendilerine kitab verilenlerin yiyeceği size helâldir.”*⁵⁵

Ayetteki taam'dan (yiyecekten) maksat, kestikleridir. Zira tüm insanların ekmeği, helvası, çorbası yenir. Yahudiler ve hristiyanlar dışındaki kâfirlerin kestiklerinin helâl olmadığının delili de Hz. Peygamber'in Hac mecusilerine yazdığı mektuptur. Bu mektupta onlara İslâm arz edilmiş müslüman olanlarının İslâmın kabul edileceği, müslüman olmayanlarından cizye alınacağı, onlara kız verilmeyeceği ve kestiklerinin yenmeyeceği belirtilmiştir.⁵⁶

Mecusîlerle ilgili bu hüküm, müşrik, mürted ve mülhidler için evveliyetle sabit olur. Çünkü onların küfrü daha derindir.

Ehl-i Kitab'dan maksat, kendisi veya atalarından birisi tahrif nesh'ten sonra ehl-i kitab olmayandır. Hristiyanlaşan mülhid'in kestiği yenilmez. Hristiyan veya yahudi birinin atalarının müşrik olduğu biliniyorsa veya Hz. Peygamber'in bi'setînden sonra hristiyan olmuşsa, onun kestiği yenmez. Bunun delili, Şehr b. Havşeb'den rivayet edilen şu hadîstir:

“Hz. Peygamber Bahra, Tenuh ve Tağlib kabilelerinin kestiklerini yemekten menetti. Bunlar hristiyanlık tahrif edildikten sonra hristiyanlaşan Arap kabileleriydi”.

Kesilen hayvan Allah'tan başkası için ve Allah'tan başkasının ismi anılarak kesilmemelidir. Bir put için veya peygamber için veya bir müslüman için kesilen hayvanın eti yenmez. Bunun delili şu ayettir:

*“Size leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler haram kılınmıştır.”*⁵⁷

Saydığımız bu şartbr kesim yapan kişide bulunursa onun kestiği helâl olur. Kesicinin erkek veya kadın olması durumu değiştirmez. Hatta mümeyyiz olmaması, sarhoş veya deli olması bile durumu değiştirmez.

⁵⁴ Mâide: 5/3.

⁵⁵ Mâide: 5/5.

⁵⁶ Beyhâki, IX/285'de “Bu hadîs mürseldir. Fakat ümmetin çoğunluğu bunu tevsil etmektedir” demiştir.

⁵⁷ Mâide: 5/3.

Kesilen Hayvanla İlgili Şartlar

Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kesecek olan kişi hayvana yettiğinde hayvanda hayat-ı mustakırre olmalıdır.

Hayat-ı mustakırre'den maksat, bir yaradır veya hayvanın bir hastalıktan ötürü ölüm haline girmemesidir. Eğer normal durumda ise kesilme esnasında birtakım çarpınmalar olur. Hayvan kesilmeden önce hayat-ı mustakırre durumunu kaybetmişse, onun eti helâl olmaz. Kesildikten sonra kan akması da onda hayat-ı mustakırre'nin bulunduğuna delil olmaz.

2. Hulkum'un tamamı ile yemek borusu kesilmelidir.

Hulkum, nefes borusudur. Yemek borusu ile nefes borusu tamamen kesilmez de küçük bir parça kalırsa kesilen hayvan murdar olur. Bunun delili, Râfi b. Hadîc'den rivayet edilen şu hadîstir:

*“Kan akıtıldıktan ve Allah'ın ismi zikredildikten sonra yiyin. Ancak diş veya tırnak ile kesilen hayvan yenmez.”*⁵⁸

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, kesmede ‘kan akıtılması’nı şart koştur. Bu da ancak nefes ve yemek borusunun tamamen kesilmesiyle mümkün olur. Onlar kesildiğinde hayat yok olur. Onlar tamamen kesilmezse hayat var demektir.

3. Keserken süratli, mümkünse bir tek hareketle kesilmelidir.

Eğer kesmede gevşeklik gösterilir de yemek ve nefes borusu kesilmeden canlılığını kaybederse, hayvan murdar olur. Kesilen hayvandaki hayat-ı mustakırre, kesildikten sonra hareket etmesiyle bilinir. Kişi yavaş davranır ve kestikten sonra hayvanda herhangi bir hareket görülmezse, bu, hayvanın kesimi tamamlanmadan ondaki hayat-ı mustakırre'nin yok olduğuna delâlet eder ve onun yenmesi helâl olmaz.

Kesimde Kullanılan Aletle İlgili Şartlar

Kesimde kullanılan aletle ilgili şartları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Alet keskin olmalıdır.

Bu alet; demirden, bakırdan, kalaydan, camdan, kamıştan ve benzeri maddelerden olabilir. Bu bakımdan keskin olmayan, sadece ağırlığı nedeniyle hayvanı öldüren taş ve benzeri maddeler kesim aleti olarak kullanılamaz ve bu tür maddelerle öldürülen hayvan boğazlanmış sayılmaz. Bunun delili daha önce geçen şu hadistir:

*“Kanı akıtan bir şey ile kesilen ve üzerine Allah'ın adı anılan hayvanın etinden yiyin.”*⁵⁹

2. Diş ve tırnak gibi şeyler kesim aleti olarak kullanılmamalıdır.

Bu bakımdan diş veya tırnakla kesilen hayvanın kanı tamamen aksa dahi, eti helâl olmaz. Çünkü Hz. Peygamber diş ve tırnağı kesim aletlerinden istisna etmiştir.

⁵⁸ Buhârî/2356, Müslim/1968

⁵⁹ Buhârî ve Müslim

“... *Diş ve tırnak kesim aleti olarak kullanılmaz.*”⁶⁰

Diş ve tırnağın hükmüne, insanın ve diğer canlıların kemikleri de dahildir. Bu istisnanın nedeni ise Hz. Peygamber’in böyle emretmiş olmasıdır. Çünkü bu taabbudî bir ibadettir. Dolayısıyla taabbudî hususlarda neden ve niçinini sormadan emirlere uymak gerekir. Daha önce söylediğimiz gibi kesim, birtakım maslahat ve nedenler üzerine bina edilmemiştir. Bu bakımdan bu istisnanın nedenini araştırmamak en güzeldir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Mülâhazalar

Birinci Mülâhaza

Karnında yavrusu olan hayvanın kesilmesi, yavrusunun da kesilmesi demektir. Fakat hayvan kesilip karnı yarıldıktan sonra yavru diri olursa onun da ayrıca kesilmesi gerekir.

Bunun delili, Ebu Said el-Hudrî’den rivayet edilen şu hadistir: Hz. Peygamber’e annesinin karnındaki yavrunun durumunu sorduk. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“*Onun etini yiyebilirsiniz. Çünkü annesinin kesilmesi, onun da kesilmesi demektir.*”⁶¹

İkinci Mülâhaza

Diriyken hayvandan kesilen parça, murdar hayvan hükmündedir. Ancak hayvanın çeşitli yerlerde kullanılan kıl ve tüyleri bundan müstesnadır. Bu husus ileride izah edilecektir. Fakat diriyken balıktan kesilen parça murdar değildir. Çünkü balığın ölüsü de helâldir.

Diriyken koyundan bir parça kesilirse -koyunun ölüsü murdar/necis olduğundan- o parça yenmez. Diri bir insandan kesilen parça ise temizdir. Çünkü insanın ölüsü de temizdir. Hayvandan kesilen parçanın necis olması, onun ölüsünün necis olmasındandır.

Bunun delili, Ebu Said el-Hudrî’den rivayet edilen şu hadistir: Hz. Peygamber’e, develerin hörgüçlerinden, koyunların butlarından kesilen parçalar hakkında sorulduğunda, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Bir diriden kesilen parça ölü hükmündedir.⁶²

Ebu Vâkid el-Leysîden de şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde Medineliler develerin hörgüçlerinden, koyunların butlarından parçalar keserek yiyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Hayvan diriyken ondan kesilen parça, kesilmeden ölmüş hayvan eti hükmündedir.⁶³

⁶⁰ Buhârî ve Müslim, (Râfî b. Hadîc’den)

⁶¹ Ebu Dâvud/2827

⁶² Hâkim, Müstedrek, IV/239

⁶³ Ebu Dâvud/2858, Tirmizî/1480, Hâkim, IV/239

Hayvanların yünü, kılı, tüyü bundan istisna edilmiştir. Ancak bunların da birtakım şartları vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şer'an eti yenen hayvanlardan olmalıdır.
2. Hayvan diriymen veya şer'an kesildikten sonra kırpılmış olmalıdır.
3. Diri hayvandan kesilmiş bir azanın üzerinde olmamalıdır.

İnsanın kılları temizdir. Murdar olan hayvanların kılları ise necistir ve temizlenmesi de mümkün değildir. Murdar olmayan hayvanların tüylerinin, kıllarının, yünlerinin temiz olduğunun delili şu ayettir:

*“Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükun (yeri) yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç zamanı, gerekse konaklama zamanında sizin için taşınması kolay evler (çadırlar) kıldı. Onların yünlerinden, yapağlarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) ev eşyaları ve ticaret metai var etti.”*⁶⁴

Bu ayet, hayvanların yünlerinin, yapağlarının, kıllarının ve tüylerinin kullanılmasının caiz olduğuna delâlet ettiğı gibi, aynı zamanda bunların temiz olduğuna da delildir.

Üçüncü Mülâhaza

Ne şekilde ölmüş olursa olsun, murdar hayvanın yenilmesi haramdır. Murdar hayvan'dan maksat, şeriata uygun olmayan şekilde kesilen veya ölen hayvandır.

Akan kan, hangi hayvandan akarsa aksın içilmesi haramdır. Bunun delili şu ayettir:

*“Size leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulmuş, vurulmuş, yüksekten düşmüş, boynuzlanmış, canavar tarafından parçalanmış hayvanlar - henüz canlı iken kestiğiniz müstesna- dikili taşlar üzerinde kesilenlerdi yemeniz) ve fal oklarıyla kısmet aramanız haram kılınmıştır.”*⁶⁵

Bu ayet; murdar hayvanın, kanın, domuzun, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın, dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanın haram olduğuna delâlet eder.

Murdar Hayvanlardan Ve Kan'dan İstisna Edilenler

Murdar hayvanlardan, balık ve çekirge istisna edilmiştir. Bunlar murdar da olsalar yenir. Kandan da, ciğer ile dalak istisna edilmiştir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

*“İki murdar ile iki kan bize helâl kılındı. Bunlar balık ile çekirge ve ciğer ile dalaktır.”*⁶⁶

Hayvan Kesmenin Sünnetleri

1. Keserken Allah'ın ismini anmak. Kesimi yapan kişi meselâ ‘Bismillah’ demelidir. Bunun delili şu ayettir:

⁶⁴ Nahl: 16/80.

⁶⁵ Mâide: 5/3.

⁶⁶ İmam Ahmed, 11/27 ve başka muhaddisler

“Üzerine Allah’ın ismi anılandan yiyin.”⁶⁷

Ayrıca Hz. Peygamber de daha önce geçen bir hadiste şöyle buyurmuştur:

“Kanı akıtılan ve üzerine Allah’ın ismi anılandan yiyin.”

Av hayvanına ok atan avcının okunu atarken veya yetiştirilmiş hayvanı avın üzerine salarken besmele çekmesi sünnettir.

Şeriata uygun olarak kesilen ve fakat besmele çekilmeyen hayvanın eti helâldir. Çünkü ayetteki ve hadîsteki besmele, İmam Şafii’ye göre farz değil, mendub’dur.

2. Nefes borusunun aralarında olan verid denilen damarları kesmek sünnettir.

Çünkü bu damarların kesilmesi, hayvanın çabuk ölmesini sağlar.

3. Kesim yapan kişinin, kesim aletini iyice bileyip keskinleştirmesi sünnettir.

Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:-

Allah Teâlâ her şeye karşı ihsanı (güzelliği, iyiliği) yazmış (vacib kılmış)tır. Bunun için öldürürseniz o öldürmede iyi tarzı seçin. Hayvan boğazlarsanız o boğazlamayı güzel yapın. Sizden hayvan boğazlayacak olan kişi bıçağını iyice keskini eş tirsin, kurbanını rahatlatсын.⁶⁸

4. Kesilecek hayvanı sol tarafı üzerine yatırmak, sağ ayağını serbest bırakmak sünnettir.

Hayvanın ayağı serbest bırakılırsa, kesilme esnasında rahat hareket eder ve rahatlar. Deve ise sığır ve koyundan farklı şekilde kesilir. Deve kesiminin en efdali, deveyi ayakta ve sol dizi bağlı olduğu halde, boynunun en alt noktasından kesmektir. Bunun delili şu ayettir:

“Biz kurban edilen büyükbaş hayvanları (develeri de) sizin için Allah’ın (şeriatın) alâmetleri kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. O halde onlar ayakları üzerinde durup kurban edilirken onların üzerine Allah’ın adını anın.”⁶⁹

İbn Abbas bu ayetin tefsirinde ‘Üç ayak üzerinde ayakta oldukları halde kesiniz’ demiştir.⁷⁰

5. Kesim esnasında hayvanı kıbleye çevirmek sünnettir.

Çünkü kıble, cihetlerin en şerefliisidir. Böylece kesim yapan kişi de kıbleye dönmüş olur.

AKİKA

Akika’nın lügat mânâsı, kesmek, parçalamak demektir. Çocuk doğduğunda saçlarının kesilmesine de akika denilmiştir. Akika ıstılahı mânâda, doğan çocuğun saçlarının kesildiği anda kurban edilen hayvana verilen isimdir. Buna akika isminin verilmesinin sebebi, onun kesilip parçalanmasıdır. Akika’ya, Nuseyke veya Zubeyha demek de müstehabdır. Akikâ’ın meşru olduğunun delili, şu hadîstir:

Hz. Peygamber’e, akika hakkında sorulduğunda, Hz. Peygamber akika kelimesini sevmediğini belirtircesine şöyle demiştir:

⁶⁷ En’âm: 6/118.

⁶⁸ Müslim/1955

⁶⁹ Hac: 22/36.

⁷⁰ Hakim, Müstedrek, IV/233

“Allah Teâlâ akika’yı sevmez. Kimin bir çocuğu olur da onun namına kurban kesmek isterse kessin; oğlan çocuğu için iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun kessin!”⁷¹

Bu hadîsten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber akika isminden hoşlanmamıştır. Yoksa akikâ’nın bizzat kendisini reddetmiş değildir.

Akikâ’nın Hükmü

Akika, müekked bir sünnet’tir. Akika’nın müstehab olmasının delili, Hz. Peygamber’in ve ashabının fiilleridir. Selman b. Amr, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

“Doğan erkek çocuk için akika vardır. Bu bakımdan onun için bir kurban kesin ve saçlarını traş edin.”⁷²

Hiçbir âlim akika kurbanının vacib olduğunu söylememiştir. Çünkü o, suç ve nezi olmaksızın kesilen bir kurbandır. Şu hadîs de akika’nın kurban gibi vacib olmadığına delâlet etmektedir:

“Dünyaya bir çocuğu gelen kimse, onun için kurban kesmek isterse kessin.”⁷³

Akika Kurbanını Kesme Zamanı

Çocuk, anne karnından çıktıktan sonra buluğ çağına gelinceye kadar akika kurbanı kesilebilir. Çocuk baliğ olduktan sonra, babasına akika kurbanı kesmek müstehab olmaktan çıkar. Bu durumda çocuğun kendisinin akika kurbanı kesmesi daha iyidir. Fakat çocuğun doğumunun birinci gününde akika kurbanı kesmek sünnettir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Her çocuk akikasına rehinlenmiştir. Yedinci gün çocuk namına (akika) kurbanı kesilir. Saçı kırpılır, adı konur.”⁷⁴

Akika’nın Teşri Kılınmasının Hikmeti

Akika’nın hikmet ve faydalarını söyle sıralayabiliriz:

1. Çocuk dünyaya geldiğinde anne ve babası Allah’ın bu, ihsanından ötürü sevinirler. Bu nedenle Allah’ın ihsanına karşılık olarak O’na şükür ve hamd ederler.

“Eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur.”⁷⁵

“Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) artıracam.”⁷⁶

“Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir.”⁷⁷

“Kadınlardan, oğullardan yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, hayvanlardan ve ekinlerden meydana gelen arzulara karşı aşın

⁷¹ Ebu Dâvud/2842

⁷² Buhârî/5154

⁷³ Ebu Dâvud/2842

⁷⁴ Ebu Dâvud/1522, (Semure b. Cündüb'den)

⁷⁵ Zümer: 39/7.

⁷⁶ İbrahim: 14/7.

⁷⁷ Kehf: 18/46.

sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir.”⁷⁸

2. Çocuğun nesebinin ilan edilip yayılması ve hakkında çirkin şeyler söylenmemesine vesile olur.

3. Cimriliğe mâni olarak cömertliği artırmaya vesile olur.

“Nefisler ise kıskançlıktan ayrılmaz kılınmışlardır.”⁷⁹

“Kim nefsinin hürsından ve cimriliğinden korunursa, işte kurtulanlar onlardır.”⁸⁰

4. Ailesinin, akrabalarının, dostlarının ve fakirlerin gönlünü fethetmeye vesile olur. Ayrıca onların bu yemek ve toplantıya gelmelerine, aralarında sevgi ve muhabbete vesile olur. Zaten İslâm da sevgi, muhabbet ve yardımlaşma dinidir.

Erkek Ve Kız Çocuğu İçin Kesilecek Akika Kurbanı

Erkek çocuğu için de kız çocuğu için de birer koyun kesmek sünnettir. Hz. Ali’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, Hasan için bir koyun kesti”⁸¹

Fakat akika kurbanında efdal olan, erkek çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun kesmektir. Hz. Aişe’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, erkek çocuğu için iki koyun, kız çocuğu içinse bir koyun kesmemizi emretti”⁸²

Kesilecek Akika’nın Sayısı, Çocukların Sayısına Bağlıdır

İki veya üç çocuk için bir koyun kesmek Sünnet’e uymak için yeterli değildir. Sünnet olan, her çocuk için bir koyun kesmektir; yani bir çocuk için bir koyun, iki çocuk için iki koyun, üç çocuk için de üç koyun kesmek gerekir. İkiz olarak dünyaya gelen çocukların her biri için de birer koyun kesmek gerekir.

İbn Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, Hasan ve Hüseyin için birer koçu akika kurbanı olarak kesti.”⁸³

Akika’nın Şartları

Akika’nın yeterli olabilmesi için kurbanlarda şart olanlar -cins, yaş, eksiklik meydana getiren kusurlardan salim olması gibi- Akika’da da şart koşulmuştur. Çünkü akika ile kurban arasında her ikisinin de mendub olması bakımından benzerlik vardır.⁸⁴

Berâ b. Âzib’den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Şu dört hayvanı kurban etmek caiz değildir; körlüğü açık olan kör hayvanı,

⁷⁸ Âlu İmran: 3/14.

⁷⁹ Nisa: 4/128.

⁸⁰ Haşr: 59/9.

⁸¹ Tirmizî/1519

⁸² Tirmizî/1513 ve başka muhaddisler

⁸³ Ebu Dâvud/2841; Hâkim, Müstedrek, IV/237. (Hâkim’in rivayetinde, kesilen kurbanların birbirine denk oldukları belirtilmiştir.)

⁸⁴ Kurban Hanefi mezhebinde vacib, Şafii mezhebinde ise mendub (sünnet)tir.

*hastalığı açık olan hasta hayvanı, topallaması devam ettiği ‘ sürece topal hayvanı ve iliği kalmayacak kadar kırılmış hayvanı. ’*⁸⁵

Etin eksikliği ve hayvanın semiz olmaması hususunda etki yapan şeyler bu sayılanlara kıyas edilmiştir.

Akika Kurbanı İle Diğer Kurbanlar Arasındaki Farklar

Akika hakkındaki şartların kurbanlar hakkındaki şartlarla aynı olduğunu söylediğimizde, bu sözden Akika’nın her bakımdan kurban’a benzediği şeklinde yanlış bir mânânın anlaşılma ihtimali vardır. Oysa Akika ile Kurban arasında birtakım farklılıklar vardır. Akika’nın kurbanlardan ayrıldığı hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Akika’nın, diğer velime yemekleri gibi pişmiş olarak sadaka verilmesi sünnettir. Akika, bu hususta diğer kurbanlardan ayrılır. Çocuğun ahlâkı güzel olsun diye akika’yı tatlı bir şeyle pişirmek müstehabdır. En efdali, akika’nın etini ve suyunu fakirlere dağıtmaktır. Akikanın etini yemek ve dağıtmak da müstehabdır.
2. Akika’nın herhangi bir kemiğini -mümkünse- kırmamak sünnettir. Her kemik, mafsaldan kesilmelidir. Bunun amacı, çocuğun da azalarının böyle sağlam kalmasıdır.
3. Çocuğun ebeliğini yapan kadına, akika kurbanının bir budunu çiğ olarak vermek müstehabdır. Çünkü Hz. Fatıma, Hz. Peygamber’in emriyle böyle yapmıştır.⁸⁶

Çocuğa Yedinci Gün İsim Vermek, Saçlarını Keserek Saçları Ağırlığınca Altın Veya Gümüş Vermek

Çocuğun doğumunun yedinci gününde isim vermek sünnettir. Ayrıca güzel bir isim vermek de sünnettir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sizler, kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyle ise isimlerinizi güzelleştirin.”*⁸⁷

*“İsimleriniz içerisinde Allah’a en sevimli olanı Abdullah ve Abdur rahman’dır.”*⁸⁸

Erkek veya kız çocuğunun doğumunun yedinci gününde akika’sı kesildikten ve saçları kesilip tartıldıktan sonra, onların ağırlığınca altın veya gümüşü sadaka olarak vermek sünnettir. Hasan doğduğunda Hz. Peygamber, Hz. Fatıma’ya şöyle buyurmuştur:

*“Hasan(in doğumu) için bir koyun kurban kes ve ey Fatıma, Hasan’ın saçını traş et ve ağırlığınca gümüş tasadduk et”*⁸⁹

Hz. Ali diyor ki: ‘Bunun üzerine Fatıma, (kesilen) saçını tarttı. Saçın ağırlığı 1 dirhem veya 1 dirhemden biraz eksikti’.

⁸⁵ Tirmizî/1497; Ebu Dâvud/2802

⁸⁶ Hâkim

⁸⁷ Ebu Dâvud/498, (Ebu Derda’dan)

⁸⁸ Müslim/2132, (İbn Ömer’den)

⁸⁹ Tirmizî/151-9, Hz. Ali’den)

Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

Çocuğun kulağına giren ilk sesin, tevhid sesi olması için sağ kulağına ezan okumak sünnettir. Sol kulağına da kamet okunmalıdır. Ebu Râfi'den şöyle rivayet edilmiştir: “Ali'nin oğlu Hasan, Fatıma'dan doğduğu zaman Hz. Peygamber'in, onun kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm”.⁹⁰

Çocuğun Tahnik Edilmesi

İster kız, ister erkek çocuğu olsun, bir hurma ile tahnik edilmesi müstehabdır. Tahnik etmek, çiğnenmiş bir hurmayı çocuğun damaklarına ve ağzının diğer taraflarına sürerek ovmaktır. Eğer hurma yoksa tatlı olan başka bir şeyle tahnik etmek müstehabdır.

Bunun delili, Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen şu hadîstir:

“Ben, Ebu Talha el-Ensari'nin oğlu (üvey kardeşim) Abdullah doğduğu zaman onu Hz. Peygamber'in yanına götürdüm. Rasûlullah'ı bir aba içinde kendisine ait olan bir deveye katran sürer halde buldum. Bana

“*Yanında hurma var mı?*” diye sordu. Ben de

“Evet” diyerek kendisine birkaç tane hurma uzattım. Rasûlullah bu hurmaları kendi ağzına attı ve onları iyice çiğnedi. Sonra çocuğun ağzını açtı, ağzındaki ezilmiş hurmayı çocuğun ağzına bıraktı. Bunun üzerine çocuk, dili ile ağzındaki şeyi arayıp yalanmaya başladı. Rasûlullah da

“*Hurma, Ensar'ın sevgilisidir*” dedi ve çocuğa Abdullah ismini verdi”.⁹¹

Ebu Musa da şöyle rivayet etmektedir:

“Bir oğlum doğdu. Ben hemen onu alıp Hz. Peygamber'e götürdüm. Hz. Peygamber, oğluma İbrahim adını verdi ve hurmayı çiğneyip onun damağına çaldı”.⁹²

Hiz. Aişe'den de şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah'a küçük çocuklar getirilirdi ve o da onların damaklarını oyar, kendilerine bereket ve saadet duasında bulunurdu”.⁹³

Zikredilen hadîslere binaen âlimler, yeni doğan çocuğu salah ve takva sahiplerine götürüp dua ve tahnik ettirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Çocuğu Sünnet Ettirmek

Sünnet ameliyesine ve bu ameliyenin yapıldığı yere hitan denir. Erkek çocuğun sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve adına haşefe denilen deri kesilerek gerçekleştirilir.

⁹⁰ Tirmizi/1514

⁹¹ Müslim/2144

⁹² Müslim/2145

⁹³ Müslim/2147

Sünnet Ettirmenin (=Hitan'ın) Hükümü

İmam Şafii'ye göre erkek ve kız çocukları sünnet ettirmek vacibdir. Erkeklerin sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve haşefe denilen deriyi kesmektir. Kız çocuklarının sünneti ise, ferc'in üst tarafında bulunan derinin bir parçasını kesmektir. Bazı âlimler, sünnetin, erkekler için vacib olduğunu, fakat kızlar için vacib olmadığını söylemişlerdir.

Sünnetin (=Hitan'ın) Meşruiyetinin Delili

Sünnetin vacib olduğunun delili, şu hadistir:

*“Fıtrat beştir (beş şey fıtrattandır): sünnet olmak, etek traşı yapmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını kesmek ve bıyıkları kısaltmak.”*⁹⁴

Hadîste geçen fıtrat kelimesi, hilkat demektir. Fıtrat'tan maksat, peygamberlerin güzel görüp yaptığı, şeriatların ittifakla kabul ettiği eskiden beri süregelen sünnettir.

Sünnet'in (=Hitan'ın) Zamanı

Sünnet vacib olmakla beraber çocukken yapılması şart değildir. Büyüdükten sonra da sünnet olunabilir. Fakat çocuğun velisinin, onu doğumunun yedinci gününde sünnet ettirmesi sünnettir. Ancak çocuk sünnete dayanabilecek durumdaysa veya hasla değilse böyledir. Araplar, İslâm'dan önce de ataları Hz. İbrahim'in sünnetine tâbi olarak çocuklarını sünnet ettirirlerdi.

Sünnet'in (=Hitan'ın) Meşruiyetinin Hikmeti

Sünnetin hikmeti, taharet ve nezafeti en güzel şekilde tahakkuk ettirmesidir. Çünkü tenasül uzvunun başında bulunan ve haşefe denilen deri temizliğe engel olur. Bedenin temiz olmasında, iç temizliğine delil vardır^

*“Allah çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever.”*⁹⁵

“Şüphesiz ki tevbe, batınî kusur ve günahlardan temizlenmenin şiarı ve alâmetidir.”

Doğan Çocuktan Ötürü Anne ve Babasına Gözaydınlığı Dilemek

Doğan erkek çocuğu için erkeklerin, doğan kız çocuğu, için de kadınların, çocuğun anne ve babasına gözaydınlığı dilemeleri sünnettir.

Erkekler, çocuğun babasına ‘Allah, ihsan ettiği bu çocukta senin için bereket kılsın ve seni Allah'ın ihsanına şükreden kullarından eylesin. Buluş çağına yetişsin. Çocuktan ötürü Allah sana rızık versin’ demelidir.

⁹⁴ Müslim, 257, Buhari 552, (Ebu Hüreyre'den)

⁹⁵ Bakara: 2/222.

Babanın da onlara şöyle demesi müstehabdır:

“Allah sizin için de bereket kılsın ve sevabınızı artırsın.”

Kadınlar da çocuğun annesine, erkeklerin çocuğun babasına söylediklerini söylemeli, çocuğun annesi de kocasının erkeklere söylediklerini söylemelidir.

Allah hakikati daha iyi bilir.

YİYECEKLER VE İÇECEKLER

Helâl Ve Haram Olan Yiyecekler

Yiyeceklerin helâl ve haram olmasındaki asıl, şu ayetlerdir:

“De ki: “Bana inen vahiyde (Kur’an’da) yiyen bir kimse için yiyeceği şeyden -leş, kan, domuz eti veya Allah’tan başkasının adına bir fisk olarak boğazlanan müstesna- (sizin haram kıldıklarınızdan) haram edilmiş bir şey bulamıyorum’. Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”⁹⁶

“Onlara tayyibâtı (temiz şeyleri) helâl, habis şeyleri de haram kılar.”⁹⁷

“(Ey Muhammed!) Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: “Bütün tayyibler (temiz şeyler) size helâl kılındı”.”⁹⁸

Tayyib olan şeylerden maksat, akl-ı selim’in güzel ve temiz kabul ettiği şeylerdir. Bu ayetler esas alınarak, helâl veya haram olması bakımından yiyeceklerin hükmü üç konuda beyan edilebilir:

Birinci Konu

Asr-ı Saadet’te ve zenginlik halinde Arapların hoş ve güzel kabul ettikleri herşey helâldir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Denizde yaşayan tüm hayvanlar

Bu, balığın tüm çeşitlerini -isimleri ne olursa olsun- kapsamaktadır. Çünkü İslâm’ın geldiği dönemde Araplar tüm balık çeşitlerini temiz olarak kabul ediyorlardı. Şariat da bunu tekid ederek balıkların yenilmesini helâl kabul etmiştir.

Ebu Hüreyre’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Bir adam, Rasûlullah’a

“Ey Allah’ın Rasûlü! Biz deniz yolculuğu yaparız ve beraberimizde az su taşırız. Onunla abdest alsak susuz kalırız. Bu durumda deniz suyundan abdest alabilir miyiz?” dedi. Hz. Peygamber

“Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir” buyurdu.”⁹⁹

“Size ve sefer halindekilere yararı olsun diye deniz avı ve onun yenmesi size helâl

⁹⁶ En’âm: 6/145.

⁹⁷ A’raf: 7/157.

⁹⁸ Mâide: 5/4.

⁹⁹ Tirmizî/69

kılınmıştır.”¹⁰⁰

Ayetteki deniz avından maksat, denizde avlanan balıklar ve diğer deniz mahluklarıdır.

b. En’âm

En’âm’dan maksat deve, sığır, koyun, keçi, at, vahşi sığır, vahşi merkep, geyik, tavşan ve Arapların temiz ve hoş kabul ettikleri ve şeriatın da helâl olduğunu’ söylediği tüm hayvanlardır. Ancak katır veya evcil merkep gibi şeriatın haram kabul ettiği hayvanlar en’âmdan istisna edilmiştir.

Cabir b. Abdullah’tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, Hayber Günü, evcil merkeplerin etini haram kıldı. Atların etinin yenmesine ruhsat verdi”¹⁰¹

Yine Cabir’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz, Peygamber bize at eti yedirdi ve evcil merkep etini yasakladı”¹⁰²

Katırlar da evcil merkeplere dahildir. Ebu Davud’un rivayet ettiği bir hadîste bu husus belirtilmiştir. Ayrıca kalır, eti haram olan bir hayvanla,’ eti helâl olan bir hayvandan meydana gelmiştir. Bu bakımdan merkebin haram olması, at’ın helâl olmasına ağır basar.

Asr-ı Saadet’te Araplar tarafından habis (pis) sayılan tüm haşere ve benzerlerinin yenilmesi haramdır. Ancak şeriatın yenilmesine müsaade ettiği şeyler bundan müstesnadır. Bunlar yerbu, dubb, samur, kunduz, veber, ibn ars gibi hayvanlardır.

Yerbu fareye benzer, fakat kuyruğu fareninkinden daha uzundur. Kulakları da farenin kulaklarından uzundur. Bu hayvanın ayakları da ellerinden daha uzundur.

Dubb ‘girzon’ denilen fareye benzer, fakat ondan biraz daha büyüktür.

Samur kediye benzer ve kürk tavşanı diye meşhur olmuştur.

Veber kediden küçük, kuyruksuz, gözleri sürmeli bir hayvandır. İbn ars fare düşmanı olan ince bir hayvandır.

İbn Ömer’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Ben dubb’un etini yemem, fakat haram da demem”¹⁰³ Bu hayvanların helâl veya haram olmasında, diğer kavimlerin değil de Arapların örfünün dikkate alınmasının sebebi, Arapların, şeriatın ilk muhatabları olmalarıdır. Hz. Peygamber, onların arasından gönderilmiş, Kur’an ilk defa onlara nazil olmuş ve hitab etmiştir.

İkinci Konu

Kuvvetli, yırtıcı ve dişlerini silah yerine kullanan tüm hayvanların etleri haramdır. Bunlar köpek, domuz, kurt, ayı, kedi, ibn avi (bu, tilkiden büyük, köpekten küçük ve tırnakları uzun bir hayvandır), arslan, kaplan, maymun ve benzeri hayvanlardır. Ön dişleri zayıf olan, bunlarla herhangi bir şeyi parçalama imkânı olmayan hayvanın eti haram değildir. Meselâ sırtlan ve tilki böyledir.

¹⁰⁰ Mâide: 5/96.

¹⁰¹ Buhârî/5204

¹⁰² Tirmizî/1794

¹⁰³ Buhârî/5216

İbn Ebî Ammar, Cabir’le arasında geçen bir konuşmayı şöyle nakletmektedir:

“Sırtlan av hayvanı mıdır?”

“Evet.”

“Onun etini yiyebilir miyim?”

“Evet.”

“Buna Hz. Peygamber mi müsaade etti?”

“Evet.”¹⁰⁴

Güçlü tırnakları olup tırnaklarıyla parçalayan kuşların da tümü haramdır. Bunlar kartal, doğan, şahin gibi kuşlardır. Bunların delili şu hadîslerdir.

Ebu Sa’labe’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, yırtıcılardan her azı dişliyi yemekten nehyetti”.¹⁰⁵

İbn Abbas’tan da şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber, azı dişli olan her yırtıcı hayvanın ve pençeli olan her yırtıcı kuşun etini yemekten nehyetti”.¹⁰⁶

Bu hayvanlar yırtıcı bir tabiata sahip olduklarından leş yerler ve leş yedikleri için de pis sayılırlar.

Üçüncü Konu

Yılan, akrep, fare gibi zararları sabit olup öldürülmesi sünnet olan hayvanların da etleri haramdır. Saydığımız hayvanlar ve benzerleri, Araplar tarafından temiz ve hoş görülse de haramdır. Çünkü bunları öldürmek sünnettir. Ayrıca bunların çoğu, Arapların yemekten tiksindikleri hayvanlardı.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Hayvanlardan beş (tür) vardır ki bunların hepsi de fasıktır. Bunlar Harem dahilinde de öldürülürler: Karga, çaylak, saldırgan köpek, akrep ve fare!”*¹⁰⁷

Hadîste geçen fasık kelimesi, fışk kökünden gelir ve ‘çıkış yolu açmak’ demektir. Bu hayvanlara fasık denmesinin sebebi, bu hayvanların eziyet vermesi ve kendilerinden yararlanılmaması açısından normal sınırlardan çıkmış olmalarıdır. Akur kelimesinden maksat da insanlara saldıran, ısırarak ve parçalayan köpektir.

Zaruret Hali

Yukarıda zikrettiğimiz hayvanların haram olmasından ‘zaruret halinde onları yemek’ istisna edilmiştir. İnsan mecbur kaldığında sayılan haram yiyeceklerin tümü kendisine helâl olur. Ancak bu helâllik, midesini tıkabasa doldurmamak, hayatta kalacak kadar yemek ve başkasının hakkına tecavüz etmemek şartına bağlıdır.- Bunun delili şu ayetlerdir:

*“Nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok bağışlayıcıdır.”*¹⁰⁸

¹⁰⁴ Tirmizî/1792

¹⁰⁵ Buharî/5210, Müslim/1932

¹⁰⁶ Müslim/1934

¹⁰⁷ Buharî/1732, Müslim/1198, (Hz. Aişe'den)

¹⁰⁸ Nisa: 4/29.

“Kim şiddetli bir açlıkta kaçınılmaz bir ihtiyaçla baş başa kalırsa, günaha yönelmeksizin (haram saydıklarımızdan yetecek kadarını yiyebilir). Ona günah yoktur. Çünkü Allah gafur ve rahim’dir.”¹⁰⁹ Fakat darda kalana, başkasının hakkına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere bunlardan yemesi günah değildir. “Çünkü Allah çokça bağışlayan ve merhamet edendir.”¹¹⁰

Helâl Ve Haram Olan Yiyecekler Hakkında Bir Hatime

Daha faydalı olması için helâl ve haram olan yiyeceklerin bir kısmını zikretmek istiyoruz.

Haram Olan Yiyecekler

A. Haşeratın tamamı haramdır.

Haşerattan maksat, ısıricı küçük hayvanlardır. Bunlar karınca, sinek, böcekler, yılan, kurtçuklar, sivrisinek, bit, sursur, vaziğ denilen sam-ı ebres, iğneli ve zehirli hayvanlar, bal arısı, eşek arısı, akrep ve benzeri hayvanlardır. Çekirge, kirpi, kertenkele, yarbu gibi hayvanlar ise bunlardan istisna edilmiştir.

B. Haram olan kuşlar şunlardır: Papağan, tavus kuşu, rahame (nesir-denilen kuşa benzer), bugasa (güzel bir kuştur, kartaldan daha küçük, zayıf pençeli ve hızlı uçamayan bir kuştur), huttafe (sırtı siyah, kârını beyaz olan bu kuş yaz mevsiminde evlere sığınır) ve yarasadır.

C. İçine necis bir şeyin düştüğü sirke, zeytinyağı, pekmez ve benzeri sıvı maddeler de yenmez. Çünkü bunların temizlenmesi mümkün değildir.

D. Bedene zarar veren taş, toprak, cam, zehir gibi tüm maddelerde-haramdır.

Helâl Olan Yiyecekler

A. Turna, tokul, kaz, tavuk, kuta, çekliç, zibi, serçe şeklinde olan kuşlar, suyu insan gibi içen ve öten kuşlar, andelip, zerizur, bülbül ve benzen kuşlar helâldir.

B. Temiz ve zararsız olan lüm maddeler helâldir.

Bunlar çiçekler, meyveler, taneler, yumurta, peynir ve benzeri şeylerdir. Nefislerin tiksiniş pis saydığı sümük, meni ve benzeri şeyler ise haramdır.

C. Eti yenen hayvanların sütleri helâl, eti yenmeyen hayvanların sütleri haramdır. Ancak insan sütü temizdir, onu yemek ve içmek helâldir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Helâl Olan İçecekler

İçeceklerde esas olan -yiyeceklerde olduğu gibi- mubah olmaktır.

¹⁰⁹ Mâide: 5/3.

¹¹⁰ Bakara: 2/173.

“O (Allah) ki yeryüzünde bulunanların hepsini sizin (faydalanmanız) için yarattı.”¹¹¹

Bu bakımdan gökten inen sular ve yerden çıkan meyve, çiçek ve benzeri şeylerin suları (şerbet, şurup ve şıraları) helâldir.

“Biz gökten temiz bir su, indirdik ki onunla ölü bir beldeyi (toprağı) canlandıralım ve yarattığımız hayvanlardan ve insanlardan bir çoğunu onunla sulayalım.”¹¹²

Fakat bu umumi helâllikten, haram olduğuna dair delil olanlar istisna edilmiştir.

Haram Olan İçecekler

A. Zararlı ve zehirli olan içecekler haramdır. Çünkü bunlar bedeni hasta eder ve sonuçta öldürür.

“Sakın kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”¹¹³

“Nefislerinizi öldürmeyin.”¹¹⁴

B. Kan, sidik ve eti yenmeyen hayvanın sütü -insan sütü hariç- necistir.

Bunların vücuda zarar vermesi söz konusu olduğu gibi, insan nefsi de bunlardan tiksindir. Haram olan şeyler konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“... leş, kan, domuz eti...”¹¹⁵

Yiyecekler ve içecekler

Enes b. Mâlik’ten şöyle rivayet edilmiştir:

“Bir bedevi mescid’de işedi. Cemaatin bir kısmı hemen ona doğru kalktı. Bunun üzerine Rasûlullah

“Onu rahat bırakın” dedi. Bedevî işini bitirince Rasûlullah bir kova su istedi ve suyu sidiğin üzerine döktü”.¹¹⁶

C. Sarhoş edici olan içkilerin tümü haramdır.

Bunlar ister şarap olsun, ister başka içkiler olsun hüküm aynıdır. Sarhoşluk veren her şeyin haram olduğu nassla sabittir.

“Ey iman edenler! (Akli gideren her) içki, kumar, (ibadet ve saygı duruşu için) dikilen taş (ve benzeri şeylerden yapılan put)lar ve kısmet okları ancak pistirler ve şeytanın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz.”¹¹⁷

Nehiyde, ictinab tabirini kullanmak, havam tabirinden daha belîğ ve daha manâlıdır. Zira içkiyi haram etmek, onu yapmayı, satmayı ve almayı kapsamaz. Sakının (=ictinab edin) tabiri ise, içkiyi yapmaktan, satmaktan, almaktan kaçınılmasını da ifade etmektedir.

Sarhoşluk Veren Her Madde Haramdır

¹¹¹ Bakara: 2/29.

¹¹² Furkan: 25/48-49.

¹¹³ Bakara: 2/195.

¹¹⁴ Nisa: 4/29.

¹¹⁵ En’âm: 6/145.

¹¹⁶ Buhârî/216, Müslim/484

¹¹⁷ Mâide: 5/90.

Söz konusu ayet, sadece üzümünden yapılan içkinin (=şarabın) haram olması hususunda nass olmakla beraber, sarhoşluk veren her şeyi kapsamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sarhoşluk veren her içki haramdır.”*¹¹⁸

Ayrıca Hz. Peygamber hamr hakkında şöyle buyurmuştur:

*“Sarhoşluk veren her şey hamr’dır. Her hamr da haramdır.”*¹¹⁹ Bu bakımdan konyak veya votka gibi değişik isimler verilmesi, bu içkileri hamr hükmünden çıkarmaz.

Hamr’ın haram olmasının sebebinin sarhoşluk verici olması olduğunda tüm müslümanlar ittifak etmişlerdir. Bu durumda sarhoşluk veren her içkinin hamr kapsamına dahil olması gerekir. Bu da sarhoşluk veren her içkinin haram olması demektir. İçkilerin isimleri ve hangi maddelerden yapıldığı hükmü değiştirmez.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Ümmetinden birtakım kimseler içkinin adını değiştirerek onu mutlaka içecekler.¹²⁰

Meselâ dazı , şıraya katıldığında onu katılaşınp sarhoşluk verici hale getiren bir danedir.

Sükr aklı muattal bırakan şiddetli bir heyecandır ki reşidliği ve liyakati ortadan kaldırır. Sarhoşluk veren şeylerden (=müskir) maksat, bir miktar içildiğinde sarhoşluk veren herşeydir. Bunlardan sarhoş etmeyecek kadarı -meselâ bir damla içmek- bile haramdır.

Fakihler bunu şu meşhur kaide ile ifade ederler:

“Çoğu sarhoş edenin, azı da haramdır”. Bu kaide, bir hadîsin lafzından alınmıştır.¹²¹

Sarhoş eden her içecek haramdır. Bir farak’ı sarhoş eden içeceğin bir avucu da haramdır.¹²²

Sarhoşluk Veren Her Maddenin Necis Olması

Şafii mezhebinde, sarhoşluk veren her sıvı necistir ve bunun delili de şu ayettir:

*“Ey îman edenler! (Akıllı gideren her) içki kumar, (ibadet ve saygı duruşu için) dikilen taş (ve benzeri şeyden yapılan put)lar ve kısmet okları pistir ve şeytan’ın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz.”*¹²³

Ayetin metninde geçen rics kelimesi, pis (=necis) demektir.

Sarhoşluk Veren Şeylerin Haram Kılınmasının Hikmeti

Allah Teâlâ insanlara birçok nimetler vermiştir. Onların başında akıl nimeti gelir. Akıl, ayırd edici bir nimettir. Allah, insanı akıl ile diğer canlılardan üstün

¹¹⁸ Buharî/5263, Müslim/2001, (Hz. Aişe'den)

¹¹⁹ Müslim

¹²⁰ Ebu Dâvud/3688, İbn Mâce/4020, (Ebu Mâlik Eş'arî'den)

¹²¹ Ebu Dâvud/3681, Tirmizî/1866, İbn Mâce/3393, (Cabir'den)

¹²² Tirmizî/1867, Ebu Dâvud/3687, (Hz. Aişe'den)

¹²³ Mâide: 5/90.

kılmıştır. İnsanın bireysel ve toplumsal hayatı ancak akıl sayesinde tekâmül etmektedir.

Sarhoş eden şeyler ise bu nimeti muattal bırakmaktadır. Akıl muattal bırakılır ve fonksiyonunu icra edemez duruma gelirse, nefsin hamakatı ön plana çıkarak, akli, şehvetin emrine âmâde kılar. Bu duruma düşen insanın içinde kin ve nefret duygulan kabarır, toplum arasında sevgi ve kardeşlik bağları kesilir ve müslümanlar arasında düşmanlık yayılır. Ayrıca içki insanı Allah'ın zikrinden ve rahmetinden de uzaklaştırır. İşte bütün bunlara şu ayet işaret etmektedir:

*“Şeytan, ancak içki ve kumarla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek misiniz?”*¹²⁴

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*“İçkiden sakının. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır.”*¹²⁵

*“Hamr'dan sakının. Şüphesiz o bütün kötülüklerin anasıdır.”*¹²⁶

Yani her kötülük ve fesadın kaynağıdır. İşte bunlar, sarhoş eden şeylerin haram olmasının hikmetlerindendir.

İçki İçmenin Hükümü

Sarhoşluk veren şeyleri ve bunların haram olduğunun delillerini beyan ettikten sonra, şimdi içki içmenin hükmünü izah edelim.

İçki içmenin, biri kazaî, diğeri dinî olmak üzere iki hükmü vardır.

Kazaî hüküm, içki içen kimseye had cezasının uygulanmasıdır. Dinî hükmü ise, ahirette azap görmeyi gerektiren bir günah olmasıdır.

Ahiretteki hükümden uzun uzadıya bahsetmeyeceğiz. Çünkü bu, kul ile rabbi arasındaki bir husustur. Bu hüküm, dünyevî cezalar ve hâkimlerle ilgili değildir. Bu, Allah Teâlâ'nın hikmetine, kaza ve kaderine bağlıdır. Ancak bütün âlimler, kasden içki içmenin en büyük günahlardan biri olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu günahın cezası, ahiretle şiddetli bir azaptır. Ancak Allah'ın bağışlaması da mümkündür.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Dünyada iken sarhoş edici içki içene ahirette tînet'ul-habâl'dan içirmesi aziz ve celil olan Allah üzerinde bir taahhüddür.”*¹²⁷

“Yâ Rasûlullah! Tînel'ul-Habâl da nedir?”

“O, cehennem ehlinin bedenlerinden çıkan ter (veya irin)dir.”

İçki İçmenin Cezası

İster şarap, isler diğer içkiler olsun, sarhoşluk veren bir içkiyi içmenin cezası - ileride zikredeceğimiz şartlar tahakkuk ettiğinde- 40 sopadır. Ancak devlet başkanı

¹²⁴ Mâide: 5/91.

¹²⁵ Hakim, Müstedrek, IV/145

¹²⁶ Neseî, 8/315, (Hz. Osman'dan mevkuf olarak)

¹²⁷ Müslim/2002, (Câbirden)

isterse 80 sopaya kadar çıkarabilir. 40'tan fazlası, tâzir cezasıdır. Bunun delili, şu hadîslerdir.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir:

“Hz. Peygamber’e, şarap içmiş bir kimse getirildi. Hz. Peygamber ona yapraklan soyulmuş iki hurma değneği ile 40 kadar celde vurdu”.¹²⁸

Enes b. Mâlik’in diğer bir rivayeti de şöyledir:

“Hz. Peygamber şarap içme suçundan (ötürü) hurma dalı ve nalınlar ile celde cezası tatbik etti. Sonra Ebubekir 40 değnek vurdu. Ömer devlet başkanı olup halk sulak ve münbit yerlere yakın olunca (refah artınca), Ömer, “Şarap içme cezası olan değnek (sayısı) hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Abdurrahman b. Avf

“Ben bunu Kur’an’daki cezaların en hafifi gibi yapmanı düşünüyorum” dedi. Ömer de 80 değnek vurdu”.¹²⁹

40’tan fazla sopanın tâzir cezası olduğuna, Ebu Sâsân Hudayn b. Münzir’in rivayet etliği şu hadîs delâlet etmektedir:

“Ben Medine’de Osman b. Âffan’ın yanında iken, ona Velid b. Ukbe getirildi. Velid (vali bulunduğu Kûfe’de) sabah namazını iki rekât kıldıktan sonra cemaate dönüp ‘Size daha fazla kıldırayım mı?’ diye sormuştu. Kendisi aleyhinde iki kişi şahadet etti. Bu iki şahidden biri olan Humran, Velid’in şarap içtiğini, öteki şahid de Velid’i kusarken gördüğünü söyledi. Halife Osman

“O şarap içmedikçe kusmaz” dedi. Akabinde

“Ey Ali! Kalk ona celde vur” dedi. Ali de

“Kalk ey Hasan! Ona sen celde vur” dedi. Bunun üzerine Hasan da (ona öfkelenmişcesine)

“Velli hârrehâ men tevellâ kârrehâ” (hilafetin serinlik, afiyet ve iyiliklerine nail olan, onun sıcaklık, şiddet ve kötülüklerini de üzerine alsın) meselini söyledi; (yani değnek vurma vazifesini bizzat Osman yahut onun en yakın akrabalarından biri üzerine alsın demek istedi). Sonra

“Ey Abdullah b. Cafer! Kalk onu sen kamçıla” dedi. O da kalktı ve Velid’i kamçıladı. Ali de kamçı adedini sayıyordu. Nihayet sayı 40’a ulaşınca, Ali

“Dur” dedi ve sonra

“Peygamber 40 kamçı vurdu. Ebubekir de 40 değnek vurdu. Ömer ise 80 değnek vurdu. Bu adedlerin hepsi de sünnettir. Fakat şu 40 adedi bana en sevimli olanıdır” sözlerini ilave etti”.¹³⁰

Hz. Peygamber’in vurduğu 40 sopa, içki içmenin esas cezasıdır. Hz. Ömer’in 80 değnek vurması ise tazir cezasıyla beraberdir.

Hz. Ali’nin, Hz. Ömer’e

“İçki içene 80 değnek vurulmasına taraftarım. Çünkü içki içen sarhoş olur, sarhoş olunca da iftira eder” dediği rivayet edilmiştir.¹³¹

Rivayetin metninde geçen heza kelimesi, uygun olmayan şeyler söylemektir. İftira

¹²⁸ Müslim/1706

¹²⁹ Müslim/1706

¹³⁰ Müslim/1707.

¹³¹ İmam Mâlik, Muvatta.

ise, yalan söylemek; zina isnadında bulunmaktır.

Bu bakımdan içki içmenin cezası, Şafii mezhebinde 40 sopa olarak belirtilmiştir. Bu ceza ise Hz. Peygamber'in emrettiği gibi, sarhoşken tatbik edilmez. Çünkü sarhoşken cezalandırmada, umulan fayda hasıl olmaz.

İçki İçene Had Tatbik Edilmesinin Şartları

İçki içen kişiye had cezasının tatbik edilebilmesi için iki şartın bulunması gerekir.

1. Tam delil/İki adil şahid.

Bir erkek, iki kadının şehadetiyle had cezası uygulanmaz. Hâkim'in bilmesiyle de ceza tatbik edilmez. Cezanın tatbik edilebilmesi için iki erkek şahidin olması gerekir. Bunun delili, yukarıda naklettiğimiz haberde geçen 'İki kişi onun aleyhinde şahidlik ettiğinde' ibaresidir.¹³²

2. İkrar/İçki içen kişinin itiraf etmesi.

İçki içen kişi "Ben sarhoş edici bir içki içtim" dediğinde, şahidlere gerek kalmaksızın had cezası tatbik edilir. İçki içen kişinin "Ben bunun haram olduğunu bilerek ve isteyerek içtim" demesi veya iki şahidin "Bunun haram olduğunu bildiği halde isteyerek içti" demeleri de şart değildir. Fakat böyle demeleri daha evladır. Çünkü burada asıl olan, kişinin, o içkinin sarhoşluk verici olduğunu bilerek ve isteyerek içmesidir. Eğer sarhoş edici-olduğunu bilmeyerek veya istemeyerek veya unutarak içtiği sabit olursa, ceza uygulanmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

*"Allah Teâlâ benim ümmetimden hata, unutkanlık ve zorlanmanın cezasını kaldırmıştır."*¹³³

İçki içenin kusması, itiraf ve iki şahidin şehadeti yerine geçmez. Ağzından içki kokusu gelmesi de böyledir. Çünkü bir özürü olması mümkündür. Meselâ yanlışla içmiş veya zorla içirilmiş olabilir. Böyle durumlarda da ceza tatbik edilmez. Bunun delili şu hadîstir:

Gücünüz yettiğinizce müslümanlara had uygulamaktan kaçının. Eğer bir çıkış yolu varsa, işi yoluna bırakın. Çünkü İmam'ın affetmede hata yapması, ceza vermede hata yapmasından daha hayırlıdır.¹³⁴

Had Cezaları Kim Tarafından Tatbik Edilir?

İçki içme cezası ve diğer cezalar hâkim tarafından tesbit edilip uygulanır. Halkın, kendi başına ceza tatbik etmesi caiz değildir. Fitne kapısını kapatmak için suçların tesbitini ve cezaların tatbik edilmesini hâkim'e bırakmak gerekir.

İçki içen veya benzeri bir suç işleyen kimse, suçunu itiraf ederek kendini cezaya mâruz bırakmamalıdır. Samimi bir şekilde tevbe etmesi daha münasiptir.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir:

¹³² Müslim/1707

¹³³ İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'tan)

¹³⁴ Ebu Dâvud/1424

“Bir adam Hz. Peygamber’e gelerek

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ben ceza gerektirecek bir suç işledim, bana ceza tatbik et” dedi. Bu esnada namaz vakti gelmişti. O zat da Rasûlullah ile beraber namaz kıldı. Namaz bitince o zat yine

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ben ceza gerektirecek bir suç işledim. Bu bakımdan Allah’ın Kitabı’nda emrettiği cezayı bana tatbik et!” dedi. Rasûlullah

“*Sen bizimle birlikte namazda hazır bulundun mu?*” diye sordu. O zat

“Evet bulundum” dedi. Rasûlullah

“*Suçun bağışlanmıştır*” dedi”.¹³⁵

Hz. Ömer bir kişiye

“Allah senin ayıbını örtmüştür. Öyleyse sen de onu teşhir etme” demiştir.¹³⁶

Hz. Ömer bu sözü, Hz. Peygamber’in huzurunda söylediği halde Hz. Peygamber hiçbir şey dememiştir. Hz. Peygamber’in sükut etmesi, insanın ayıbını teşhir etmeyip tevbe etmesinin daha güzel olduğuna delâlet eder.

Uyuşturucular

Aklı, fikri tem beli eştiren, ağırlaştıran, onları muattal hale getiren afyon, haşhaş, benç gibi maddelerin tümü uyuşturucu kapsamına girmektedir ve kullanılması haramdır. Ağızdan iğne (=enjektör) veya başka bir yolla alınması hükmü değiştirmez. Çünkü her durumda akla zarar vermesi söz konusudur. Uyuşturucu maddeler, beraberinde birtakım hastalıklar getirir ve kötü neticeler doğurur. Bunların zararları hiç kimseye gizli değildir. Bu bakımdan uyuşturucular da haram olmak bakımından sarhoşluk veren içkilerin hükmüne dahildir,

Ümmü Seleme’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, sarhoşluk ve dalgınlık veren her şeyi (yemek ve içmekten) nehy etti”.¹³⁷

Uyuşturucu Kullanmanın Cezası

Uyuşturucu kullanmanın cezası tâzirdir. Tâzir ise kınama, dövme, hapis gibi cezalardır ki suçun cinsine ve şiddetine ve adil İslâm kadısının takdirine göre tatbik edilir. Ancak tâzirde darb (dövme) cezası şer’î hadlerden herhangi bir haddin en alt sınırını aşmamalıdır.

İstisnaî Haller

Bazı durumlar tâzir cezasından istisna edilmiştir. Bu halleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Zaruret hâli

Kişi, boğazında kalan lokmayı yutmak için şarap ve benzeri müskirattan başka bir

¹³⁵ Müslim/2764, Buhârî/6437

¹³⁶ Müslim/2763

¹³⁷ Ebu Dâvud/3686; İmam Ahmed, Müsned, VI/309

şey bulamadığında, o lokmayı şarapla yutabilir. Çünkü burada ölüm tehlikesi bulunmaktadır.

“Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki senin rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”¹³⁸

2. Tedavi için kullanılması

Eğer doktor, sarhoşluk verici bir ilacı başka bir madde ile verir de bu ilaç sarhoşluk verici özelliğini kaybederse ve tedavi için o ilaç da mutlaka gerekli olursa, hastanın bu ilacı alması caizdir. Fakat başka bir maddeyle karıştırıldığı halde sarhoşluk verici özelliğini kaybetmemiş olan bir ilacı, tedavi maksadıyla da olsa almak caiz değildir. Çünkü sarhoşluk verici bir maddenin şifa vermesi mümkün değildir. Onun zararı, umulan faydadan çok daha fazladır.

Tarık b. Suveyd el-Hadremî'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e şöyle sordum:

“Ey Allah'ın Rasülü! Bizim yörede üzüm bağları bulunmaktadır. Biz onları sıkıyor ve içiyoruz. (Bu hususta ne dersin?)”

“Hayır, onu içmek caiz değildir.”

“Biz onu hastaları tedavi etmede de kullanırız.”

“O şifa değil, hastalıktır.”¹³⁹

İbn Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Allah, hastalıklarınızın şifasını, size haram kıldığı şeylerde kılmamıştır.¹⁴⁰

3. Ameliyat esnasında kullanılması

Ameliyat olacak kişi, uyuşturulmadan ameliyata tahammül edemeyecek ise doktorun uyuşturucu bir madde kullanması caizdir. Çünkü şiddetli elem ve acılar, zaruretlər gibidir. Bu bakımdan böyle bir durumda uyuşturucudan yararlanmak yasak değildir. Bunun iğne (=enjektör) ile veya tablet ile veya şurup ile verilmesi durumu değiştirmez.

Allah hakikati daha iyi bilir.

ELBİSELER VE ZİNETLER

Elbise ve zînet'lerde asıl olan ibahadır. Zira Allah Teâlâ'nın, dünyada yararlanılması için yarattığı elbise ve zînet gibi şeyler hakkındaki hükümler umumdur.

“Allah, yeryüzünde bulunanların hepsini sizin, (faydalanmanız) için yarattı.”¹⁴¹

“O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah'ın nimet(ler)ini sayacak olsanız bitiremezsiniz.”¹⁴²

“De ki: ‘Allah'ın kullan için yarattığı zîneti ve temiz azıkları haram kılan kimdir? Bunlar, dünya hayatında iman edenlerindir. Kıyamet günü ise, (kâfirler için değil) yalnız onlar içindir’. Bilen kimseler için ayetlerimizi böylece uzun uzun

¹³⁸ En'âm: 6/145.

¹³⁹ İbn Mâce/3500; İmam Ahmed, Müsned, IV/311 ve V/293

¹⁴⁰ Buharı

¹⁴¹ Bakara: 2/29.

¹⁴² İbrahim: 14/34.

açıklıyoruz.”¹⁴³

“Ey Ademoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi ve zînetlenecek elbise indirdik (yarattık). Takva elbisesi ise, o daha hayırlıdır. Bu (ihسان) Allah’ın ayetlerindendir. Umulur ki hatırlamış olurlar (da inanırlar).”¹⁴⁴

Ayetin metninde geçen sev’at kelimesinden maksat, avret yerleridir. Zînet kelimesinden maksat da İbn Abbas’ın tefsirine göre elbise ve malların açıkta olanlarıdır.

Allah Teâlâ, yarattığı nimetlerle kullarına minnet ederek şöyle buyurmaktadır:

“Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükûn (yeri) yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç zamanı, gerekse konaklama zamanında sizin için taşınması kolay evler (çadırlar) kıldı. Onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) ev eşyaları ve ticaret metai var etti. Allah yarattıklarından sizin için gölgelikler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı ve sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler, savaşta sizi koruyacak zırhlar var etti. İşte böylece (Allah), O’na teslim olmanız için üzerinizdeki nimetini tamamlamaktadır.”¹⁴⁵

Ayette geçen sekenen kelimesi, ‘içinde oturu lan evler’ demektir. Zaan kelimesi sefer, esas kelimesi ev eşyaları demektir. Ekmen kelimesi kimmin’in çoğuludur; insanın sıcak ve soğğun şiddetinden sığındığı mağara anlamına gelir. Serabil kelimesi sırbal’in çoğuludur ve elbise demektir. ‘Sizi koruyacak serabil’den maksat da zırhtır.

İşte bu benzeri delillerden elbise ve zînet türünden olan şeylerde asıl olanın mübahlık olduğu anlaşılmıştır. Ancak haram olduğuna dair nass bulunan şeyler bunlardan istisnadır.

İstisna Edilen Şeyler

Mubah olan bu umumdan, hakkında nass bulunanlar istisna edilmiştir ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Alışveriş dışında altın ve gümüş kullanmak.

Altın ve gümüşü, alışveriş dışındaki yerlerde kullanmak caiz değildir. Bu bakımdan altın ve gümüşten kap-kacakları, yazı aletleri, sürme aletleri ve benzeri eşyaları kullanmak caiz değildir. Evlerin, mescidlerin, dükkânların ve benzeri yerlerin altın ve gümüşle süslenmesi de haramdır. Bunlarda altın veya gümüşün az kullanılması hükmü değiştirmez. Ayrıca altın veya gümüşten yapılmış kalem, bıçak, düğme, kap gibi şeyleri, kullanmadan sandıkta saklamak da caiz değildir. Çünkü kullanılması haram olan şeyi, edinmek de haramdır.

I. Altın Ve Gümüşün Kullanılmasının Haram Olduğunun Delilleri

¹⁴³ A’raf: 7/32.

¹⁴⁴ A’raf: 7/26.

¹⁴⁵ Nahl: 16/80-81.

Bu hususta hadîs kitaplarında birçok delil zikredilmiştir ki onlardan bazıları şunlardır:

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kim altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan su içerse, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir.”*¹⁴⁶

*“Altın ve gümüş kaplardan içmeyin. Bu madenlerin çanak ve tabakları içine konulan yemekleri de yemeyin. Çünkü bu eşya dünyada onlara (kâfirlere)ait zînet eşyasıdır.”*¹⁴⁷

Altın Ve Gümüşle Yamalanan Kapların Kullanılması

İster az, ister çok olsun, altın ile yamalanan kapların kullanılması da haramdır, Gümüş ile yamalanan kaplardaki yama, gereğinden fazla olursa haram olur. Eğer küçük veya ihtiyaç kadarsa caizdir.

Bunun, caiz olduğunun delili, Asım el-Ehvel’den rivayet edilen şu haberdır: Ben, Enes b. Mâlik’in yanında Hz. Peygamber’in bardağını gördüm. Bardak çatlamış ve gümüşle yamalanmıştı. Bu bardak, nuddar denilen ağaçtan yapılmış, güzel ve enli bir bardaktı. Enes, bana şöyle dedi:

‘Hz. Peygamber’in, bu bardak ile şu kadar defa su içtiğini gördüm’.¹⁴⁸

Altın Ve Gümüşle Kalaylanan Kapların Kullanılması

Eğer kalay az ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getirmiyorsa, kullanılması helâldir. Eğer kalay çok ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getiriyorsa, kullanılması haramdır. Böyle olanı -kullanmak haram olduğu gibi- edinmek de haramdır.

Evin tavanını, duvarlarını altın veya gümüşle boyamak da ne kadar az olursa olsun-haramdır.

Altın Ve Gümüş Dışındaki Zînet Eşyalarından Yapılan Kapların Kullanılmasının Hükmü

Altın ve gümüş dışındaki elmas, inci, mercan, yakut, zümrüt ve benzeri şeylerden yapılmış kapların kullanılması caizdir. Çünkü bunlarla ilgili bir nass yoktur. Bu eşyalarda asıl olan ibahadır. Bunlar, ancak haram olduğuna dair bir nass bulunduğunda haram olur. Bunların haram olduğuna dair herhangi bir nass da yoktur. Bunları altın ve gümüş kaplara kıyas etmek doğru olmaz.

¹⁴⁶ Müslim/2065, (Ümmü Seleme'den)

¹⁴⁷ Müslim/2067, (Huzeyfe'den)

¹⁴⁸ Buhari, Kitab'ul'Eş'ribe

Altın Ve Gümüşten Yapılan Kapların Kullanılmasının Haram Kılınmasındaki Hikmet

Daha önce bu tür şeylerin haram kılınmasındaki esas sebebin, taabbudî olduğunu, fakat bununla beraber birtakım faydalarının da bulunduğunu söylemiştik. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Allah Teâlâ, altın ve gümüşü insanlar için alışveriş sebebi yapmış, insanlar arasındaki muamelelerin kolaylaşmasını bunlara bağlamıştır. İşte bundan dolayı onları asıl işlevinden alıkoyarak, başka alanlarda kullanmak mubah olmaz. Onları kap-kacak ve zînet eşyası olarak kullanmak, onların işlevini azaltmak demektir.
2. Zenginlerin altın ve gümüşten kaplar edindiklerini, altın ve gümüşle gururlandıklarını gören fakirlerin kalpleri kırılır.
3. Halkın altın ve gümüş kaplar edinip onları evlerine dizerek esas işlevlerini unutmalarına mani olmak için bunlar haram kılınmıştır.
4. Kâfirlerin alâmeti olan bir hususta onlara muhalefet etmek de onların yasak edilmesinin hikmetlerinden biridir.

Çünkü kâfirlerin alâmeti, ahiretten yüz çevirip dünyaya ve dünya nimetlerine dalmaktır. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Sizleri nâz, nimet, refah ve maişetle hoş gönüllü olarak beslenip gevşemekten, şirk ehlinin giyim tarzından ve ipek elbiselerden sakındırırım. Çünkü Rasûlullah, hâlis ipek giymekten (erkekleri) nehy etmiştir.”¹⁴⁹

Daha önce naklettiğimiz hadîslerde altın ve gümüş kapların, dünyada kâfirler için olduğu belirtilmişti.

Bu Haramdan İstisna Edilenler

Üç şey bu haramdan istisna edilmiştir:

1. Kadınların altın ve gümüşten zînet edinmeleri mubahtır. İster evli, ister bekâr, ister küçük, ister büyük, ister zengin, ister fakir olsun tüm kadınlar, israfa kaçmamak şartıyla altın ve gümüşten zînet eşyası edinebilirler. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
“Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır.”¹⁵⁰
Âlimler, bayram ve benzeri günlerde çocuklara altın ve gümüş takıların takılabileceğini söylemişler ve küçük çocukların mükellef olmadıklarını da buna sebep olarak göstermişlerdir.
2. Gümüş yüzük takmak mubahtır.

Hiz. Peygamber'in gümüş bir yüzük taktığı sahih hadîslerle sabittir.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüşlendi. O yüzüğün taşı ise Habeşistan'dan

¹⁴⁹ Müslim/2069

¹⁵⁰ Tirmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arî'den hasen-sahih senedle)

getirilmişti”¹⁵¹

Yine Enes’ten şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber’in yüzüğü gümüşlendi. Onun taşı da gümüşlendi”¹⁵²

Yine Enes b. Mâlik’ten şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber gümüşten bir yüzük edindi. Onun kaşına “Muhammedun Rasûlullah” (Muhammed, Allah’ın Rasûlü’dür) ibaresini naksettirdi ve “*Sakın hiç kimse yüzüğünün üzerine böyle yazdırmasin*” buyurdu”.

Yine şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber’in yüzüğünün kaşında üç satır (kelime) bulunmaktaydı: Muhammed, Rasûl, Allah!”¹⁵³

Altın Yüzüğün Hükümü

Altın yüzük, erkeklere haramdır. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir:

“Hz. Peygamber, bir kişinin elinde altından yapılmış bir yüzük gördü de onu çıkarıp attı ve

“*Sizden biriniz bir ateş parçasını kastedip onu eline almaya teşebbüs ediyor*” buyurdu. Rasûlullah gittikten sonra o zâta

“Yüzüğünü al da onunla başka bir menfaat temin et” denildi. O zât

“Hayır vallahi, Rasûlullah onu atmışken artık ben onu ebediyyen almam” dedi”¹⁵⁴

3. Zaruret halinde bunları kullanmak mubahtır.

Eğer kişi altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan başka bir kap bulamazsa, onları kullanması mubah olur. Meselâ burnu kesilen kişinin altından burun yaptırması veya dişlerini altınla kaplatmaya mecbur kalan kişinin altın kullanması mubahtır. İşte bu tür durumlarda altın kullanmak mubah olur.

Arfece b. Esad’dan şöyle rivayet edilmiştir:

“Cahiliyye (döneminde vuku bulan) Külab vakasında burnumdan isabet almıştım (burnum kesilmişti). Sonra gümüşten bir burun yaptırıp, fakat fena koktu. Bunun üzerine Rasûlullah bana altından burun taktırmamı emretti”¹⁵⁵

Allah’ın Hükümünde Gevşeklik Göstermek

Birçok müslüman, altın ve gümüş hususunda zaaf göstermektedir. Nitekim haram olan bu şeyleri kendilerine mubah görenler vardır. Onlardan birçoğunun parmağında altın yüzük, boynunda altın zincir bulunmaktadır. Ateşten bir koru parmaklarına ve boyunlarına taktıklarının ve bu yüzden Allah’ın gazabını davet ettiklerinin farkında değildirler. Bu kör taklidin kurbanları, kendilerini kâfirlere benzettiklerini de bilmemektedirler.

Nişanlılık ve evlilik alâmeti olarak altın yüzük taktıklarını iddia etmelerine gelince,

¹⁵¹ Müslim/2094, Tirmizî/1739

¹⁵² Buhari ve Müslim

¹⁵³ Buhari/5539-5540, Müslim/2092, Tirmizî/1748

¹⁵⁴ Müslim/2090

¹⁵⁵ Tirmizî/1770, Ebu Dâvud/4232

bu boş ve bâtil bir şeydir. Din, bu iddiayı kabul etmez. Bu iddia, sahiplerinin yüzüne çarpılacaktır. Allah'ın şeriatında bu iddiayı doğrulayıp helâl kılacak bir delil yoktur. Bunu, körü körüne yapan kişilerin taklitçi ve akılsız olduklarında da şüphe yoktur. Zenginlerden birçok kişinin mânâsız olan bu zînetlere köle olmaktan başka arzuları yoktur. Bunların yaptıkları, israftan ve Allah'ın buğzuna uğramaktan başka bir şey değildir. Üstelik bu kimseler, Allah'ın bunları haram ettiğini unutarak verdikleri ziyafetlerde, yaptıkları toplantılarda altın ve gümüş kaplar kullanmaktadırlar.

Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi

II. İpekli Elbisenin Erkeklere Haram Olması

Erkeklerin ipekli elbise giymeleri veya herhangi bir şekilde kullanmaları haramdır. Küçük çocuklar ve kadınlar için ise helâldir.

Bunun delili, Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadîstir: Rasûlullah bir ipek alıp onu sağına, birde altın alıp onu soluna koydu. Sonra şöyle buyurdu:

*“Şu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır.”*¹⁵⁶

*“Altın ve ipek ümmetimin erkekleri için haram, kadınları için helâl kılınmıştır.”*¹⁵⁷

İpeğin Erkeklere Haram Kılınmasının Nedeni

İpeğin haram kılınmasının hikmeti, taabbudîdir. Ancak başka bir sebebi de şu olabilir: İpekli giymek, erkeği, erkekliğin sıfatlarından uzaklaştırmaktadır. Çünkü erkek, süslenmek ve bunlarla gururlanmak, refah içinde yaşayarak kadınlara benzemek için değil, zorlukları aşmak, önemli işler yapmak için yaratılmıştır. Bunları yapmak da ancak refah ve lüksten, kadına benzemekten ve tembellikten uzaklaşmakla mümkün olur.

İstisnâî Durumlar

İki durumda erkeklerin ipek kullanmasına izin verilmiştir:

1. Zaruret hali

Eğer avret yerlerini örtmek, sıcak veya soğuktan korunmak için başka bir şey bulunamazsa, ipek elbise giymek mubah olur. Çünkü zaruretlar haramları mubah kılar. Ancak bu mübahlık, zaruretin durumuna göredir.

2. İpekli giymeye muhtaç olunması

Eğer bir hastalık olur ve bu hastalıkta ipekli giymekle iyileşir veya hafiflerse, ipekli giymek mubah olur.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir:

“Rasûlullah, Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvam'a bir seferde kendilerinde

¹⁵⁶ Ebu Dâvud/4057, İbn Mâce/3595

¹⁵⁷ Tirmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arî'den)

meydana gelen uyuz illetinden yahut kendilerindeki bir hastalıktan dolayı ipekli gömlekler giymelerine ruhsat vermiştir”.¹⁵⁸

Saf Olmayan İpeğin Hükümü

İpek ve başka bir maddenin karışımından yapılmış elbisenin ipeği daha fazla olursa, erkeklerin kullanması haram olur. Eğer diğer madde ipekten daha fazla ise, onu kullanmak mubah olur. Çünkü hüküm fazla olan maddeye göre verilir ve fazla olan o maddenin ismini alır. Eğer ipek ile diğer madde eşit olursa, o elbiseyi kullanmak helâldir. Çünkü eşyada asl olan ibahadır. Bu nedenle de helâl tarafı tercih edilir.

Elbisenin kenarlarını, sökölmemesi için ipek ile çevirip dikmek helâldir. Ancak bunun, elbiseyi yamamada caiz olan mutad miktarı geçmemesi gerekir. Dört parmak genişliğinden fazla olmamak şartıyla elbiseyi ipek ile çevirmek mubahtır. Bunun delili, Esmâ binti Ebubekir’in âzadlısı Abdullah’tan rivayet edilen şu haberdur: Esmâ binti Ebubekir

“İşte Rasûlullah’ın cübbesi şudur” dedi ve İran hükümdarlarının elbise yaptırıp giydikleri taylesân kumaşından yapılmış bir cübbe çıkardı. Cübbenin yakasında dibâcdan bir parça vardı. Eteğinin ön ve arkada bulunan iki açık tarafında (ve yenleri üzerinde de) yine dibâcdan birer çevre kıvrıntısı yapılmış gördüm. Esmâ

“Bu cübbe, vefat edinceye kadar Aişe’nin yanındaydı. Aişe vefat edince cübbeyi ben aldım. Bunu Peygamber giyerdi. Şimdi biz onu hastalar için yıkıyoruz da onunla şifa talep olunuyor” dedi.¹⁵⁹

Suveyd b. Gafele’den de şöyle rivayet edilmiştir: Ömer b. Hattab, Şam’daki Câbiye beldesinde halka hitap edip “Allah’ın Peygamber’i iki yahut üç yahut dört parmak kadar yer müstesna hâlis ipek elbise giymekten nehyetti” dedi.¹⁶⁰

Kapı Veya Duvara İpek Perde Asmak

Kapı, duvar ve benzeri yerlere ipek perde asmak haramdır. Kadın ve erkek bu hükümde eşittir. Çünkü burada gurur ve kibir söz konusudur. Âlimler, Kabe’yi bundan istisna etmişlerdir. Kabe’ye ipek örtüler asılabilir. Çünkü selef ve halef bunu yapmış ve hiç kimse de buna itiraz etmemiştir. Ancak herhangi bir mescid veya bina bu hususta Kabe’yle kıyas edilemez.

III. Saçları Siyaha Boyamak

Erkeklerin saçlarını, sakallarını, bıyıklarını siyaha boyamaları, kadınların da saçlarını siyaha boyamaları haramdır. Beyazlaşmış olan saç veya sakalı, sarı veya kırmızıya boyamak müstehabdır.

Bunun delili, Cabir b. Abdullah’tan rivayet edilen şu hadîstir:

¹⁵⁸ Buhârî/5501, Müslim/2076

¹⁵⁹ Müslim/2069

¹⁶⁰ Müslim/2069

“Mekke’nin fethi günü Ebu Kuhafe Rasûlullah’ın huzuruna getirildi. Onun saç ve sakalı yandık dikenini gibi bembeyaz bir halde idi. Rasûlullah *“Bu beyaz saçların rengini bir şey ile değiştirin. Fakat siyah boyadan sakının”* buyurdu”.¹⁶¹

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Ağarmış saç (boyamak suretiyle rengini) değiştirin de yahudilere benzemeyin.”*¹⁶²

*“Yahudiler ve hristiyanlar (saç ve sakallarını) boyamazlar. Siz onlara muhalefet ediniz.”*¹⁶³

Siyaha Boyamanın Haram Olmasının Sebebi

Saç veya sakalı siyaha boyamanın haram olmasının sebebi -Allahu a’lem- hilkatı değiştirmektir. Çünkü saç ve sakalını siyaha boyayan kişi, olduğundan daha genç görünür. Siyahtan başka renklerle boyamak ise, insanı bu tür bir değişikliğe mâruz bırakmaz. Bütün bunlardan sonra şunu belirtmeliyiz ki bu hükümlerde esas olan, taabbüd ve imtihandır.

IV. Saça Saç Eklemek

Başkasının saçını kendi saçma eklemek, hem erkeklere, hem de kadınlara haramdır. Hiçbir neden, bu haramlığı ortadan kaldırmaz. Böyle yapmak büyük günahdır. Çünkü böyle yapan kişi de, ona yardım eden kişi de lanetlenmiştir.

Fakihler şöyle demişlerdir: Bir kadının, erkek veya kadının saçlarını kendi saçma eklemesi haramdır. İsterse kocasının saçlarını kendi saçına eklesin hüküm değişmez. Bu husustaki tüm delillerin umumundan çıkan hüküm böyle olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca insan şerefli olduğundan ötürü onun hiçbir parçasından faydalanmak helâl olmaz. Eğer insan dışında, murdar bir hayvanın veya eti yenmeyen bir hayvanın kılları, o hayvan canlıyken kesilerek kadının saçına eklenirse haram olur.

Kadının, yüzünü ve parmaklarını kocasının izniyle boyaması helâldir. Kadının saçına ipekli iplikler ve insan saçına benzemeyen şeyler takması caizdir. Çünkü burada saça saç ekleme söz konusu değildir. Bu, sadece zînet için yapılan bir şey olduğu için bundan dolayı kadın muaheze edilemez.

Saça saç eklemenin haram olduğunun delili, Esmâ binti Ebu-bekir’den rivayet edilen şu hadîstir:

“Hz. Peygamber’e bir kadın geldi ve (Ey Allah’ın Rasûlü! Benim zifafa girecek bir oğlum var ve ona cildinde sivilceler çıkaran bir hastalık isabet etti, bu sebepten saçları döküldü. Şimdi onun saçlarına başka saç ekleyelim mi?’ diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah

¹⁶¹ Müslim/2102-

¹⁶² Tirmizî/1752, (Ebu Hureyre'den)

¹⁶³ Buhârî/5559, Müslim/2103

*“Saçına başkasının saçından ekleyene ve saçına başkasının saçından eklettirene Allah lanet etsin” buyurdu”.*¹⁶⁴

Saç Saç Eklemenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Saç saç eklemenin haram kılınmasının hikmeti -Allahu a'lem- hilkatı değiştirip bozmasıdır.

Said b. Müseyyeb'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Muaviye Medine'ye geldi ve bizlere hitab etti. Bu arada birbiri üzerine örülmüş birkaç demet saç çıkardı da “Bunu bir yahudiden başkasının yapacağını sanmıyordum. Bu iş (takma saç kullanmak) Rasûlullah'a ulaşmıştı da o bunu yalancılık ve bâtil şey diye isimlendirmişti” dedi”.¹⁶⁵

V. Dövme Yaptırmak, Yüzdeki Tüyleri Yolmak Ve Dişleri Birbirinden Ayırmak

Dövme yaptırmak, yüzdeki tüyleri yolmak ve dişleri birbirinden ayırmak haramdır. Dövme yaptırmak şöyle olur: Bedenin herhangi bir yerine iğne ile delikler açılır, açılan bu deliklerden kan çıkar ve açılan bu deliklerin üzerine sürmeye benzer bir boya sürülür. Orası yeşil bir renge bürünür.

Dişleri birbirinden ayırmak da şöyle olur: Eğe veya benzeri bir şeyle dişler inceltilir ve dişlerin arası ayrılır.

Bunları yapan da, yaptıran da lanetlenmiştir. Lanet, ancak büyük günah işleyen kimselere yapılır.

Fakihler, dövme yapılan yerin necis olduğunu söylemişlerdir. Çünkü kan orada hapsedilmiştir. Eğer dövmeyi ortadan kaldırmak mümkünse, bunun yapılması farzdır. Ancak yara açmak suretiyle dövmeyi gidermek mümkün oluyorsa ve bu yaranın da zarar vermesi söz konusu ise veya el ve yüz gibi açıkta olan bir uzuvda bir çirkinlik meydana getirecekse, dövmeyi gidermek vacib olmaz. Bu durumda tevbe etmesi yeterli olur. Eğer dövmenin giderilmesi -yukarıdaki şartlar dahilinde- mümkün olduğu halde bunu yapmayan kişi günahkâr olur.

Bunların haram olduğunun delili, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen şu haberdır:

“Allah şu kadınlara lanet etmiştir: Dövme yapanlara ve yaptıranlara, yüzün tüylerini yolanlara ve yolduranlara, seyrek dişli (olup) güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırtkanlara, Allah'ın yarattığını değiştirenlere...”

Bu söz Benû Esed'den Ümmü Yakub isimli bir kadının kulağına ulaştı. Bu kadın Kur'an okur ve anlardı. Kadın İbn Mes'ud'a gitti ve

“Senden bana ulaşan söz nedir?” dedi. Abdullah b. Mes'ud

“Ben Rasûlullah'ın lanet ettiği kimselere niye lanet etmeyeceğim? O Allah'ın ki-

¹⁶⁴ Buhari/5591, Müslim/2122

¹⁶⁵ Buhari/5594, Müslim/2127

tabında var” diye cevap verdi ve “*Peygamber size ne emir verirse onu tutun, size yasak ettiğinden de sakının*”¹⁶⁶ ayetini okudu.¹⁶⁷

Abdullah b. Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlullah, başkasının saçından kendi saçma saç takan, böyle saç taktırmak isteyen, vücuduna dövme yapan ve yaptırmak isteyen lanet etti”.¹⁶⁸

Bu Haramlardan İstisna Edilenler

Kadının, yüzünde sakal ve bıyığa benzeyen kılları yolması haram değildir, hatta müstehabdır. Çünkü Hz. Peygamber’in yasakladığı şey; kaş, kirpik ve yüze çirkinlik vermeyen tüylerin yolunmasıdır. Dişteki bir ayıbı veya yüzdeki bir sivilceyi gidermek haram değildir. Çünkü haram olan fiil, güzelleşmek amacıyla yapılandır.

Dövme Yapmanın, Tüyleri Yolmanın Ve Dişlerin Arasını Ayırmanın Haram Kılınmasının Hikmeti

Bunun nedeni, hadîste de belirtildiği gibi Allah’ın yarattığını değiştirip bozmaktır.

VI. Erkeğin Kendini Kadına, Kadının da Kendini Erkeğe Benzetmesi

Erkeğin kendini kadına benzetmesi elbise ve zînet eşyalarında, konuşma ve yürümede olur. Meselâ bilezik, küpe ve kolye takarak veya sesini inceltip kadın gibi yürüyerek veya kadınlara has olan benzeri şeyleri yaparak kendini kadınlara benzetir.

Kadının kendini erkeğe benzetmesi ise elbise ve birtakım sıfatlarla olur. Meselâ sert ve kaba hareketler yaparak, saçlarını erkekler gibi kestirerek ve erkeklere has olan benzeri şeyleri yaparak kendini erkeğe benzetir.

Bu Benzetmenin Hükümü

Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesi hem haramdır ve hem de büyük günahlardandır. Böyle yapan kişi lanetlenmiştir. Fakat bu fiil, müslümanlar arasında yayılan münker hareketlerden biridir. Güç ve kuvvet ancak Allah’ın elindedir.

Bu durum, ümmetin izzet ve şerefini, hatta varlığını bile yok etmektir. Hele bu hareket, ümmetin mihnet ve meşakkatlere mâruz kaldığı, düşmanların birleşip müslümanları yok etmek için fırsat kolladıkları bir zamanda olursa, sonucu daha fena olur.

Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesinin haram olduğunun

¹⁶⁶ Haşr: 59/7.

¹⁶⁷ Buhârî/5587, Müslim/2122

¹⁶⁸ Buhârî/5593, Müslim/2124

delili, İbn Abbas'tan gelen şu rivayetlerdir:

“Hz. Peygamber, kendini erkeğe benzeten kadına ve kendini kadına benzeten erkeğe lanet etmiştir”.¹⁶⁹

“Rasûlullah, kadınların yürüyüşünü taklid eden erkeklere, erkeğimsi hareketler yapan kadınlara lanet etti ve onları evlerden çıkarmayı emretti”.¹⁷⁰

VII. Suret Yapmak

İnsan olsun, hayvan olsun, ruh sahibi canlıların suretini yapmak haramdır. Bu, büyük günahlardandır. Çünkü hadîslerde, böyle yapan kişilere şiddetli bir azap olduğu söylenmiştir.

Ruh sahibi olan canlının, değerli veya değersiz olması hükmü değiştirmez. Ayrıca bu suretleri; yaygı, elbise, dirhem, dinar, kap ve benzeri şeyler üzerine yapmak da haramdır. Heykel yapmak veya heykel yaptırmak da böyledir. Ancak heykel yapmanın günahı daha büyüktür. Ağaç, bitki gibi ruhsuz şeylerin resmini yapmak haram değildir.

Üzerinde insan veya hayvan resmi bulunan bir şeyi -eğer bu insanların gözünde değersiz değilse- almak haramdır. Eğer bu resim, ayak altında olan bir kilim veya yaslanılan bir yastık ise, onu almak ve kullanmak haram değildir.

Haram Olmaktan İstisna Edilen Suretler

Küçük kızların oyuncak bebekleri bu haramdan istisna edilmiştir. Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: “Birtakım kız arkadaşlarım benim yanıma gelirlerdi de Rasûlullah'tan utandıklarından ötürü herbiri bir tarafa saklanırdı. Rasûlullah da onları tekrar benim yanıma yollardı”.

Ravi, Hz. Aişe'nin Rasûlullah'ın yanında birçok kızlarla oynadığını söylemiştir.¹⁷¹

Suret Yapmanın Haram Olduğunun Delilleri

Canlıların suretini yapmanın haram olduğu birçok hadîste belirtilmiştir.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, evde suret bulundurmaktan ve suret yapmaktan menetti”.¹⁷²

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki kıyamet gününde insanların en çok azaba uğrayanı suret yapanlardır.”¹⁷³

“Şu suretleri yapanlar kıyamet gününde azap olunurlar. Onlara

“Haydi yaptığınız suretlere can verin” denilir.”¹⁷⁴

¹⁶⁹ Buhari/5546

¹⁷⁰ Buhari/5547

¹⁷¹ Müslim/2440

¹⁷² Tirmizi/1749

¹⁷³ Buhari/5606, Müslim/2109, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

¹⁷⁴ Buhari/5607, Müslim/2108, (İbn Ömer'den)

*“Kim dünyada (canlı bir şeyin) resmini yaparsa, kendisine kıyamet gününde o surete ruh vermesi teklif olunur. Halbuki o, hayat vermek kudretini haiz değildir.”*¹⁷⁵

Said b. Ebi Hasan’dan şöyle rivayet edilmiştir: İbn Abbas’a, bir ressam geldi ve “Ben suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve sanatım hakkında bana bir fetva ver” dedi. İbn Abbas ona

“Bana yaklaş” dedi. Ressam, İbn Abbas’a yaklaştı. Sonra tekrar

“Bana yaklaş” dedi. Ressam, İbn Abbas’a yaklaşıncı İbn Abbas elini onun başına koyarak

“Şimdi ben sana Rasûlullah’tan işittiğim bir hadîsi haber vereceğim (iyi dinle). Ben Rasûlullah’tan işittim o

“Her musavvir cehennemdedir. Musavvirin tasvir ettiği her surete kıyamet gününde (Allah) hayat verir, o canlı suret de kendini yapan sahibine azap eder” buyuruyordu” dedi. Bunun ardından İbn Abbas, ressama karşı devamla

“Eğer sen sanatına devam etmek mecburiyetindeysen ağaç resmi ve hayat sahibi olmayan vücut kısımlarının resmini yap” dedi.¹⁷⁶

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“İçinde köpek ve (canlı hayvan) sureti bulunan eve melekler girmez.”*¹⁷⁷

Suret Yapmanın Haram Kılınmasının Nedeni

Suret yapmanın haramlığının nedeni, taabbudîdir. Allah bununla kullarına, itaat ve ibadeti yüklemiştir. Eğer kullar kendileri için hayır istiyorlarsa “Dinledik ve itaat ettik. Ey rabbimiz! Senin affını diliyoruz, dönüş sanadır” demelidirler.

Bununla beraber suret yapmanın haram kılınmasında birtakım hikmetler bulunmaktadır:

1. Suret yapan kişi, kendini, yaratma açısından Allah’a benzetmiş olur. Bunun için ona “Yaptığını dirilt” denir.

2. Yapılan heykel ve putlara tapınıldığı için, İslâm her türlü şirk kapısını kapatmak amacıyla bunu yasaklamıştır. Çünkü İslâm, her türlü şirki haram kılmak ve onunla savaşmak için gönderilmiştir. Böylece mü’minlerin gözünde Allah’tan başka büyük ve saygıya layık bir şey olmamasını murad etmiştir.

3. “Melekler, içinde resim ve heykel bulunan bir eve girmezler” hadîsinden anlaşıldığı gibi, evinde resim ve heykel bulunduran kişi, meleklerin evine girmelerini, kendisine dua ve istiğfar etmelerini engellemiş olmaktadır. Bu da insan için en büyük zarardır. Suret yapmanın ve bulundurmanın haram kılınması için bu yeterli bir sebeptir.

Suret yapmanın ve bulundurmanın haram olduğunu bildiren hadîsleri zikretmiş bulunuyoruz. Fakat ne yazık ki bugün müslümanlar bu harama dalmış, İslâm’ın

¹⁷⁵ Buhârî/5618, Müslim/2110, (İbn Abbas’tan)

¹⁷⁶ Buhârî/5618, Müslim/2110

¹⁷⁷ Buhârî/3053, Müslim/2106

feryatlarına kulak tıkamışlardır.

Bu haramı işleyenlere va'dedilen şiddetli azaba da maalesef aldırmamaktadırlar. Herhangi bir eve veya dükkâna girildiğinde orada bir suret görmemek çok nadir bir durumdur. Bunlar genellikle dede, baba, arkadaş gibi yakınların resimleridir. Bunlar evlerin başköşelerine asılmıştır. Bu durumu zengin-fakir, kadın-erkek herkeste görmek mümkündür. Kendilerine muhafazakâr diyenlerin yanında da, diğerlerinin yanında da bunları görmekteyiz. Bundan, ancak rabbimizin rahmetine mazhar olmuş kimseler müstesnadır. Onlar da pek azdır. Müslümanlar işledikleri bu harama, şuradan buradan fetva almak hilesine başvurmaktadırlar. Ayrıca Allah katında hiçbir mazeret ve delili olmayan bahaneler ileri sürmektedirler. Bunlar bazen sanat, bazen hatıra, bazen de başka şeyler için bunları yapmaktadır. Allah'tan lütuf ve selâmet diliyoruz.

La havle vela kuvvete illa billah

KEFARETLE

Kefaret kelimesi, küfr kökünden gelir; 'kapatmak ve örtmek' anlamındadır. Kefaret kelimesi, bu ismi, günahı örttüğünden ve Allah'tan bir hafifletme olduğundan ötürü almıştır.

Kefaretin ıstılahı mânâsı, özel şartlarıyla beraber köle âzad etmek, oruç tutmak, sadaka vermek gibi fiilleri yapmaktır.

Kefaretin Meşruiyeti

Kur'an ve Sünnet kefaretin meşru olduğunu bildirmiştir.

"Bunun (kasden ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek..."¹⁷⁸

Hacca gitmelerine mani olunanlar hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Eğer bunlardan (hac ve umreyi tamamlamaktan) alıkonulursanız, kolaylıkla elde edeceğiniz bir kurban (kesin)."¹⁷⁹

Bir mü'mini kazaen öldüren kişi hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, (kefaret olarak) mü'min bir köle âzad etmesi (...) farzdır."¹⁸⁰

Zihar yapanlar hakkında da şöyle buyurmaktadır:

"Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da sözlerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler."¹⁸¹

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

"Nezr'in kefareti, yemin kefaretidir."¹⁸²

"Kim bir şeye yemin eder de yemin ettiği şeyin gayrisini yemin edilenden daha

¹⁷⁸ Mâide: 5/89.

¹⁷⁹ Bakara: 2/196.

¹⁸⁰ Nisa: 4/92.

¹⁸¹ Mücadele: 58/3.

¹⁸² Müslim/1645

hayırlı görürse, yemini için kefareti versin ve o daha hayırlı olan şeyi yapsın.”¹⁸³

Kefaretin Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Kefaretler, insanın fiillerinde meydana getirdiği delikleri kapatan şeylerdir; yani insanın bozduklarını tamir, yanlışlıkla yaptıklarını da ıslah eden fiillerdir. Bu bakımdan kazaen öldürmenin kefareti, öldürdüğü kimsenin yerine bir köle âzad ederek toplumdaki eksiltiliğini tamamlamaktır; zira kölelik hüküm bakımından, her şeyden daha fazla ölüme benzemektedir. Kefaret olarak fakirleri doyurmada da insanları açlık, çaresizlik ve mahrumiyetlerden kurtarmak söz konusudur. Oruç da nefsi günah kirlerinden temizlediği için kefareti olarak emredilmiştir. Hem oruç, hem de diğer kefaretlere insanın derecesini yükseltir, onu münkerâttan uzaklaştırır.

Meselâ zıhar kefareti örnek olarak verebiliriz. Zıhar yapan kişi, karısını annesine benzeterek bir tür iftira etmiş sayılır. İşte zıhar kefareti hem bu günahı, hem de yeminini yerine getirmediği için kazandığı günahı siler.

İşte kefaretlere, elden kaçan iyilikleri, tekrar celbetmenin bedeli olduğu gibi, düşülen hata ve günahları tamir edip silmekte ve Allah’a götüren ukarub kapılarını açmaktadır. Allah hakikati daha iyi bilir.

Kefaret Çeşitleri

Kefaretleri burada tafsilatlı olarak ele alacağız. Her ne kadar bir kısmını ilgili konularda zikretmiş ve bir kısmını da ileride zikredeceksek de okuyucu için müstakil bir bölümde kefareti konusunu ayrıntılı olarak bir araya toplamanın daha yararlı olacağını düşündük. Tevfik Allah’tandır.

A) Ramazan’da Cinsî Münasebet Nedeniyle Orucu Bozmanın Kefareti

Ramazan’da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti şöyledir:

1. Erkek veya kadın mü’min bir köle âzad etmek.

Kefaretin sahih olması için kölede bulunması gereken birtakım şartlar vardır:

a. Mü’min olmak.

b. Körlük, felç gibi çalışmaya mâni olacak kusurlardan salim olmak.

Eğer köle yoksa veya âzad etmeye güç yetmiyorsa, peş peşe 2 ay oruç tutmak farz olur. Eğer oruç tutmaya da güç yetmezse, 60 fakiri doyurmak vacib olur.

Bunlar zikrettiğimiz tertibe göre yapılmalıdır. Çünkü köle âzad etmeye gücü olan kişi, oruç tutamaz, oruç tutmaya gücü yeten kişi de 60 fakiri doyuramaz.

Fakat bunlardan hiçbirini yapamazsa, kefareti kişinin zimmetinde sabit olarak kalır. Bunlardan birini yapacak duruma geldiğinde ise hemen onu yerine getirmesi

¹⁸³ Müslim/I 65, (Ebu Hüreyre'den)

gerekir.

Ramazan’da Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefareti Kime Vacib Olur?

Ramazan’da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti kocaya vacib olur. Kadın oruçlu olsa bile ona kefareti vacib olmaz. Çünkü bu- günahın esas sorumlusu erkektir. Bundan ötürü kefareti erkeğin üzerine vacib kılınmıştır.

Bu kefaretin vacib olması için şu şartların bulunması gerekir:

- a. Oruçlu olduğunu bilerek cima etmiş olması
- b. Ramazan’da oruçluyken cima yapmanın haram olduğunu bilmesi
- c. Sefer veya hastalık nedeniyle oruçlu olmaması

Bu bakımdan unutarak veya haram olduğunu bilmeyerek veya Ramazan orucu dışındaki bir oruç esnasında yapmak veya sefer ve hastalık gibi bir özür nedeniyle orucu bozmak kefareti gerektirmez. Bu gibi durumlarda sadece kaza gerekir.

Kefareti Eda Ederken Niyet Etmek

Kefareti eda ederken niyet etmek farzdır. Eğer köle âzad ediyorsa

“Bu köleyi, ifsad ettiğim Ramazan orucunun kefareti olarak âzad ediyorum” demelidir. Çünkü bu, zekât ve oruç gibi malî ve bedenî bir vecibedir, sahih olması için de niyet şarttır. Çünkü ameller ancak niyetlere göredir. Bu bakımdan kefareti eda edilirken mutlak olarak köle âzad etmeye veya 2 ay oruç tutmaya veya 60 fakiri doyurmaya niyet etmek yeterli olmaz. Çünkü bunlar, bazen nezr için de yapılabilir. Bu bakımdan tayin suretiyle “Şu orucun kefaretidir” demek gerekir.

Kefaretle Beraber Kazanın da Vacib Olması

Ramazan orucunu cinsî münasebette bulunmak suretiyle ifsad eden kişiye, cinsî münasebetin sayısınca kefareti ve kaza gerekir. İki gün cinsî münasebette bulunmuşsa, iki kefareti ve iki gün kaza gerekir. Üç gün cinsî münasebette bulunmuşsa, üç gün kaza ve üç kefareti gerekir.

Cima Yapmak Suretiyle Ramazan Orucunu İfsad Eden Kişiye, Kefaretin Vacib Olduğunun Delili

Cinsî münasebette bulunarak Ramazan orucunu ifsad eden kişiye, kefaretin vacib olduğunun delili, Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği şu hadîstir:

“Hz. Peygamber’e birisi geldi ve “Helak oldum ey Allah’ın Rasûlü” dedi. Hz. Peygamber

“*Seni helak eden nedir?*” diye sordu. O kimse

“Ramazan’da (oruçlu iken) zevcemle cinsî münasebette bulundum” dedi. Rasûlullah

“Bir köleyi hürriyete kavuşturacak bir şey bulabilir misin?” dedi. O zât

“Hayır, bulamam” dedi. Rasûlullah

“Öyleyse peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?” dedi. Adam

“Hayır, buna muktedir olamam (hem ben bu felâkete oruç yüzünden uğramadım mı?)” dedi. Rasûlullah

“Altmış yoksulu doyuracak karşılığı bulabilir misin?” dedi. (...) Sonra o zât oturdu. Derken Hz. Peygamber’e içi hurma ile dolu (15 sâ’ alabilen) bir sepet getirildi. Hz. Peygamber o zâta

“Bunu (al da) sadaka olarak ver” buyurdu. O kimse

“Benden fakir bir yoksula mı vereceğim? Medine’nin karataşlı iki tarafı arasında buna benim ailemden daha muhtaç bir ev halkı yoktur” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber azı dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra o kişiye

“Haydi hurmayı götür de kendi ailene yedir” buyurdu”.¹⁸⁴

Âlimler, yedirmeye gücü yeten kişiye, onu ailesine yedirmenin caiz olmadığını, hadîste zikredilen durumun ise sadece o sahabiye mahsus olduğunu söylemişlerdir. Diğer kefareterde de aynı durum söz konusudur.

B) Orucunu Aynı Sene İçinde Kaza Etmeyen Hastanın Ve Seferinin Kefareti

Sefer veya hastalık nedeniyle Ramazan orucunu tutamayan kişinin, aynı sene içinde onu kaza etmesi vacibdir.

“İçinizden biri (oruç ayına erişir de) hasta veya sefer halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (oruç tutsun).”¹⁸⁵

Şayet kişi tutamadığı günleri, ikinci Ramazan’a kadar kaza etmezse günahkâr olur ve kefaret vermesi gerekir. Bu da tutmadığı her gün için bir fakiri doyurmaktır. Eğer üçüncü veya dördüncü senenin Ramazan’ında da kaza etmezse, kefaret senelerin tekerrürü ile tekerrür eder. Ancak ikinci senenin Ramazan ayı geldiği halde özürü devam ediyorsa, kaza’dan başka kefareti yoktur. Kaza etmeden önce ölürse mesul değildir. Fakat kaza etme fırsatı bulduğu halde kaza etmeden ölen kişinin, velisinin onun yerine kaza etmesi mendubtur. Eğer velisi bunu yapmazsa, ölenin malından kefaret olarak her gün için 1 müdd yiyecek vermek farz olur.

Bunun delili, İbn Ömer’den rivayet edilen şu haberdur:

“Kim bir ay oruç kazası olduğu halde ölürse, onun malından her gün için bir fakirin doyurulması gerekir.”¹⁸⁶

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

“Kim üzerinde oruç borcu varken ölürse, ölünün velisi ölüye niyâbeten oruç tutabilir.”¹⁸⁷

¹⁸⁴ Müslim/1111, Buhari/1834

¹⁸⁵ Bakara: 2/184.

¹⁸⁶ Tirmizi/718

¹⁸⁷ Buhari/1851, Müslim/1147, (Hz. Aişe’dan)

C) Oruç Tutamayan Yaşlı Kişinin Kefareti

Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kişi, her gün için bir fakiri doyurmak zorundadır. Bundan başka herhangi bir yükümlülüğü yoktur.

Bunun delili, Atâ'nın şu rivayetidir:

“İbn Abbas, Bakara sûresinin 184. ayetini okudu ve

“Bu ayet nesh edilmemiştir. Bu ayet yaşlı erkek ve kadınlar hakkındadır. Bunlar oruç tutmaya güç yetiremezler, her gün için bir fakiri doyururlar’ dedi”.¹⁸⁸

D) Hamile Ve Emzikli Kadının Kefareti

Hamile veya emzikli kadın, çocuğu için endişelendiğinde oruç tutmayabilir. Daha sonra tutamadığı oruçları kaza eder her gün için bir fakir doyumu kefaret verir.

Hamile veya emzikli kadın, çocuğundan ötürü değil de kendisi için endişelenip oruç tutmazsa, sadece kaza eder. Ayrıca kefaret vermesi gerekmez.

E) Haccın Kefaretleri

Haccın kefaretları beş kısma ayrılır;

1. Takdir edilen kurban.

Bu, haccın yaciblerinden biri terk edildiğinde olur. Meselâ mîkat yerini ihramsız geçmek veya cemrelere taş atmak gibi bir vacibi terk eden kişiye, bir koyun veya sığır ve devenin 1/7'ine ortak olarak onlardan birini kurban etmek düşer. Eğer bunları yapamazsa, 3 gün hac'da, 7 gün de memleketine döndükten sonra olmak üzere 10 gün oruç tutması gerekir. Temettü kurbanı, Arafat'ta vakfe'ye durmayı terk edip umre yapmak için tahallül eden kişinin kestiğı kurban da bu kısma dahildir.

*“Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolaylıkla elde edebileceğı bir kurbanı kessin. Fakat bunu bulamayan kimse, 3 gün hac'da, 7 gün de memleketine döndüğünde olmak üzere 10 gün oruç tutsun.”*¹⁸⁹

2. Muhayyer olarak takdir edilen kurban.

Bu, tırnak kesmek, kıl kesmek, dikişli elbise giymek gibi hac'da yapılması mahzurlu olan şeyleri yapan kişiye vacib olur. Bunlardan herhangi birini yapanlara bir koyun kesmek veya kurban edilecek deve veya sığıra ortak olmak veya harem halkından altı kişiyi doyurmak vacib olur. Bu buğday veya arpadan olmak üzere her fakire yarım sa' verilir. Bu kefaretin vacib olması için, üç kıl veya üç tırnağı kesmek yeterlidir.

Bu kefaretlerin delili, şu ayettir:

“Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında eziyet verici bir durum bulunur da traş olursa, buna karşılık oruçtan veya

¹⁸⁸ Buhari/4235

¹⁸⁹ Bakara: 2/196.

sadakadan ya da kurbandan bir fidye versin.”¹⁹⁰

Ayetteki kurban yerinden maksat Mina’dır. Kurban kesme vakti ise Zilhicce ayının onuncu gününden başlayıp teşrik günlerinin sonuna, kadar devam eder.

Bu ayet Ka’b b. Ucre hakkında nazil olmuştur. Bu zât şöyle rivayet ediyor:

“Hz. Peygamber, Mekke’ye girmeden önce Hudeybiye’de iken gelip yanıma durdu. Benim başımdan bitler dökülüyordu. Rasûlullah

“*Haşerelerin sana eziyet mi veriyor?*” dedi. Ben

“Evet” dedim.

“*Öyle ise saçını traş et de 6 fakir arasında 1 farak taamı tasadduk et (1 farak 3 sâ’dır), yahut 3 gün oruç tut veyahut da bir hayvan kurban et*” buyurdu”.¹⁹¹

3. Muayyen ve muaddel olan kurban.

Bu, kişi hac veya umre için ihrama girdiğinde, av hayvanı öldürmekle vacib olan bir kurbandır. Ayrıca bu kurban, ihramsız olarak Harem dahiline giren kişiye de vacib olur.

Bir av hayvanı öldüren kişiye, öldürdüğü hayvanın benzeri bir hayvan kurban etmek vacib olur ya da o hayvanın bedeli tutarınca fakirlere yemek vermelidir veya her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

Avlanan hayvanın benzeri, evcil hayvanlar arasında yoksa kişi yemek yedirmek ile oruç tutmak arasında muhayyerdir. Ancak Harem dahilinde güvercin cezası, bir koyun kurban etmektir.

Bu kefaretlelerin delili şu ayettir:

“*Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin! Sizlerden avı kasden öldürenin cezası, (evcil hayvanlardan) onun benzeri (dengi)dir. Kabe’ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezayı sizden iki adaletli kişi hükm(edip tayin) edecektir. Veya (cezası), fakirlere yedirmek suretiyle kefaret vermektir. Veya onun dengi oruçtur. Yaptığının ağırlığını tatsın (önemini anlasın) diye (bu kefaretle gerekli kılınmıştır). Allah daha önce olanı affetmiştir. Kim bu işi yapmaya dönerse, Allah ondan intikam alır (yaptığının cezasını çektirir). Allah azizdir ve intikam sahibidir.*”¹⁹²

4. Muaddel ve müretteb kurban.

Bu kurban, ihsar suretiyle vacib olan kurbandır. Bu bakımdan ihrama girdikten sonra hac yapmaktan menedilen kişi bulunduğu yerde bir koyun keserek tahallül etmelidir. Daha sonra saçının tamamını veya bir kısmını kesmelidir. Eğer kesecek kurban bulamazsa, kurbanın bedeli nisbetinde yiyecek alıp fakirlere dağıtmalıdır. Buna da gücü yetmezse her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“*Hac ve umre’yi Allah için tamamlayın! Eğer bunlardan alıkonulursanız, kolaylıkla elde edebileceğiniz bir kurban (kesin!)*”¹⁹³

Hz. Peygamber, ihrama girdiği halde müşrikler onun umre yapmasına mani olmuşlardı. Hz. Peygamber de Hudeybiye’de tahallül etti. Önce kurban kesti, sonra

¹⁹⁰ Bakara: 2/196.

¹⁹¹ Buhari/1719, Müslim/1201

¹⁹² Mâide: 5/95.

¹⁹³ Bakara: 2/196.

da traş oldu.¹⁹⁴

*“Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin.”*¹⁹⁵

Fakat koyun kesmekten ve yemek yedirmekten aciz olan kişi oruç tutar ve saçını da oruçtan sonra traş eder.

5. Müretteb ve aynı zamanda muaddel kurban.

Bu kurban, birinci ihlâlden önce cinsî münasebette bulunan kişiye vacib olur. Bu durumdaki kişinin, bir deve kesmesi, deve kesemezse bir sığır kesmesi, sığır da kesemezse yedi koyun kesmesi vacibdir. Bunları bulamazsa devenin fiyatı nisbetinde yiyecek alıp Harem dahilindeki fakirlere dağıtması gerekir. Buna da güç yetiremezse, her müdd için 1 gün oruç tutması gerekir. Kurban kesmek veya yemek yedirmek harem’de olmalıdır. Oruç ise harem dışında da tutulabilir. Kurbanlardaki tertib ile maksat, birincisini yapamayan kişinin ikinciye geçebilmesidir. Muhayyerlik ise kişiye havale edilmiştir. Takdir’e gelince, tertibi veya takdiri kendisine biçilen bedeli şeriatın belirlemesidir. Mukabili tâdil’dir. Tâdil ise kişinin o hususta daha kuvvetliyle mesul tutulması ve değer itibariyle başka bir şeye dönebil mesidir.

Bu hususta daha fazla açıklama Haccı İhlâl Etmek bahsinde yapılmıştır.

F) Yemin Kefareti

Yemin-i gamus veya başka bir yeminden ötürü, kefaret vermek zorunda kalan kişi şu üç şık arasında muhayyerdir:

1. Mü’min bir köle âzad etmek.

2. Ailesine yedirdiği yemeğin ortalamasından on fakiri doyurmak.

3. On fakiri giydirmek.

Bu üç şıktan birine gücü yetmezse, üç gün oruç tutmalıdır. Orucun peş peşe tutulması şart değildir.

Bu kefaretin delili şu ayettir:

*“Allah, sizi katıksız olarak ağızınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasden ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun (kasden ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek veya onları (on fakiri) giydirmek ya da (mü’min) bir köle âzad etmektir. Bunları bulamayan (yapmaya gücü yetmeyen) kimse(nin kefareti) ise üç gün oruçtur. İşte yemin edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böylece açıklar ki şükredesiniz.”*¹⁹⁶

G) Nezr Kefareti

Kefareti vacib olan nezr, nezr-i leccac’dır. Meselâ kişinin husumet ve öfkeyle ‘Eğer

¹⁹⁴ Buhari/1558, Müslim/1230

¹⁹⁵ Bakara: 2/196.

¹⁹⁶ Mâide: 5/89.

seninle konuşursam, Allah için üzerime bir hac vacib olsun’ demesi böyledir. Bu tür nezr, şartı tahakkuk ettiğinde kişiye vacib olur. Bu da ya hacca gitmek veya kefareti yerine getirmektir. Kefareti de mü’min bir köle âzad etmek veya on fakiri ctoyurmak veya on fakiri giydirmektir. Kişi bunları bulamazsa üç gün oruç tutması gerekir. Bunun delili yemin’in kefareti konusunda geçmişti. Diğer yemin çeşitlerinde de kişinin kendine vacib kıldığı şeyi -şartı oluştuğunda- yerine getirmesi gerekir. Başka bir şey onun yerine geçmez.

Nezr-i leccac’ın kefareti gerektirdiğinin delili şu hadîstir:

*“Nezr’in kefareti, yemin kefaretidir.”*¹⁹⁷

H) Zıhar Kefareti

Zıhar, sırt anlamına gelen zahir kökünden gelir. Zıhar’ın ıstılahı mânâsı, kişinin hanımını annesine veya kız kardeşine benzetmesidir. Meselâ kişinin hanımına ‘Sen bana annemin sırtı gibisin’ demesi zıhar’dır. Cahiliyye döneminde Araplar, zıhar’ı talak gibi görürlerdi. Fakat İslâm, zıhar’ın üzerine talak’tan başka hükümler bina etti. Burada sadece zıhar’ın kefareten bahsedecek, diğer hükümlerini ise zıhar bahsinde beyan edeceğiz.

Kişinin, hanımını annesine veya başka bir mahremine benzetmesi olan zıhar ibaresini söyleyen kişinin durumuna göre hüküm değişiklik arz eder. Eğer bu ifade ile talak kasd edilmiş olursa, zıhar hükmü talak’ın hükmüne derc edilir. Eğer bununla talak kasd edilmemiş ise bu durumda kişinin sözüne itibar edilir ve kendisine kefaret vacib olur.

Zıhar’ın kefareti; mü’min bir köle âzad etmek veya peş peşe iki ay oruç tutmak veya altmış fakiri doyurmaktır. Kefaret bu tertibe göre eda edilmelidir. Kefaret eda edilmeden, eşiyle münasebet kurması kişiye helâl olmaz.

Zıhar kefaretinin vacib olduğunun delili şu hadîstir: Evs b. Samit’in hanımı Hz. Peygamber’e gelerek kocasını şikayet etti. Kocasının kendisine zıhar yaptığını söyledi. Hz. Peygamber

“Sanırım sen ondan boşanmış oldun” deyince, kadın

“Ey Allah’ın Rasûlü! Benim küçük çocuklarım var. Eğer onları bana verirseniz açlıktan ölürlər, kocama terkedersem de zayi olurlar” dedi. Kadın bu hususta Hz. Peygamber ile tartıştı. Hz. Peygamber ise

“Sanırım sen boşanmış oldun” sözünü tekrar etti ve bunun üzerine şu ayetler nazil oldu:

“(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir, içinizden hanımlarına zıhar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlara zıhar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da

sözlerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen budur. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa, (onun kefareti), hanımıyla birleşmeden önce iki ay oruç tutmaktır. Kimin gücü buna yetmezse altmış fakiri doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah’a ve Peygamber’e inanmanız içindir. Allah’ın hududu bunlardır. Kâfirler için şiddetli bir azap vardır.”¹⁹⁸

I) Adam Öldürmenin Kefareti

Öldürülmesi haram olan bir kişiyi öldürene kefaret vermesi farz olur. Bu kefareti Allah’ın hakkı olduğundan, öldürülen kişi yanlışlıkla öldürülse de, maktulün velileri katili bağışlasalar da, katil çocuk da olsa kefareti vacibdir. Bunun kefareti, mü’min bir köle âzad etmektir. Şayet köle âzad edilemezse peş peşe iki ay oruç tutulması gerekir. Oruç tutmaya güç yetirilemezse, oruç yerine yemek yedirmek vacib değildir. Çünkü bu hususta herhangi bir nass yoktur. Bu durumda kefareti onun zimmetinde kalır. Köle âzad etmeye veya oruç tutmaya gücü yetince kefareti eda eder.

Kati İçin Kefaretin Vacib Olduğunun Delili

Bu kefaretin vacib olduğunun delili şu ayettir:

Bir mü’minin diğer bir mü’mini öldürme yetkisi yoktur. Ancak yanlışlıkla olması müstesna! Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, (kefareti olarak) mü’min bir köle âzad etmesi ve öldürülenin ailesine de teslim edilecek bir diyetin verilmesi farzdır. Meğer (öldürülenin varisleri o diyeti sadaka olarak) bağışlamış olsunlar. (Bu takdirde diyet düşer). Eğer yanlışlıkla öldürülen, mü’min olup size düşman olan bir kavimdense o takdirde (diyet yoktur. Sadece) bir mü’min köleyi âzad etmek lâzımdır. Eğer öldürülen, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavimden ise onun aile efradına teslim edilen bir diyetle beraber mü’min olan bir köleyi âzad etmek lâzım gelir. “*Kimin gücü bunlara yetmiyorsa, ona peş peşe iki ay oruç tutması farzdır ki Allah tarafından tevbesi kabul edilsin. Allah bilendir ve hikmet sahibidir.*”¹⁹⁹

Kazaen öldürmede kefareti vacib olduğuna göre, kasden öldürmede kefaretin vacib olması daha evladır.

Vasile b. Eska şöyle rivayet etmiştir: Biz insan öldürmek suretiyle ateşe hak kazanmış bir dostumuz hakkında Rasûlullah’a gitmiştik. Rasûlullah bize şöyle buyurdu:

“*O arkadaşınız nâmına bir köleyi hürriyete kavuşturun. Çünkü âzad ettiğiniz o kölenin her bir uzvu karşılığında Allah arkadaşınızın bir azasını ateşten âzad*

¹⁹⁸ Mücadele: 58/1-4. Ebu Dâvud, İbn Mâce ve diğer muhaddisler

¹⁹⁹ Nisa: 4/92.

İ) Hadd Cezası Suçun Kefaretidir

Dinde cezası tayin edilen kati, hırsızlık, zina, zina iftirası, içki içmek gibi haramları işleyene hadd cezası tatbik edildiğinde, bu ceza o suçun dünyadaki kefareti olur. İsterse suç işleyen kişi tevbe etmemiş olsun. Bu suçtan ötürü Allah o kişiyi ahirette cezalandırmaz.

Hadd cezasının, o suçun kefareti olduğunun delili, Ubade b. Samit'ten rivayet edilen şu hadîstir: Biz bir mecliste Rasûlullah'la beraber bulunuyorduk, şöyle buyurdu:

*“Allah’a (ibadette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, zina etmemek, hırsızlık yapmamak, haklı olmak müstesna Allah’ın haram kıldığı nefsi öldürmemek üzere bana biat edeceksiniz. İçinizden sözünde duran olursa ecr ve mükâfatı Allah’ın fazl u keremindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada cezaya çarptırılırsa, bu ceza ona bir kefarettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse işi-Allah’a kalır; isterse onu affeder, dilerse ona azap eder.”*²⁰¹

Ubade der ki;

“Biz de bu şartlar üzere ona biat ettik”. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kim şer’î bir cezayı (gerektiren bir suç) işler de cezası öne alınarak dünyada verilirse, Allah ahirette kuluna cezayı iki kere vermekten daha adaletlidir. Kim şer’î bir ceza gerektiren suç işler de Allah onu örter ve kendisini affederse, Allah’ın keremi, affettiği bir şeye dönmekten daha üstündür.”*²⁰²

Allah her şeyi, herkesten daha iyi bilendir.

Aile ve evlilikle ilgili meseleleri yedi kısımda inceleyeceğiz.

1. Nikâh ve nikâhla ilgili meseleler ve hükümleri
2. Talak (boşama), zihar, ilâ ve lian
3. Nafakalar ve nafakalarla ilgili meseleler
4. Çocuğun bakım ve eğitimi ile ilgili meseleler
5. Emzirme ve hükümleri
6. Neseb ve neseble ilgili meseleler
7. Lakit ile ilgili meseleler ve hükümleri

Ahvâl-i Şahsiyye

Ahval-i şahsiyye'den maksat, kişi ile ailesi arasındaki hallerdir. Buna ahval-i şahsiyye isminin verilmesi yenidir. Biz bunu medenî ilişkiler anlamında kullandık. Medenî ilişkiler, kişinin toplumun diğer bireyleriyle olan ilişkilerini ele alır ve düzenler. Bu tanzim, aile ilişkilerini kapsamaz. Eskiden fakihler, aile ve aileyle

²⁰⁰ Ebu Dâvud/3964

²⁰¹ Buhârî/18, Müslim/1709

²⁰² Tirmizî/2628

ilgili meselelerin tümünü kapsamak üzere tek bir isim -meselâ şahsî haller-vermezler, bunların her bölümü için kitab'un-nikâh, kitab'ut-talak, kitab'un-nafaka, kitab'ul-mehr, kitab'ul-feraiz gibi ayrı isimler verirlerdi.

NİKAH

Nikâhın lügat mânâsı bitiştirmek, bir araya getirmektir. İstilahı mânâsı ise eşlerin meşru bir şekilde birbirlerinden istifade etmelerini sağlayan akiddir. Buna nikâh denmesi, erkek ve kadını bir araya getirip birleştirmesindendir. Araplar, cinsî münasebet için ele, akid için de nikâh kelimesini kullanırlardı. Fakat akid için hakikî anlamda, cinsî münasebet için ise mecazî anlamda kullanırlardı. Kur'an'da geçen nikâh lafızlarının tümü, akid mânâsındadır. Bunlardan biri şu ayettir:

*“Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur.”*²⁰³

Ayette geçen “mü'min kadınları nikahladığınız” ibaresi, ‘akid yaptığınız kadınlar’ anlamındadır. Çünkü ayet ‘Onlara dokunmadan boşadığınız zaman’ ibaresiyle devam etmektedir. Bundan, cinsî münasebetten önce akid yapıldığı anlaşılır.

Nikâh'ın Teşrî Kılınması

İslâm, nikâhı meşru kılmış ve onu sağlam temeller üzerine oturtturarak toplumu korumayı, aile saadetini sağlamayı, faziletlerin yayılmasını, ahlâkın ve insan neslinin korunmasını hedeflemiştir.

Nikâhın teşrî kılınmasına dair Kur'an ve Sünnet'te birçok delil olduğu gibi icma-ı ümmet de buna delâlet etmektedir. İşte Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden bazıları şunlardır.

*“Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.”*²⁰⁴

*“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin.”*²⁰⁵

Ayetin metninde geçen eyyama kelimesi, eyyim'in çoğuludur ve bekâr olan erkek ve kadınlar anlamına gelir. Ayette geçen ibad kelimesi ‘erkek köle’, imâ kelimesi ise ‘kadın köle’ anlamına gelir.

Nikâhın teşrî kılınmasına delâlet eden birçok hadîs vardır.

Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü (haramdan) daha çok saklar, iffeti de korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruca sarılsın. Çünkü oruç onun için şehveti kıran bir ameliyedir.²⁰⁶

Hadîsin metninde geçen elbâe kelimesi, nafakaya güç yetirmekle beraber cinsî münasebete muktedir olmayı da ifade eder. Hadîsin metninde geçen vicâe kelimesi ise ‘şehveti kıran şey’ mânâsına gelir.

Ayrıca âlimlerin tümü, her asırda nikâhın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.

²⁰³ Ahzab: 33/49.

²⁰⁴ Nisa: 4/3.

²⁰⁵ Nur: 24/32.

²⁰⁶ Buhârî/4779; Müslim/1400, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

Evliliğe Teşvik

İslâm, evlenmeye teşvik etmiştir. Çünkü evlenmede, hem birey, hem de toplum için birçok fayda vardır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Dünya bir metadır. Dünyanın en hayırlı metası da salih olan bir kadındır.”*²⁰⁷

*“Dört şey peygamberlerin sünnetlerindendir: Haya, güzel koku sürünmek, misvaklanmak ve evlenmek.”*²⁰⁸

Nikâhın Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Evliliğin teşrî kılınmasının birçok faydaları vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Allah’ın, insanı üzerinde yarattığı fitratın çağrısına icabet etmek.

Allah Teâlâ insanı yaratmış ve onun tabiatına şehveti, kadınlara bakmayı, onlarla bir araya gelmeyi ve kadınlara rağbet etmeyi yerleşmiştir. Aynı şeyler kadınlar için de geçerlidir.

İslâm, fitrat dini olduğundan, fitratın gereğini yerine getirir. Fakat onu başıboş bırakmayarak düzenler. Bunun için de insanın tabiatında köklü bir derinliğe sahip olan evliliği meşru kılmıştır. İnsanın tabii ihtiyacı olan bu isteği, İslâm haram kılmak suretiyle gemlemeye kalkışmamış, insanları ruhbanlığa çağırarak bu tabii isteği yok etmemiştir.

Semure Hz. Peygamber’in ruhbanlığı yasakladığını rivayet etmiştir.²⁰⁹

Sa’d b. Ebî Vakkas’tan şöyle rivayet edilmiştir:

*“Hz. Peygamber, Osman b. Mâzun’un ruhbanlığını (kadınlardan ve dünya nimetlerinden uzak durmasını) kabul etmedi. Eğer ona müsaade etseydi kendimizi hadım yapmakta tereddüt etmezdik”.*²¹⁰

Ancak İslâm, bu tabii isteğin yularını da serbest bırakmamıştır. Çünkü böyle bir hürriyet, hem bireyi, hem toplumu ifsa ederek ahlâkı bozar, aile müessesesini yıkar. Eğer bu isteği tamamen serbest bıraksaydı, şeytan için büyük bir kapı açılmış olurdu. İslâm fitratın çağrısına uyarak bu isteği normal bir şekilde düzenleyip tanzim etmiştir.

2. İslâmî bir toplumun inşâsına salih bir nesil, tertemiz bir kuşak ile icabet etmiştir.

İslâm, müslümanları çoğalmaya teşvik etmektedir. Bunu İslâmî bir toplumun inşâsında hedef kılmıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sizler, kocalarına sevgi besleyen ve çocuk doğuran kadınlarla evlenin. Çünkü ben geçmiş ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla övünürüm.”*²¹¹

İşte bu nedenle Kur’an, müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir.

“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer

²⁰⁷ Müslim/1467, (Abdullah b. Amr’dan)

²⁰⁸ Tirmizi/1080, (Ebu Eyyub’dan)

²⁰⁹ Tirmizi/1082

²¹⁰ Müslim/1402, Tirmizi/1083

²¹¹ Ebu Dâvud/2050, Neseî, VI/65

fakir iseler Allah fazlından onları zengin eder.”²¹²

Elbette şefkatli, yardımsever, ahlâklı bir anne-babanın gölgesinde doğup büyüyen bir nesil, aynı sıfatları haiz olmayan zina mahsulü bir nesilden daha üstün olur. Bu tür çocuklar, kendilerini koruyan bir baba tanımadıkları gibi, şefkatli bir anneden de mahrumdurlar. Bu şartlarda yetişen çocuklar topluma ve insanlığa karşı kin ve nefret duyarlar. Böyle bir nesilden de hayır gelmesi mümkün değildir.

3. Ruhî istikrar ve nefsî sükûnetin sağlanması

Ruhî istikrar ve nefsin sükûnet bulması ancak meşru bir evlilikle sağlanır.

*“Sizler için nefislerinizden, kendileriyle sükûnet ve huzura kavuşmanız için eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet kılması O’nun ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir kavim için birçok ayetler (ibretler) vardır.”*²¹³

*“Hanımlarınız sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz.”*²¹⁴

Bu ayet, eşlerin birbirleri için birer elbise gibi olmalarını teşvik etmektedir. Çünkü her biri diğerini örtüp kapatır. Bu bakımdan eşlerin birbirlerine olan ihtiyacı, elbiseye olan ihtiyaçları gibidir. Elbiselerin, bedenin kusurlarını örttüğü, soğuk ve sıcaktan koruduğu gibi, eşler de birbirlerini korur, birbirlerine huzur ve sükûnet verirler.

4. Ahlâk’ın bozulmasını önlemek

İnsan meşru evlilikten menedildiğinde, nefsi tabii ihtiyacını karşılamak için onu gayr-ı meşru yollara sürükler. Zina ve ahlâk bozukluğunun ailelerin yıkılmasına, namusların payımal edilmesine, hastalıkların yayılmasına, ruhlarda çeşitli sıkıntılar oluşmasına sebep olduğu akıllı insanların malumudur.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz kişi siz(in aileniz)den bir kadına talip olursa onu evlendirin (talip olduğu kadını ona verin). Şayet yapmazsanız yeryüzünde fitne ve fesad ölüp.”*²¹⁵

5. İnsan türünün aynı şartlarda yetiştirilip korunması

Allah’ın ilahî âdeti, çocuğun bir anne ve babadan dünyaya gelmesini gerektirmiştir. Bu da kadın ve erkeğin meşru şekilde bir araya gelmeleriyle caiz olur. Çünkü İslâm, insanın neslini ve nesebini korumak için böyle emretmiştir. Eğer insan evlilikten menedilirse, insan nesli yok olur. İnsan için zina mubah kılınırsa, bu da insan neslini bozar ve hasta eder. Oysa Allah Teâlâ kulları için hayır irade eder, onlar için serden hoşlanmaz. Şüphesiz ki Allah kullan için rauf ve rahimdir,

6. Akrabaları çoğaltıp yardımlaşma yollarını açması

Evlilik akrabaları çoğaltır, aileleri kaynaştırır, aralarında sevgi bağlan oluşturarak yardımlaşma kapılarını açar. Erkek kadın birbirini tamamlar; Kadın, kocasına yardımcı olur, çocuklarını terbiye eder, evini korur. Erkek de karısını korur, ihtiyaçlarını karşılar. İslâm, yardımlaşma ve tekâfül dinidir. Evlenmeyi de bütün bu maslahatların tahakkuku için meşru kılmıştır.

²¹² Nur: 24/32.

²¹³ Rûm: 30/21.

²¹⁴ Bakara: 2/187.

²¹⁵ Tirmizî/1085, (Ebu Hüreyre'den)

Nikâhın Şer'î Hükümü

Evlilik, bir kadını geçindirecek, mehir verecek, evlenmediği takdirde zinaya düşmeyecek bir kişi için müstehabdır. Çünkü burada neslin devamı ve maslahatlar için yardımlaşma sözkonusudur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zira evlenmek gözü (haramdan) daha çok saklar, iffeti de korur. Kim evlenmeye muktedir olamazsa oruca sarılsın. Çünkü oruç onun için şehveti kıran bir ameliyedir.²¹⁶

Bu durumda evlenme, bir köşeye çekilip ibadet etmekten daha üstündür. Hz. Peygamber'in, kadınlardan ve dünya nimetlerinden uzaklaşmak isteyenlere söylediği söz buna delâlet eder.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmektedir: Hz. Peygamber'in ashabından bir grup, Peygamber'in zevcelerinden, onun hususi amel ve ibadetlerini sordu. (Kendilerine Hz. Peygamber'in evdeki hususi ibadetleri haber verince) sahabîlerden kimi 'Ben kadınlarla evlenmem', kimi de 'Ben hiçbir döşek üzerinde yatmam' dediler. (Bu durumu öğrenen) Hz. Peygamber hemen Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

*"Bazı kimseler şöyle şöyle demişlerdir. Bu sözleriyle ne demek istiyorlar? Ben (nafîle) namaz da kılarım, (gecenin bir kısmında) uyku da uyurum. (Nafîle) oruç tutarım, bazen tutmayıp oruçsuz da olurum. Kadınlarla evlenirim de. (İşte benim sünnetim budur). Kim benim bu sünnetimden yüz çevirirse artık o benden değildir."*²¹⁷

Hadîste geçen "O benden değildir" ibaresinin anlamı "O benim sünnetime aykırı davranmıştır" demektir.

Kadın da bu hususta erkek gibidir; yani nefsinin, dininin korunması, nafakasının temini açısından evlenmeye ihtiyaç duyan kadının evlenmesi müstehabdır.

Evlenmemenin Müstehab Olması

Evlilik, masraflarını ve kadının geçimini sağlayamayacak durumdaki kişinin evlenmesi mekruhtur. Bu durumdaki kişi iffetini korumak için oruç tutmalı ve ibadete yönelmelidir. Çünkü ibadete yönelip oruç tutmak, nefsî arzuları frenler.

*"İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah fazlından onları zengin eder. Allah geniş (rahmet sahibi)dir ve bilendir."*²¹⁸

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

"Sizden nafakaya gücü yetenler evlensin."

Nafakaya gücü yetmeyen kişinin evlenmeyi terk etmesi müstehabdır.

²¹⁶ Buhârî/4779, Müslîm/1400, (Abdullah b. Mes'ud'dan)

²¹⁷ Müslîm/1401

²¹⁸ Nûr: 24/32.

Evlenmenin Mekruh Olması

Evlenmek İstemediği veya herhangi bir hastalık sebebiyle evlenmeye ihtiyacı olmayan bir kişinin evlenmesi mekruhtur. Ayrıca evlilik mehir ve nafaka gerektirir. Bunlara gücü yetmeyen kişinin evlenmesi de mekruhtur.

Evlenmemenin Efdal Olması

Evlilik masraflarını ve nakafa ihtiyacını karşılayacak güçte olmakla beraber, kendisini ilim ve ibadete vermiş, evlenmeyi de istemeyen kişinin evlenmemesi efdaldır. Çünkü evlilik onu ilim ve ibadete yönelmekten alıkoyar.

Evlenmenin Efdal Olması

Kendini ilim ve ibadete vermemiş, evlilik masraflarını ve kadının geçimini de sağlayacak güçte olan kişinin evlenmesi efdaldır. Çünkü evlenmemek, onu günaha sürükleyebilir. Ayrıca evlenmekle neslin çoğalmasına da katkıda bulunmuş olur.

Ailenin İslâm'daki Yeri Ve Önemi

Aile mânâsına gelen usre kelimesi, lügat bakımından “kişinin en yakın akrabalarından meydana gelen topluluk” demektir. Bunlar anneler, babalar, dedeler, nineler, kızlar, erkek çocuklar ve onların çocuklarından meydana gelenlerdir.

*“Fert, toplumun mihenk taşı ise, aile de kovan gibidir. Fert, ailenin bir parçasıdır ve ilk özelliklerini aileden, alır. (Bu kimseler) birbirinin soyundandır.”*²¹⁹

Fert, ailenin tabiatıyla tabiatlanır, onun terbiyesinden, etkilenir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Her doğan (çocuk) fitrat üzere doğar. Bundan sonra anası, babası onu yahudi veya hristiyan veya mecusi yapar. Nitekim hayvan yavruları, derli toplu bir yavru olarak doğarlar. Kusursuz doğan bu hayvan yavrularının içinde siz kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görüyor musunuz?”*²²⁰

Fıtrat, insanın iyi ve güzel şeyleri bilip kabul edecek kabiliyette yaratılmasıdır. Beşerin yaratılışının temeli budur.

Fert ailenin, aile de toplumun direği ve temelidir. Bu bakımdan fert iyi olursa, aile de iyi olur, aile iyi olursa toplum da iyi olur. Bu yüzden İslâm dini aileye çok önem vermiştir. Kur'an ve Sünnet'in hükümlerinin bir çoğu aileyle ilgilidir.

İslâm'ın Aileye Verdiği Önemin Tezahürleri

²¹⁹ Âlu İmran:/34

²²⁰ Müslim/2658, (Ebu Hüreyre'den)

İslâm'ın aileye verdiği önemi pek çok yerde görmek mümkündür. Bunların tümünü saymak mümkün değildir. Ancak bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

A. Evlenmeyi emretmiş olması

Çünkü evlilik olmadan aile olmaz. Meşru bir evlilik temeline dayanmayan ilişki zina olur.

*“Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o bir hayasızlık ve çok kötü bir yoldur.”*²²¹

*“Hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dost edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı.”*²²²

B. Karı-kocanın hukukunun belirlenmiş olması

İslâm, karısı hakkında erkeğe şunları farz kılmıştır:

a. Mehir

*“Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın verin.”*²²³

b. Nafaka

*“Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve âdet gereğince çocuğun babasına aittir.”*²²⁴

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur;

*“Kadınların yiyecek ve giyecekleri normal bir şekilde olmak üzere sizin üzerinizdir.”*²²⁵

c. “Kadınlarla hoş geçinmeyi emretmiştir. Onlarla (kadınlarla) hoş geçinin.”

²²⁶İslâm, kadına da kocası hakkında şunları vacib kılmıştır:

a. Masiyetin bulunmadığı yerde kadına kocasına itaat etmeyi emretmiştir.

*“Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”*²²⁷

Ayette geçen kavvam kelimesinden maksat, evin idaresinin erkeğe ait olması, kadının da ona itaat etmesidir.

b. Kocanın izni olmadan herhangi bir şahsı eve sokmamasını emretmiştir.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sizin onlar üzerinde hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir.”*²²⁸

İmam Nevevî,

“Kocanın eve girmesini istemediği bir kişiye kadirim izin verme yetkisi yoktur” demiştir.

c. Kadına, kocasının şerefini, namusunu ve malını koruması emredilmiştir.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Erkeğin sakladığı en hayırlı hazinenin ne olduğunu size haber vereyim mi? Saliha bir kadın! Kocasını baktığında kocasını memnun eder, kocası emrettiğinde itaat eder, kocası evde olmasa bile onun sırrını ve evini muhafaza eder, İşte en hayırlı define budur.”*²²⁹

²²¹ İsra: 17/32.

²²² Mâide: 5/5.

²²³ Nisa: 4/4.

²²⁴ Bakara: 2/233.

²²⁵ Müslim'1218

²²⁶ Nisa: 4/19.

²²⁷ Nisa: 4/34.

²²⁸ Müslim .1218

²²⁹ Ebu Dâvud/1664; Hâkim, Müstedrek, (Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiştir.)

C. Çocukların geçiminin babaya ait kılınması İslâm, çocukları için babalara şunları farz kılmıştır:

a. Nafakasını vermeyi emretmiştir.

*“Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.”*²³⁰

Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, süt emziren annenin ücretinin verilmesinin baba üzerine vacib olduğunu beyan etmiştir.

b. Ahlâk ve ibadet bakımından güzel yetiştirmeyi emretmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Çocuklarınızı üç hasletle yetiştirin: Peygamber sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur’an sevgisi.”*²³¹

*“Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve göttüklerinizden sorumlusunuz, idareci (halife) halkı güden bir çobandır ve göttüklerinden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın da evi ve çocuğu hususunda çobandır ve onlardan sorumludur. Köle efendisinin malı hususunda çobandır ve ondan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve göttüklerinizden sorumlusunuz.”*²³²

İslâm, çocuklara da şunları farz kılmıştır:

a. Evlatlar, Allah’a isyan olmamak şartıyla anne ve babaya itaat ile mükelleftirler. Anne-baba çocuğa Allah’ı inkâr etmeyi, İslâm’ın herhangi bir farzını inkâr etmeyi emrederse, buna itaat edilmez. Çünkü Allah’a isyan ederek hiçbir mahluka itaat edilmez.

Ayrıca çocuk anne-babasına ihsan etmelidir.

*“Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı emretti.”*²³³

*“Onlarla (annen ve babanla) dünyada iyi geçin.”*²³⁴

b. Anne ve baba fakir ise çocuğun onlara nafaka vermesi gerekir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kişinin yediğinin en hayırlısı ve helâli kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazanandandır.”*²³⁵

*“Sen ve malın babanıdır. Çocuklarınız sizlerin en güzel kazançlarınızındandır. Öyleyse çocuklarınızın kazancından yiyin.”*²³⁶

İşte bu ve benzeri hükümlerden, İslâm’ın aileye ne kadar önem verdiği açıkça anlaşılır.

Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar Bir Mukaddime

İslâm evlenmeyi meşru kılmış, insanları ona teşvik etmiştir. Fakat bazı kadınlarla evlenmeyi ise haram kılmıştır. Evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, kız

²³⁰ Talak: 65/6.

²³¹ Deylemî, [Bkz. Suyutî, Câmi’us-Sagîf]

²³² Buhari/853, Müslim/1829 ve başka muhaddisler

²³³ İsra: 17/23.

²³⁴ Lokman: 31/15.

²³⁵ Ebu Dâvud/35

²³⁶ Ebu Dâvud/3530; Tirmizî/1358

kardeş, kardeşlerin çocukları ve torunları, hala, teyze. Bunlar daima birbirlerini görüp, aynı ortamda yaşadıkları için evliliğin hedefi tahakkuk etmez. İşte bu ve benzeri nedenlerden dolayı İslâm, bazı kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır.

Evlenilmesi Haram Olan Kadınların Kısımları

Evlenilmesi haram olan kadınlar iki kısma ayrılır; ebediyyen haram olanlar, geçici olarak haram olanlar.

Evlenilmesi Ebediyyen Haram Olan Kadınlar

Kişi, hangi sebeple olursa olsun bu kadınlardan biriyle evlenemez.

Ebedî Haramlığın Sebepleri

Ebedî haramlığın üç sebebi vardır:

1. Kan bağı
2. Evlilik bağı
3. Süt

Kan Bağından Ötürü Haram Olanlar

Kan bağıyla haram olanlar şunlardır:

1. Anne, annenin annesi, babanın annesi

Bunlara insanın asılları denir. Bunlardan herhangi biriyle evlenmek caiz değildir.

2. Kız, kızın kızı, oğlun kızı

Bunlara insanın fer'leri (dalları) denir. Bu bakımdan bunlardan birisiyle de evlenmek hiçbir zaman caiz olmaz.

3. Kız kardeş

İster ana-baba bir, ister baba bir, ister ana bir olsun hüküm değişmez. Bunlara da ebeveyn'in dalları denir. Bu bakımdan bunlarla da evlenmek ebediyyen caiz olmaz.

4. Kız kardeşin kızı

Bu kız kardeş ister ana-baba bir, ister baba bir, ister ana bir olsun, bunların kızlarıyla da evlenmek ebediyyen caiz olmaz.

5. Hala, babanın halası, annenin halası

Bunlara ceddeyn'in dalları denir. Bunlarla da ebediyyen evlenmek caiz olmaz.

6. Teyze, annenin teyzesi, babanın teyzesi

Bunlara da ceddeyn'in dalları denir. Bunlarla da evlenmek ebediyyen caiz değildir.

Bütün bunlarla evlenmenin haram olduğu hakkında ayet nazil olmuştur:

“(Ey mü'minler!) Sizlere (şunları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız

kardeşlerin izin kızları.”²³⁷

Buna rağmen kişi bunlardan biriyle nikâhlanırsa, o nikâh bâtıldır. Eğer bu nikâh helâl sayarsa, kâfir olur.

Kadının da babasıyla, dedesiyle, amcasıyla, dayısıyla, oğluyla, oğlunun oğluyla, kızının oğluyla, ana-baba bir kardeşiyle, baba bir kardeşiyle, ana bir kardeşiyle, kız kardeşinin oğluyla, bütün bunların dallarıyla evlenmesi haramdır.

Evlilik Bağıyla Haram Olanlar

Evlilik bağıyla haram olan kadınlar şunlardır:

1. Babanın ve dedenin hanımları

Bunlara “asılların hanımları” denir. Kişiye, bunlarla evlenmek ebediyyen haramdır.

“Babalarınızın nikahladığı kadınları (üvey annelerinizi) nikahlamayın! Ancak (İslâm’dan) önce olan (bu tür hatalar affedilmiş) geçmiştir.

Şüphesiz ki o fahiş bir iştir. (Mürüvvet sahipleri katında) buğzedilcn (bir hareket)tir. (Bu işi hoş görenin yolu) ne kötü yoldur!”²³⁸

2. Oğulun hanımı, torunların hanımı

Bunların aşağıya doğru bütün dallarıyla evlenmek ebediyyen haram kılınmıştır.

“Sulbünüzden olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz (size haram kılındı).”²³⁹

‘Sulbünüzden olanlar’ ifadesiyle, evlat edinilen çocukların dul kalan hanımları, bu hükümden istisna edilmiştir. Çünkü cahiliyye devrinde Araplar, evlatlıklarının hanımlarını da tıpkı öz oğullarının hanımları gibi haram kabul ederlerdi. İslâm, onların bu inançlarını reddederek, evlatlıkların dul kılmış eşleriyle evlenmeyi helâl kılmıştır.

“Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin ağızlarınızda (söylediğiniz) sözlerinizdir. Allah hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder.”²⁴⁰

“Zeyd o kadından ilişkisini kesince, biz onu sana eş olarak verdik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri kadınlar, mü’minlerin üzerine günah olmasın.”²⁴¹

3- Kayınvalide ile evlenmek caiz değildir.

“Hanımlarınızın anneleri (size haram kılınmıştır).”²⁴²

Kayınvalide gibi, hanımının kadınlardan olan asıllarıyla evlenmek de haram kılınmıştır. Bunlara, cinsî münasebet olmasa dahi nikâh haramdır. Eğer bunlardan herhangi biriyle nikâh akdedilirse, o nikâh bâtıldır. Bunlarla nikâhlanmanın helâl olduğunu söyleyen kişi kâfir olur.

4. Kişinin üvey kızlarıyla evlenmesi haramdır.

²³⁷ Nisa: 4/23.

²³⁸ Nisa: 4/22.

²³⁹ Nisa: 4/23.

²⁴⁰ Ahzab: 33/4.

²⁴¹ Ahzab: 33/37.

²⁴² Nisa: 4/23.

Fakat bu, mücerred akidle haram olmaz, ancak annesiyle münasebette bulunduğu takdirde haram olur; yani annesini nikahlayıp da cinsî münasebette bulunmadan boşarsa, kişi onun kızıyla evlenebilir.

“Kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınızda evlenmeniz haramdır). Eğer üvey kızların anneleriyle (nikâh akdi yapıldıktan sonra) cinsî münasebette bulunmamış iseniz, (o üvey kızlarla, anneleri öldüğü veya boşandığı takdirde evlenmenizde herhangi bir) beis yoktur.”²⁴³

Kişinin üvey kızıyla evlenmesinin haram olmasının nedeni, evinde olması değildir. Annesiyle cinsî münasebette bulunduktan sonra, ister evinde, ister başka yerde bulunsun, üvey kızıyla evlenmesi haramdır. Ayette geçen bu kaydın zikredilmesi, umumi bir durumun ifadesidir. Tabii kızın da üvey babasıyla evlenmesi haramdır.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar

Süt nedeniyle yedi sınıf ile evlenmek haram olur. Kur'an-ı Kerîm bunlardan ikisini zikrederken, diğerlerini Sünnet zikretmiştir:

1. Süt anne, süt annenin annesi ve dalları

Bunların hiçbirisiyle evlenmek caiz değildir.

2. Süt kızkardeş

“İkisinin aynı anneden emmiş olması yeterlidir. Eğer kız, erkeğin annesinden emmişse, o erkeğe ve o erkeğin tüm kardeşlerine haram olur. Eğer erkek, kızın annesinden emmişse, o kız ve onun diğer kız kardeşleri o erkeğe haram olur, ancak o kız ve onun kız kardeşleri o erkeğin kardeşlerine helâl olur. Çünkü o kız, o erkeğin annesinin sütünü emmemiştir, kız kardeşleri de içmemişlerdir.

Size süt veren anneleriniz, süttten ötürü kız kardeşleriniz (size haram kılınmıştır).”²⁴⁴

3. Süt kız kardeşin kızı

4. Süt kardeşin kızı

5. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala

6. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze

7. Hanımından süt emen kız

Çünkü bu durumda olanlar baba-kız hükmündedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Doğmak ve doğurmaktan dolayı haram olan şeyler, süttten dolayı da haram olur.”²⁴⁵

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber'in, Hamza'nın kızı ile evlenmesi istenildi de Peygamber

“O bana helâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır. Rahimden haram

²⁴³ Nisa: 4/23.

²⁴⁴ Nisa: 4/2.

²⁴⁵ Buhârî/2502, Müslim/1444

olan, süttten de haram olur” buyurdu”.²⁴⁶

Buna göre kadına da süt babası, süt oğlu, süt kardeşi ve süt kardeşinin oğluyla evlenmek haram olur.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar Evlilikle de Haram Olur

1. Sü't annenin annesi de haramdır.
2. Hanımı başkasının hanımı iken ondan süt emen kız da haramdır.
3. Kişinin babasının başka hanımından olan süt kız kardeşle evlenmesi haramdır.
4. Kişinin, hanımından emen çocuğun hanımıyla evlenmesi de haramdır.

Geçici Haramlık

Geçici (=muvakkat) haramlık, evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlar içindir. Bu haramlık belli şartlara bağlıdır. Bu şartlar ortadan kalktığında hürmet (haramlık) ortadan kalkar. Ancak bağlı bulunduğu şart ortadan kalkmadan nikâh akdi yapılırsa, o nikâh bâtıldır. Geçici olarak haram olan kadınlar şunlardır:

1. İki kız kardeşi bir araya götürmek.

Bunlar ister soy bakımından kardeş olsun, isterse süt bakımından hüküm değişmez. Ayrıca bunları ayrı zamanlarda veya aynı zamanda nikahlamak da haramdır. İki kız kardeş aymanda nikâhlanırsa, iki nikâh da bâtıl olur. Eğer ayrı ayrı zamanlarda nikâhlanırlarsa öncekiyle yapılan nikâh sahih, sonraki bâtıldır. Ancak kız kardeşin birini boşadığında veya öldüğünde diğeriyle evlenebilir.

*“(Ey mü'minler!) Sizlere (şu kadınları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, size süt veren anneleriniz, süttten ötürü kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızların anneleriyle cinsî ilişki kurmamış iseniz, (o üvey kızlarla anneleri öldüğü veya boşandığı-takdirde evlenmenizde herhangi bir) beis yoktur. Sulbü-l nüzen olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikahlamanız da (size haram kılındı). Ancak cahiliyyet devrinde geçen (bu haram evlenmeler) affedilmiştir. Şüphesiz ki Allah affedicidir, merhamet edicidir.”*²⁴⁷

2. Bir kadını halasıyla veya teyzesiyle birlikte nikahlamak haramdır. Ayrıca kadını, oğlunun kızıyla veya kızının kızıyla da birlikte nikahlamak haramdır.

Fakihler bu hususu ‘Biri erkek, diğeri kadın olsalardı, evlenmeleri caiz olmayacak olan iki kadını bir arada nikahlamak haramdır’ kaidesiyle belirtmişlerdir. Bu kaide, bizim söylediğimiz her şeyi ifade etmektedir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

²⁴⁶ Buhârî/2503, Müslim/I/447

²⁴⁷ Nisa: 4/23.

“Bir kadınla halası ve keza bir kadınla teyzesi, bir kimsenin nikâhı altında toplanamaz.”²⁴⁸

Bu Kadınlarla Evlenmenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Söz konusu kadınların, bir kişinin nikâhı altında bulundurulmasının haram kılınmasındaki hikmet şudur: Bu tür bir akid, akrabalık bağlarına zarar verir, akrabalar arasında buğz’a sebep olur.

Hz. Peygamber, bir kadının halası ile birlikte aynı adamın nikâhı altında bulundurulmasını yasaklayarak şöyle buyurmuştur:

“Siz bunu yaptığınız takdirde sıla-yı rahmi kesmiş olursunuz.”²⁴⁹

İsa b. Talha’dan şöyle rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber, sıla-yı rahmin kesilmesinden korkarak bir kadının akrabasıyla birlikte bir erkeğin nikâhı altında bulunmasını yasakladı”.²⁵⁰

Ancak hanımı öldüğünde veya boşandığında, onun akrabalarından biriyle evlenmek helâl olur.

Dörtten Fazla Kadını Nikahlamak Haramdır

Dört kadından fazlasıyla evlenmek haramdır. Ancak evli olduğu dört kadından birini boşarsa veya biri ölürse, onun yerine bir tane daha alabilir.

“Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.”²⁵¹

Kays b. Haris şöyle rivayet etmiştir:

“Benim sekiz hanımım varken müslüman oldum. Durumu Hz. Peygamber’e arz edince,

“Onlardan dört tanesini seç” buyurdu”.²⁵²

Müşrik Bir Kadınla Evlenmek Haramdır

Semavî bir kitaba sahip olmayan (müşrik) kadınlarla, onlar müslüman oluncaya kadar evlenmek haramdır.

“Müşrik kadınlarla -o kadınlar iman edinceye kadar- evlenmeyin! Muhakkak ki mü’min bir cariye, hoşunuza gitmiş olsa bile müşrik bir kadından daha hayırlıdır.”²⁵³

İki Uyarı

I. Müslüman bir kadının, müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi caiz değildir.

²⁴⁸ Buhari/4820, Müslim/1408, (Ebu Hüreyre'den)

²⁴⁹ İbn Hibban

²⁵⁰ Şevkanî, Neylu'l-Evtar, VI/157; Ebu Dâvud, el-Merasil

²⁵¹ Nisa: 4/3

²⁵² Ebu Dâvud

²⁵³ Bakara: 2/221.

Erkeğin dini ne olursa olsun, müslüman bir kadın onunla evlenemez. Zira erkeğin hanımı üzerinde velayeti vardır. Bir kâfir, bir müslüman üzerine velayet sahibi olamaz. Ayrıca kâfir olan erkek, hanımının dinini ifsad edebilir.

*“Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır.”*²⁵⁴

*“Müşrik erkeklerle -onlar iman edinceye kadar- (mü'min kadınları) evlendirmeyin! Muhakkak ki mü'min bir köle, hoşunuza gitmiş olsa bile müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Çünkü onlar (müşrikler) sizi ateşe çağırırlarken, Allah ise kendi iradesiyle (sizleri) cennet ve mağfirete çağırır. İnsanlar öğüt alsınlar diye onlara ayetlerini beyan etmektedir.”*²⁵⁵

Kâfir müslüman olduktan sonra, müslüman bir kadın onunla evlenebilir. Eğer müslüman olmadan nikâh akdi yapılırsa, akid bâtıldır. Bu durumda müslüman kadın, o kâfirden ayrılır. Eğer cinsî münasebette bulunurlarsa, zina sayılır.

II. Müslüman bir erkeğin ehl-i kitab (hristiyan ve yahudi) bir kadınla evlenmesi caizdir.

Çünkü bu evlilik, o kadının müslüman olmasına sebep olabilir, hatta ailesinin bile müslüman olmasına sebep olabilir. Müslüman erkeğin, ehl-i kitab olan hanımına, müslüman olması için baskı yapması caiz değildir. Onun ibadetlerini, istediği gibi yapmasına mâni olmaya hakkı yoktur.

*“Bugün tayyibler (temiz ve pak nimetler) size helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin yiyeceği size helâl kılındığı gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'minlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitab verilenlerden (hristiyanlardan ve yahudilerden) hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dostlar edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı.”*²⁵⁶

Evli Olan Kadınlarla Nikâh Akdi Yapmak Haramdır

Evli kadınlarla nikâh akdi yapmak caiz değildir. Bu kadın kocası ölünceye veya boşanıncaya kadar onun ismetindedir. Ancak kocası öldükten veya boşandıktan, iddeti de bittikten sonra başka birisiyle evlenmesi caiz olur.

*“Nikâhlı kadınlarla (evlenmeniz) de (size haram kılındı).”*²⁵⁷

İddet Bekleyen Kadınlarla Evlenmek Haramdır

Bir kadın, ister boşanma iddeti, ister ölüm iddeti beklesin, iddeti bitmeden onunla evlenmek caiz değildir.

*“Müddeti (iddet bekleme süresi) sona erinceye kadar (kadınlarla) nikâh akdi yapmaya kalkışmayın.”*²⁵⁸

²⁵⁴ Nisa: 4/141.

²⁵⁵ Bakara: 2/221.

²⁵⁶ Mâide: 5/5.

²⁵⁷ Nisa: 4/24.

²⁵⁸ Bakara: 2/235.

Üç Talakla Boşanmış Kadın

Üç talakla boşanan bir kadın ilk kocasına, ancak kendisi ikinci bir koca ile şer'î bir şekilde evlendikten, ikinci koca tarafından meşrû bir şekilde boşandıktan ve iddetini de tamamladıktan sonra tekrar varabilir.

*“Eğer (kocasını üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (meşru bir şekilde) evlenmedikçe (ve ikinci koca tarafından da boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah'ın, sınırlarını gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine varmalarında onlara herhangi bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlarıdır.”*²⁵⁹

Hiz. Aîşe şöyle rivayet etmiştir:

“Rifaa'nın karısı Peygamber'e geldi ve

“Ben Rifaa'nın yanında idim. Rifaa beni boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kat'ileştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman'ın erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir” dedi. Rasûlullah tebessüm edip

“Sen tekrar eski kocan Rifaa'ya mı dönmek istiyorsun? Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman'ın balcığından, o da senin balcığından tatmadıkça bu olmaz” buyurdu.”²⁶⁰

Hadîsin metninde geçen fevette kelimesi testi demektir. Bu, kesin olarak boşamayı ifade eder. Elbisenin saçağı gibi ibaresi, cinsel kudretin yokluğundan kinayedir. Balcığından tatmadıkça ibaresi ise cinsî münasebet zevkinden kinayedir.

Taaddüd-ü Zevcatın Hükümü, Meşruiyetinin Hikmeti

Taaddüd-ü Zevcat (=çok evlilik) mubahtır.

*“Eğer yetim (kız)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.”*²⁶¹

Fakat bazen taaddüd-ü zevcat mendub, bazen mekruh, bazen de haram olur. Bu hüküm, birden fazla evlenmek isteyen kişinin durumuna göre değişir.

A. Kişinin zevcesi onu iffetli kılmaya yeterli olmaz da ikinci bir kadına ihtiyaç duyarsa veya hanımı hasta ise veya çocuk doğurmuyorsa kocası da çocuk istiyorsa, bu durumda kişinin birden fazla evlenmesi mendub olur. Çünkü burada meşru bir maslahat bulunmaktadır. Sahabîlerin çoğu, birden fazla kadınla evlenmiştir.

B. Birden fazla kadınla evlenmek ihtiyaçtan değil de daha fazla zevk içinse veya kişi birden fazla kadın arasında adaletli davranamayacaksa, bu durumda birden fazla evlenmek mekruh olur.

²⁵⁹ Bakara: 2/230.

²⁶⁰ Buhârî/2496, Müslim/1433.

²⁶¹ Nisa: 4/3.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sana kuşku veren şeyi bırak, kuşku vermeyen şeyi al!”*²⁶²

C. Birden fazla kadınla evlendiği takdirde aralarında adalet yapamayacağından eminse veya fakir veya zayıf ise, bu durumda birden fazla kadın almak kişiye haram olur; zira burada başkasına zarar vermek söz-konusudur. Oysa Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Ne başkasına zarar vermek, ne de zarara uğramak vardır.”*²⁶³

*“Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında, (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz.”*²⁶⁴

Yani kalbinize hükmedip muhabbetle eşit davranmanız gücünüzün dışında bir şeydir. Ancak bu durum, zulme sebep olmamalıdır. .

*“Eğer (birden fazla olan) kadınlar arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin mâlik oldukları (cariyeler)le yetinin! Doğru yoldan sapmamanız için hakikate en yakın olanı budur.”*²⁶⁵

Şu da bilinmelidir ki ikinci veya üçüncü bir kadınla nikâh yapılırsa bu akid sahih olur. Ancak kişi o akdin; muaşeret, mehir, nafaka ve benzeri vaciblerini yerine getirmek zorundadır. Kişinin kadına ihtiyacı olmasa da, zevk için fazla evlense de bu akid sahihtir. Hatta birden fazla evlenmek o kişiye fakirlik, zayıflık gibi birtakım sebeplerden ötürü haram olsa bile, bu, nikâhı bâtil kılmaz. Ancak o kişi günahkâr olur.

Zevceler Arasında Adaleti Gözetmek

İslâm'ın kişiye farz kıldığı adalet; nafaka, mesken, geceleme, zevcelerın haklarını yerine getirmek gibi hususlardaki adalettir. Kalbin birine diğlerinden daha fazla muhabbet duyması ise adaletsizlik değildir. Bu, kadınlar arasında gözetilmesi gereken adaletin kapsamına girmez. Çünkü hiç kimse sevgi hususunda kalbine hükmedemez. Şu ayet de bu hususa işaret etmektedir:

*“Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz.”*²⁶⁶

Yani ne kadar istesiniz de kalbinize hükmedip zevceler arasında eşit bir şekilde muhabbet göstermeye gücünüz yetmez. Ancak bu meyliniz, sizi diğerkadına zulmetmeye itmemelidir.

Fakat nafaka, mesken, geceleme ve muaşerette adaleti gözetmek mümkündür. Birçok insan buna muvaffak olabilir. Hız. Peygamber bu hususta şöyle buyurmuştur:

*“Allah'ım! Benim sahip olduğum yerde taksimata riayetim budur. Ancak senin gücünün yeteceği, benim gücümün yetmeyeceği şeylerde beni kınama!”*²⁶⁷

Bu sevgi, kalbin meyline bağlı olan bir şeydir. Hız. Peygamber, Hız. Aişe'yi diğerk

²⁶² Tirmizî/2052

²⁶³ İbn Mâce, Kitab'ul-Ahkâm; İmam Mâlik, Muvatta

²⁶⁴ Nisa: 4/129.

²⁶⁵ Nisa: 4/3

²⁶⁶ Nisa: 4/129.

²⁶⁷ Ebu Dâvud/2134, Tirmizî/1140, (Hız. Aişe'den)

hanımlarından daha fazla severdi.

Taaddüd-ü Zevcat'ın Meşruiyetinin Hikmeti

İslâm, çok evliliği (=poligami) mubah kılmıştır. Çünkü birden fazla evlenmenin toplumun ıslahı açısından birtakım faydaları vardır. Bunları, ancak basiret erbabı idrak edebilir. Bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

A. Birden fazla evlenmenin mubah kılınmasındaki sebeplerden biri, tek kadın ile yetinemeyen kimselerin iffetlerini korumaktır. Çünkü bu meyil, fitrî bir şeydir. Bu durumdaki kişilerin ikinci, üçüncü ve dördüncü bir kadın almalarına izin vermek, hem fertler, hem de toplum için daha yararlıdır.

B. İslâm, şehvetine sahip olamayan kimselerin kadınların peşinden koşmalarına, gizli dost tutmalarına mâni olmak için birden fazla evliliği mubah kılmıştır. Çünkü buna izin verilmediği takdirde kadınlar, haklarından mahrum edilmiş, nesebler karışmış, çocuklar baba şefkatinden mahrum kalmış olur. Oysa hakları ve şerefleri korunmuş olduğu halde ikinci zevce olmak, kocasız yaşamaktan veya başkasının metresi olmaktan bin defa daha hayırlıdır. Çünkü metres olmak şekavet ve zilletir. Bu bakımdan İslâm'ın birden fazla evlenmeyi mubah kılmasının amacı, erkeği zinadan, kadını metres olmaktan ve birtakım çirkin hareketlere mâruz kalmaktan, ümitsizlik ve şekavetten, toplumu da ahlâksızlıktan ve başıboşluktan korumaktır.

Taaddüd-ü Zevcat'ı Mubah Kılan Sebepler

Taaddüd-ü zevcat'ın meşru kılınmasının hikmeti apaçık ortadadır. Bunun mubah kılınmasını gerektiren birtakım nedenler bulunmaktadır:

1. Karısı hasta olan ve kadına ihtiyacı olan bir kişinin, zina edip dinini, malını, sıhhatini tehlikeye atması mı veya zina etmemek için nefesine zulmetmesi mi yoksa meşru bir şekilde mehir ve nafakasını vererek ikinci bir kadınla evlenmesi mi daha iyidir? Hiç şüphesiz bu üçüncü durum hem kişiler, hem de toplum için daha iyi, daha faydalı ve daha temizdir.

2. Bugün savaşlar artmış, hayatın bir parçası olmuşlardır âdeta. Savaşlar nedeniyle erkekler eksilmektedirler veya çeşitli yaralar nedeniyle çirkinleşmiş, sakat kalmış, çalışamaz ve evlilik yapamaz duruma gelmişlerdir. Kadınların sayısı ise erkeklerin sayısından çok fazladır. Bu durumda erkeklerin tek kadınla evlenmesi binlerce kadının erkeğin koruyuculuğundan mahrum kalması, yaşlanan kadınların kendilerine bakacak çocuktan mahrum kalmaları, kadınların metres hayatı veya fahişelik yapmaları daha mı iyi? Oysa bu kadınların meşru bir şekilde bir erkeğin ikinci, üçüncü veya dördüncü karısı olmaları daha iyi değil mi? Böyle durumlarda 'taaddüd-ü zevcat zaruri ve insanî bir şeydir, mürüvvet ve gayret bunu gerektirir' dersek, hakka ve mantığa zulmetmiş olur muyuz?

'Hz. Peygamber'in birden fazla evlenmesi insanî ve şerefli bir şeydir' dersek, vakıya muhalefet etmiş sayılmayız. Çünkü o kadınların bazıları ailelerini terk

ederek hicret ettiler veya kocaları şehid olduğu için yalnız kaldılar veya kocalarından boşandıkları için çoluk-çocuklarıyla muhtaç duruma düştüler. Onların bu durumlarına vâkıf olan Hz. Peygamber, onlarla evlenerek hayırlı bir koruyucu oldu. Ayrıca onları mü'minlerin annesi olma şerefine ve peygamberlerin efendisinin hayat arkadaşı olma mertebesine yükseltti.

Hristiyan Avrupa taaddüd-ü zevcat'ı yasaklamakla ne elde etti? Aileye hıyanet etmekten veya nefse azap etmekten başka ne elde edebilirdi ki?

3. Sevdığı bir kadınla evli olduğu halde çocuk doğuramayan o kadını boşamak mı veya erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermeyerek onu çocuksuz ve mahzun bırakmak mı daha iyidir? Yoksa o erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermek, birinci hanıma da zulüm edilmemesini emretmek mi daha iyidir?

4. Taaddüd-ü zevcat'tan mahrum bırakılan toplumlarda fesad daha fazladır. O toplumlarda aileye ihanet artmış, gizli dost edinmeler çoğalmıştır. Durum öyle bir hale gelmiş ki akıllı insanlar feryad ederek taaddüd-ü zevcat'ın serbest bırakılmasını istiyorlar. Çünkü taaddüd-ü zevcat, toplumsal ve ahlâkî hayatlarını mahveden kural ve kanunlarından daha uygun ve yararlıdır.

Bir Uyarı

Taaddüd-ü zevcat'ın mahiyetini bilmeyen bazı cahillerin yaptığı şeyler, İslâm'ın hüküm ve hikmetine nakısa teşkil etmezler. Bu cahillerin ahmaklıklarının mesuliyetini İslâm yüklenemez. Çünkü İslâm, taaddüd-ü zevcat'ı kötü muamele yapma aracı olması için mubah kılmamıştır. Onu toplumun korunması, ferdin gözetilmesi, rezaletlerin ortadan kaldırılması için mubah kılmıştır. Evet, bütün bu nedenlerden ötürü ve şer'î şartlarla beraber taaddüd-ü zevcat'ı mubah kılmıştır; onu ahlâkî ve hukukî hükümlerle koruma altına almıştır. Bu bakımdan İslâm, insanların tüm ihtiyaçlarını içinde bulunduran bir laboratuara benzer. Her fert kendi ihtiyacına ve hastalığına uygun olan şeyi ondan alır. Biri çıkıp da “Bu laboratuvarın önemi azdır, içindekiler tüm fertlerin ihtiyacını karşılamaya yetmiyor” diyerek onu küçümsemeye kalkışırsa, bu mâkul olmaz. Yine o laboratuvarın içindeki her ilacı herkese; ihtiyacı olmayanlara da mubah kılsak bu da mâkul olmaz.

Taaddüd-ü zevcat, İslâm düşmanlarının hoşuna gitmiyor diye, onların bozulmuş mizaçlarına uymuyor diye, şehvetlerine ters düşüyor diye, onu tenkid etmeye hakkımız yoktur. Onlar kendi ülkeleriyle birlikte yok olsunlar. Çünkü Allah onları ilahî hükmünün kapsamına almıştır.

Evliliğin Mukaddimleri

Ailenin saadeti, çocukların iyi yetişmesi, evlilik hayatının sürekli olması, eşlerin doğru seçim yapmalarına bağlıdır. Eşler birbirini seçerken geçici heveslere, geçici maslahatlara iltifat etmemelidirler. Saadet, ancak kalıcı esaslar üzerine bina edilirse mümkün olabilir. Evlilik ciddi bir iştir, birçok zorlukları ve yükümlülükleri vardır.

Bu nedenle nikâh akdinden önce yapılması gereken birtakım vecibeler bulunmaktadır;

1. Eşlerde bulunması gereken birtakım özelliklerin, onlarda bulunup bulunmadığını araştırmak.
2. Adayların birbirlerini görmeleri gerekir.
3. Hitbe (istemek).

Evlenmeye Aday Olan Erkek Ve Kadında Bulunması Uygun Olan Özellikleri Araştırmak

İslâm, evlenmeye aday olan erkek ve kadında bulunması gereken birtakım özelliklerin araştırılmasını istemiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Dindar ve güzel ahlâklı olmak.

Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kişi siz(in aileniz)den bir kadına talip olursa onu evlendirin (talip olduğu kadını ona verin)! Şayet yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve fesad olur.”*²⁶⁸

*“Kadın dört meziyeti için nikâh olunur: Malı için, soyu-için, güzelliği için, dindarlığı için. Sen (bunlardan) dindar olanı ele geçirmeye bak, (böyle yapmazsan) fakirliğe düşersin.”*²⁶⁹

Hadîs metninde geçen terebet yedâke ibaresi ‘fakirliğe düşmek’ anlamındadır. Bu ibare, Araplar tarafından darb-ı mesel olarak kullanılır. Hadîste geçen din ve ahlâk’tan maksat ise ibadetleri yapmak, salih ameller işlemek, haramlardan uzak durmak ve kadının haklarını yerine getirmektir.

Dindar Ve Ahlâklı Kadının, Diğer Kadınlara Üstün Tutulmasının Hikmeti

Din, zaman geçtikte kuvvetlenir, ahlâk ile din birbirini takip edip tamamlar, hayat tecrübesiyle beraber dosdoğru giderler. Bu bakımdan evlenecek erkek ve kadının, birbirlerinde ahlâk ve dindarlık vasıflarını aramaları, onların sevgi ve muhabbetlerinin devamlılığı için teminattır.

Bunlardan çıkan sonuca göre, insan soy-sop’tan ötürü bir kadını veya erkeği tercih etmekten kaçınmalıdır. Eğer bir kızda veya bir erkekte dindarlık vasfı bulunursa, bu haslet tek başına diğer meziyetlerden daha üstündür. Ancak tüm meziyetler aynı kişide toplanırsa, bu, nûr üzerine nûr olur.

Eşlerin Soyları

Soy’un mânâsı, kişinin aslının güzel olmasıdır. Yukarıda naklettığımız hadîste *“kadının meziyetlerinden biri de soylu olmasıdır”* ibaresi geçmişti.

²⁶⁸ Tirmizî/1084

²⁶⁹ Buhârî/4802, Müslim/1466

Kadında soy arandığı gibi, erkekte de aranmalıdır. Çünkü evlilik hayatının sürekli olmasını sağlayan etkenlerden biri de soydur. Soy, güzel geçinmeye yol açar. Soylu kimse, sevdiğinde keremli olur, nefret ettiğinde ise zulmetmez.

Eşler Arasında Çok Yakın Bir Akrabalık Olmamalıdır

İmam Şafii, en yakın akrabalarla evlenilmemesini tavsiye etmiştir. Zenzanî İmam Şafii'nin bu kavlini şöyle açıklamaktadır:

“Bunun sebebi, kabilelerin evlilik yoluyla birleşip yardımlaşmalarına yol açmaktır. Çünkü akrabalar arasında evlilik olmasa da onlar birbirlerine yardım ederler.”

Nitekim şöyle bir rivayet vardır:

“Çok yakın akrabalarla evlenmeyin; zira çocuk zayıf doğar”. Bunun nedeni, yakın akrabaların birbirlerine olan şehvetlerinin -yabancılarla oranla- zayıf olmasıdır.²⁷⁰

Hiz. Peygamber'in kızını Hiz. Ali'ye vermesi, bu hükmün yanlışlığını göstermez.

Hiz. Peygamber, bunun caiz olduğunu belirtmek için böyle yapmıştır. Üstelik Hiz. Ali ile Hiz. Fatıma arasında çok yakın bir akrabalık yoktur. Çünkü Hiz. Fatıma, Hiz. Ali'nin amcasının oğlu olan Hiz. Muhammed'in kızıdır.

Erkek Ve Kadının Birbirine Denk Olması (=Kefâet)

Buradaki denklik (=kefâet)ten maksat, erkekle kadının birçok yönden birbirlerine benzemeleridir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

A. Din ve salahta denk olmak.

Fasık bir erkek, salih bir kadına denk değildir.

*“Öyle ise mü'min olan kimse, fasık olan kimse gibi midir? Elbette bunlar eşit olamazlar.”*²⁷¹

B. İşleri denk olmalıdır.

Süpürgecilik, haccamlık, çobanlık, hamam işçiliği gibi çirkin bir işte çalışan kimse, âlim, fazıl, tacir bir kimsenin kızına denk değildir.

C. Nikâhın feshedilmesinde sebep olan yapılardan uzak olmak.

Eğer bir kişide delilik, alaca hastalığı varsa, sağlıklı bir kadına denk olamaz. Evlilikteki denklik, kadın ve kadının velileri açısındanadır. Kadınla erkeğin denk olması, nikâhın sıhhatinin şartlarından değildir, fakat kadından ve kadının velilerinden ayıbı defetmek için aranan bir husustur. Ayrıca çiftler arasındaki hayatın sağlam ve sürekli olmasının da teminatıdır.

Eşlerin hayat tarzları ve maddî durumları birbirine yakın olmalıdır ki evlilikleri kalıcı olabilsin. Eşlerden biri diğerini eski alışkanlıklarını terk etmeye veya değiştirmeye zorlayamaz.

Kadın veya kadının velileri, denk olma hakkını düşürebilir. Kadının velisi, kadının da rızasını alarak onu, dengi olmayan bir erkekle evlendirirse, nikâh sahih olur.

²⁷⁰ Şirbini, bunu Nevevî'nin Minhac adlı eserine yazdığı şerhte zikretmiş ve fakat İbn Salah bu hadisin mutemed bir aslına rastlayamadığını söylemiştir. (İbn Esir, en-Nihaye fi Garib'il-Hadîs ve'l-Eser)

²⁷¹ Secde: 32/18.

Çünkü denklik kadının ve kadının velilerinin hakkıdır. Onlar bu haklarından vazgeçerlerse, hiç kimse müdahale edemez. Hz. Peygamber, sözüyle evlilikte denkliği gözetmeyi tavsiye etmiştir:

*“Nutfeleriniz (menileriniz) için hayırlı birini seçin. Kızlarınızı dengi olanlara verin, oğullarınıza da dengi olan kızlar alın.”*²⁷²

Bakire Bir Kadınla Evlenmek

Bakirelik, daha önce başından evlilik geçmemiş kaçlının sıfatıdır. Hz. Peygamber, bakire bir kadının tercih edilmesini tavsiye etmekte ve bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:

*“Bakire kızlarla evlenin. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha verimlidir ve onlar daha kanaatkardırlar.”*²⁷³

Hadîsteki ‘ağızları daha tatlı’ ibaresi, onların yumuşak ve güzel konuşmalarından, dillerine hâkim olmalarından, kocalarına karşı kaba davranmamalarından kinayedir. Çünkü bu hasletler, karı-koca arasındaki mutluluğun teminatıdır.

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmiştir:

“(Babam) Abdullah öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) kız bıraktı. Ben de dul bir kadınla evlendim. Rasûlullah bana

“Ey Cabir! Evlendin mi?” diye sordu. Ben de

“Evet, evlendim” dedim. Rasûlullah

“Kız mı yoksa dul mu?” dedi. Ben

“Dul, ey Allah’ın Rasûlü!” diye cevap verdim. Hz. Peygamber

“Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak (yahut güldürecek ve seni güldürecek) bir kızla evlenseydin ya?” buyurdu. Ben de kendisine

“Babam Abdullah (Uhud’da şehîden) öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) tane kız bıraktı. Doğrusu ben de bunların arasına kendileri gibi bir kız getirmeyi hoş görmedim de, onların işlerini göreceğim ve onları terbiye edecek bir kadınla evlenmeyi (daha) hayırlı buldum” dedim. Rasûlullah

“Febârekallah leke (=Allah eşini sana mübarek eylesin)!” buyurdu”.²⁷⁴

Erkeğin de bakir olması müstehabdır. Çünkü nefisler, ülfîyet ettikleri kimse ile ünsiyet peydah etmek üzere yaratılmışlardır.

Doğurgan Bir Kadınla Evlenmek

Bir kadının doğurgan olduğu, annesine, teyzesine, halasına ve diğer yakın akrabalarına bakılarak anlaşılır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sevimli ve doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm.”*²⁷⁵

²⁷² Hâkim, 11/163

²⁷³ İbn Mâce/1860

²⁷⁴ Buhârî, Müslim

²⁷⁵ İmam Ahmed, İbn Hibban, Hâkim, Müstedrek, 11/162

Kendisiyle Evlenilecek Kızı Görmek

İslâm, evlenecek erkeğe, evlenmek istediği kızı görmesini tavsiye etmiştir. Bu hususta kimseden izin alması gerekmez. Burada şeriatın izniyle iktifa edilir. Bu şekilde bakmak, amacın tahakkuk etmesine daha uygundur.

Damat adayı, isteyeceği kıza ihtiyaç olduğunda tekrar tekrar bakabilir. Çünkü bu, kızı iyice görmesini, evlendikten sonra pişman olmamasını sağlar. Çünkü bir defa görmek genellikle yeterli olmaz.

Bir kadına talip olan Mugire b. Şûbe'ye, Hz, Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“O kadını gör! Çünkü görmek, aranızdaki izdivacın başarılı olmasını daha iyi sağlar.”*²⁷⁶

Sehl b. Sa'd şöyle rivayet etmiştir:

“Rasûlullah'a bir kadın geldi ve

“Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim” dedi. Rasûlullah kadına doğru baktı ve bakışını yükseltip alçalttıktan sonra başını aşağıya indirdi.”²⁷⁷

Hadîste geçen

“Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim” sözünden maksat, evlilik işimi sana havale ediyorum, ister mehirsiz olarak beni al, ister münasip gördüğün kişiye nikâhla demektir. Bu söz üzerine Hz. Peygamber ona dikkatlice baktı, sonra başını öne eğdi ve bir daha bakmadı.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir;

“Ben Peygamber'in yanında idim. O sırada bir kimse geldi ve Ensar'dan bir kadınla evlenmek istediğini

Peygamber'e haber verdi. Rasûlullah ona

“O kadına baktın mı?” diye sordu. O zat

“Hayır bakmadım” dedi. Rasûlullah

“Öyleyse git ve o kadını gör. Çünkü Ensar'ın gözlerinde bir şey (küçüklük) vardır” buyurdu.”²⁷⁸

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Biriniz bir kadınla evlenmek istiyorsa ona bakmasında bir beis yoktur. O kadın bundan haberdar olmasa bile ona bakabilirsiniz.”*²⁷⁹

Kendisine talip olunan kadın da talip olan erkeğe bakabilir. Bakmak, evlendikten sonra pişman olmamayı sağlar. Çünkü hem erkek, hem de kadın bu bakmak sayesinde birbirlerinin beğendikleri ve beğenmedikleri yerlerini görebilirler.

Bakmanın Sınırı

²⁷⁶ Tirmizî/1087, İbn Mâce/1865

²⁷⁷ Buhârî/4833, Müslim/1524

²⁷⁸ Müslim/1424

²⁷⁹ İmam Ahmed, V/424, (Ebu Humejd es-Saidî'den)

Bir kadına talip olan kişi o kadının yüzüne ve ellerine bakabilir. Çünkü bunlar, Allah'ın Kitabı'nda işaret ettiği zînet yerleridir:

*“... Ancak bunlardan (zînetlerden) görünmesi zaruri olan (yüz ve eller) müstesna.”*²⁸⁰

Sadece yüz ve ellere bakmakla yetinmenin sebebi, yüzün güzelliğe, ellerin de bedene delâlet etmesidir. Talip olduğu kadına bakma imkânı olmayan kişi, ona bakıp kendisine tarif edecek bir kadın göndermelidir. Çünkü Hz. Peygamber, evlenmek istediği bir kadına bakmak için Ümmü Seleme'yi göndererek, ondan o kadının topuklarına ve bedenindeki koku çıkan yerlerine bakmasını istemiştir.²⁸¹

Bu hadîsten anlaşıldığına göre talip olunan kadına bakmak için bir kadın göndermek, kendisinin bakmasından daha fazla şey öğretir.

Yabancı Bir Erkeğin Kadına Bakmasının Hükümü

Âkil-bâliğ olan kişinin ihtiyar da olsa, cinsî münasebet gücünden yoksun da olsa yabancı bir kadına bakması haramdır. Buluş çağına yaklaşan için de hüküm böyledir. Yabancı kadının da yaşlı bile olsa, bir erkeğe bakması haramdır. Fitne çıkma ihtimali olmasa dahi böyledir. Mezhebimizin sahih görüşü budur.

*“(Ey Rasûlüm!) Mü'min erkeklere (ve mü'min kadınlara), gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle.”*²⁸²

Ümmü Seleme şöyle rivayet etmiştir:

“Meymune ile birlikte Rasulullah'ın yanında iken Abdullah b. Ümm-i Mektum gelerek Hz. Peygamber'in yanına girdi. Bu hâdise, bize örtünme emri geldikten sonra idi. Rasûlullah

“Ondan kaçın” buyurdu. Bunun üzerine

“Ey Allah'ın Rasûlü! O âmâ değil mi? Nasıl olsa bizi göremez ve tanıyamaz” dedim. Hz. Peygamber

“Siz de kör müsünüz, siz onu görmüyor musunuz?” buyurdu.”²⁸³

Kadına bakmak haram olunca, dokunmak evveliyetle haram olur. Çünkü dokunmak, şehveti harekete geçirme hususunda bakmaktan daha etkilidir. Şehveti kabartmayan kız çocuğuna veya erkek çocuğuna bakmak haram değildir. Ancak onların tenasül organlarına bakmak haramdır.

Mahremlere Bakmak

Erkek, mahremi olan kadınların diz kapaklarıyla göbeği arası hariç vücudunun diğer yerlerine bakabilir. Kadın da mahremi olan erkeklerin, diz kapaklarıyla göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilir.

²⁸⁰ Nur: 24/31.

²⁸¹ Hâkim, 11/166. (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)

²⁸² Nur: /30-31.

²⁸³ Tirmizî/2779. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.)

Yabancı Kadına Bakmanın Mubah Olması

İhtiyaç olmadığında yabancı bir kadına bakmak veya dokunmak haramdır. Ancak zaruret bulunduğu takdirde bakmak veya dokunmak mubahtır. Zikredeceğimiz şu durumlarda yabancı bir kadına veya erkeğe bakmak ve dokunmak mubahtır:

1. Tedavi esnasında

*“Eğer tedavi için bile bakmak veya dokunmak haram olsaydı, hayat zorlaşırdı. Oysa İslâm, kolaylık dinidir. Size dinde güçlük kılmadı.”*²⁸⁴

Bu bakımdan bakılması zaruri olan kısımlara bakmakta bir sakınca yoktur.

Cabir’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Ümmü Seleme, kan aldirmek hususunda Rasûlullah’tan izin istedi. Peygamber de Ebu Taybe adındaki haccama, Ümmü Seleme’ye hacamat yapmasını emretti”²⁸⁵

Zaruret varsa, erkek doktor kadınları tedavi edebilir. Erkek doktor bulunmadığı takdirde kadın doktor da erkek hastayı tedavi edebilir. Fakat erkek, kadının yanında ancak mahremi varken onu tedavi edebilir. Müslüman bir doktor bulunduğu zaman, başka bir doktora gidilmez.

2. Alışveriş esnasında

Eğer alış-veriş esnasında bakmayı gerektiren bir şey olursa kadınlara bakılabilir.

3. Şahitlik esnasında

Şahitlik esnasında erkek kadına, kadın da erkeğe bakabilir. Çünkü kimin kime şahitlik ettiğini bilmek ancak bakmakla mümkün olur.

4. Ders esnasında

Öğrenilmesi farz olan konularda ders veren erkek, ders verdiği kadına bakabilir. Öğrenilmesi mendub olan konularda da bakabilir. Çünkü burada meşrû bir fayda söz konusudur.

Hitbe (=İstemek)

Hitbe araştırma yapıp karar verildikten sonra, kadını da gördükten sonra, kadını velisinden istemektir.

İstemenin Helâl Ve Haram Olduğu Zamanlar

1. Kadın evli değilse, iddet beklemiyorsa ve diğer şer’î engeller yoksa ona talip olmak helâldir.

2. Kocasının vefatından veya boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadına, açıkça evlenme teklifi yapılmaz. Ancak ima yoluyla teklif yapılabilir.

“İddetini bekleyen kadınlara üstü kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya kalbinizden (onlarla evlenmeyi) geçirmenizde sizin için bir günah yoktur. Allah

²⁸⁴ Hac: 22/78.

²⁸⁵ Müslim/2206

sizin onları anacağınızı bilir. Sakın onlarla gizlice anlaşmaya çalışmayın! Ancak onlara normal söz söylemeniz müstesna! İddeti sona erinceye kadar nikâh akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah şüphesiz içinizde olanı bilir. O halde O'ndan sakının ve bilin ki Allah şüphesiz çokça bağışlayandır ve halimdir.”²⁸⁶

3. Birinci ve ikinci maddelerde zikrettiğimiz şartların dışında, hiçbir şekilde evlenme teklifi yapılmamalıdır; zira haramdır. Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan ve kendisiyle evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlara da evlenme teklifi yapmak haramdır. Ric'î talaktan ötürü iddet bekleyen kadına da ister ima yoluyla, ister açıktan olsun, evlenme teklifinde bulunmak haramdır. Çünkü bu kadın henüz başkasının hanımı hükmündedir; kocası tekrar ona dönme hakkına sahiptir.

Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız süresi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir. İddet süresi içinde kocaları, arayı düzeltmek istemeleri durumunda, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerinde (meşrû) hakları olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır. Ancak erkeklerin kadınlardan bir üstün derecesi vardır. Allah her şeye gücü yeten ve her şeyi yerli yerince yapandır.²⁸⁷

Açıktan Evlenme Teklif Etmek

Açıkça evlenme teklif etmek, kesinlik ifade eden bir sözle olur. Meselâ ‘Ben seni nikahlamak istiyorum’ veya ‘İddet bitikten sonra seninle evlenmek istiyorum’ gibi ifadelerle yapılır.

İma Yoluyla Evlenme Teklifinde Bulunmak

İma yoluyla evlenme teklif etmek, kesinlik ifade etmeyen bir söz ile olur. Meselâ iddet bekleyen bir kadına “sen güzelsin” veya “seni isteyen çok olur” veya “senin benzerin nerede vardır” gibi ifadelerle yapılır.

Başkasının Evlenme Teklif Ettiği Kadına Evlenme Teklif Etmek

Bir erkeğin evlenme teklif edip de söz kestiği kadına, başka bir erkeğin evlenme teklifinde bulunması haramdır. Bu, ancak söz alan kişi vazgeçtiğini bildirdiğinde olur.

Fakat evlenme teklifinde bulunan kişiye kabul veya red cevabı verilmemişse, başka bir kişinin aynı kadına evlenme teklifinde bulunması nikâhı bâtil hâle getiren bir haram değildir. Ancak bu, günahkârlığa sebep olan bir haramdır. Bunun delili şu hadîstir:

²⁸⁶ Bakara: 2/235.

²⁸⁷ Bakara: 2/228.

Hiç kimse kardeşinin evlenme sözleşmesi üzerine, bir evlenme sözleşmesine kalkışmasın. Ancak o kimsenin kendisine izin vermesi hâli müstesnadır.²⁸⁸

Damat Ve Gelin Namzedi Olanlar Hakkında Araştırma Yapanlara Doğru Bilgi Vermek

Damat veya gelin namzedi olan kişi hakkında araştırma yapan kişilere, onlann istişare ettiği kişilerin kendi bildikleri şeyleri söylemeleri vacibdir. Böylece pişman olacağı birisiyle evlenmekten kurtulma şansı olur. Ayrıca bu, gıybet sayılmaz, müslümana nasihat sayılır. Eğer o kişinin kusurlarını söylemeden, ondan vazgeçirme İmkânı varsa o kusurlar söylenmez. Meselâ kişiye (bu kişi sana uygun değildir' gibi sözlerle ikna oluyorsa, kusurlarını söylememek gerekir.

Fatıma binti Kays şöyle rivayet etmiştir:

“Hz. Peygamber’e, Ebu Cehm ile Muaviye b. Ebî Süfyan’ın benimle evlenmek istediklerini söyledim, Rasûlullah *“Ebu Cehm, omuzundan asayı indirmeyen bir adamdır. Muaviye ise son derece fakirdir, hiç malı yoktur. Sen Usame b. Zeyd ile evlen”* buyurdu. Ben ondan hoşlanmadım. Sonra Rasûlullah yine *“Usame ile evlen”* buyurdu. Bunun üzerine ben onunla nikahlandım. Allah Teâlâ bu nikâhta bir hayır halk etti ve ben de bundan çok memnun kaldım”.²⁸⁹

Kadının Velisinin Kadını Salih Kimselere Teklif Etmesi

Kadının velisinin, kadını salih kimselere teklif etmesi sünnettir. Bu Hz. Şuayb’ın sünnetidir. Hz. Şuayb kızını Hz. Musa’ya teklif etmiştir; Allah Teâlâ onların kıssasını şöyle hikaye etmiştir:

O kadınlardan (Şuayb’ın kızlarından) biri

“Ey baba! Bunu (Musa’yı çoban olarak) ücretle tut. Çünkü o ücretle tutacağın kimselerin en iyisi ve en emniyetli olanıdır” dedi. Babaları (Musa’ya)

“Bana kendini sekiz sene kiralaman şartıyla bu iki kızımdan birini sana nikâh etmek istiyorum. Şayet (kendiliğinden) on seneyi tamamlarsan bu da senin (bir iyiliğin) olmuş olur. Ben sana zahmet vermek istemem. İnşâallah beni salih kimselerden bulacaksın” dedi.”²⁹⁰

Ayrıca bu, Hz. Ömer’in fiiline de uymaktır. Hz. Ömer de kızı Hafsa’yı önce Hz. Osman’a, sonra Hz. Ebubekir’e teklif etmiş ve fakat sonunda Hafsa ile Hz. Peygamber evlenmiştir.

Kız İstemenin Sünnetleri

Damat adayının veya vekilinin kız istemedenden önce bir hutbe okuması müstehabdır.

²⁸⁸ Buhârî/4848, Müslim/1412, (İbn Ömer'den)

²⁸⁹ Müslim/1480, Tirmizî/1135

²⁹⁰ Kasas: 28/26-27.

Bu hutbeye Allah’a hamd ederek başlanmalı, Hz. Peygamber’e salât ve selâm okuyarak devam edilmelidir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Allah’a hamd etmeden başlanan her şanlı iş bereketsizdir.”*²⁹¹

Daha sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da ziyaretinin asıl sebebi olan şeyi “kerimeniz falanı, filanca için istemeye geldik” diyerek belirtmelidir.

Kızın velisinin de bir hutbe irad etmesi müstehabdır. Hutbeye Allah’a hamd ederek başlamalı, Hz. Peygamber’e salât ve selâm okuyarak devam etmelidir. Sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da gelen kişilere cevap vermelidir.

Ancak akid’den önce hutbe okumak, kız istemeden önce hutbe okumadan daha efaldır. Çünkü selef-i salihînin böyle yaptığı nakledilir. Nitekim İbn Mes’ud’dan mevkuf ve merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir:

Sizlerden biri bir kız istediği zaman veya bir ihtiyacı olduğunda şöyle desin:

“Hamd Allah’a mahsustur. O’na hamd ediyor, O’ndan yardım talep ediyorum; O’ndan bağışlanmamı diliyorum. Nefsimin şerrinden, amellerimin kötülüğünden Allah’a sığıyorum. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Şهادet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Şهادet ederim ki Muhammed O’nun kulu ve rasûlüdür.

*Ey iman edenler! Allah’tan sakınılması gerektiği gibi sakının ve ancak müslüman olduğunuz halde ölün.”*²⁹²

*“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden pek çok erkek ve kadın yaratıp meydana getiren rabbinizden sakının! Adıyla birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah(ın azabın)dan ve akrabalar(ın haklarını korumamak)tan da sakının. Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde murakabe edicidir.”*²⁹³

*“Ey iman edenler! Allah’tan (azabından) sakının ve doğru söz söyleyin. (Böyle Allah’tan korkar da doğru sözlü olursanız) Allah sizin işlerinizi düzeltir (sizi muvaffak kılar), günahlarınızı da bağışlar. Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itaat ederse kesinlikle o büyük bir zafer elde etmiştir.”*²⁹⁴

Akid’den Önce Kadınla Bir Araya Gelmenin Hükümü

İslâm’ın ruhuna uzak olan bazı çevrelerde, nişandan sonra erkek ile kız arasında ihtilat başlamaktadır. Bunun da nişanlıların birbirlerini daha iyi tanımaları için olduğunu söylemektedirler. Oysa bu durumda birbirlerini gerçek anlamda tanımaları mümkün değildir. Çünkü her iki taraf da birbirlerine iyi görünmek için çaba harcarlar, tabii olarak davranmazlar.

Damat adayı ile gelin adayının nikâh akdinden önce bir araya gelmeleri ve yalnız

²⁹¹ İbn Mâce/1894

²⁹² Âlu İmran: 3/102.

²⁹³ Nisa: 4/1.

²⁹⁴ Ahzab: 33/70-71. Bkz. Şirbinî, Minhac Şerhi, Kitab'un-Nikâh, III/138

kalmaları haramdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Hiçbir erkek, mahremi yanında olmayan bir kadınla sakın yalnız kalmasın.”*²⁹⁵

Nişanlı olan erkek ve kadın, nikâh akdinden önce birbirlerine yabancı sayılırlar. Nişanlı erkek ve kadın nikâhtan önce yalnız kalmamalı ve uluorta görüşmemelidirler. Akıllı bir kız nikâhtan önce nişanlısı ile yalnız kalmasının veya meydanlarda birlikte görünmelerinin, nişan bozulduğu takdirde kendisine ne gibi zorluk ve zararlar getireceğini hesaplar. Çünkü böyle bir şey olduğunda o kıza kimse talip olmaz. Nikâh akdi yapıldıktan sonra istedikleri gibi davranabilirler. Çünkü artık kart-koca sayılırlar. Bu durumda herhangi bir günah veya zarar söz konusu olmaz.

Nikâh'ın Rükûnları

Nikâhın rükûnları beş tanedir:

1. Siga ('aldım, verdim' veya 'eş olarak kabul ettim' ya da 'koca olarak kabul ettim').
2. Kadın
3. Erkek
4. Veli
5. İki şahit

I. Siga

Siga'dan maksat 'Kızımı sana eş olarak verdim' veya 'Kızımı sana nikahladım' demek, koca adayının da 'Kızını eş olarak aldım' veya 'Kızını nikahladım' demesidir. Koca adayının sözünün, kızın velisinin sözünden önce olması evlaktır. Çünkü burada maksadı ifade etmek hususunda takdim ve tehir eşittir.

Siga'nın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Siga'nın hikmeti şudur: Evlilik akdi, iki tarafın rızasının da gerekli olduğu akidlerdenidir. Rıza ise gizli bir şeydir. Bu nedenle başkaları ona muttali olamaz. Bundan dolayı Şârî, icab ve kabulden meydana gelen siga'yı, iki tarafın nefsindeki rızaya delil olsun diye meşru kılmıştır.

Siga'nın Şartları

Siga'da şu şartların bulunması gerekir:

1. Tezvic, nikâh veya onlardan müştak olan kelimelerle akid yapılmasının şart koşulmasının sebebi, bu lafızların lügat ve şariat açısından evlenmeye delâlet etmeleridir. Kur'an ve Sünnet'te tezvic ve nikâh kelimeleri kullanılmıştır:

²⁹⁵ Buhârî/4935, Müslim/1341, (İbn Abbas'tan)

*“Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar nikâhlanabilirsiniz.”²⁹⁶
“Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana tezvic ettik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri eşler, mü'minler üzerine bir günah olmasın.”²⁹⁷*

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

“Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin.”²⁹⁸

2. Tezvic veya nikâh kelimesini icabda da, kabulde de kullanmak.

Kızın velisi “Kızımı sana tezvic ettim” dese, buna karşılık koca adayı da “Kabul ettim” dese, nikâh akdi sahih olmaz. Koca adayı “Kızını benimle tezvic et” dese, buna karşılık kızın velisi de “Kabul ettim” dese yine nikâh akdi sahih olmaz. Nikâh akdinin sahih olması için iki tarafında tazvic veya nikâh kelimelerini açıkça söylemeleri gerekir.

Arapça'dan Başka Bir Dil ile Nikâh Kıymak

Nikâh akdi, Arabça'dan başka dillerle de yapılabilir. Arapça'dan başka bir dille de olsa icab ve kabul tahakkuk ederse nikâh akdi sahih olur. Koca adayı ve kadının velisi Arapça bilmeseler dahi mânâ dikkate alınır, tezvic veya nikâh kelimelerini söylemeleri yeterli olur.

Kinaî Lafızlarla Nikâh Akdetmek

Nikâh akdi hangi dille olursa olsun kinaî lafızlarla sahih olmaz. Çünkü kinaî lafızlar, nikâh mânâsına da, başka bir mânâyâ da gelmesi muhtemel olan lafızlardır. Meselâ ‘Sana kızımı helâl kıldım’ veya ‘Onu sana hibe ettim’ gibi lafızlar kinaîdir. Kinaî lafızlar niyete muhtaçtır. Niyetin yeri de kalptir. Nikâh akdinin sahih olması için iki şahit olması şarttır. Şahitlerin de kalplerde olana muttali olmadıkları muhakkaktır. Kalplerdekine muttali olmadıkları için de şahitlik etmeleri mümkün değildir. Çünkü kinaî lafızlarla nikâh akdeden kişiler, nikâha da, başka bir şeye de niyet etmiş olabilirler.

Yazarak Nikâh Akdetmek

Yazmak suretiyle yapılan nikâh sahih olmaz. Bu bakımdan kadının velisi hazırda olan veya hazırda olmayan bir kişiye ‘Kızımı seninle tezvic ettim’ diye yazsa, buna karşılık koca adayı da ‘Kızının nikâhını kabul ettim’ dese akid sahih olmaz. Çünkü yazarak nikâh akdi yapmak, kinaî lafızlarla nikâh yapmak gibidir. Bunun da sahih olmadığını belirtmiştik.

²⁹⁶ Nisa: 4/3.

²⁹⁷ Ahzab: 33/37.

²⁹⁸ Müslim/1400, (İbn Mes'ud'dan)

Dilsizin İşaretiyle Nikâh Akdetmek

Dilsizin işaretleriyle nikâh sahih olur. Çünkü bu işaretler' sarîh lafızların yerine geçer. Eğer dilsizin işaretlerini ancak zekî insanlar anlayabiliyorsa, o işaretlerle nikâh akdi sahih olmaz. Çünkü bu tür işaretler kinaî lâfızlar hükmündedir.

3. İcab ve kabul peşpeşe olmalıdır.

Siga'nın şartlarından biri de velinin İcabı İle koca adayının kabulünün peşpeşe olmasıdır. Eğer kadının velisi 'Kızımı seninle tezvic ettim' dese, koca adayı da uzun bir sükuttan sonra 'Onun tezvicinî kabul ettim' dese, akid sahih olmaz. Çünkü icab ile kabul arasında uzun bir fasıla olmuştur. Bu da bu müddet zarfında velinin kızını evlendirmekten vazgeçmiş olabileceği düşüncesini muhtemel hale getirir. Ancak nefes almaktan veya aksırmaktan ötürü meydana gelen az bir sükut, akdin sıhhatine zarar vermez.

4. Akdi yapanların ehliyetinin, akid tamamlanıncaya kadar baki kalması gerekir.

Eğer kadının velisi 'Sana kızımı tezvic ettim' dese, koca adayı 'kabul ettim' demeden cinnet getirse veya bayılsa, bu durumda nikâh sahih olmaz. Yine koca adayı 'kızını benimle evlendir' dedikten sonra kızın velisi 'seninle evlendirdim' demeden bayılsa, icab bâtil olur, akid de sahih olmaz. Kabul var olsa dahi hüküm değişmez. Çünkü akid tamamlanmadan önce, taraflardan birinin ehliyeti ortadan kalkmıştır.

5. Siga kesinlik ifade etmelidir.

Akid, istikbale veya herhangi bir şarta bağlanırsa sahih olmaz. Eğer kadının velisi 'Ramazan ayı geldiğinde kızımı seninle evlendirdim' dese, koca adayı da 'Onunla evlendim, zevce olarak kabul ettim' dese, bu akid sahih olmaz. Veya kadının velisi 'Kızım imtihanı kazanırsa onu seninle evlendirdim' dese, koca adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' dese, nikâh yine sahih olmaz. Çünkü akid de kesinlik yoktur. Akdi birtakım şartlara bağlamak da aynen böyledir.

6. Siga mutlak olmalıdır.

Nikâh akdini belli bir vakte bağlamak sahih olmaz. Meselâ 'Bir aylık nikâh' veya 'Bir senelik nikâh' veya 'Falan adam gelinceye kadar nikâh' sahih olmaz. Kızın velisi 'Kızımı sana bir ay için nikahladım' veya 'bir sene için' veya 'falan adam gelinceye kadar nikahladım' dese, koca adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' dese, akid sahih olmaz, bunların tümü fasiddir. Çünkü bu, haram kılınan muta nikâhıdır.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Ben, kadınlarla muvakkat nikâh yapmak suretiyle faydalanmanız hususunda sizlere izin vermiştim. Şimdi iyi biliniz ki Allah Teâlâ bu muvakkat nikâhla kadınlardan faydalanmayı kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Artık her kimin yanında böyle nikanlanmış kadınlardan bir kadın varsa hemen onun yolunu tahliye etsin (bıraksın) ve bu kadınlara vermiş bulunduğunuz şeylerden de hiçbir

şeyi geri almayınız.”²⁹⁹

Nikâh-ı Şîğar

Şîğar bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir. Şîğar nikâhı bâtıldır. Bunun bâtil bir nikâh olmasının sebebi, her bir nikâhın diğer nikâh için şart olmasındandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, şarta bağlı olan akidler geçersizdir. Ayrıca Hz. Peygamber şîğar nikâhını yasaklamıştır.

İbn Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, şîğar (suretiyle nikâhtan nehyetmiştir. Şîğar, bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir”³⁰⁰.

II. Kadının Belli Olması

Nikâhın sıhhati için kadında şu şartların bulunması gerekir:

1. Kendisinde nikâha mâni olan bir şey olmamalıdır. Bunları daha önce zikretmiştik.

2. Gelin adayının belli olması gerekir.’

Kadının velisi “Sana kızlarımdan birini zevce olarak verdim” dese, akid sahih olmaz, çünkü evlenecek kızın hangisi olduğu belli değildir.

3. Evlenecek kadın hac veya umre için ihrama girmiş olmamalıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“İhramlı kimse (bir kadınla) evlenemez, evlendirilemez ve evlenme teklifi yapamaz.”³⁰¹

III. Koca Adayının Belli Olması

Nikâhın sıhhati için koca adayında şu şartların bulunması gerekir:

1. Kadının mahremlerinden olmamalıdır.

2. Koca adayının belli olması gerekir.

Eğer veli “Kızımı içinizden birine verdim” dese, evlilik sıhhatli olmaz, çünkü koca adayı belli değildir.

IV. Veli’nin Bulunması

Arapçada veli, muhabbetle yardım etmek mânâsına gelir.

“Kim Allah’ı, O’nun Rasûlü’nü ve iman edenleri veli edinirse, (bilsin ki) Allah’ın

²⁹⁹ Müslim/1406

³⁰⁰ Buhârî/4822, Müslim/1415

³⁰¹ Müslim/1409, (Hz. Osman’dan)

hizbi galip gelenlerin ta kendisidir.”³⁰²

Velinin ıstılahtaki mânâsı ise, başkasına söz geçirmek, onun işlerini idare etmek demektir. Velilik icbarîve ihtiyarî olarak iki kısma ayrılır. Delilikten, çocukluktan, hastalıktan, zayıflıktan ötürü olan velilik, ihtiyarî veliliktir.

Bazıları veliliği şöyle tarif etmişlerdir: İstese de, istemese de başkasının ona söz geçirmesidir. Buna göre icbarî velilik de bu tarifi içine girmektedir. Şeriat kime velayet hakkı vermişse, oha şer'an veli denir.

*“Eğer üzerinde hak olan (borçlu) kimse akli noksan (yazı yazmayı bilmeyen) ve aciz ya da kendisi yazdıramayacak durumda ise, velisi onu adil olarak yazdırsın.”*³⁰³

Velayetin Meşruiyetinin Hikmeti

Çocuklar ve aciz insanlar için velayetin meşru kılınmasının hikmeti, onların maslahatlarını gözetmek içindir. Böylece onların hakları korunur.

Nikâh Akdinde Velinin Hazır Bulunması

İster küçük, ister büyük, ister bakire, ister dul olsun, her kadının, nikâh akdini yapacak bir velisinin bulunması şarttır. Hiçbir kadın kendi nikâh akdini ve başka bir kadının nikâh akdini yapamaz. Bunun delili şu hadîstir:

*“Hiçbir kadın kendini evlendiremez, başka bir kadını da evlendiremez.”*³⁰⁴

Kadının Nikâhında Velisinin Bulunmasının Şart Olmasının Hikmeti

Kadının fitratı, nikâh akdini bizzat yapmaya uygun değildir. Çünkü kadının hayâlî olması vacibdir.

Kadının evlenme akdinde velisinin bulunmasının farz olduğunun delili Kur'an ve Sünnet'tir. Bu hususta Kur'an ve Sünnet'te birçok delil vardır.

*“Kadınları boşadığınızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların (önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın. Bu, kendisiyle aranızdan Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimseye verilen öğüttür. Bu sizin için daha uygun ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”*³⁰⁵

İmam Şafii şöyle demiştir: Bu ayet, veliye itibar edilmesini gerektiren açık bir delildir. Eğer velinin nikâh akdinde bulunması muteber olmasaydı, velinin kadını evlenmekten menetmesinin bir anlamı kalmazdı. Çünkü adî kelimesi, kadını evlenmekten, menetmektir.

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur;

³⁰² Mâide: 5/56.

³⁰³ Bakara: 2/282.

³⁰⁴ Darekutnî, III/227, (Ebu Hüreyre'den). Başka bir rivayette 'kendini evlendiren kadına tacir deriz' şeklinde, diğer bir rivayette ise 'Biz ona zaniye deriz' şeklindedir.

³⁰⁵ Bakara: 2/232.

*“Nikâh, ancak velinin ve iki adil şahidin bulunmasıyla tahakkuk eder. Kadının velisinin ve iki adil şahidin bulunmadığı bir nikâh bâtıldır.”*³⁰⁶
Velinin izni olmadan nikâh olmaz.³⁰⁷

Velisiz Yapılan Nikâhın Hükümü

Velisi olmadan kendi nikâhını akdeden kadının evliliği bâtıldır. Eğer akidden sonra cinsî münasebet olmuşsa, eşleri ayırmak farzdır. Bu durumda, kadın mehr-i misil alır. Bunun delili, Hz. Peygamber’in şu sözüdür;

“Hangi kadın velisinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı bâtıldır.” (Hz. Peygamber, bu sözü üç defa tekrar etmiştir).

*“Eğer erkek kadına temas ederse kadına temasından dolayı mehir vermesi gerekir, eğer veliler arasında ihtilaf çıkarsa velisi olmayanın velisi sultandır.”*³⁰⁸

Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişilere, zina haddi vacib olmaz. Çünkü velisiz nikâhın sahih olup olmadığında âlimler ihtilaf etmiştir. Cezalar ise şüpheyle düşer. Ancak tâzir cezası uygulanır; bu ceza kadı tarafından takdir edilir.

Nikâh Hususunda Velilerin Tertibi

Nikâh hususunda veliler şu tertip üzere gelmektedir:

- a. Önce baba,
- b. Sonra babanın babası (dede),
- c. Sonra ana-baba bir erkek kardeş,
- d. Sonra baba bir erkek kardeş,
- e. Sonra ana-baba bir kardeşin oğlu,
- f. Sonra baba bir erkek kardeşin oğlu,
- g. Sonra ana-baba bir amca,
- h. Sonra baba bir amca,
- ı. Sonra ana-baba bir amca oğlu,
- i. Sonra baba bir amca oğlu k. Sonra diğer akrabalar.

Eğer erkek akrabaları yoksa bu durumda kadının velisi kadı olur. Yukarıda “Velisi olmayanın velisi sultandır” hadîsi geçmişti.

Nikâhta Oğulun Veliliği

Nikâhta ne oğulun, ne de torunun velayeti olur. Oğul, annesini nikahlamak hususunda velilik yapamaz. Çünkü oğul ile anne arasında soy ortaklığı yoktur. Annenin nesebi babasına, oğulun nesebi ise kendi babasına bağlıdır. Ancak oğulun aynı zamanda annesinin amcalarının oğullarından olması hali bundan müstesnadır.

³⁰⁶ İbn Hibban, Zevaid (Bkz. Meyarid'uz-Zaman)

³⁰⁷ Ebu Dâvud/2083, Tirmizî/1881, (Ebu Musa el-Eş'arî'den)

³⁰⁸ Dâvud/2083, İbn Mâce/1881, Tirmizî/1102, (Hz. Aişe'den)

Şayet oğul aynı zamanda annesinin amcasının oğullarından ise ve ondan daha yakın bir veli de bulunamazsa, bu takdirde annesini tecviz hususunda velilik yapması caizdir.

Veliliğin Şartları

Veli ister baba olsun, ister başkası olsun, şu şartlara sahip olmalıdır:

a. Müslüman olmak.

Bu bakımdan bir kâfir -babası da olsa- bir müslümanı evlendiremez. Çünkü kâfirin müslümana veli olması söz konusu değildir.

*“Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır.”*³⁰⁹

Nikâhtaki velilik, mirastaki akrabalık temeli üzerine bina edilir. Kâfir ise müslümana mirasçı olamaz. Müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Kâfir biri dini değişik de olsa başka bir kâfir kadını evlendirebilir. Meselâ yahudi bir kişi, hristiyan bir kadını, hristiyan bir kişi de yahudi bir kadını evlendirebilir. Çünkü küfür tek millettir.

*“Kâfirler birbirlerinin velisidirler”.*³¹⁰

b. Adil olmak.

Adaletten maksat, büyük günahlar işlememiş ve küçük günahlarda da ısrar etmemiş olmaktır. Ayrıca hürriyeti ihlâl edici fiilleri de işlememiş olmalıdır. Bu bakımdan fasık bir kişi, mü'min bir kadının nikâh akdini yapamaz.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Nikâh, ancak mürşid bir veli ile akdedilir.³¹¹

İmam Şafii, hadîste geçen el-mürşid kelimesinin, adaletli kişi mânâsına geldiğini, basıklığın eksiklik olduğunu, eksikliğin de şahitliğe menfî tesir edeceğini, bu bakımdan da nikâhtaki velilik makamına mâni olduğunu söylemiştir.

Başka bir rivayette ise şöyle söylediği nakledilmiştir: ‘Nikâh akdetmekte şart yoktur. Çünkü nikâhtaki velilik, akrabalık temeline dayanır. Akraba olan insan da velisi olduğu kız için şefkatli olur ve o kız için en uygun olanı yapmaya gayret gösterir. Bu şefkat de adil olanla adil olmayan kişi arasında değişmez’.

Ayrıca adillerin az olmasından ötürü adalet şartı bazen insanları büyük bir sıkıntıya sokabilir. Hiçbir devirde fasıkların, kızlarını evlendiremeyecekleri sabit olmamıştır.

c. Baliğ olmak.

Çocuk, nikâh akdinde veli olamaz. Çünkü baliğ olmayan çocuk kendisinin de velisi değildir.

d. Akıllı olmak.

Deli, başkasına veli olamaz. Çünkü o kendisinin de velisi değildir.

e. Şuuru yerinde olmak.

İhtiyarlık ve benzeri sebeplerle şuuru yerinde olmayan kişi veli olamaz.

f. Görüş ve düşüncüyü ihlâl eden şeylerden yoksun olmamak.

³⁰⁹ Nisa: 4/141.

³¹⁰ Enfal: 8/73.

³¹¹ İmam Şafii, Müsned, (sahih bir senedle)

g. Sefihlikten ötürü hacr altında olmamak.

Sefihlik sebebiyle üzerinde hacr olan kişi, malını israf eden kimse demektir. Sefih kişi başkasına veli olamaz. Çünkü kendisinin de velisi değildir.

h. İhramda olmamak.

Hac veya umre için ihrama giren bir kişi, başkasını evlendiremez. Hz. Peygamber'in 'İhramda olan kişi ne evlenebilir, ne de başkasını evlendirebilir'³¹² buyurduğunu daha önce nakletmiştik.

Bir Uyarı

Velide bulunması gereken sıfatlar, kadının en yakın velisinde yoksa velilik hakkı ondan düşer ve ondan sonraki en yakın akrabaya geçer. Ancak ihramda olan kişi bundan müstesnadır; yani ihramda olan kişi velilik hakkından mahrum edilemez ve velilik hakkı ondan bir başkasına intikal etmez. Çünkü ihramda olmak insanın velilikten mahrum olmasına sebep değildir; zira onda adalet, düşünce ve diğer sıfatlar mevcuttur. Ancak o ihramh olduğundan başkasını evlendiremez. Bu nedenle de velilik hakkı ondan sultana intikal eder.

Veliliğin Kısımları

Nikâh akdi hususundaki velilik, icbarî ve ihtiyarî olarak iki kısma ayrılır.

İcbarî Velilik

İcbarî velilik, kızın babasına ve dedesine aittir. Yani sadece baba ve dede kızını cebren evlendirebilir. Bunun dışındaki velilerin zorla evlendirme yetkileri yoktur. Zorla evlendirmek de sadece bakire kız için söz-konusudur. Kızın genç veya yaşlı olması, durumu değiştirmez. Bakire kızın baba veya dedesi, onun iznini almadan kendisini zorla evlendirebilir. Çünkü baba ve dede, kızın maslahatını kızıdan daha iyi bilir. Ayrıca onların kıza olan şefkatleri herkesten daha fazladır. Bu nedenle onlar kız için uygun olmayan bir eşi seçmezler.

Bunun delili şu hadîstir:

“Dul kadın, kendi hakkında karar vermekte herkesten daha çok hak sahibidir.”

Çünkü dul kadın, bakire kız gibi değildir. Fakat icbarî velilik için üç şart ileri sürülmüştür:

1. Veli ile kız arasında açık bir düşmanlığın bulunmaması
2. Evlendirdikleri kişinin kıza denk olması
3. Mehr-i muaccel'i verebilecek durumda olması

Evlilikte Bakire Kızın İzninin Alınması

Baba ve dedenin velayetinin icbarî velilik olması, baba ve dede kızlarını zorla evlendirsin, onun fikri alınmasın anlamına gelmez. En güzeli ve müstehab olanı, evlilikte bakire kızın izninin alınmasıdır. Bu kızın şahsiyeti için en uygun olan şeydir. Bunun delili Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

“Dul kadının sarîh olarak emri alınmadıkça nikâh olunmaz. Bakire kız da kendisinden izin istenmedikçe nikâh olunmaz.”

*“Ey Allah'ın Rasûlü! Bakire bir kızın izni nasıl olur? Onun izni sükût etmesidir.”*³¹³

*“Dul kadın (evleneceği erkeği seçme hususlarında) kendi nefesine velisinden daha evladır. Kızın, kendi nefsi(ni ilgilendiren bu dava) hakkında izni alınır, onun izni ise susmasıdır.”*³¹⁴

Bu hadîslerdeki “bakire kızın izninin alınması” sözü, nedbe hamledilmiştir.

İhtiyarî Velilik

İhtiyarî velilik, söz konusu edilen tüm veliler için -zikrettiğimiz tertibe göre- sabittir. İhtiyarî velilik, ancak dul kadının evlendirilmesinde söz konusudur. Bu nedenle dul kadının velileri, onun iznini almadan nikâh akdi yapamazlar. Daha önce zikrettiğimiz “Dul kadının izni alınmadan nikâhı akdedilemez” hadîsi bunun delilidir. Ayrıca şu hadîs de buna delildir:

*“Dul kadın, kendini evlendirmekte velisinden daha yetkilidir.”*³¹⁵

Dul Kadının İzninin Alınmasının Nedeni

Dul Kadının izninin alınmasının nedeni, dul kadının evliliğin ne olduğunu bilmesidir. Bu yüzden dul kadın evlenmeye zorlanamaz. Çünkü dul kadın “beni evlendirin”, veya “ben evlenmek istiyorum” demekten çekinmez. Fakat bakire kız böyle değildir. O açıkça “beni evlendirin” demeye utanır.

Küçük Ve Dul Olan Kızı Evlendirmek

Küçük ve dul olan kız, baliğ olmayan kızdır. Onu ne babası, ne de başka bir velisi, baliğ olmadan önce evlendiremez. Çünkü küçük kızın izni dikkate alınmaz. Bu bakımdan baliğ oluncaya kadar evlendirilmesi yasaktır. Onun izni, ancak baliğ olduktan sonra söz konusu olur.

Velinin Evliliğe Mâni Olması

Âkil ve baliğ olan bir kız, dengi bir erkekle evlenmek için velisinden izin istediğinde velisinin onu evlendirmesi farzdır. Kızın babası evliliğe mâni olduğu takdirde Sultan onu evlendirir. Çünkü onun evlendirilmesi velilerin üzerine bir

³¹³ Müslim/1419, Tirmizî/2107

³¹⁴ Müslim/1421, Tirmizî/1108, (İbn Abbas'tan)

³¹⁵ Müslim ve Tirmizî

haktır. Kızın dengi bir müslüman erkek onu istediği zaman, kız hakkı olan evlilikten menedilirse, hâkim bu hakkı ona verir.

Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

*“Velisi olmayanın velisi sultandır.”*³¹⁶

Fakat kadın kendisine denk olan bir kişiyi seçerse, velisi de başka bir kişiyi seçerse, veli kadının seçtiğini reddedip kendi seçtiğine nikahlayabilir. Çünkü baba, kızından daha iyi bilir ve daha uygun olanı seçer.

Velinin Hazırda Bulunmaması

Kızın birkaç velisi olur da en yakın velisi iki merhale veya daha fazla bir uzaklıkta bulunursa (iki merhale, bir gün, bir gecelik yoldur) kızın velilik hakkı ondan alınıp başka bir veliye verilemez. Bu durumda kızı Sultan evlendirir. Çünkü o kızı evlendirmek o velinin hakkıdır, o veli de hazırda olmadığı için onun vekili Sultan olur.

Eğer velinin uzaklığı iki merhaleden az ise, Sultan onun iznini almak suretiyle kızı evlendirebilir. Çünkü buradaki mesafe kısadır, ona müracaat edilebilir. O da ister gelir kendisi evlendirir, isterse vekalet verir.

Yakınlık Derecesi Aynı Olan Birkaç Velinin Olması

Ana-baba bir kardeşler veya baba bir kardeşler gibi nesebden gelen ve yakınlık derecesi aynı olan birkaç velisi bulunduğu takdirde nikâh hususunda en bilgili olan hangisiyse, nikâhı onun yapması daha doğru olur. Ondan sonra en muttaki olan o kadını evlendirir, çünkü o daha şefkatli olur. Ondan sonra da en yaşlıları o kadını evlendirir, çünkü o daha tecrübelidir.

Eğer velilerin tümü içlerinden birine izin verirlerse, izin verilen kişi o kadını evlendirir. Eğer veliler, kadını evlendirmek hususunda ihtilafa düşer de her biri kendisi evlendirmek isterse, aralarında kura çekmek vacib olur, kura kime çıkarsa kadını o evlendirir.

Kadın, velilerin tümüne de izin vermişse, onlardan herhangi birinin evlendirmesi caizdir. Eğer kadın yalnız birine izin vermişse, bir başka veli evlendirdiğinde nikâh sahih olmaz. Çünkü kadın ona izin vermemiştir.

Kadının Velisinin Olmaması

Kadının velisi olmadığı zaman, velayet hakkı kadı'ya (hâkim) intikal eder. Çünkü hâkim, müslümanların maslahatını gözetmek için tayin edilmiş bir görevlidir. Velisi olmayan kızı evlendirmekte kızın maslahatı vardır. Hz. Peygamber'in *“Velisi olmayanın velisi sultandır”*³¹⁷ buyurduğunu nakletmiştik.

³¹⁶ Ebu Dâvud/2083, Tirmizî/1102

³¹⁷ Tirmizî/1102

Evlendirmede Velinin Vekalet Vermesi

Kızın babası ve babasının babası, kızı evlendirmek hususunda onun iznini almadan bir başkasını vekil tutabilirler. Velinin vekile, koca adayının sıfatlarını bilmesi vekaletin sıhhati için şart değildir.

Çünkü vekil koca adayını kendisi seçebilir. Mutlak vekalet verilen vekilin, kadının maslahatını gözetmesi, ona denk bir kişi bulması farzdır; zira mutlak vekalet, denk bir kişiyle evlendirme şartını içinde barındırır.

Baba ve dedenin dışındaki veliler, kızın iznini almadan başkasına vekalet veremezler. Çünkü kendileri de kızın iznini almadan evlendirme yetkisine sahip değildirler.

V. İki Şahidin Bulunması

Bir Mukaddime

Evlenme akdinde her ne kadar diğer akidlerde olduğu gibi rıza, icab ve kabul şart ise de İslâm bu akdi azamet perdesi altına alarak akd'e dinî bir tabiat vermiştir. Onu kulluk boyasıyla boyamış, insan için sevap ve itaat kapısı yapmıştır. Nikâh akdinin çok önemli neticeleri olduğu için iki şahit bulunması şart kılınmıştır. Çünkü nikâh akdi sayesinde muaşeret helâl olmakta, mehir, nafaka, neseb ve miras hakkı doğmaktadır.

İşte bütün bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi ve inkar edilmesi ihtimal dahilinde olduğundan, İslâm bu hususta ihtiyatlı davranarak en az iki şahidin bu akd'e şahitlik etmelerini şart kılmıştır.

Şahitlerde bulunan sıfatlar onları güvenilir kişiler kılar. Nikâh akdinin gerekleri yerine getirilmediğinde veya inkâr edildiğinde şahitler devreye girerek şahitlikte bulunurlar.

Nikâh akdinde iki şahidin bulunmasının vacib olduğunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

Nikâh ancak bir veli ve iki adil şahitle olur. Böyle olmayan nikah bâtıldır.³¹⁸

Şahitlerde Bulunması Gereken Şartlar

Şahitlerde bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Müslüman olmak.

Nikâh akdinde müslüman olmayan kişinin şahitliği sahih olmaz. Çünkü nikâh akdinin dinî bir veçhesi vardır. Müslüman olmayan kişi müslümanlar aleyhine şahitlik yapamaz. Ayrıca şehadet, veliliktir; kâfir ise müsl umana veli olamaz.

“Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velisidirler.”³¹⁹

³¹⁸ İbn Hibban/1247, (Bkz. Mevarid'uz-Zaman)

“Allah elbette kâfirler için mü'minlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır.”³²⁰

2. Erkek olmak.

Nikâh akdinde kadınların şahitliği sahih olmaz. Nikâh akdinde bir erkek ve iki kadının şahitliği de sahih olmaz.

Zührî şöyle demiştir: ‘Sünnet, kadınların şahitliğinin hadler (cezalar), nikâh ve talakta caiz olmadığı üzere sabit olmuştur’.

Zührî tâbiindedir, tabiinden gelen söz de onu merfû hadîs seviyesine yükseltir.

3. Âkil ve baliğ olmak.

Deli ve çocuk nikâh akdinde şahitlik yapamazlar.

4. Adil olmak.

Şahitlerin zahirde de olsa adil olmaları gerekir. Açıktan fıkışleyen kişinin şahitliği sahih olmaz.

5. Sağır olmamak.

Sağırın veya uyuyanın şahitliği caiz olmaz. Çünkü sağır olan veya uyuyan kişi, şahitlikten beklenen faydaları sağlamaz. Çünkü nikâh akdinde şahitlik, sözü duymakla yapılabilir.

6. Kör olmamak.

Görmeyen kişi nikâh akdinde şahitlik yapamaz. Çünkü burada görmek şarttır.

Kadının Razı Olduğuna Dair Şahitlik Etmek

Nikâh akdi hakkında kadının razı olduğuna dair şahitlik etmek müstehabdır; yani şahitlerin kadının evlenmeye razı olduğuna şahit olmaları gerekir. Kadın “Ben bu akd’e razıyım” veya “Bu hususta izin verdim” demeli, şahitler de bunu duymalıdır. Bu, kadının daha sonra bunu inkâr etmemesi için bir tedbirdir.

Baba Ve Dedenin İffetinin Korunması

Çocuk ister kız, ister erkek, ister müslüman, ister kâfir olsun baba ve dedesinin iffetini korumakla (onları evlendirmekle) yükümlüdür. Dedesi baba veya anne tarafından olsa da, kâfir olsa da çocuk onun mehrini vererek veya vermeyi taahhüd ederek, onu evlendirmelidir. Tabii babası için de bunu yapmalıdır. Çocuğun bunu yapması şu şartlara bağlıdır:

1. Çocuk, mehri verecek kadar zengin olmalıdır.

2. Baba veya dedenin evlenmeye ihtiyacı olmalıdır.

Baba veya dedesinin iffetli kalıp zinaya düşmemelerini temin etmek için onları, mehirlerini vererek evlendirmek, nafaka gibi zaruri şeylerdendir. Çünkü zinaya düşmek, insanı helake götüren bir durumdur. Ayrıca bu, babalık ve dedeliğin hürmetine de aykırıdır. Bu onlarla güzel bir şekilde arkadaşlık yapmak da sayılmaz. Oysa Allah Teâlâ onlarla güzel bir şekilde ilgilenmeyi, arkadaşlık yapmayı

³¹⁹ Tevbe: 9/71.

³²⁰ Nisa: 4/141

emretmiştir:

“Onlarla (anne ve babanla) dünyada iyi geçin.”³²¹

Kâfirlerin Nikâhları

Kâfirlerin kendi aralarındaki nikâhları sahihtir. Bunun delili de dörtten fazla kadınla evli olduğu halde müslüman olan kişilere Hz. Peygamber’in “*Dördüncüyü yanında tut, gerisinden ayrıl*” diye emretmesidir. Hz. Peygamber onlara nikâhlarının durumunu sormamış ve onların eski nikâhlarını sahih olarak kabul etmiştir.

Evli Olan Kâfir Çiftin Müslüman Olması

Evli olan kâfir çift müslüman olduğunda eski nikâhları sahih kabul edilir. Çünkü nikâhın bâtil olması, dinlerinin ayrı olması halinde söz konusu olur.

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir:

“Hz. Peygamber zamanında bir kişi gelip müslüman oldu. Ondan sonra da karısı gelip müslüman oldu. Adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Karım benimle beraber müslüman olmuştu, onu bana iade et” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadını o adama teslim etti”.³²²

Erkek müslüman olur da kadın küfründe devam ederse ve müşrik değil de ehl-i kitab olursa, nikâhları devam eder. Çünkü ehl-i kitab kadınlarla evlenmek caizdir. Kocası müslüman-olan kadın müşrikse ve iddet süresi geldiği halde müslüman olmamışsa, kocasının müslüman olduğu andan itibaren nikâhları geçersiz olur. Ancak iddet zamanında müslüman olursa, aralarındaki nikâh devam eder. Eğer kadın müslüman olur da kocası küfürde devam ederse, kadının müslüman olduğu andan itibaren araları ayrılır. Fakat koca, karısı iddetli iken müslüman olursa, karısı kendisine eski nikahıyla verilir.

Koca, karısının iddeti bittikten sonra müslüman olursa, kadın ona verilmez. Bu durumda yeniden nikâh akdi yapılması gerekir.

Amr b. Şuayb’ın dedesinden şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, kızı Zeyneb’i (kendisinden sonra müslüman olan kocası) Ebu’l-As b. er-Rebî’e yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile verdi”.³²³

Mehir (=Sıdak)

Mehir nikâh akdinden ötürü kocanın karısına vermekle yükümlü olduğu maldır. Kocanın bunu karısına vermesi farzdır. Buna sıdak (=mehir) denilmesinin sebebi, onu veren kişinin sadık (=doğru) olduğunu göstermesidir.

³²¹ Lokman: 31/15.

³²² Tirmizî/1144, Ebu Dâvud/2238

³²³ Tirmizî/1142. Bu hadis hakkında Tirmizî şöyle demiştir: 'Bu hadis senedi hakkında söylenti vardır. Bazı âlimlerin ameli bu hadis üzeredir. Kadın müslüman olduktan sonra, iddetini doldurmadan kocası da müslüman olursa, iddette olduğu sürece daha çok kocasının hakkıdır. Mâlik, Evzâî, Şafii, Ahmed ve İshak'ın kavli budur'.

Mehir'in (=Sıdak) Hükümü

Mehir'in (=sıdak) hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:

Akid tamamlandığında kocanın üzerine mehir vacib olur. İster verilecek mal veya paranın miktarı tayin edilsin, ister edilmesin onu vermek vacibdir. Hatta taraflar mehir verilmemesi hususunda anlaşsalar bile yine mehir vermek gerekir,

Mehir'in vacib olduğunun delili Kur'an, Sünnet ve İcma'dır.

*“Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın (isteyerek) verin.”*³²⁴

*“O halde hangilerinden nikâh ile faydalandınızsa, farz olan mehirlerini kendilerine verin. Mehir'i takdir edip belirttikten sonra aranızda anlaşmanızda sizin için herhangi bir günah yoktur.”*³²⁵

*“Kadınlara yaklaşımdan ve mehirlerini tayin etmeden onları boşarsanız, size herhangi bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın.”*³²⁶

Sünnet'ten delili ise Sehl b. Sa'ddan rivayet edilen şu hadîstir: Rasûlullah'a bir kadın geldi ve

“Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim” dedi. Rasûlullah

“Benim kadına ihtiyacım yoktur” dedi. Bir sahabî

“Bu kadını benimle evlendir ey Allah'ın Rasûlü!” dedi. Hz. Peygamber

“Ona bir elbise ver” dedi. Sahabî

“Verecek elbisem yoktur” dedi. Hz. Peygamber

“Demirden dahi olsa ona bir yüzük ver” dedi. Sahabî, buna da sahip olmadığını söyleyince, Hz. Peygamber ona “Kur'an'dan ezberinde ne var?” diye sordu. Sahabî

“Ezberimde şu sûre var, şu sûre var” diye birtakım sûreleri saydı. Hz. Peygamber

“Ezberindeki sûreleri ona öğretmen şartıyla onu seninle evlendirdim” dedi.³²⁷

Hadîste geçen “nefsimi sana hibe ettim” ifadesi “nikâhımı senin eline verdim” demektir.

İcma'dan olan delile gelince, hiçbir m üslûrnan, hiçbir âlim buna karşı çıkmamış, tüm âlimler mehirin farz olduğunda ittifak etmişlerdir.

Mehirin Meşruiyetinin Hikmeti

Mehir; kocanın hanımıyla güzel geçineceğini taahhüd etmesinin bir ifadesidir. Ayrıca kadının ihtiyaç duyduğu evlilik masraflarını karşılamak için bir imkândır. İslâm kocanın üzerine mehiri farz kılmakla, kadının para kazanmak için şerefine uygun olmayan işlerde çalışmasını önlemek istemiştir.

³²⁴ Nisa: 4/4.

³²⁵ Nisa: 4/24.

³²⁶ Bakara: 2/236.

³²⁷ Buhârî/4741, Müslim/1425

Akid Esnasında Mehirin Belirlenmesi

Nikâh esnasında mehirin belirlenmesi sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber, mehiri belirtmeden nikâh kıymamıştır. Ayrıca mehiri belirlemek, çiftler arasında çıkması muhtemel olan ihtilafı önler. Hz. Peygamber'in mehiri belirtmesini, âlimler farz olarak görmemişlerdir. Çünkü bütün âlimler, nikâh akdinin mehir belirlenmeden de caiz olduğunu ittifakla söylemişlerdir. Mehir belirlenmeden yapılan nikâh, her ne kadar Hz. Peygamber'in fiiline aykırı olduğundan mekruh olsa da akid caizdir.

Mehir Kadının Malıdır

Mehir, sadece kadının hakkıdır. Kadının velilerinden hiçbirinin mehirde hakkı yoktur. Veliler sadece mehri kabul edip kadına vermek üzere alabilirler.

*“Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) çok mal vermiş bulursanız da o maldan bir şey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız?”³²⁸ “Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını size bağışlarsa, onu afiyetle ve güzelce yiyin”.*³²⁹

Mehir'in Sınırı

Mehir'in ne azında, ne de çoğunda sınır yoktur. Mal ismi verilen her şey veya malın bedeli olan her şey mehir olarak verilebilir. Meselâ bir seccade, bir evde oturtmak, para, hayvan, elbise, yüzük gibi şeylerin tümünden ister az olsun, ister çok olsun, mehir verilebilir. Bunun delili şu ayettir:

*“(Haram kılınanlar) dışında kalan kadınları, zinadan uzaklaşmak ve evli yaşamak maksadıyla mallarınızla isteyip (nikâhlanmanız) size helâl kılındı.”*³³⁰

Allah Teâlâ bu ayette malı mutlak olarak zikretmiş, belli bir sınır koymamıştır. Yukarıda Hz. Peygamber'in *“Demirden bir yüzük dahi olsa kadına ver”*³³¹ buyurduğunu nakletmiştik.

Âmir b. Rabiâ'dan şöyle rivayet edilmiştir:

“Fezâreoğullarından bir kadın, (mehir olarak) bir çift ayakkabı karşılığında evlendi. Bunun üzerine Rasûlullah “Nefsinin karşılığı ve hakkın (olduğu halde) bir çift ayakkabıya mı razı oldun?” buyurdu. Kadın

“Evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, nikâhı tecviz etti”³³²

“Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) kantarlarca mal vermiş bulursanız da o maldan bir şey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız? O verdiğiniz (mehir) malını nasıl alırsınız ki birbirinize katılmış idiniz ve kadınlar

³²⁸ Nisa: 4/20.

³²⁹ Nisa: 4/4.

³³⁰ Nisa: 4/24.

³³¹ Buhari/4741, Müslim/1425

³³² Tirmizi/1113

(daha önce) sizden kuvvetli bir söz almışlardı.” ³³³

Ayetten de anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ, kocanın karısına kantarlarca mehir vermesine rıza göstermiştir. “Kantarlarca mal” çok mâl demektir. Bu da mehirin sınırı olmadığını gösterir. Fakat mehirin 10 dirhemden az, 500 dirhemden de fazla olmaması müstehabdır. Çünkü Hanefiler, mehrin en az 10 dirhem olmasının vacib olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber’in kızlarının ve eşlerinin mehirlerinin de 500 dirhem olduğu rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada lütuf veya Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber sizden daha evla idi. Oysa Rasûlullah’ın 12 ûkiyeden fazla mehir karşılığında kadınlardan hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum”. ³³⁴

Mehirin Acele Verilmesi Ve Tehir Edilmesi

Mehirin acele (peşin) verilmesi şart değildir. Mehirin tümü cinsî münasebetten önce de sonra da verilebilir veya bir kısmı peşin olarak, bir kısmı da tehir edilerek verilebilir. Ancak mehirin zamanını tayin etmek şarttır. Mehir kadının malı olduğu için, kadın zamanını tayin edebilir. Eğer mehir, muaccel ise kadın kendini kocasına teslim etmeyebilir. Değilse buna hakkı yoktur, çünkü kendisi baştan razı olmuştur.

Mehirin Tümünün Veya Yarısının Vacib Olması Ve Düşmesi

Mehirin, kadının kocası üzerinde bulunan hakkı olduğu yukarıdaki bahislerden anlaşılmıştır. Şimdi mehirin hangi durumlarda tümünün, hangi durumlarda yansının vacib olduğunu ve hangi durumlarda da mehirin tümünün kocanın üzerinden kalktığını beyan edeceğiz.

Mehirin Tümünün Vacib Olması

Mehirin tamamını vermek iki durumda vacib olur: Kocaya, hanımı ister hay izliyken, ister temizken münasebette bulunduğunda mehirin tümünü ödemek vacib olur. Çünkü yaptığı akdin karşılığını almıştır; Bunun bedelini de vermesi gerekir. Şu ayet buna delâlet etmektedir:

“Öyleyse o kadınların hangisini nikâh edip ondan faydalanmışsanız (lezzet almışsanız), onların-mehirlerini kendilerine farz (tam) olarak verin!” ³³⁵

Ayetteki istimta kelimesinden maksat, cinsî münasebet ve ondan alınan zevktir. Ücret’ten maksat, mehirdir. Mehire ücret denmesinin sebebi, faydalanma mukabili olduğundandır.

Hz. Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir:

³³³ Nisa: 4/20-21.

³³⁴ Tirmizî/1114, imam Ahmed ve Sünen sahipleri

³³⁵ Nisa: 4/24.

“Bir erkek bir kadınla evlenip de cinsî münasebet kurduğunda mehirin tümünü vermesi gerekir”.³³⁶

Kadın öldüğünde, kocası ister onunla cinsî münasebette bulunmuş olsun, ister olmasın, mehirin tümü vacib olur. Bu hususta sahabîler icma etmiştir.

Mehirin Yarısının Vacib Olması

Eğer koca cinsî münasebetten önce karısını boşarsa, kesilen mehirin yarısını ödemesi vacib olur. Şu ayet buna delâlet etmektedir:

*“Eğer kadınları, onlara el sürmeden mehirlerini tayin etmiş olduğunuz halde boşarsanız, onlara mehirin yarısı vardır. Ancak onların haklarından vazgeçmeleri veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehirin tümünden) vazgeçmesi müstesnadır.”*³³⁷

Mehirin Tümünün Koca’dan Sakıt Olması

Kadının kendisi duhulden önce kocasından ayrılırsa, mehirin tümü kocanın üzerinden düşer. Meselâ kadın müslüman olduktan sonra nikâhı kendisi feshettiğinde veya kadın mürted olduğunda veya kocada bulunan bir ayıptan ötürü ayrıldığında veya koca kadında bulunan bir ayıptan ötürü onu boşadığında mehirin tümü kocanın üzerinden düşer. Çünkü bu durumlarda mehirin düşmesine sebep olan kadının kendisidir ve bu yolu bizzat kendisi seçmiştir.

Mehr-i Misil

Mehr-i misil, kadının benzeri kadınlara verilen mehirdir. Bu mehir, kadının soyuna, sopuna, güzelliğine göre takdir edilen mehirdir. Mehr-i misil hususunda, kadının en yakın akrabaları dikkate alınır. Bunlar ana-baba bir kız kardeşleri, sonra baba bir kız kardeşleri, sonra kız kardeşinin kızları, sonra halalarıdır. Eğer kadının yakınları yoksa veya evlenmemişse anne, teyze gibi akrabaları dikkate alınarak mehir takdir edilir. Çünkü bunları dikkate almak, yabancı kadınları dikkate almaktan daha evladır. Eğer anne tarafından da akrabaları yoksa aynı memleketteki yabancı kadınlar dikkate alınır.

Mehr-i Misil’in Takdirinde Dikkate Alınması Gereken Sıfatlar

Neseb bakımından eşitlik gözetildikten sonra aşağıdaki vasıflarda da eşitlik gözetilmelidir:

1. Yaş
2. Akıl

³³⁶ İmam Mâlik, Muvatta, II/526

³³⁷ Bakara: 2/237.

3. Güzellik
4. Zenginlik
5. İffet
6. Dindarlık
7. Takva
8. İlim
9. Bakirelik
10. Kendisini farklı kılan diğer vasıflar

Mehr-i Misil'in Meşruiyetinin Delili

Bir kadınla evlenip mehir tayin etmeden ve onunla cinsî münasebette bulunmadan ölen adam hakkında kendisine sual sorulduğunda İbn Mes'ud şöyle demiştir: "O kadına, kendi seviyesindeki kadınların mehrinin benzeri (=mehr-i misil) tahakkuk eder; ne eksik, ne de fazla; hakkında vefat iddeti lâzım gelir ve miras alır". Bunun üzerine Ma'kıl b. Sinan el-Eşcaî kalkarak "Rasûlullah, bizim aşiretin kadını Berva binti Vâşık hakkında da senin verdiğin hükmün aynısını verdi" dedi ve bu şehadetle İbn Mes'ud(un gönlü) ferahladı.³³⁸

Mehr-i Misil Gerektiren Durumlar

Aşağıda zikredeceğimiz durumlarda mehr-i misil vacib olur:

A. Nikâh akdi fasid olduğunda.

Meselâ şahitsiz veya velisiz akdedilen nikâhtan sonra cinsî münasebet olmuşsa, mehr-i misil gerekir. Çünkü nikâhın şartlarından biri veya birkaçı eksik olduğunda hem nikâh, hem de tayin edilen mehir fasid olur ve onların arasını ayırmak da vacibdir.

B. Karı-koca mehrin tayin edilip edilmediğinde ihtilaf ederlerse, mehir fesh olunarak mehr-i misil'e dönüşür.

Eğer karı-koca mehrin tayininde ihtilaf edip de kadın

"Bana mehir tayin ettin" derse, koca da

"Hayır, etmedim" derse, karı ve koca yemin ederler. Böylece mehir fesh olunarak, yerine mehr-i misil vacib olur. Yine mehrin miktarında ihtilaf olduğunda da hüküm böyledir. Meselâ kadın

"İki bin lira mehir tayin ettin" derse, koca da

"Hayır bin lira mehir tayin ettim" derse, ikisi de yemin ederler ve mehir fesh olunarak mehr-i misil'e dönüşür.

C. Mehiri, fasid bir şekilde ta'in etmek de mehr-i misil'i vacib kılar. Tayin edilen mehrin fasid olmasını aşağıda beyan edeceğiz:

³³⁸ Tirmizî/1145, Ebu Dâvud/2114

Birinci Mesele

Tayin edilen mehir; şarap, domuz, oyun aletleri gibi şer'an mal sayılmayan maddelerden olursa, bu mehir fasid olur. Çünkü şeriat mehirin mal olmasını veya malın bedeli olmasını vacib kılmıştır.

İkinci Mesele

Mehir olarak tayin edilen mal, kendisinin olmadığı zaman mehri misil vacib olur. Meselâ gasb ettiği bir seccadeyi mehir olarak verirse bu fasid bir mehir olur.

Üçüncü Mesele

İki veya daha fazla kadını tek mehirle nikahlayan kişinin, nikâhı sahih, fakat mehri fasid olur. Bu durumda kadınların her birine mehr-i misil vermek gerekir. Çünkü iki veya daha fazla kadın tek mehirle nikâhlandığında, hangisine ne kadar mehir verileceği bilinemez.

Dördüncü Mesele

Velisi küçük çocuğu mehr-i misilden daha fazla mal vererek evlendirirse veya küçük-büyük bakire bir kızı iznini almadan mehr-i misilden daha az bir mal ile evlendirirse, mehir fasid olur ve mehr-i misil vacib olur. Çünkü veli, onlar için en uygun olanı yapmak zorundadır. Bu yüzden tayin edilen mehir, mehr-i misil'e dönüşür.

Beşinci Mesele

Reşid olan bakire veya dul kadın, velisine “beni mehirsiz olarak evlendir” derse, veli de mehirsiz olarak evlendirirse mehr-i misil vacib olur. Ancak nikâh akdi ile değil, cinsî münasebet ile vacib olur.

Altıncı Mesele

Mehir tayin edilirken mehirin bir kısmının kadının babasına veya kardeşine verilmesi şart koşulduğunda nikâh sahih, mehir fasid olur ve kadına mehr-i misil verilmesi vacib olur.

Bir Uyarı

Nikâh akdi için koşulan şartları üç kısımda beyan edebiliriz:

Birinci Kısım

Koşulan şart, nikâhın gereklerine uygun olmalıdır. Eğer kadın kendisine nafaka verilmesi veya kumalar arasında kendisine fazla gün tayin edilmesi hususunda şart koşarsa, koşulan bu şartlar geçersizdir. Bu durumda nikâh akdi ve tayin edilen mehir sahih olur.

İkinci Kısım

Koşulan şart nikâhın gereklerine aykırı olur da nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete mâni olmazsa, bu şartlar geçerli olmaz. Meselâ kadın nikâh akdinde kocasına ‘Benim üzerime başka bir kadın almayacaksın’ derse veya ‘Kendisinin geçimini üstlenmemek’ şartını koşarsa, nikâh akdine zarar vermez, fakat şartlar geçersiz olur. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Allah’ın Kitabı’nda olmayan her şart bâtıldır.”*³³⁹

Eğer mehir fasid bir şarta bağlanırsa mehir fasid olur. Çünkü mehire razı olmak, şarta bağlanmıştır ve o şart da fasiddir. Çünkü bu durumda rıza ortadan kalkar.

Üçüncü Kısım

Koşulan şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engel olursa, nikâh bâtıl olur. Meselâ kadın akid esnasında ‘Benimle cinsî münasebette bulunmayacaksın’ veya ‘Nikâhtan sonra beni boşayacaksın’ diye şart koşarsa nikâh bâtıl olur. Çünkü bu şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engeldir.

Mut’a

Mut’a, meta kelimesinden türemiştir ve kişinin ‘yararlandığı şey’ anlamına gelir. Buradaki mut’a’âan maksat, kocanın, boşadığı hanımına verdiği maldır.

Mut’a’nın Vacib Olduğu Durumlar

Kocanın üzerine şu durumlarda mut’a vacib olur:

A. Cinsî münasebetten sonra boşadığı zaman,

B. Nikâh akdinde mehir tayin edilmezse, cinsî münasebetten önce boşadığı zaman,

C. Kocada bulunan bir şeyden dolayı kadının ayrılmasına hükmedildiği zaman.

Meselâ kocanın mürted olması veya lian yapması durumunda mut’a vermesi gerekir. Kadınla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Ancak bu, mehir tayin edilmediği zaman söz konusu olur.

Kendisiyle cinsî münasebet kurulmadan boşanan kadına, eğer mehir tayin edilmişse mut’a verilmez. Zira bu durumdaki kadın tayin edilen mehirin yarısını alır. Ayrıca

zaten kocasına da bir şey vermemiştir.

Söz konusu durumlarda mut'a'nın vacib olduğunun delili şu ayetlerdir:

“Kadınlara yaklaşımdan ve mehirlerini tayin etmeden onları boşarsanız, size bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın (boşadığı hanımına bir şeyler versin).”³⁴⁰

“Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma (geçimlerini sağlama) vardır. Bu, Allah'tan sakınanlar üzerine bir haktır.”³⁴¹

Mut'a'nın Miktarı

Eğer karı-koca arasında mut'a tayin edilmişse, aralarında anlaşmışları bu mal ister az, ister çok olsun kadının hakkıdır. Eğer mut'a konusunda ihtilafa düşerlerse, kadı eşlerin durumunu dikkate alarak mut'a tayin eder.

“Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın.”³⁴²

“Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma vardır.”³⁴³

Ancak mut'a'nın otuz dirhemden az, mehirin yarısından da fazla olmaması müstehabdır.

Mut'a'nın Meşruiyetinin Hikmeti

Mut'a'nın meşruiyetinin hikmetlerinden biri, kocasından ayrılan kadının gönlünü hoş etmek, onun elemi hafifletmektir.

Halkın çoğu, mehiri kadının bedeli olarak görüp aşırı gitmektedir. Onlar mehirde aşırı gitmenin, kadının mertebesini ve ailesini taltif etmek olduğunu zannediyorlar. Oysa mehirde aşırı davranmak, ne kadını, ne de ailesini taltif etmek anlamına gelir. Mehir, kadının evlenmeye istekli olduğuna ve bunu meşru bir şekilde yapmak istediğine delâlet eder. Mehir, aile binasının temel taşlarından biridir. Ayrıca bu kişiler, mehirde aşırı davranmanın topluma ve evlenen kişilere zararı dokunacağından, hatta toplumsal bir felâket halini alıp birtakım sosyal sorunlara sebep olacağından habersizdirler. Yine bu kişiler, Hz. Peygamber'in sünnetine aykırı davrandıklarından da habersizdirler. Çünkü Hz. Peygamber, mehirin az ve kolay olmasını tavsiye ederek bunun berekete sebep olduğunu belirtmiştir.

Mehirde aşırı davranmanın sebep olabileceği toplumsal mefsedetlerin bazılarını şöyle zikredebiliriz:

Mehir hususunda aşın davranmak gençleri, özellikle de fakir gençleri evlenmekten uzaklaştırır. Bu durumdaki gençler de şeytana uyarak zinaya düşebilirler. Bu da neseblerin karışmasına, namusların kirlenmesine, hastalıkların artmasına sebep

³⁴⁰ Bakara: 2/236.

³⁴¹ Bakara: 2/241.

³⁴² Bakara: 2/236.

³⁴³ Bakara: 2/241.

olur.

Gençler zamanında evlendirilirlerse, bu evlilik onları iffetli kılmaya sebep olur, ahlâk ve dinlerini muhafazada yardımcı olur. Bu durumda da toplum günah ve fücürdan korunur.

Mehir hususunda aşırı davranmak, kadınları fitratın gereği olan evlilikten mahrum bırakır, bunun sonucu olarak da baba evlerinde uykularını kaçırarak bir huzursuzluk ve boşluk içinde bocalamalarına sebep olur. Çünkü kadınlar huzursuzluk ve vesveselerini ortadan kaldıracak bir koca evine ihtiyaç duyarlar. O ev onların sükûnet ve ihtiyaçlarını karşılar. Fakat baba evinde bu ortamı bulamazlar. Dolayısıyla bu duruma düşmelerinin sebebi de mehir hususunda babalarının aşırı davranmasından kaynaklanmaktadır.

Ne var ki kadınların bu durumu, normal bir ortamda, yollarına fesad çıkmadığı zamanlarda böyledir. Eğer yolları uygunsuz bir ortama düşerse, kocasız kadınların çoğunda olduğu gibi hemen fitneye kapılırlar ve toplumu fesada sürüklerler, helak ederler.

Hiz. Peygamber'in mehir hususundaki sözlerine kulak verelim:

*"Evliliğin en bereketlisi, mehir ve nafaka bakımından en kolay olanıdır."*³⁴⁴

*"Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır."*³⁴⁵

Bu bakımdan ticaret amacıyla, şeref göstergesi olarak veya gurur ve kibir nedeniyle talep edilen mehirde hayır ve bereket olmaz.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf'ın üzerinde san bir boya lekesi gördü de *"Bu nedir?"* diye sordu. Abdurrahman

"Ey Allah'ın Rasûlü! Ben 5 dirhem ölçüsünde altın bir çekirdek mukabilinde bir kadınla evlendim" dedi. Rasûlullah

"Allah sana mübarek eylesin. Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver" buyurdu".³⁴⁶

Hiz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf'a bereket için dua etmiştir. Bereket de 'hayrın çokluğu' demektir. Çünkü bu evlilikte hayır vardır ve bu, mehirin az olmasının daha hayırlı olduğu düşüncesini pekiştirir. Acaba bu hususta aşırı gidip de bereketi yok edenlerin durumu nasıldır?

Hiz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada kerem veya Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber hiç kuşkusuz sizden daha evla idi. Oysa Rasûlullah'ın 12 ukiyeden fazla mehir karşılığında kadınlarından hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum"³⁴⁷

Sonuç olarak mehirde aşırı davranmak mekruh, mutedil davranmak da mendub'dur. Mehirde mutedil olmak, hem karı-koca için ve hem de toplum için hayır ve bereket sebebidir.

³⁴⁴ İmam Ahmed, VI/82, (Hz Aişe'den)

³⁴⁵ Ebu Dâvud/2117

³⁴⁶ Buhari/4860, Müslim/1427

³⁴⁷ Tirmizi/III4

Nikâh Akdi Ve Gerekleri

Nikâhın lügat mânâsı, iki şeyi birbirine birleştirmek, karıştırmaktır. Şer'î mânâsı ise akiddir; dolayısıyla eşlerin birbirlerinden faydalanmalarını mubah kılmaktır.

Nikâhın Sahih Ve Bâtıl Olan Çeşitleri

Nikâh sahih ve bâtıl olmak üzere iki çeşittir. Bâtıl olan nikâh, sıhhat şartlarından birinin eksik olduğu nikâhtır. Bu tür nikâhın haram olmaktan başka hükmü yoktur. Dolayısıyla bu tür nikâhın üzerine evliliğin yükümlülükleri terettüb etmez. Ancak bâtıl olan bazı nikâhlarda mehr-i misil vacib olur. Meselâ velisiz olarak yapılan nikâhtan sonra cinsî münasebet vuku bulursa, kadına mehr-i misil vermek vacib olur. Hz. Peygamber'in, üç defa 'Velisinin izni olmadan yapılan nikâh bâtıldır' dediğini nakletmiştik. Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişinin, kadının cinsel uzvunu helâl kıldığından dolayı mehr-i misil vermesi gerektiği rivayet edilmiştir.³⁴⁸

Sahih olan nikâh ise, nikâhın rükün ve şartlarından hiçbirinin eksik olmadığı nikâhtır, İşte böyle bir nikâhın üzerine aşağıda zikredeceğimiz birtakım yükümlülükler terettüb eder.

Nikâh Akdinin Hükümleri

Nikâh akdinin birçok rüknü vardır. Nikâh ve nikâhın hükümlerinden bahsederken onları beyan etmiştik.

Sahih Olan Nikâh Akdi Üzerine Terettüb Eden Hak Ve Vacibler

Nikâh akdi sahih olarak yapıldıktan sonra, eşlerin üzerine karşılıklı olarak terettüb eden birtakım hak ve vecibeler vardır. Bu hak ve vecibeleri kendi yerlerinde zikredeceksek de şimdi onları burada maddeler halinde belirtmek istiyoruz:

1. Eşlerin her biri diğerinden meşru bir şekilde istifade etmelidir.

*"Kadınlar sizin tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz gibi gelin."*³⁴⁹

2. Kadın, kocasına tâbi olmalı ve itaat etmelidir. Ayrıca nefsinin kocasına teslim etmeli ve onun evinin koruyucusu olmalıdır.

Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Kadın, kocasının yatağını (mazeretsiz) terk ederek gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lanet ederler."*³⁵⁰

"Bir erkek karısını yatağına davet ettiği zaman kadın (mazereti olmadığı halde) gelmez ve kocası da ona dargın olarak gecelerse, melekler sabaha kadar o kadına

³⁴⁸ Tirmizî/1102

³⁴⁹ Bakara: 2/223.

³⁵⁰ Müşlim/1436, Buhari/-4897

lanet ederler.”³⁵¹

“Sizin onlar (kadınlar) üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir.”³⁵²

3. Koca, karısının mehirini vermelidir. Çünkü mehir, kadının kocası üzerindeki bir hakkıdır.

“Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın (isteyerek) verin!”³⁵³

4. Kadının geçimi kocanın üzerinedir.

Tüm müslümanlar, kadının geçiminin koca üzerine vacib olduğunda ittifak etmişlerdir.

“(Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin.”³⁵⁴

Hiz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

“Onların (kadınların) sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile rızıklandırılmaları ve giydirilmeleridir.”³⁵⁵

Nafaka; yeme, içme, elbise ve meskeni kapsamaktadır. Bunun tafsilatı -Allah’ın izniyle- ileride beyan edilecektir.

5. Kadınlar arasında adil davranmalıdır.

Eğer erkeğin birden fazla hanımı varsa onlar arasında adaletle uygun olarak taksimat yapması gerekir. Bu hususta Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Bir erkeğin iki kârısı olur ve onlar arasında adalet yapmazsa, kıyamet günü bir tarafı çarpık olarak gelir.”³⁵⁶

Hiz. Aişe şöyle rivayet etmiştir:

“Hiz. Peygamber, hanımları arasında (günlerini) adaletle böler ve

“Allah’ım! Elimden geldiği kadarıyla benim taksimim budur! Senin kadir olduğun ve benim elimden gelmeyen hususlarda beni kınama” derdi.”³⁵⁷

6. Nesebin sabit olması

Cinsî münasebetten sonra, hamileliğin bilinen müddeti içinde doğan çocuklar kadının kocasına nisbet edilir. Hamileliğin en az müddeti altı ay, en fazla müddeti ise dört yıldır. Bu bakımdan meşru olan her evlilikten doğan çocuklar kocaya nisbet edilir. Nitekim Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Çocuk döşek sahibinindir. Zâni’ye de taş (hadd) vardır.”³⁵⁸

7. Miras

Mirasın şartları tamam olduğunda, eşler arasında miras sabit olur.

“Vasiyetler yerine getirildikten ve borçlar ödendikten sonra, eğer çocukları da yoksa hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı; eğer çocukları varsa 1/4’i sizindir.

³⁵¹ Müslim/1436

³⁵² Müslim/1218

³⁵³ Nisa: 4/4.

³⁵⁴ Talak: 65/6.

³⁵⁵ Müslim/1218

³⁵⁶ Tirmizi 1141, İbn Mâce/1969, Ebu Dâvud/2133, (Ebu Hüreyre'den)

³⁵⁷ Tirmizi/1140, Ebu Dâvud/2134 ve diğer muhaddisler

³⁵⁸ Müslim/1457, (Hiz. Aişe'den)

Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra eğer çocuğunuz da yoksa bıraktığınız malın 1/4'i, eğer çocuğunuz varsa 1/8 eşinizindir. Babası, annesi ve evlâdı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kız kardeşi varsa, vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra onların her birine terekenin 1/6'i düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaklırlar. Bu, Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir ve halimdir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir.”³⁵⁹

Nikâh Akdinin Sünnetleri

Nikâh akdinin birtakım sünnetleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:1

A. Nikâh akdinden önce hutbe okumak.

Bu hutbenin koca aday veya onun vekili tarafından okunması müstehabdır. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'dan merfû olarak rivayet edilen bir hadîsi Hutbe bahsinde nakletmiştik.

B. Eşlere dua etmek.

Nikâh esnasında eşlere dua etmek sünnettir. Zira Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir:

“Rasûlullah evlenen bir kimseyi tebrik edeceği vakit *“Allah sana mübarek eylesin, sana mübarek olsun, aranızı hayırla cem etsin”* buyurdu”.³⁶⁰

C. Nikâhı ilan etmek.

Nikâhı aleni yapmak ve tef çalarak ilan etmek sünnettir. Nikâhı gizletmek veya gizli yapmak mekruhtur. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“*Bu nikâhı aleni yapın, onu ilan etmek için de tef çalın.*”³⁶¹

“*Haram (birleşme) ile helâl (izdivac)ı birbirinden ayıran şey, tef ve ses teşhir)dir!*”³⁶²

“*Bu nikahı aleni yapın, onu mescidlerin içinde kurun ve onun için tef çalın.*”³⁶³

Nikâh için sevinç gösterileri yapmak, güzel oyunlar oynamak da sünnettir.

H. Aişe Ensar'dan bir kişiye gelin götürdü-. Hz. Peygamber

“*Ey Aişe! Beraberinizde çalgı aletleri var mıydı? Çünkü Ensar bunu sever*” dedi.³⁶⁴

Ancak fitneye, şehvetleri tahrik etmeye sebep olan şeyler ve içinde hayasız sözler bulunan şarkılar haramdır.

Kişinin Ailesine Yaklaşacağı Zaman Dua Etmesi

Kişinin, hanımına yaklaşacağı zaman şöyle dua etmesi müstehabdır:

³⁵⁹ Nisa: 4/12.

³⁶⁰ Tirmizî/1091, Ebu Dâvud/2130, İbn Mâce/1905

³⁶¹ İbn Mâce/1895, Tirmizî/1088, (Hz. Aişe'den)

³⁶² Tirmizî/1088, (Muhammed b. Hâtib el-Cümehi'den)

³⁶³ Tirmizî/1089, (Hz. Aişe'den)

³⁶⁴ Buhârî/4867

“Allah’ın izniyle başlıyorum. Yârab! Bizi ve bize ihsan edeceğin çocuğu şeytanın şerrinden muhafaza eyle!”

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Onların biri eşine (cinsî münasebet için) yaklaşmak istediği zaman “Bismillah, yâ Allah! Bizi şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize ihsan edeceğin çocuktan uzak kıl” derse, şu muhakkak ki karakocanın bu birleşmesinden bir çocuk doğduğu takdirde artık o çocuğa ebediyyen şeytan zarar veremez.”*³⁶⁵

9. Velime vermek sünnettir.

Velime, içtima mânâsına gelen velim kökünden müştaktır. Buna velime denmesinin sebebi, koçların bir araya gelmesindendir. Velimenin lügat mânâsı, düğün ve davetlerde verilen yemek demektir.

Velime’nin Hükümü

Düğün sebebiyle velime yemeği vermek sünnet-i müekkede’dir. Çünkü bu, Hız. Peygamber’in hem fiili, hem de sözüyle sabit olmuştur.

Bu hususta Enes b. Mâlik’ten şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, Safiye binti Huyey için kavut ve hurmadan düğün ziyafeti verdi”.³⁶⁶

Yine Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir:

“Gün yükseldiği zaman Rasûlullah bizlere (Zeyneb için) ekmek ve et ziyafeti verdi”.³⁶⁷

Yine Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: “Abdurrahmah b. Avf, Rasûlullah zamanında altından bir çekirdek karşılığında evlendi de Rasûlullah ona

“Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti yap” buyurdu”.³⁶⁸

Âlimler, Hız. Peygamber’in fiilini ve sözünü nedb üzerine hamletmişlerdir.

Velime Yemeğinin Ölçüsü

Velime yemeğinin en azı, bir koyundur. En çoğunun ise sınırı yoktur.

Velime Yemeğinin Zamanı

Düğün velimesinin zamanı, akidden itibaren başlar, gerdek gecesine kadar devam eder. Ancak cinsî münasebetten önce velime yemeği vermek en efdalidir. Çünkü Hız. Peygamber, velime yemeklerinin tümünü cinsî münasebetten önce vermiştir.

Velime’nin Meşruiyetinin Hikmeti

Düğün velimesinin meşru kılınmasının hikmeti, kendisini evlenmeye ve insanları

³⁶⁵ Buhârî/141, Müslim/1434, (İbn Abbas)

³⁶⁶ Buhârî/4877, Tirmizî/1090, Ebu Dâvud/3744, İbn Mâce/1909

³⁶⁷ Müslim/1428

³⁶⁸ Buhârî/4872, Müslim/1427

kendisinin yanında toplamaya muvaffak ettiğinden ötürü Allah'a şükretmektir. Çünkü bu toplantı sayesinde insanlar tanışırlar, yakınlaşırlar. Ayrıca nikâh da gizlilikten aleniyete çıkmış olur.

Velime Yemeğine İcabet Etmenin Farz-ı Ayn Olması Ve Bu Yemeğe İcabet Etmemenin Hükümü

Velime yemeğine icabet etme hususunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Sizden biri düğün yemeğine davet olunduğunda oraya gelsin.”*³⁶⁹

Ebu Hüreyre'nin rivayeti şöyledir:

Kim (özürsüz olarak) davete gitmezse, muhakkak Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş olur.³⁷⁰

Düğün yemeğine icabet etmenin vacib olmasının birtakım şartları vardır. Alimler bu şartları şöyle beyan etmişlerdir:

A. Davet sahibi, sadece zenginleri davet etmemelidir.

Sadece zenginlerin davet edildiği düğün yemeğine icabet etmek vacib değildir. Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir:

*“Zenginlerin davet edilip de fakirlerin terk olunduğu düğün yemeği, ne kötü bir yemektir! Her kim (özürsüz olarak) davete gitmezse, muhakkak Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiş olur.”*³⁷¹

Bu hadîs, sadece zenginlerin davet edilip fakirlerin terk edildiği bir zamanın geleceğini haber vermektedir. Bu Hz. Peygamber'in bir mucizesidir. Bugün bu mucize tahakkuk etmiştir.

B. Davet eden de, davet edilen de müslüman olmalıdır.

Müslüman olmayan kişinin velime davetine icabet etmesi farz değildir.

C. Velime yemeğinin ikinci günü olmamalıdır.

Eğer velime yemeği birkaç gün devam ediyorsa birinci gün değil de ikinci gün davet edilirse, buna icabet etmek farz değil, müstehabdır. Eğer üçüncü gün davet edilirse, buna icabet etmek mekruh olur.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Birinci günün yemeği vacib, ikinci günün yemeği sünnet, üçüncü günün yemeği ise gösteriştir; her kim gösteriş yaparsa Allah da onu (kıyamet günü) teşhir eder.”*³⁷²

Velime, birinci günde hak, ikinci günde mâruf, üçüncü günde ise riya ve gösteriştir.³⁷³

D. Davet, sevgi nedeniyle yapılmış olmalıdır.

Eğer korkudan veya o kişiden faydalanmak amacıyla davet yapılırsa, icabet etmek vacib olmaz. Bu durumda kişi muhayyerdir.

E. Davet sahibi zâlim, şerir ve malını haramdan kazanan bir kişi olmamalıdır.

³⁶⁹ Buhârî/4878, Müslim/1429, (İbn Ömer'den)

³⁷⁰ Müslim/1432

³⁷¹ Müslim/1432

³⁷² Tirmizî/1097, (İbn Mes'ud'dan)

³⁷³ İmam Ahmed, V/28

Böyle olan kişinin davetine icabet etmek vacib değildir.

F. Davet yerinde münker bir şey olmamalıdır.

Meselâ erkek ve kadınların karışık bulunduğu bir davete, insan ve hayvan resimlerinin/heykellerinin bulunduğu bir davet yerine gitmek vacib değildir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman etmişse, içkilerin dolaştırıldığı bir sofrada oturmasın.”*³⁷⁴

Davete icabet eden kişinin icabetiyle münkerler ortadan kalkacak-olursa, davete icabet etmek vacib olur.

Velime Yemeğinden Yemek

Velime davetine icabet eden kişinin, velime yemeğinden yemesi vacib değildir. Vacib olan sadece orada hazır bulunmasıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“İçinizden biri bir yemeğe davet edildiği zaman hemen icabet etsin; artık isterse yemek yer, isterse yemeyip bırakır.”*³⁷⁵

Bazı âlimler, oruçlu olmayan kişinin velime yemeğinden yemesinin vacib olduğunu söylemişler ve buna delil olarak da şu hadîsi göstermişlerdir:

*“Sizden biri bir davet alırsa, icabet etsin, eğer oruçlu ise davet sahibine dua etsin, oruçsuz ise yemek yesin.”*³⁷⁶

Hadîsin metninde geçen Feyusalli (salât etsin) ibaresinin mânâsı, ‘dua etsin’ demektir. Salât’ın lügat mânâsı dua demektir.

*“Onlar için dua et (=salli), şüphesiz senin salâtın (=duan) onlara huzur verir.”*³⁷⁷

Velime yemeğine davet edilen kişinin, bir şeyler yemesi müstehabdır. Gelin üzerine şeker, badem, ceviz, dinar ve dirhem gibi şeyler serpmek caizdir. Serpilen şeyleri toplamak da helâldir. Ancak toplamamak daha evladır.

Kadınlar Arasında Taksimat Ve Onunla İlgili Meseleler

Kasm’ın (^taksim) lügat mânâsı, nasiptir. İstilahı mânâsı ise, birden fazla hanımı olan kişinin hanımlarının yanında eşit bir şekilde gecelemesidir.

Kadınlar Arasındaki Taksimatın Hükmü

Birden fazla hanımı olan kişinin, onların arasında taksimat yapması ve ona göre gecelemesi gerekir. Onlar arasında adaleti yerine getirmesi için bu vacibdir.

³⁷⁴ Hâkim, Müstedrek, IV/288

³⁷⁵ Müslim/1430, (Câbir'den)

³⁷⁶ Müslim/1431, (Ebu Hüreyre'den)

³⁷⁷ Tevbe: 9/103.

Taksim Ve Diğer Haklarda Kadınlar Arasında Adaletin Vacib Olduğunun Delili

Taksim ve diğer haklarda, kadınlar arasında adaleti gözetmenin vacib olduğunun delili Kur'an ve Sünnet'tir.

“Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim (kız)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer (birden fazla) kadınlar arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin mâlik oldukları (cariyeler) ile yetinin!”³⁷⁸

Bu ayeti kerime, kadınlar arasında adaletin gerektiğine işaret etmekte ‘Kadınlar arasında taksimatta adaleti gerçekleştirememekten korkarsanız, sadece bir kadınla evlenin’ anlamına gelmektedir.

Hiz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

“Bir erkeğin iki karısı olur ve onlar arasında adalet yapmazsa, kıyamet günü bir tarafı çarpık olarak gelir.”³⁷⁹

Hiz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Rasûlullah, hanımları arasında (günlerini) adaletle böler ve

“Allah'ım! Elimden gelen hususta benim taksimim budur. Senin kadir olduğun ve fakat benim elimden gelmeyen hususlarda beni kınama” derdi.”³⁸⁰

Taksimata Müstehak Olan Kadınlar

Kocasına itaat eden kadınlar hasta, hayızlı ve nifash olsalar bile taksimata müstehak olurlar. Kocasına itaat etmeyen kadınlar ise taksimata müstehak olmazlar. Çünkü kocalarına itaat etmemekle bu haklarını kaybetmişlerdir. Kocaya itaat etmemenin keyfiyetinden ileride bahsedeceğiz.

Kadınlar Arasındaki Taksimatin Keyfiyeti

Koca, her karısı için bir gece tayin edebilir, eğer gece çalışıyorsa her karısı için bir gündüz tayin edebilir. Her gece bir karısının odasına gidebileceği gibi, sıra ile her kadını bir odaya da çağırabilir. Ancak kocanın, kadınların odalarına gitmesi daha evlâdır. Eğer kadınlardan birinin yanında gecelerse, diğerlerinin yanında da geceleme vacib olur. Hanımlarından birinin yanına giderken, diğerini yanına çağırma haramdır. Çünkü kumaların birbirlerinin evlerine çağırılmaları kendilerine ağır gelir. Ayrıca rızalarını almaksızın hanımların hepsini aynı evde barındırmak da haramdır. Çünkü bu, aralarında kin ve nefrete sebep olur. Ayrıca koca, hanımlarının her birine ikişer veya üçer gün tayin edebilir, Ancak üçten fazla gün tayin etmek

³⁷⁸ Nisa: 4/3.

³⁷⁹ Tirmizi/1141, Ebu Dâvud/2133, (Ebu Hüreyre'den)

³⁸⁰ Tirmizi/1140, Ebu Dâvud/2134

haramdır. Zira kadının üç günden fazla yalnız kalması tehlikelidir.

Koca, birini diğerine tercih etmemek için hanımları arasında kura çekerek sıralarını belirlemelidir. Sırası olmayan hanımının yanma gündüz gidebilir. Ancak ihtiyaçtan fazla kalmamalıdır.

Hız, Aişe Urve b. Zübeyr'e şöyle demiştir:

“Ey kız kardeşimin oğlu! Rasûlullah, (biz hanımlarının) nöbetlerimizde yanımıza uğrarken bazımızı bazımıza tercih etmezdi, hatta bazı günler olurdu ki o hepimizi dolaşır, hanımlarından her birine cimada bulunmaksızın yaklaşırdı, o kadının kendi nöbeti gelip Rasûlullah onun yanında kalana kadar bu böyle devam ederdi”.³⁸¹

Kocanın, sırası olmayan hanımının evine geceleyin girmesi -hastalık ve benzeri mazeretler müstesna- caiz değildir.

Evlendiği kadın bakire ise başlangıçta ona yedi gün ayırabilir. Bu yedi günün peş peşe olması vacibdir. Evlendiği kadın dul olursa, ona da üç gün ayırabilir. Bu üç günün peş peşe olması-vacibdir.

Enes b. Mâlik şöyle demiştir:

“Bir kimse dul (karısı) üzerine bakire bir kızla evlendiğinde (nöbete tâbi olmaksızın) yedi gün onun yanında kalırdı, (sonra nöbet tayin olunurdu). Bakire kız üzerine dul bir kadınla evlendiğinde de onun yanında üç gün kalırdı”.³⁸²

Ravi Halid el-Hazza şöyle demiştir:

“Ben, Enes bu hadîsi “Peygamber buyurdu” diye rivayet etti deseydim, hiç kuşkusuz, yine doğru söylemiş olurdum. Lâkin Enes ‘Sünnet böyledir’ tabiriyle rivayet etmiştir”.

Ebubekir b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: “Rasûlullah Ümmü Seleme ile evlenip onunla zifafa girdiği zaman, zifaf müddeti sonunda yanından ayrılmak isteyince Ümmü Seleme Peygamber'i elbisesinden tuttu. Bunun üzerine Rasûlullah *“Eğer istersen senin yanında kalmayı artırırım da bu fazlalığı nöbetine sayarım. Çünkü bakire için yedi gün, dul için de üç gün (nikâh hakkı) vardır”* buyurdu”.³⁸³

Kadınlardan biri kendi sırasını kumasına verirse, koca onun yanında iki gece kalabilir. Ancak bu, hakkını veren kadının sırasının geldiği gecede olmalıdır. Eğer ikisinin sırası peşpeşe geliyorsa, onun yanında peşpeşe iki gece kalabilir. Nitekim Şevde binti Zem'a, kendi sırasını Hz. Aişe'ye verdiğinde Hz. Peygamber böyle yapmıştır.

Hız, Aişe şöyle rivayet etmiştir:

“Şevde binti Zem'a kadar ahlâkını edinmeyi istediğim bir kadın görmüş değilim. O, kendisinde kalp kuvveti ve zekâ keskinliği bulunan bir kadındı. O yaşlandığı zaman Rasûlullah'tan hakkı olan nöbet gününü bana hibe etti. Bizzat kendisi

“Ey Allah'ın Rasûlü! Ben sende hakkım olan nöbet günümü Aişe'ye hibe ettim” dedi. Artık Rasûlullah da biri benim günüm, diğeri de Şevde'nin günü olmak üzere benim için iki gün ayırır oldu”.³⁸⁴

³⁸¹ Ebu Dâvud/2135, Hâkim, 11/186

³⁸² Müslim/1461, Buhârî/4916

³⁸³ Müslim/1460

³⁸⁴ Buhârî/4914, Müslim/1463

Sefere çıkmak isteyen kişi hanımları arasında kura çekmeli ve kura kime çıkarsa onu beraberinde götürmelidir. Nitekim Rasûlullah böyle yapmıştır:

Hız. Aışe şöyle rivayet etmiştir:

“Rasûlullah bir sefere çıkmak istediğı zaman kadınları arasında kura çekerti. Kura, onlardan hangisine çıkarsa Rasûlullah onu beraberinde sefere çıkarırdı”.³⁸⁵

Nüşuz

Nüşuz, neşz kökünden gelir ve ‘isyan etmek’ anlamındadır. Kadının nüşuzu, kocasına isyan etmesi, kocasının üzerindeki haklarını yerine getirmemesi demektir. Lügat âlimi İbn Faris, neşezeti’l-mer’etu ifadesinin “kadın kocasına isyan etti” anlamına geldiğini söylemiştir.

“Serkeşlik (=nüşuz) etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin.”³⁸⁶

Kocaya İsyen Etmenin Hükümü

Kadının, kocasına itaatsizlik edip isyan etmesi haramdır ve büyük günahlardandır. Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Koca, hanımını yatağı davet eder de kadın mazeretsiz olarak gelmezse, koca da hanımına dargın olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar o kadına lanet okurlar.”³⁸⁷

“Nefsime kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki kadın kocasının hakkını yerine getirmedikçe, rabbinin hakkını yerine getirmiş sayılmaz.”³⁸⁸

Nüşuz’un Keyfiyeti

Kadının, kocasına itaat etmemesi, isyan etmesi nüşuz’dur. Meselâ kocasından izin almadan veya mazereti olmadan evinden çıkması veya sefere çıkması veya kocasına kapıyı açmaması veya kocasına evine girme müsaadesi vermemesi veya mazeretsiz olarak kendisini kocasına teslim etmemesi veya kocasının davetine icabet etmemesi, kadının nüşuzu (kocasına isyan etmesi) anlamına gelir.

Kadının Nüşuzu Ve Tedavisi

Kadında kocasından imtina etmek, yüzünü ekşitmek, kocasına sert ve kaba davranmak gibi serkeşlik alâmetleri belirlediğinde kocanın ona nasihat etmesi, onu Allah’ın gazabından sakındırması gerekir. Hız. Peygamber’in ‘Kocasını kendisinden razı olduğı halde ölen kadın cennete gider’³⁸⁹ ve “Kocasını yatağına davet ettiğı

³⁸⁵ Buhari/3910, Müslim/2770

³⁸⁶ Nisa: 4/34.

³⁸⁷ Daha önce geçmişti. Müslim’in diğeri bir rivayetinde ise ‘Nefsime elinde tutana yemin ederim ki kocası hanımını yatağına davet ettiğı halde hanımı gelmezse, kocası o kadından razı oluncaya kadar Allah o kadına gazap eder’ şeklindedir.

³⁸⁸ Buhari, Kitab’un-Nikâh; Müslim, Kitab’un-Nikâh; İmam Ahmed, IV/381, İbn Mâce/1853

³⁸⁹ Tirmizi/1161, İbn Mâce/1854

halde ona icabet etmeyen kadına, melekler sabaha kadar lanet ederler”³⁹⁰ hadîslerini hatırlatmalıdır.

Bu nasihatlardan sonra kadın gidişatını düzeltirse mesele kalmaz. Eğer nasihatlara aldırılmaz da serkeşlik ederse, koca karısının yatağını terk etmelidir. Çünkü yatağı ayırmak, kadının serkeşliğine gösterilen açık bir tepkidir. Kadının yatağını terketmek veya yatağını ayırmak, onunla cinsî münasebette bulunmamak demektir. Bundan sonra kadın kendini düzeltirse yine mesele kalmaz. Fakat serkeşliğinde ısrar ederse, koca karısını, bir yerini kırmamak ve yaralamamak şartıyla dövebilir. Ayrıca kadının yüzüne de vurmamalıdır. Eğer kadının dayakla yola geleceği söz konusu ise dövmelidir. Dayak bir işe yaramayacaksa veya inat ve öfkesini daha da artıracaksa dövmemek en doğrusudur.

Bu hükümlerin delili şu ayettir:

*“Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin. (Fayda vermezse) onları yataklarında yalnız bırakın. (Bu da fayda vermezse) onları dövin. Eğer size itaat ederlerse, artık incitilmeleri için aleyhlerinde herhangi bir yola başvurmayın. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür.”*³⁹¹

Karı-Koca Arasını Düzeltmek İçin Hakem Tayin Etmek

Karı-koca arasındaki anlaşmazlık ve ihtilaf kendileri tarafından giderilemezse, karı ve kocanın ailelerinden birer hakem tayin edilmelidir. Ancak tayin edilen hakemler karı-kocanın razı olduğu kimselerden olmalıdır. Hakemler kan-kocanın arasını düzeltmeye çalışırlar, eğer muvaffak olurlarsa mesele yok, fakat muvaffak olamazlarsa, karı ve koca, hakemlere vekaletlerini verirler, hakemler de onların boşanmalarına karar verirlerse ayrılırlar. Fakat hakemler de ihtilafa düşerse, kadı onların yerine başka hakemler tayin eder. Hu hakemler bir noktada biri esirlerse, karı-koca onların hakemliğine razı olmasalar bile, kadı hakemlerin kararıyla amel ederek kan-kocadan hangisi suçluysa ona tazir cezası verebilir veya birinin hakkını diğerinden alır.

*“Eğer (karı ile koca arasında) ayrılık olacağından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Eğer bu iki hakem barıştırmayı dilerlerse, Allah eşlerin arasına uyum verir. Doğrusu Allah herşeyi bilendir ve herşeyden haberdardır.”*³⁹²

Kocanın Huysuzluk Etmesi (=Erkeğin Nüşuzu)

Erkek, karısının haklarına riayet etmez, huysuzluk ederse; kadının nafakasını vermezse, kötü sözler söylerse, kadının yatağına gitmezse, kadın kocasına nasihat etmeli, ona Allah’ın vacib Kıldığı hakları hatırlatmalıdır. Meselâ kocasına şu ayeti okumalıdır:

³⁹⁰ Daha önce geçmişti.

³⁹¹ Nisa: 4/33.

³⁹² Nisa: 4/34.

“Ey iman edenler! Kadınlara zoraki bir tarzda varis olmanız size helâl değildir. Kadınlardan açık bir kötülük (zina) görülmedikçe, mehir olarak verdiğinizden bir kısmını almak için onları sıkıştırmanız (da) helâl değildir. Onlarla hoş geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (sabır ve tahammül gösterin). Olabilir ki siz bir şeyi hoş görmezsiniz, fakat Allah o şeyle birçok hayır takdir etmiş olabilir.”³⁹³

Ayrıca kadın, kocasına Hz. Peygamber’in şu sözlerini de hatırlatmalıdır:

“Sizin en hayırlınız aile efradı için en hayırlı olmanızdır. Ben aile efradım hakkında sizin en hayırlınızım.”³⁹⁴

“(Ey mü’minler!) Kadınlar hakkında birbirinize hayır ve iyilik tavsiye edin.”³⁹⁵

Kadın, kendisine zulmeden kocasına nasihat ederek onu zulmün neticelerinden sakındırmahtır. Eğer düzelirse mesele kalmaz, düzelmezse, meseleyi kadıya götürmelidir. Çünkü kadı, hakları hak sahiplerine vermek için vardır.

Ayrıca kadın, kocasından hakkını almadıkça kendisini ona teslim etmemelidir.

Kadı, kocaya taksimatta adil davranmasını, kadınlara zulmetmemesini tavsiye edip onu bunları yapmaktan meneder. Eğer koca bu nasihatları aldırmaz da karısına zulmetmeye devam ederse, kadı bu sefer erkeğe tâzir cezası uygular. Eğer karı-koca arasındaki ihtilaf çoğalırsa, kadı onların aralarını düzeltmek veya onları birbirinden ayırmak üzere karı-kocanın ailelerinden birer hakem tayin eder.

“Eğer bir kadın kocasının aldırışsızlığından veya huysuzluğundan korkarsa, aralarında anlaşmaya çalışmalarında üzerlerine bir günah yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır.”³⁹⁶

Boşanma Sebebi Olan Kusurlar

Boşanmaya sebep teşkil eden kusurlar, cinsî münasebete engel olan ve olmayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır:

A) Cinsî Münasebete Engel Olan Kusurlar

Cinsî münasebete mâni olan kusurlar, tenasül uzvunun kesik olması, iktidarsızlık, kadının cinsel organının et veya kemikle kapalı olması veya cinsî münasebete mâni olan bir perdenin bulunmasıdır.

B) Cinsî Münasebete Mâni Olmayan Kusurlar

Bu kusurlar, cinsî münasebete mâni olmamakla beraber insanı tiksindiren veya insana zarar veren hastalıklardır. Bu hastalıklar cüzzam, bedendeki alacalık, delilik gibi hastalıklardır.

Bu kusurlar eşlere nisbeteri üç kısma ayrılırlar:

³⁹³ Nisa: 4/19.

³⁹⁴ Tirmizî/3892, (Hz. Aişe'den)

³⁹⁵ Buhârî/4890, Müslim/1468, (Ebu Hüreyre'den)

³⁹⁶ Nisa: 4/128.

1. Cüzzam ve beres hastalığı gibi eşler arasında müşterek olanlar.
2. Retka ve karna gibi sadece kadında olanlar.
3. İktidarsızlık ve tenasül uzvunun kesik olması gibi sadece erkekte olanlar.

Eşler Arasında Ortak Olan Kusurlar

Eşlerden biri diğerinde delilik, cüzzam u- beres hastalığı gibi bir hastalık görürse, kendisinde de bu hastalık bulunsa dahi nikâhı feshetme yetkisine sahip olur. Çünkü insan kendisinde olan bir hastalığa tahammül edebilir, fakat aynı hastalık başkasında olursa tahammül edemeyebilir.

Bu Kusurlar Nedeniyle Nikâhı Feshetme Yetkisine Sahip Olduğunun Delili

Bu tür kusurlar nedeniyle kocasın, nikâhı feshetme yetkisine sahip olduğunun delili, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadîstir:

“Hz. Peygamber Gıfar kabilesinden bir kadınla evlendi. Zifaf odasına girdiğinde kadının baldırında beres hastalığı gördü ve kadına

“Elbiseni giy, ailenin yanına dön” dedi. Kadının ailesine de

“Beni kandırdınız” dedi”.³⁹⁷

imam Şafii, Hz. Ömer'in, delilik ve beres hastalığı nedeniyle nikâhı feshettiğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in böyle yapması, ancak Rasûlullah'tan duyması veya görmesiyle mümkün olabilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Cüzzamlı bir kişiden, arslandan kaçır gibi kaçın.”*³⁹⁸

İmam Şafii, el-Umm isimli eserinde şöyle demiştir:

“Cüzzam ve beres hastalığı kocayı karısından tiksindirir. Çünkü hiçbir erkek bu hastalıklara mübtela olmuş bir kadınla yaşamayı istemez”.

Sadece Kadında Bulunan Kusurlar

Koca, karısında cinsî münasebete mâni olan bir kusur gördüğünde nikâhı feshedebilir. Meselâ karısında retka veya karna gören kişi nikâhı feshedebilir. Çünkü nikâhın amacı, cinsî münasebette bulunmaktır.

Sadece Kocada Bulunan Kusurlar

Kadın, tenasül uzvu kesik olan veya iktidarsız olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Maverdî ceb ve anet hastalığından dolayı kadının nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunda icma olduğunu söylemiştir. Çünkü bunlar nikâhtan gayeyi ortadan kaldırır.

³⁹⁷ Beyhakî V11/214

³⁹⁸ Buharî/5380

Nikâhtan Sonra Meydana Çıkan Kusurlar

Söz konusu kusurlardan biri nikâhtan sonra meydana çıkarsa -ister erkekte, ister kadında bulunsun, ister cinsî'münasebetten önce, ister sonra olsun- eşlere nikâhı feshetme yetkisi verir. Ayıp ve hastalığın eskiden beri devam edip gelmesiyle, nikâhtan sonra olması arasında hiçbir fark yoktur. Her iki durumda da nikâhı feshetme yetkileri vardır. Ancak iktidarsızlık bundan istisna edilmiştir. Bu da kadının nikahı feshetme hakkını düşürür. Çünkü iktidarsızlık cinsî münasebetten sonra meydana gelmiştir. Nikâhın amacı ise cinsî münasebettir ve burada amaç gerçekleşmiştir. Ayrıca cinsî münasebet- ve mehir gerçekleşmiş olduğuna göre iktidarsızlık bunlardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu da (cinsî münasebet gerçekleştikten sonra iktidarsızlığın ortaya çıkması da) kadının nikâhı feshetme hakkını düşürür.

Kusurun Tedavi Edilip Giderilmesi

Kadının cinsel organını kapatan et, kemik ve perde gibi engelin ameliyat ile ortadan kaldırılması mümkün ise, kadın da ameliyata razı olursa koca nikâhı feshedemez. Çünkü nikâhın feshedilme nedeni ortadan kalkmıştır. Tıpkı bunun gibi giderilmesi mümkün olan delilik, alacalık, cüzzam gibi hastalıklar tedavi edildiğinde, nikâhı feshetmek yetkisi ortadan kalkar.

Kadının Velisinin Nikâhı Feshetme Yetkisi

Nikâhtan önce kocada bulunan söz konusu kusurlar nedeniyle kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi vardır. Kadının ayrılmayı istememesi hükmü değiştirmez. Çünkü bu kusur nedeniyle kadının velisi de utanmak durumunda kalmıştır. Fakat cinsî münasebetten sonra kocada meydana gelen herhangi bir ayıptan ötürü kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Çünkü bu durumda örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmamaktadır. Yine akid yapılırken meydana çıkan kusurlar nedeniyle de kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Çünkü burada zarar gören sadece kadındır ve o da buna rıza göstermiştir. Örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmaz.

Nikâhı Hemen Feshetmek

Söz konusu kusurlar bilindiğinde, nikâh feshedilmek isteniyorsa, bu hemen yapılmalıdır. Çünkü kusurlar nedeniyle nikâhı feshetmede muhayyerlik vardır; eğer taraflar bu haklarını kullanmak isterlerse hemen itiraz edip razı olmadıklarını belirtmeli, sonra da hâkim'e giderek nikâhın feshini istemelidirler.

Eğer eşlerden biri diğerinin ayıbını bildiği halde sükût ederse, feshetme hakkını

kaybeder. Fakat ayıptan ölürü nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunu bilmiyorsa, feshetme hakkı düşmez.

Nikâhı Ancak Kadı Feshedebilir

Koca veya kadın -söz konusu kusurlardan ötürü- nikâhı feshedemez. Meseleyi kadı'ya götürüp nikâhın feshini istemek mecburiyetindedirler. Eğer söz konusu kusur, kadı'nın huzurunda tahakkuk ederse, kadı nikâhın feshine hükmeder.

İktidarsız Kocaya Mühlet Vermek

Kocanın iktidarsız olduğu kadı'nın huzurunda sabit olursa, kadı ona bir sene mühlet vermelidir. Çünkü iktidarsızlığın mevsimler nedeniyle izale olma ihtimali vardır. Eğer bu bir sene zarfında iktidarsızlık izale olursa mesele kalmaz. Aksi takdirde kadı nikâhı fesheder.

Bunun delili şu rivayettir:

“Hz. Ömer, İktidarsız olan kocaya bir yıl mühlet verirdi. Eğer bir yıl içinde düzelmezse, nikâhı feshederdi. Ayrıca hanıma mehirinin verilmesini ve iddel beklemesini emrederdi”.³⁹⁹

İktidarsızlığın Sabit Olma Keyfiyeti

Diğer kusurlar ikrar veya doktorun şهادetiyle sabit olur, iktidarsızlık ise ancak kocanın hâkim huzurunda itiraf etmesiyle sabit olur. Eğer kadı kocaya iktidarsız olmadığına dair delil getirme teklifinde bulunur, koca da bundan kaçınırsa ve kadın da onun iktidarsız olduğuna yemin ederse, iktidarsızlığı sabit olur.

Sözkonusu Kusurlar Nedeniyle Feshedilen Nikâhın Üzerine Terettüb Eden Meseleler

Söz konusu kusurlardan ötürü nikâh feshedildiğinde, iki mesele vardır:

a. Fesh, cinsî münasebetten önce olmuştur.

b. Fesh, cinsî münasebetten sonra, olmuştur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten önce olmuşsa, kadına mehir de mut'a da verilmesi gerekmez. Çünkü kocadaki ayıptan ötürü nikâh feshedilmişse, nikâhı kadın feshetmiş demektir ve bu durumda kocanın mettir ve mut'a verme yükümlülüğü yoktur. Eğer kusur kadında ise yine kadına bir şey verilmesi gerekmez. Zira fesh, onda bulunan bir ayıptan dolayı meydana gelmiştir. Bu durumda feshi kadın yapmış gibi olur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra, akidde mevcut olan bir ayıptan veya akidle cinsî münasebet arasında meydana gelen bir ayıptan ötürü gerçekleşmişse, cinsî

ilişkide bulunan kişi bunu unutmuşsa veya bunun feshe sebep olduğunu bilmiyorsa, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra olmuşsa, kusur da cinsî ilişkiden sonra meydana gelmişse, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir. Çünkü mehir, feshe sebep olan ayıptan önce hakedilmiştir.

Koca, Ayıbını Kendisinden Saklayan Hanımından Mehîri Geri Alamaz

Koca, ayıbını kendisinden saklayan hanımından veya hanımının velisinden mehri geri alamaz. Çünkü nikâhın amacı olan cinsî münasebet zevkini tamamen almıştır. En doğrusunu Allah bilir.

TALAK

Talak'ın lügat mânâsı, bağı çözmek, serbest bırakmaktır. İstılahı mânâsı ise bu bağı belli lafızlarla ortadan kaldırmak demektir.

Talak'ın Meşruiyetinin Delili

Talak'ın meşru olduğuna Kur'an, Sünnet ve İcma delâlet etmektedir. Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

*“Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır.”*⁴⁰⁰

*“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın.”*⁴⁰¹

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

Allah katında helâlin en sevimsizi talaktır.⁴⁰²

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Benim nikâhım altında bir kadın vardı. Ben onu seviyordum. Babam (Hz. Ömer) ise ondan hoşlanmıyordu. Babam bana

“Onu boş” dedi, fakat ben boşamadım. Babam, Rasûlullah'a giderek durumu anlattı. Rasûlullah bana

“Babanın hakkını ödeyebilmek için onu boş” dedi.”⁴⁰³

İcma'dan deliline gelince, âlimlerin tümü talak'ın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.

Talak'ın Meşruiyetinin Hikmeti

Evlilikte aslolan, evliliğin devam etmesidir. Evliliğin devamı için Allah Teâlâ

⁴⁰⁰ Bakara: 2/229.

⁴⁰¹ Talak: 65/1.

⁴⁰² Ebu Dâvud/2178, İbn Mâce/2018, (İbn Ömer'den)

⁴⁰³ Ebu Dâvud/5138, Tirmizi/1189, İbn Mâce/2088

birçok hüküm ve âdab koymuştur. Bunlar evlilik bağına güçlendirip evliliğin devamlı olmasına zemin hazırlarlar. Fakat bazen kadın veya erkek tarafından, bazen de her ikisi tarafından bu hüküm ve edeplere riayet edilmez ve bu yüzden de karı-koca arasındaki sevgi ve saygı nefrete dönüşür. Zamanla da bu nefret artarak ıslahı imkânsız hâle gelir, böylece eşlerin birlikte yaşamaları mümkün olmaz. Böyle bir durumda karı-koca arasını ayıracak meşru bir hüküm ve çare bulunmalıdır ki onları azap içinde yaşamaktan kurtarsın ve hakları heder olmasın.

“Eğer (karı-koca) ayrılırlarsa, Allah herbirinin nimetini genişliğiyle (yoksulluktan) zengin kılar. Allah geniş (rahmetiyle herşeyi kapsayandır).”⁴⁰⁴

Eğer koca, bu tür zaruretler nedeniyle boşama yetkisini kullanırsa, bu zorunlu bir tedavidir. Her ne kadar boşanma acı da olsa elbette buna ihtiyaç vardır. Ancak koca huysuzluk ederek, nevasına uyarak boşama yetkisini kullanırsa, bu boşama Allah’ın buğzettiği bir boşama olur.

Allah, ıslah edeni ifsad edenden ayırır. Her ikisinin de dönüşü Allah’adır.

Talak’ın Meşru Kılınması İslâm Şeriatının Meziyetlerindendir.

Yukarıda söylediklerimizden, İslâm şeriatının düzenlediği şekilde bir talak’ın, İslâm şeriatının bir meziyeti olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu, İslâm şeriatının insan fitratına ve hayatın tabii ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğunun da delilidir. Bu hakikat, boşanmayı haram sayan milletlerin jçine düştüğü zorlukları gördüğümüzde daha iyi anlaşılır. Boşanmayı haram sayan milletler, evliliği müebbed hapis haline getirerek eşler istemedikleri, birbirlerinden nefret ettikleri halde onları birlikte yaşamaya mecbur etmişlerdir. Bu milletler, boşanmayı yasak etmenin, esleri istemedikleri halde birlikte yaşamaya zorlamanın topluma ve eşlere ne kadar zararlı olduğunu, eşler için bunun ne kadar korkunç bir şey olduğunu, zaten eşleri bu şekilde birleştirmenin mümkün olmadığını artık farketmektedirler.

İslâm şeriatı, eşler arasında sürekli bir sevgi ve saygının olmasına ihtimam göstermiştir. Bunu sağlamak için, sadece eşlerin vücutlarını birbirine bağlamakla yetinmez. Bunu, eşler arasındaki sevgi ve saygıyı artıran hükümlerle, onlar arasında nefrete ve ihtilafa sebep olacak şeyleri ortadan kaldırmakla sağlar. Eşler arasında sevgi ve saygı bağına güçlendiren, evlilik bağına sürekli olmasını temin eden en büyük sebep, eşlerin İslâm’ın hükümlerinin doğruluğuna inanmaları ve şeriatın kendilerine yüklediği vazifeleri yerine getirmeleridir. Bu bakımdan eşlerden biri, Allah Teâlâ’nın, evlilik hayatının idamesi ve eşler arasındaki sevgi ve saygının aksamaması için koyduğu kural ve hükümlerde gevşeklik gösterirse felâket başgöstermeye başlar.

Bu söylediklerimizin delili, İslâm’ın kural ve hükümlerine riayet eden ailelerde hemen hemen boşanmanın görülmemesidir. İslâm’dan uzak olan ailelerde ise boşanmanın fazla olmasıdır.

⁴⁰⁴ Nisa: 4/130.

Boşanmanın Çeşitleri

- A) Sarih ve Kinayî,
- B) Sünnî ve Bid'î ve
- C) Adi ve Hul'u Talak (bedel karşılığında boşama) şeklinde üç kısma ayrılır.

A) Sarih ve Kinayî Talak

Sarih boşama, boşamadan başka mânâyâ gelmeyen bir sözdür. Kinayî boşama ise, boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi başka mânâyâ da gelen sözdür. Bu bakımdan boşama, sarih ve kinayî olmak üzere ikiye ayrılır.

A. Sarih Talak

Sarih boşama, boşamadan başka bir mânâyâ gelmeyen lafızlardır. Bu da üç kelimedir; talak, fîrak ve serah. Bu lafızların talak'a delâlet ettikleri kesindir. Çünkü şeriatta bu lafızlar, genellikle bu mânâda kullanılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu mânâda kullanılmıştır.

*“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman (=tallaktumû) onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşamayın.”*⁴⁰⁵

*“Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma (=serahen) bedellerinizi vereyim ve sizleri güzellikle salayım.”*⁴⁰⁶

*“Veya güzellikle onlardan ayrılın (=fârikû).”*⁴⁰⁷

Bu kelimelerin tercümesi de sarih talak kabul edilir. Çünkü bu kelimeler o dilde talak mânâsında kullanılmaktadır.

A/b. Kinayî Talak

Kinayî boşama, kullanılan lafız boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi, başka bir mânâyâ da gelen sözle olur. Meselâ enti baliyyetun (sen benden hâlisin), enti beriyyetun (sen benden berisin), enti bettetun (aramız kesiktir), îzhebî haysu şî'te (dilediğin yere git), ilhakı biehlake (ailenin yanına git), habluki ala ğaribiki (yuların omuzundadır, yani serbestsin), a'zibi (benden uzaklaş), ağrubî (benden ayrıl), enti aleyye haramun (sen bana haramsın) gibi kelimelerin tümünün boşanmaya delâlet etmesi kinaye yoluyla. Çünkü bu lafızlar, boşanmaya delâlet edebileceği gibi, başka mânâlara da gelir.

Boşamada Kinayî Lafızları Kullanmanın Meşru Olduğunun Delili

Kinayî lafzın boşanmaya delâlet etmesinin delili, Hz. Aişe'den rivayet edilen şu

⁴⁰⁵ Talak: 65/1.

⁴⁰⁶ Ahzab: 33/28.

⁴⁰⁷ Talak: 65/2.

hadîstir;

“Cevn kızı (Umeyme), Rasûlullah(a nikâh olunup) huzuruna girdirildiği ve Rasûlullah da ona yaklaştığı zaman “Senden Allah’a sığınırım!” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona

“*Sen şanı büyük olan Allah’a sığındın, artık ailenin yanına git!*” buyurdu”.⁴⁰⁸

Hiz. Peygamber’in “*ailenin yanına git*” demesi, kinaye yoluyla boşamanın meşruiyetine delildir.

Sarih Ve Kinayî Lafızların Hükümü

Yukarıda anlattıklarımızdan, sarih lafızlarla yapılan boşamanın -boşama niyeti olmasa dahi- kesin olarak tahakkuk ettiği anlaşılmıştır,

Kinayî lafızlarla boşamaya gelince, -bu tür boşama halk arasında şöhret bulmuş olsa da- onda niyet şarttır. Meselâ boşama niyeti olmaksızın aleyye’l-haram (benim üzerime haram olsun), enti aleyye haram (sen bana haramsın) gibi lafızlarla boşama gerçekleşmez.

Tebük gazvesine katılmayan Ka’b b. Mâlik’e Hiz. Peygamber, hanımından ayrılması için haber gönderdiğinde Ka’b b. Mâlik gelen haberciye (Huzeyme’ye) şöyle sordu:

“Karımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?”

“Hayır, boşama! Yalnız ondan ayrı dur, hanımına yaklaşma!”

“Bunun üzerine karıma

“Haydi babanın yanına git, Allah bu iş hakkında hükmünü verinceye kadar orada kal” dedim”.⁴⁰⁹

Bu hadîs, boşama niyeti olmadan söylenen kinayî lafızlarla boşanmanın tahakkuk etmediğine delâlet eder.

Daha sonra Allah Teâlâ Ka’b b. Mâlik ve iki arkadaşını affettiğini bildirince, yeni bir nikâha gerek duymaksızın hanımını geri getirmiştir. Ka’b b. Mâlik boşamaya niyet etmediği için bu sözlerle boşanma gerçekleşmemiştir.

B) Sünnî Ve Bid’î Talak

Sünnî talak, temizlik halinde ve cinsî münasebetten önce vaki olan talaktır.

Bid’î talak ise hayızlıyken ve/a temiz olmakla beraber cinsî münasebetten sonra vaki olan talaktır.

Bunlardan başka sünnî talak da, bid’î talak da olmayan bir talak çeşidi daha vardır: Buna göre kadın kısır veya hayız görmeyecek kadar küçükse veya para karşılığında boşanmak istiyorsa, boşanabiîr.

⁴⁰⁸ Buhârî/4955

⁴⁰⁹ Buhârî/4156, Müslim/2769

B/a. Sünnî Talak

Sünnî talak, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olan bir boşamadır. Koca boşamada ısrarlı ise bir talakla boşayabileceği gibi, üç talakla da boşayabilir. Ancak Sünnet'e uygun olan boşama bir temizlik süresi içinde bir veya iki talakla boşamaktır. Böyle yaptığı takdirde pişman olduğunda tekrar karısına dönebilir.

Sünnî talak'ın meşru olduğunun delili şu ayettir.

*“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun.”*⁴¹⁰

B/b. Bid'î Talak

Bid'î talak, vaki olmakla beraber haramdır; zira Allah Teâlâ

*“Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve cinsî münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın ”*⁴¹¹ buyurmuştur.

Bid'î talak ile boşamak Kur'an'a ve Sünnet'e ters düşer. Böyle yapan kişinin tekrar karısına dönmesi sünnettir.

İbn Ömer, Rasûlullah zamanında karısını hayız halinde boşadığında, Hz. Ömer oğlunun bu boşamasının hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah ona şöyle buyurdu:

*“Oğlun Abdullah'a söyle karısına dönsün. Sonra kadın temizleninceye kadar beklesin, sonra kadın 'tekrar âdet görüp temizleninceye kadar da (onunla birlikte yaşasın). İkinci âdetinden temizlendikten sonra dilerse artık karısını yanında tutup aile hayatı devam eder, dilerse de -cinsî münasebet yapmaksızın- boşar. İşte kadının bu iki hayız ve temizlik zamanı, erkeklerin kadınları boşamaları için aziz ve celil olan Allah'ın emrettiği iddet müddetidir.”*⁴¹²

Bid'î Talak'ın Haram Kılınmasının Sebebi

Bid'î talak ile boşamanın haram kılınmasının sebebi, kadın için zararlı olmasıdır. Çünkü bu şekilde boşama, iddetin uzamasına sebep olur. Zira hayız müddeti, iddetten sayılmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“(İslâm'da) ne zarar vermek, ne de zarara uğratılmak vardır.”*⁴¹³

Erkeğin, hanımıyla cinsî münasebette bulunduğu temizlik döneminde talak'ın haram olmasının sebebi ise, kadının hamile kalma ihtimalinin bulunmasıdır.' Ayrıca hamile olan kadını boşamak, pişmanlığa sebep olur.

Sünnî ve bid'î olmayan talak, hem caizdir, hem de boşama sahih olur. Bu tür boşamada herhangi bir sakınca yoktur. Burada kadının zarar görmesi söz konusu

⁴¹⁰ Talak: 65/1.

⁴¹¹ Talak: 65/1.

⁴¹² Buhârî/4953, Müslim/1471

⁴¹³ İmam Mâlik, Muvaüa, II/745; İbn Mâce/188, 234, 2341

değildir. Zira yaşının küçüklüğünden ötürü hayız görmeyen veya kısır olan veya hamile olan bir kadının iddetinin uzaması zararlı olmaz. Para karşılığı kocasından boşanmak isteyen kadının durumu da böyledir. Hamile kadının iddeti, doğuruncaya kadardır. Para karşılığı boşanan kadın ise, kocasından kurtulmak istediği için iddetinin uzamasına razıdır.

C) Bedel Karşılığında (Adi Ve Hul'u) Talak

C/a. Adi Talak

Adi talak, kocanın istek ve iradesi ile olan talaktır. Yukarıda sözünü ettiğimiz hükümlerin tümü bu talak'ta uygulanır.

C/b. Hul'u Talak

Hul'u talak ise, kadının istek ve ısrarıyla olan talaktır. Boşanma için hul'u talak meşru kılınmıştır. Bu talak şöyle gerçekleşir: Kadın, mehirinden belli bir miktarı veya mehirin tümünü kocasına verir ve bunun karşılığında veya kocasına verdiği mal karşılığında boşanır.

Hem Kur'an, hem de Sünnet hul'u talak'ın meşruiyetine delâlet etmektedir.

*“Eğer (eşlerin) Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının fidyeye vermesinde (talakını verdirmesinde) eşlerin ikisine de bir günah yoktur.”*⁴¹⁴

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir:

“Sabit b. Kays b. Şemmas'ın karısı Peygamber'e geldi ve

‘Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Sabit'e din ve ahlâk hususunda ukubetle ceza vermiyorum, fakat ben küfran'ut-aşır yapmaktan (kocamın haklarında taksir yapmaktan) korkuyorum” dedi. Rasûlullah da

“Sabit'e bahçesini geri verecek misin?” dedi. Kadın

“Evet” deyip Sabit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sabit'e, karısından ayrılmasını emretti”⁴¹⁵

Hul'u Talak'ın Hükümleri

Hul'u talak'ın hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Hul'u talak caizdir.

Hul'u talak, kadının kocaya vereceği bir mal karşılığında gerçekleşir. Eğer verilecek malın miktarı konuşulmuş ise, o miktarın verilmesi farzdır. Eğer ne kadar mal verileceği konuşulmamış ise, kocaya kadının mehr-i misil'i verilir.

Eğer koca hul'u kelimesini kullanır da karşılığındaki malı belirtmezse, kalbinde de

⁴¹⁴ Bakara: 2/229.

⁴¹⁵ Buhari/4971

böyle bir niyet yoksa bu normal bir boşama sayılır; hul'u kelimesi kinayê talak yerine geçer ve ric'î talak vaki olur.

2. Reşid olmayan bir kadın ile hul'u muamelesi yapılmaz.

Çünkü reşid olmayan bir kadının, herhangi bir şeyi kendine zorunlu kılma yetkisi yoktur. Reşid olmayan kadın mülkünde bile tasarruf yetkisine sahip değildir. Böyle bir kadınla hul'u akdi yapılırsa, bu bir ric'î talak olur ve bundan ötürü kadının mehirinden kocaya hiçbir şey düşmez.

3. Koca, hanımıyla hul'u yaptığında kadın kendi nefsinin sahibi olur ve kocanın onun üzerinde bir hakkı kalmaz. Bu durumdaki kadın iddet beklerken, koca, normal boşamada olduğu gibi karısına tekrar dönemez. Çünkü hul'u, bain (=kesin) bir talaktır. Ancak koca, karısını yeni bir nikâhla tekrar alabilir, fakat burada tercih kadına aittir ve kadın yeni bir mehir almaya yetkilidir.

4. Hul'u muamelesinden sonra, o kadını zihar, ilâ veya herhangi bir boşama ile boşamak söz konusu olamaz. Fakat riormal ve ric'î talakla boşayan kişi, karısını ikinci bir talak ile bir daha boşayabilir veya iddet esnasında zihar yapabilir.

5. Koca, hayızlı olan veya temizken cinsî münasebette bulunduğu karısı ile hul'u muamelesi yapabilir. Fakat kadının reşid olması şarttır. Çünkü bu durumdaki kadın için hul'u muamelesi zararlı değildir. Zira hul'u muamelesi kocadan kurtulmak için yapılmaktadır ve normal boşamada kadına zarar vermesi mümkün olan şeyler, burada söz konusu değildir.

Kocanın Elinde Bulunan Talak Sayısı

Talak'ın kocanın hakkı olduğunun delili şu ayettir:

*"... veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehirin tümünden) vazgeçmesi müstesna."*⁴¹⁶

Nikâh bağı kocanın elinde bulunmakla beraber, bazı özel hallerde kadın da bu konuda hak sahibi olabilir. Özel hallerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

1. Kadına, kocasından bir zarar dokunduğu zaman.

2. Koca, karısının haklarında eksiklik yapar da araları düzelmeyecek şekilde bozulursa, kadı hanımın isteğine göre talakın birini düşürebilir.

Şimdi karısının haklarını normal bir şekilde yerine getiren kocanın elinde kaç talak bulunduğunu beyan etmeye çalışalım.

*"Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır."*⁴¹⁷

*"Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasından da normal bir şekilde boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz."*⁴¹⁸

Yani koca, hanımını üç talakla boşama yetkisine sahiptir. Birinci ve ikinci talak, ric'î talaktır, bu nedenle de iddet esnasında koca hanımına tekrar dönebilir. Üçüncü

⁴¹⁶ Bakara: 2/237.

⁴¹⁷ Bakara: 2/229.

⁴¹⁸ Bakara: 2/230.

talak ise son ve kesin talaktır. Yeri geldiğinde -Allah'ın izniyle- belirteceğimiz şartlar oluşmadıkça, erkek üç talak ile boşadığı hanıma ebediyyen geri dönemez.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Boşanmış kadınlar kendi nefislerini üç kur” bekletirler. Onlar için, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları helâl olmaz. İşte buna göre bir kişi karısını boşadığırida, isterse üç defa olsun, ona geri dönme hakkına sahipti. Ancak bu neshedildi ve “*Boşama iki defadır*”⁴¹⁹ ayeti indi.⁴²⁰

Yani koca boşamada ancak iki defa geri dönebilir, fakat üçüncü talak vaki olduğunda bu bain (kesin) talak olur ve artık kocanın geri dönmesi söz konusu değildir. Ancak geri dönmek için birtakım şartların oluşması gerekir ki bunun izahı ileride gelecektir.

Talak'ın Sahih Olmasının Şartları

Kocanın talak hakkına sahip olması ve onlarda tasarruf edebilmesi için şu şartlara mâlik olması gerekir.

1. Nikâh akdi yapılmış olmalıdır.

Nikâh akdi yapmadığı veya ileride akid yapacağı bir kadını boşama yetkisine sahip değildir. Bu tür boşamanın kesin veya şartlı olması hükmü değiştirmez.

Meselâ nikâh akdi yapmadığı kadına “Sen benden boşsun” veya “Eğer seninle evlenirsem benden boşsun” demeye hakkı yoktur. Bunun Kur'an'dan delili şu ayettir:

*“Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur.”*⁴²¹

Ayette görüldüğü üzere Allah Teâîâ talak'ın netice ve hükümlerini nikâhın sabit olmasına bağlamıştır.

Sünnet'ten delili ise Hz. Peygamber'in şu sözleridir:

*“Nikâhtan önce talak olmaz.”*⁴²²

*“İnsanoğlunun, mâlik olmadığı bir şeyi nezretme (adama), mâlik olmadığı bir köleyi âzad etme ve mâlik olmadığı (nikahlamadığı) bir kadını boşama hakkı yoktur.”*⁴²³

2. Reşid olmalı

Reşid olmayan çocuğun, delinin ve uykuda olanın talakı sahih olmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür:

*“Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyan kişiden, buluşa erene kadar çocuktan, akıllanana kadar deliden.”*⁴²⁴

Bu üç kişinin hükmüne; unutkan kimse ve söylediği sözün anlamını bilmeyen cahil de dahildir. Ancak unutkanlık veya söylediği sözün anlamını bilmemek iddiası, bir

⁴¹⁹ Bakara: 2/229.

⁴²⁰ Ebu Dâvud/2195, Neseî, VI/212

⁴²¹ Ahzab: 33/49.

⁴²² Hâkim, 11/205- (Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiştir.)

⁴²³ Tirmizî/1181, Ebu Dâvud/2190

⁴²⁴ Ebu Dâvud/4403, (Hz. Ali'den)

karine veya delil olursa kabul edilir.

Sarhoşun Talak'ı (Boşaması)

İçmek zorunda olduğu bir ilaç veya hap sebebiyle şuurunu yitirmiş kişinin veya zorla içki içirilmiş bir kişinin veya içeceğine içki karıştırılmış bir kişinin boşaması, çocuğun, delinin ve uyuyan kişinin boşaması gibidir. Çünkü bunların tümünün özürü aynıdır.

Kendi iradesiyle içki içip sarhoş olan kişinin boşaması geçerli kabul edilir. Onun boşaması, reşid kimsenin boşaması gibidir. Bunun sebebi, sarhoşluk veren içkiyi kendi iradesiyle içmiş olmasıdır; boşamasının geçerli kabul edilmesi de onun cezasıdır. Ayrıca zina iftirası atan sarhoşlara ceza verilmesi hususunda sahabîler ittifak etmişlerdir.

3. Kendi iradesiyle boşamış olmalıdır.

Zorlanan bir kimsenin boşaması ancak şu şartlarla beraber olursa geçerli kabul edilmez:

a. Haksız yere zorlanan kişinin boşaması geçerli değildir.

Eğer kadına zarar verdiğinden dolayı haklı bir sebeple boşamaya hâkim tarafından zorlanırsa, bu boşama geçerlidir.

b Boşamadığı takdirle ölümle, herhangi bir yerini kesmekle ve çok şiddetli dövmekle tehdit edildiği takdirde boşama geçerli olmaz.

Şerefli, vekarlı, hatırı sayılır bir kişinin hafifçe dövmekle tehdit edilmesi de zorlama hükmüne girer ve bu durumdaki kişinin de boşaması geçerli kabul edilmez.

c. Zorlayan kişi, onu tehdit ettiği şeyi yapacak güçte olmalıdır. Bunun delili Rasûlullah'ın şu sözüdür:

*“Zorlama altında ne boşama (geçerli) olabilir, ne de (köle ve cariyeyi) âzad etmek.”*⁴²⁵

*“Ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şey(in günahın)ı Allah Teâlâ affetmiştir.”*⁴²⁶

d. Zorlanan koca, söylemesi istenilen sözden fazlasını söylemelidir.

Meselâ hanımını bir defa boşaması için zorlanan kişi veya hanımını boşaması için zorlanan kişi, söylenilenden fazla olarak iki defa veya üç defa boşarsa talak'ı (boşaması) geçerli olur. Çünkü söylemesi için zorlanan sözden fazlasını söylemiştir,

Şaka İle Boşama

Yukarıda söylediklerim izi düşünen bir kimse, şaka ile boşamanın da geçerli olduğunu anlar. Âkil-bâliğ olan ve iradesiyle boşayan kişinin şaka ile boşaması mazeret sayılmaz. Bunun delili Hz. Peygamber'in şu sözüdür.

⁴²⁵ İbn Mâce/2046, (Hz. Aişe'den)

⁴²⁶ İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'tan)

“Üç şey vardır ki (onların) ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve (bir veya iki talakla boşadığı karısına) ricat.”⁴²⁷

Talak İçin Meşru Olan Keyfiyetler

Meşru olan talak’ın değişik keyfiyetleri vardır. Meselâ “Seni üç talak ile boşadım” veya “Bir talak ile boşadım” veya “Seni falan iş olursa boşadım” veya “Seni üç talak ile boşadım fakat ikisi müstesna” gibi değişik şekilleri vardır.

Sünnete uygun olan boşama, cinsî münasebette bulunmadığı bir temizlik döneminde kadını bir talak ile boşamaktır. Bu şekilde boşadığında erkeğin, iddeti bitmeden tekrar hanımına dönme imkânı vardır. Birinci talak’ın iddetini beklerken, boşamakta kararlı ise ikinci bir talak ile bir daha boşar. Böylece bir talak hakkı kalır. Eğer bir daha boşarsa, hanımına dönemez. Fakat o kadın başkasıyla meşru bir şekilde evlenirse ve evlendiği adam da kendisini meşru bir şekilde boşarsa, iddetini tamamladıktan sonra birinci kocası ile tekrar evlenebilir. Allah Teâlâ bu keyfiyeti açıkça beyan etmiştir:

“Boşama iki defadır. (Bundan-sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır.”⁴²⁸

Bir Anda Üç Talak ile Boşamanın Hükümü

Bir anda üç talak ile boşamak caizdir. Bu şekildeki boşama Sünnet’e aykırı olmakla beraber haram değildir. Sonuç açısından, ayrı zamanlarda üç taîak’ı vermekle aynı anda üç talak ile boşama arasında bir fark yoktur.

Rükkâne şöyle rivayet etmiştir:

“Rasûlullah’a gelerek

“Ey Allah’ın Rasûlü! Karımı elbette tabiriyle boşadım” dedim. Hz. Peygamber

“Onunla (elbette demekle) neyi kasettin?” dedi.

“Bir talak’ı” dedim.

“Vallahi mi?” dedi.

“Vallahi” dedim.

“O halde neyi kasettinse odur” buyurdu.”⁴²⁹

Bu hadîs, eğer Rükkâne elbette sözüyle üç talakı kasetmiş olsaydı, üç talak’ın birden düşeceğine delâlet eder. Aksi halde Rükkâne’nin böyle sormasının, Rasûlullah’ın da ona yemin verdirmesinin bir anlamı olmazdı.

Boşamayı Bir Şarta Bağlamak

Bir şarta bağlayarak boşamak caizdir. Meselâ kişi ortada olmayan bir kişinin gelme şartına bağlayarak karısına “Falan kişi gelirse sen boşsun” veya “Baban seferden

⁴²⁷ Ebu Dâvud/2194, Tirmizî/1184, İbn Mâce/2039, (Ebu Hüreyre’den)

⁴²⁸ Bakara: 2/229.

⁴²⁹ Tirmizî/1176, Ebu Dâvud/2208, İbn Mâce/2511

döndüğü zaman boşsun’ veya “Ramazan ayı geldiğinde boşsun” veya “Eğer evden çıkarsan boşsun” veya “Kardeşin eve girerse boşsun” derse, şart yerine geldiğinde karısı boş olur.

Boşamayı bir şarta bağlamanın caiz-olduğunun delili şu hadîstir:

*“Müslümanlar şartlarının yanındadırlar.”*⁴³⁰

Bu hadîs, bir şey yapmayı şarta bağlayan kişinin o şart oluştuğunda, o şeyi yapması gerektiğine delâlet eder. Ancak o şart, bir helâli haram, bir haramı da helâl kılmamalıdır.

Şarta Bağlı Boşamanın Üzerine Terettüb Eden Meseleler

Şarta bağlı boşamanın üzerine şu meseleler terettüb eder:

a. Boşamanın kendisine bağlandığı şart oluşmadıkça boşama gerçekleşmez.

b. Talak’ın bağlandığı şart tahakkuk edinceye kadar karı-koca ilişkileri sürer.

Şartın tahakkuk etmesi, kesin olsa bile hüküm değişmez. Meselâ karısına “Ramazan ayı geldiğinde benden boşsun” diyen kişinin boşaması, Ramazan ayının gelmesi kesin olduğu halde Ramazan ayından önce gerçekleşmez.

c. Talak’ın bağlandığı şart tahakkuk ettiğinde boşanma gerçekleşir; yeniden boşamak gerekmez.

Boşamada İstisnaYapmak

Bir şarta bağlı olarak boşamak caiz olduğu gibi, boşamada istisna yapmak da caizdir. Meselâ bir kişi karısına ‘Sen üç talak ile boşsun, ancak biri müstesna1 veya ‘ikisi müstesna’ derse, birincisinde iki talak ile ikincisinde ise bir talak ile boşarmış olur. İstisna, Arab dilinde bir üslûptur. Bu nedenle de boşamada istisna yapmak caizdir. Nitekim Kur’an ve Sünnet’te de bu üslûb kullanılmıştır.

*“O da (Nuh da) içlerinde elli yıl eksik olmak üzere bin sene yaşadı.”*⁴³¹

Kasdedilen talak sayısını belirtmek için talak’tan olan tadilde de istisna yapmak caizdir.

Boşamada İstisnanın Sahih Olmasının Şartları

Boşamada istisnanın sahih olmasının şartları şunlardır:

A. Boşayan kişinin, asıl sözü bitmeden o sözde istisna yapmaya niyet etmesi gerekir.

Asıl söz bittikten sonra istisna etmeye niyet ederse, yapılan istisna sahih olmaz; Meselâ karısına “Seni üç talak ile boşadım” dedikten sonra, önceden böyle bir niyeti olmaksızın “Ancak üç talaktan biri” veya “ikisi müstesna” diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası sahih değildir.

⁴³⁰ Hâkim, 11/49

⁴³¹ Ankebut: 29/14.

B. İstisna lafzının, asıl lafza örfeñ bitişik olması gerekir.

Asıl söz ile o sözden yapılan istisna arasında yapılan fasıl örfeñ normal kabul ediliyorsa, istisna sahih, örfeñ normal kabul edilmiyorsa istisna bâtıldır.

C. Yapılan istisna, asıl sözün tümünü iptal etmemelidir.

Meselâ karısına ‘Sen üç talak ile boşsun, ancak üç talak müstesna’ diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası boş ve anlamsız kabul edilerek söz aslına döndürölür; yani kadın üç talak ile boşanmış olur.

İstisna, müsbet bir sözden yapılırsa nefy olarak kabul edilir, menfi bir sözden yapılan istisna, isbat olarak kabul edilir. Çünkü istisna, asıl sözün hükmünün tersini söylemekle olur. Meselâ hanımına “Seni boşadım, ancak iki talak ile” diyen kişinin hanımı iki talak ile boşanmış olur.

Boşamada İstisna Yapmanın Sahih Olduğunun Delili

Boşamada istisna yapmanın sahih olduğuna şu hadîsle delil getirilmiştir:

Âzad etme ve boşamada istisna yapan kişinin istisnası geçerlidir.⁴³²

Boşama Yetkisini Hanımına Vermek

Meselâ karısına

“Sen kendini benden bir (veya iki veya üç) talak ile boşayabilirsin” diye boşama yetkisini karısına veren kişinin, bu yetkiyi vermesi caizdir.

Tefviz Edilen Talak’ın Düşmesinin Şartları

Tefviz-i talak’ın düşmesinin şartları şunlardır:

a. Talak, derhai geçerli olmak üzere tefviz edilmiş olmalıdır.

Tefviz, edilen talak’ın herhangi bir şarta bağlanması sahih olmaz. Meselâ karısına “Yarın kendini benden boşayabilirsin” diyen kişinin tef-viz’i (boşama yetkisini karısına vermesi) sahih değildir.

b. Tefviz-i talak (kocanın, karısına veya bir başkasına boşama yetkisi vermesi) için, kocanın mükellef olması gerekir.

Deli olan veya mükellef olmayan bir kocanın, boşama yetkisini karısına veya bir başkasına vermesi sahih olmaz.

c. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın mükellef olmalıdır.

Deli olan veya mükellef olmayan, kadına boşama yetkisinin devredilmesi sahih olmaz.

d. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın bunu kabul ettikten hemen sonra kendini boşamalıdır.

Meselâ koca, boşama yetkisini verdikten, kadın da kabul ettikten sonra, hemen

⁴³² İbn Esir, en-Nihaye, sena maddesi

kendisini bir veya iki veya üç talak ile boşamalıdır. Eğer kabul ve icab bittiği halde boşamayı ertelerse, kendini boşaması geçerli olmaz.

Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Delil

Tefviz-i talak'ın caiz olduğunun delili şu ayettir;

*“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: ‘Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım.’”*⁴³³

Eğer kadınların ayrılmayı istemelerinin bir değeri olmasaydı, Hz. Peygamber'in onları muhayyer kılmasının bir anlamı olmazdı.

Talak'ın Bazı Meseleleri Hakkında Bir Hatime

1. Arapça bilmeyen bir kişinin talak kelimesini söylemesi, eğer onun mânâsını bilmiyorsa geçerli olmaz. Çünkü niyeti talak değildir. Ancak kendi dilinde talak'tan başka bir mânâyâ gelmeyen bir lafız söyleyen kişi, boşama niyetiyle söylemese de boşanmış olur. Eğer lafız sarih değilse, talak'ın düşmesi için niyete ihtiyaç vardır. Bu, Arab dilinde de, diğer dillerde de böyledir.

2. Hanımına “Ben senden boşum” diyen kişi, bu sözüyle boşamayı kasdediyorsa, kadın boşanmış olur, boşamayı kasdetmiyorsa boşanmış sayılmaz. Çünkü bu lafız boşamada kullanılan sarih bir lafız değil, kinayî bir lafızdır. Zira söz, mahalline izafe edilmemiştir; çünkü erkek boş olmaz. Bu nedenle kinayî lafızlarda boşama niyeti şart koşulmuştur.

3. Karısına üç defa sen boşsun diyen kişi, eğer cümlelerin arasında örfen fasıla sayılacak kadar bir süre beklemişse, karısını üç talakla boşamış sayılır. O kişinin “ben bununla tekid yapmayı kasdettim” demesi kabul edilmez. Çünkü onun bu iddiası zahire ters düşmektedir. Fakat cümleler arasına fasıla girmezse, kişi de tekidi kasdetmişse, hanımını bir talak ile boşamış sayılır. Eğer üç talak'ı kasdetmişse, üç talak ile boşamış sayılır. Sen boşsun sözünü peşpeşe belli bir şey kasdetmeksizin söylerse yine üç talak ile boşamış sayılır. Bu durumda sözün zahirine göre hüküm verilir.

4. Karısına “Eğer Allah dilerse benden boşsun” diyen kişi, bu sözüyle Allah'ın dilemesini kastederse, hanımı boş olmaz. Çünkü Allah'ın dileyip dilemediğini bilmek mümkün değildir. Fakat bu sözle, Allah'ın dilemesini veya başka bir şeyi kastetmem işse, hanımı boş olur.

5. Kadın kocasına çirkin bir şekilde hitap ederse, meselâ “Ey ahmak, ey hasis” derse, kocası da karısına “Eğer ben senin dediğin gibi biriysen sen benden boşsun” derse ve bu sözüyle de onun sözüne karşılık vermeyi ve ona kızdığını göstermeyi kasdetmişse talak düşmez. Fakat koca, talak'ı sefihliğine, hasisliğine bağlarsa veya bunu mutlak olarak söylerse, talak'ın kendine bağlandığı sığata bakılır; sefih ve hasis değilse talak düşmez, aksi takdirde düşer.

Sefih, malında kötü tasarruf ettiğinden ötürü üzerine hacr konan kişidir. Hasis'e gelince, bazı kimseler bunu "Dinini dünyasına feda eden kişi" şeklinde, bazıları da "Cimrilik sebebiyle kendisine uygun olmayan şeyler yapan kişi" şeklinde tarif etmişlerdir.

Ricat'ın (Boşanılan Hanıma Dönmenin) Hükümleri

Hanımını boşayan kişi, şu durumlardan birindedir:

- A.** Hanımını cinsî münasebetten önce boşamıştır.
- B.** Cinsî münasebetten önce veya sonra, mal karşılığında boşamıştır.
- C.** Cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir veya iki talak ile boşamıştır.
- D.** Normal bir şekilde üç talak ile boşamıştır.

A. Hanımını, Ginsî Münasebetten Önce Boşayan Kişinin Tekrar Hanımına Dönmesi

Hanımını, cinsî münasebetten önce boşayan kişi, artık hanımına dönemez. Çünkü kadının iddet beklemesi vacib değildir.

"Ey mü'minler! Mü'min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur." ⁴³⁴

Böyle bir boşama beynunet-i kübra'dır, yani derhal ve kesin bir boşamadır.

Cinsî münasebetten önce bir talak veya iki talak ile boşamış olsa bile kadına tekrar dönemez. Bu durumda eğer kadın da isterse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle akid sahih olur. Eğer kadını üç talak ile boşarsa, kadın yeni bir kişiyle evlenip ondan meşru bir şekilde boşanmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.

B. Hanımını Mal Karşılığında Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi

Hanımını mal karşılığında boşayan kişi, ancak yeni bir akid ve yeni bir mehirle ona dönebilir. Mal karşılığında boşamanın, cinsî münasebetten önce veya sonra olması hükmü değiştirmez.

C. Hanımını, Cinsî Münasebetten Sonra Normal Bir Şekilde Bir Veya İki Talak İle Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi

Hanımını, cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir veya iki talak ile boşayan kişi, iddet bitmeden önce hanımına dönebilir. Bunun delili şu ayetlerdir:

"İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler." ⁴³⁵

"Boşama iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle

⁴³⁴ Ahzab: 33/49.

⁴³⁵ Bakara: 2/228.

bırakmaktır.”⁴³⁶

İki talak’tan sonra iyilikle tutmak, ancak kocanın hanımına geri dönr mesiyle mümkün olabilir.

H. Ömer şöyle rivayet etmektedir:

“H. Peygamber, Hafsa’yı (bir talak ile) boşadı, sonra ona rücû etti (döndü)”.⁴³⁷

Kocanın Hanımına Geri Dönmesi

Hanımını, normal şekilde bir veya iki talak ile boşayan kişi, hanımına geri dönmek istediğinde ona ‘Seni tekrar nikâhımın altına aldım derse, bu yeterli olur. Ancak bunu iki şahit huzurunda söylemelidir. Bunun delili şu ayettir:

*“İçinizden iki adil kimseyi şahit tutun.”*⁴³⁸

Bir veya iki talak ile boşadıktan sonra hanımına geri dönen kişinin, bir talak ile boşamışsa iki talak hakkı, iki talak ile boşamışsa bir talak hakkı vardır. Karısını bir veya iki talak ile boşayıp da iddet bitmeden önce karısına geri dönmeyen kişinin, rücû hakkı kalmaz. Eğer kadın ve erkek tekrar evlenmek isterlerse yeni bir nikâh ve yeni bir mehir gerekir. Bunun delili de şu ayettir:

*“Kadınları boşadığınızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların (önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın.”*⁴³⁹

Kocanın, boşadığı hanımına geri dönme hakkı olduğu müddetçe, kadın bîr başkasıyla evlenemez.

D. Hanımın Üç Talak İle Boşayan Kişinin, Hanımına Tekrar Dönmesinin Şartları

Hanımın, üç talak ile -bir anda veya ayrı zamanlarda, cinsî münasebetten önce veya sonra, iddet içinde veya iddet dışında- boşayan kişinin karısına dönmesi mümkün değildir. Ancak şu şartlardan sonra yeniden evlenmeleri mümkün olur:

1. Birinci kocasından ayrıldıktan sonra iddetini tamamlaması gerekir.
2. Başka birisiyle meşru bir şekilde evlenmesi gerekir.
3. İkinci koca onunla cinsî münasebette bulunmuş olmalıdır.
4. İkinci koca da onu meşru bir şekilde boşamalıdır.
5. İkinci kocadan boşandıktan sonra da iddetini tamamlamalıdır.

Bu şartlar oluştuktan sonra birinci koca ile kadın yeniden evlenmek isterlerse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehir ile tekrar evlenebilirler.

“Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasının iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah’ın sınırlarını

⁴³⁶ Bakara: 2/229.

⁴³⁷ Ebu Dâvud/2283

⁴³⁸ Talak: 65/2.

⁴³⁹ Bakara: 2/232.

*gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine dönmelerinde onlara bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlardır. ”*⁴⁴⁰

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir:

“Rifaa’ının kansı Hz. Peygamber’e geldi ve

“Ben Rifaa’ının yanında idim. Rifaa beni boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kesinleştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman’ın erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir” dedi. Rasûlullah tebessüm edip

“Sen tekrar eski kocan Rifaa’ya dönmek mi istiyorsun” Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman’ın balçığından o da senin balçığından tatmadıkça bu mümkün değil’ buyurdu”.⁴⁴¹

Üç Talak İle Boşanan Kadının Tekrar Eski Kocasıyla Evlenmesine Müsaade Edilmesinin Hikmeti

Üç talak ile boşanan kadının, zikrettiğimiz şartlar dahilinde tekrar eski kocasıyla evlenmesine müsaade edilmesinin hikmeti, muhtemelen insanları boşanmaktan uzaklaştırma ve aceleyle üç talak ile boşamadan sakındırma amacına yöneliktir.

Kocanın Boşadığı Hanımına Dönmesi Hususunda Bir Hulâsa Ve Bir Netice

Duhulden önce veya sonra, bir talak ile veya iki talak ile karısını boşayan kişi, eğer iddeti tamamlanmadan hanımına dönmek isterse, eski akid ve eski mehirle, karısının rızasını almadan, hanımını tekrar nikâhı altına alabilir.

I. Beynunet-i Suğra İle Boşanmak

1. Cinsî ilişkiden önce bir veya iki talak ile boşamaya beynunet-i suğra denir.
2. Cinsî ilişkiden sonra bir veya iki talak ile boşamaya -eğer iddet içinde tekrar dönülmezse- beynunet-i suğra denir.

3. Mal karşılığında boşamaya da beynunet-i suğra denir.

Mal karşılığında boşamanın (hul’u) izahını yapmıştık. Karısını, mal karşılığında boşayan kişi, onunla ancak yeni bir akidle, yeni bir mehirle ve onun rızasını alarak evlenebilir.

II. Beynunet-i Kübra İle Boşanmak

Beynunet-i kübra, kocanın karısını, cinsî münasebetten önce veya sonra üç talak ile boşamasıdır. Böyle bir boşamadan sonra, kadın ikinci bir koca ile evlenip ondan boşanmadıkça birinci kocasına helâl olmaz. Bunun izahını daha önce zikretmiştik.

⁴⁴⁰ Bakara: 2/230.

⁴⁴¹ Buhârî/2496, Müslim/1433

Talak’a Benzeyen Haller

Talak’a benzeyen ve talak hükmünde olan üç durum vardır. Bunlar ilâ, zihar ve Han’dır. Bunlar talaka benzediği ve talak hükmünde olduğu için Talak bahsinin sonuna ekledik. Şimdi bunları beyan edelim.

I. İLÂ

İlâ lafzı el-eliyye kelimesinden türemiş olup yemin anlamına gelir. Nitekim ilâ kelimesi şu ayette yemin mânâsında kullanılmıştır:

*“Sizden faziletli ve varlıklı olan kişiler yakınlarına, yolculara ve Allah yolunda hicret edenlere sadaka vermekte kusur etmesinler (vermemek için yemin etmesinler), affetsinler ve hoş görsünler. Allah’ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah gafur ve rahim’dir”.*⁴⁴² İstilahî mânâsı ise, boşama yetkisine sahip olan kocanın, karısıyla cinsî münasebette bulunmayacağına, dair yemin etmesidir.

İlâ’nın Hükümü

Koca, ilâ yaptıktan sonra dört ay içinde karısına dönmezse, karısından ayrılmış olur. Dört ay müddet tanınması, yemininden dönüp kefarete vererek karısına dönmesi için bir fırsattır. Eğer kocası ilâ yapar da dört ay içinde tekrar dönmez ve karışım da bırakmazsa, hâkim erkeğe şu iki şeyden birisini yapmayı emreder:

1. Yemininden dönüp onun kefareti verir ve karısıyla cinsî münasebette bulunur.
2. Eğer yemininde ısrar ederse, karısını da boşamaya yanaşmazsa, hâkim onun yerine karısını bir talak ile boşar. Çünkü kadı hakları yerine getirmek, zararı ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Böyle durumlarda da tek çare kadını kocasından ayırmaktır. Kadı, kocanın vekili durumunda olduğu için bu işi bizzat yapmalıdır. Bu tıpkı onun borçlarını ödemek, haklarını yerine getirmek gibidir.

Fakat kocada, cinsî münasebete mâni olan bir durum söz konusu ise kocanın yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekir. Eğer karısına dönüp cinsî münasebette bulunursa, yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekmez. Cinsî münasebet onun yerine geçer.

İlâ’nın Delili

İlâ ve hükümlerinin meşru olduğuna şu ayet delâlet etmektedir:

*“Hanımlarına yanaşmamaya yemin edenler için ancak dört ay bekleme vardır. Eğer yeminlerinden dönerlerse (bilsinler ki) Allah çokça bağışlayan ve merhameti bol olandır. Şayet boşanmaya kararlı iseler (bilsinler ki) Allah şüphesiz işiten ve bilendir.”*⁴⁴³

⁴⁴² Nûr: 24/22.

⁴⁴³ Bakara: 2/226-227.

Hız. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Bir kişi hanımına ilâ yaparsa (hanımına yaklaşmamaya yemin ederse), dört ay geçse dahi talak’ı düşmez. Ya karısına döner, yahut boşar’.⁴⁴⁴

Bu rivayetin bir benzen de İbn Ömer’den rivayet edilmiştir.

Hız. Ali ile İbn Ömer’in bunu kendiliklerinden söylemesi düşünülemez. Bu nedenle bu rivayetlerin hükmü merfû hadîs hükmündedir.

II. ZIHAR

Zihar kelimesi, sırt mânâsına gelen zehir kelimesinden alınmıştır. Zihar’ın ıstılahı mânâsı ise, kişinin karısına “Sen bana anamın sırtı gibisin” diyerek, karısını anası, kızkardeşi gibi mahremlerinden birine benzetmeğidir. Araplar cahiliyye döneminde zihar’ı, boşanma şeklîlerinden biri olarak kabul ederlerdi. Fakat İslâm, zihar’a başka bir gözle bakarak onun üzerine talak’tan başka hükümler de yükledi.

Zihar Yapmanın Hükümü

Zihar’ın haram olduğunda tüm müslümanlar ittifak etmiştir. Zihar, büyük günahlardan biridir. Delili de şu ayettir:

*“İçinizden hanımlarına zihar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar.”*⁴⁴⁵

Zihar’ın Lafızları

Zihar’ın lafızları, zihar’a delâlet etmesi bakımından sarıh ve kinayeli lafızlar olarak iki kısma ayrılır.

Sarıh lafız, zihar’dan başka bir mânâ taşımayan lafızdır. Meselâ karısına “Sen bana anamın sırtı gibisin” demek böyledir. Böyle diyen kişi, ister zihar’a niyet etsin, ister etmesin, zihar yapmış sayılır. Ancak bu, kocanın mükellef olması şartına bağıdır.

Kinayeli lafızlar ise, zihar mânâsına gelebileceği gibi, başka mânâlara da gelebilen lafızlardır. Meselâ kansına “Sen benim için annem gibisin” veya “Sen benim için kızkardeşim gibisin” demek, kinayeli lafız sayılır. Eğer kişi bu sözlerle zihar’ı kasdetmişse, zihar yapmış olur, fakat zihar yapmayı kasdetmemiş ve bu sözle hanımını, şeref ve takdir bakımından annesine ve kızkardeşine benzetmişse, zihar yapmış sayılmaz.

Zihar’ın Hükümleri

Kişi eşine zihar’ın sarıh lafzını veya kinayeli lafızlarından birini söyler ve bu

⁴⁴⁴ İmam Mâlik, Muvatta, 11/556

⁴⁴⁵ Mücadele: 58/2.

sözlerle zihar'ı kastederse, eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmiş olur. Bu takdirde bakılır; eğer sözlerin arkasından talak lafzını kullanmışsa, zihar'ın hükmü, talak'ın içine girer ve bu durumda zihar hükümleri ortadan kalkar. Çünkü talak, zihar lafzını açıklamak mahiyetinde gelmiştir. Fakat zihar lafzının arkasından talak lafzını kullanmamışsa, nikâh bağıni koparan sebep meydana gelmemiş demektir; bu takdirde kişinin dediğine değil, niyetine itibar edilir. Şayet eşinden ayrılması söz konusu olmamışsa -çünkü eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmişti-gereğini yapmadığı için bu benzetmenin nakzedildiğine itibar edilir. Ancak bu sefer kendisine kefareti lazım gelir ve hemen kefareti ödemekle mükellef olur.

Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Etmek

Zihar kefaretinde tertibe riayet etmek gerekir. Bu kefaretin tertibi şöyledir:

1. Çalışmasına mâni olmayacak bir eksiği, özürü olmayan ve mü'min olan bir köle âzad etmek.
2. Bugün olduğu gibi köle yoksa veya köle olduğu halde âzad etmeye gücü yetmezse, peşpeşe iki ay oruç tutmak.
3. Oruç tutmaya veya peşpeşe iki ay oruç tutmaya gücü yoksa altmış fakiri doyurmak.

Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Edilmesi Gerektiğinin Delili

Zihar kefaretinde tertip riayet edilmesi gerektiğinin delili, zihar'ın genel hükümleri beyan edilirken zikredilecektir. Burada şu hadîsi zikretmekle yetineceğiz.

Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: Beyâdaoğullarından Selman b. Sahr el-Ensârî, Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kılmış (karısına zihar yapmış) idi ve Ramazan'ın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaşmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah'a gelerek durumu anlattı. Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

“Bir köle âzad et!”

“Köle âzad etmeye gücüm yetmez.”

“O halde peşpeşe iki ay oruç tut.”

“Ona da gücüm yetmez.”

Bunun üzerine Rasûlullah, Ferve b. Amr'a (hitaben)

“Altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak'ı (15 veya 16 sâ alan sepeti) ona ver!” buyurdu.⁴⁴⁶

Zihar Kefaretinin Hemen Verilmesi

Zihar kefaretinin vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması caiz değildir. Eğer kefareti vermeden önce hanımıyla cinsî münasebette bulunursa,

Allah’a isyan etmiş olur ve onun için de kefarete vermesi gerekir. Çünkü kefarete vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması haramdır.

*“Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini (yeminlerini) geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler...”*⁴⁴⁷

İbn Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Bir kişi karısına zihar yapmış ve zihar kefareti ödemedi önce onunla cinsî münasebette bulunmuştu. Daha sonra Peygamber’e gelerek bu durumu anlatmıştı.

H. Peygamber, o kişiye

“Neden böyle yaptın” dedi. Adam

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ay ışığında karımın ayak bileziklerinin (halhallarının) beyazlığını gördüm, bunun etkisiyle nefsim hâkim olamayıp onunla cinsî münasebette bulundum” dedi. Rasûlullah gülümsedi ve kefarete verinceye kadar hanımına yaklaşmamasını emretti”⁴⁴⁸.

Zihar Hükümlerinin Meşru Olduğunun Delili

H. Aişe’den rivayet edilen şu hadîs zihar hükümlerinin genel delilidir: İşitmesi herşeyi kaplayan (Allah Teâlâ) çok yücedir. Havle binti Sa’lebe, kocasını Rasûlullah’a şikayet ederken (öyle yavaş konuşuyordu ki yanlarında bulunduğum halde) ben sözlerini duyuyor, fakat bir kısmını anlımıyordum. Havle şöyle diyordu:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Kocam gençliğimi yedi, karnım ona saçıldı (=ona çocuk doğurdum). Nihayet yaşlanıp çocuktan kesildiğim zaman kocam bana zihar yaptı. Allahım ben şüphesiz hâlimi sana arz ediyorum”. Kadın (böyle demeye devam edip) henüz oradan ayrılmadan Cebrail şu ayetleri indirdi:

*“(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir. İçinizden hanımlarına zihar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen (kefarete) budur. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa (onun kefareti), hanımıyla birleşmezden önce birbiri ardınca iki ay oruç tutmaktır. Kimin gücü buna yetmezse altmış yoksulu doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah’a ve Peygamber’e inanmanız içindir. Allah’ın hududu bunlardır. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.”*⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Mücadele: 58/2.

⁴⁴⁸ İbn Mâce/2065

⁴⁴⁹ Mücadele: 58/1-4. İbn Mâce/2063, Ebu Dâvud/2214; Hâkim, Müstedrek, 11/481

III. LİAN

Lügatte lian, uzaklaştırmak, kovmak anlamındadır. “Allah, falana lanet etti” demek, “onu dergâhından uzaklaştırdı, kovdu” demektir. Lian ile eşler birbirinden uzaklaştıkları için, ona bu isir verilmıştır.

Lian’ın ıstılahî mânâsı ise, karısının zina yaptığına yemin ederek kocasının, Allah’ın lanetinin yalancıların üstüne olmasını dilemesidir. Böyle yapan kişi, karısından ayrılır,

Lian’ın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Lian hükmü, kazf (birisine zina isnad -edip dört şahit getiremeyen kişiye uygulanan hükmün) umumunu tahsis etmek üzere gelmiştir. Kazf, birisine zina isnad edip dört şahit getirememektir. Böyle yapan kişiye iftira haddi uygulanır. İftiraya mâruz kalan kişi ise, bu isnaddan beri kabul edilir.

Karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya, kazf haddi uygulanmasının sebebi şudur: Yabancı bir erkek bir kadının zina yaptığını ilan etmek mecburiyetinde değildir. Hatta İslâm ahlâkı, başkasının kusurlarını örtmeyi, ona nasihat etmeyi gerektirir. Fakat koca için durum böyle değildir. Eğer karısı zina ettiyse bunu söylemelidir. Çünkü karısının zina etmesi, koca için bir ar ve yatağının kirlenmesi demektir. Böyle bir durumda şariat, kocaya o kadından ayrılma hakkı vermiştir. Eğer koca, karısının zina ettiğini söylemez de onu boşamak suretiyle ayrılırsa, başka bir zulmü ve pisliği kendisine ilhak etmiş olur. Bu, tam anlamıyla bir pisliktir. Oysa böyle bir pisliğe bulaşan kadın hiçbir hakka sahip değildir. Bu yüzden kocanın, karısından hakkını alması için, lian meşru kılınmıştır. Lian sayesinde eşler adaletin himayesine girer ve biri diğerrinin zulmüne kurban gitmez.

Ayrıca koca, karısına zina isnad etmekten uzaktır. Bu, âdeta imkânsız gibi bir şeydir. Bundan ötürü de karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya kazf haddi uygulanmaz. Çünkü kocanın, karısına zina isnad etmesi, koca için bir ardır, onun şeref ve haysiyetini zedeler; yani kocanın, karısına zina iftirası yapması, kadın kadar kocanın da aleyhine ve zararınadır. Zina eden karısının zina ettiğini gizleyen koca, kendi mürüvvetini yok etmiş, bir pisliği kendine ilhak etmiş olur.

Kişinin Karısına Zina İsnad Etmesinin Hükmü

Kazf, zina isnad edip dört şahit getirememektir. Karısının zina ettiğini bilen veya karısını başka bir erkekle halvet halinde gören veya belirtilerden ötürü kuvvetle zanneden kocanın, karısına zina isnad etme hakkı vardır.

Arada bir çocuk varsa, koca da çocuğun kendisinden olmadığını biliyorsa, karısına zina isnad etmesi vacib olur. Zira böyle yapmadığı takdirde çocuğu kendi nesebine ilhak etmiş olur. Oysa kendisinden olan çocuğu nesebine ilhak etmemesi gibi, kendisinden olmayan çocuğu nesebine ilhak etmesi de haramdır. Ancak çocuğun

kendisinden olmadığını kesin olarak bilmek gerekir. Bunun bilinmesi ise, hanımıyla cinsî münasebette bulunmamış olmasıyla veya hanımının altı aydan önce doğurmasıyla mümkün olur. Bir de hanımıyla cinsî münasebette bulunduktan itibaren hanımının dört yıldan sonra doğurmasıyla bilinir. Çünkü hamileliğin en uzun müddeti dört yıldır. İşte bu durumlarda çocuğun kocadan olmadığı anlaşılır. Anlaşıldıktan sonra kocanın, çocuğun kendisinden olmadığını belirtmesi gerekir.

Lian Yapmanın Keyfiyeti

Kazf'ın genel hükmü, karısına veya başkasına zina isnad edip dört şahit getiremeyen kişinin, ceza görmesidir.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

“Hilâl b. Ümeyye karısının Şerik b. Semha ile zina ettiğini Hz. Peygamber'in huzurunda söyledi. Rasûlullah

“*Ya şahid gösterirsin veya sırtına had vurulacak*” dedi. Hilâl

“Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden birimiz ailesi üzerinde bir erkek görürse şahit mi arayacak?” dedi. Rasûlullah

“*Ya şahit, yoksa sırtına had vurulacak*” diyordu. Hilâl

“Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben muhakkak doğru söyledim. Elbette Allah benim hakkımda, sırtımı hadden kurtaracak bir hüküm indirecektir” dedi. Bunun üzerine lian hükmünü bildiren ayetler nazil oldu. Karısına zina isnad eden Hilâl b. Ümeyye cezadan kurtuldu”.⁴⁵⁰

Mülaane (Lanetleşme)

Karısına zina isnad eden koca, hâkimin ve halktan bir grubun önünde -bu grubun ileri gelen ve salih kişilerden olması sünnettir- ve mescidde minber gibi yüksek bir yere çıkıp şöyle demelidir:

“Allah'ı şahit tutarım ki karım falan kızı falana zina isnad etme hususunda doğru söylüyorum ve bu çocuk (eğer çocuk varsa veya kadın hamile ise) benden değildir”. Bu, sözü dört defa tekrar etmesi ve her defasında -eğer karısı orada ise- eliyle karısını işaret etmesi gerekir, sonra beşinci defa ‘Eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti benim üzerime olsun’ demelidir.

Lian'ın Delili

Lian'ın meşru olduğunun delili şu ayettir:

“*Eşlerine zina isnad ettikleri halde, kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselerden herbirinin (makbul olacak) şahitliği, Allah adına dört defa yemin ederek kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesidir. Beşinci yemini, eğer yalan söyleyenlerdense, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını*

dilemesidir.”⁴⁵¹

Rivayet edildiğine göre Ensar’dan bir kişi Hz. Peygamber’e gelip

“Ey Allah’ın Rasûlü! Bir kimse karısını zina halinde bulsa, kadının kocası zâniyi öldürmeli mi, değilse ne yapmalı?” diye sordu. Hz. Peygamber

“*Seninle karın hakkında Kur’an inmiştir*” buyurdu. Karı ile koca mescidde lanetleştiler.

“Ben de (Sehl b. Said el-Ensârî) bunda şahit ve hazır bulunuyordum”.⁴⁵²

Lian Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Hanımı ile yukarıda zikrettiğimiz şekilde lian yapan kişinin üzerine terettüb eden hükümler şunlardır:

1. Kocadan, zina isnad etmenin cezası düşer.
2. Kadın da yemin eder lânetleşirse, onun üzerinden de zina cezası düşer.
3. Karı-koca arasındaki nikâh fesholur.
4. Eğer koca çocuğun kendisinden olmadığını söylemişse, çocuğun nesebi annesine ilhak edilir.
5. O kadın ile o erkek -kadın elli defa evlenip boşansa bile- birbirlerine ebediyyen haram olurlar.

İbn Ömer’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Hz. Peygamber’in, bir adam ile karısının lâneüşme olayını idare ettiğini gördüm. O kişi

“Bu kadının çocuğu da benden değildir?” dedi. Hz. Peygamber, onların arasını ayırarak, çocuğu annesinin nesebine ilhak etti”.⁴⁵³

Sehl es-Saidî’den şöyle rivayet edilmiştir:

“(Uveymir) karısını, Rasûlullah’ın huzurunda üç talak ile boşadı. Rasûlullah talak’ın vukuunu kabul etti. Rasûlullah’ın yanında işlenen şey sünnet oldu. Ben buna Rasûlullah’ın yanında şahit oldum, bundan böyle lânetleşenlerin aralarının ayrılması ve bir daha ebedî birleşmemeleri sünnet oldu”.⁴⁵⁴

Kadının Lânetleşme Keyfiyeti

Zina isnad edip dört şahit getiremeyen kocanın üzerinden kazf cezasını kaldıran yemin ve lanet dileme, kadın için de söz konusudur. Kadın dört defa ‘Allah’ı şahit tutuyorum ki falan (kocasının adını söylemelidir) bana zina isnad etmekle yalan söylemiştir’ dedikten sonra, beşincisinde ‘Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah’ın laneti benim üzerime olsun’ dediğinde, zina cezasından kurtulur.

⁴⁵¹ Nûr: 24/6-7.

⁴⁵² Buhârî/5003, Müslim/1492

⁴⁵³ Buhârî/5559, Müslim/1494

⁴⁵⁴ Ebu Dâvud/2250

Kadının Lanetleşmesine Dair Delil

Kadının lianı'nın meşru olduğunun delili şu ayettir:

“Kadının (ise), dört defa Allah adına yemin ederek kocasının kesinlikle yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, (zina ile ilgili) cezayı kendisinden uzaklaştırır. Beşinci yemini, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir. (Bu takdirde zina cezası kendisinden kaldırılır).”⁴⁵⁵

Lian'ın Şartları

Lian'ın sahih olmasının şartları şunlardır:

1. Zina isnadı, lânetleşmeden önce olmalıdır.
2. Lanetleşmeye önce koca başlamalıdır.
3. Kan ve koca aynı lafızları kullanmalıdır.

Eğer biri şehadet lafzını kase lafzıyla, gazap lafzını da lanet lafzıyla değiştirirse veya bunun aksini yaparsa, lânetleşme sahih olmaz. Çünkü lian lafızları Kur'an da açıkça zikredilmiştir. Kur'an'ın zikrettiği lafızları kullanmak farzdır.

4. Kadının veya erkeğin, yeminleri arasına örfen fasıla sayılacak kadar bir zaman girmemiş olmalıdır.

Kadının da, erkeğin de yeminleri peşpeşe olmalıdır.

5. Hâkim'in, karı ile kocaya yalan söylememeleri hususunda nasihat etmesi vacibdir.

Hâkim'in karı ve kocaya şöyle demesi gerekir:

“Sizin hesabınız Allah'a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Aranızda yemininden dönen var mı?”

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Bir kişi Hz. Peygamber'e gelerek

“Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz karısını zina ederken görürse onun ne yapması gerekir? Konuşsa büyük bir meseleyi söylemiş, sussa büyük bir meselenin üzerinden sükût geçmiş olacak!” dedi. Peygamber sustu, kendisine cevap vermedi.

Adam o günden sonra (tekrar) Rasûlullah'a gelerek

“Gerçek şu ki sana sorduğum duruma kendim düşmüş bulunuyorum!” dedi. Müteakiben Allah Teâlâ lian ile ilgili ayetleri indirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber o adamı çağırdı. Ona bu ayetleri okudu. Vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine adam

“Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki o kadına karşı yalan söylemedim” dedi. Sonra (Hz. Peygamber) kadını çağırdı. Ona da vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine kadın

“Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki (o adam) doğru söylemedi” dedi. Bunu müteakip Hz. Peygamber, önce erkekten başladı ve erkek, kendisinin

gerçekten doğrulardan olduğuna dair Allah’a dört kere yemin etti ve beşincisinde, şayet yalancılardan ise, Allah’ın lanetinin üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Peygamber kadına döndü ve kadın, erkeğin gerçekten yalancılardan olduğuna dair Allah’a dört defa yemin etti ve beşincisinde, şayet o erkek doğrulardansa Allah’ın gazabının kendisi üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Peygamber onları ayırdı”.⁴⁵⁶

Lian yapan bir karı-kocaya, Hz. Peygamber’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Sizin hesabınız Allah’a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Artık sen bu kadınla bir araya gelemezsin.”⁴⁵⁷

İbn Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir: “Hilâl b. Ümeyye karısına zina isnad etti ve Rasûlullah’a gelerek şهادette bulundu. Hz. Peygamber, ona

“Allah, ikinizden birinin kesinlikle yalancı olduğunu biliyor. Aranızda yemininden dönen yok mu?” dedi”.⁴⁵⁸

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: Lânetleşme ayeti indiği vakit Rasûlullah’ın şöyle buyurduğunu işittim.

Hangi kadın, bir kavmin içine kendilerinden olmayan bir çocuğu sokarsa, Allah’ın dininde bir şeye, bir rahmete nail olamaz, Allah onu cennetine koymaz. Hangi erkek de çocuğunun yüzüne baka baka (kendisinden olduğunu bile bile) onun kendinden olduğunu inkâr ederse, Allah onu rahmetinden mahrum eder. Önce geçenler ve sonra gelenlerin gözü önünde onu utanacak duruma düşürür.⁴⁵⁹

İDDET

Lügatte iddet, saymak mânâsına gelir. İddet’in ıstılahı mânâsı ise kadının kocasından ayrılmasından sonra başkasına varmadan beklemesi gereken müddettir. Bu, kadının hamile olup olmadığının bilinmesi, ric’î talakta evlilik hayatına tekrar dönme imkânının verilmesi (ve boşamayı kötüye kullanmalardan korumak) içindir.

İddet’in Meşruiyetinin Delili

İddet’in meşru olduğu, Kur’an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Aşağıda bu hususla ilgili ayet ve hadîsler zikredilecektir. Bunlar, iddet’in hükümlerini beyan ederek meşruiyetine delâlet etmektedir.

İddet’in Meşruiyetinin Hikmeti

Kocasını ölen kadın şu sebeplerden ötürü iddet bekler:

A. Ölen kocanın hakkını yerine getirmek, hakka karşı vefakârlık göstermek.

Allah Teâlâ kadına, kocasına vefakâr olmayı, güzel muamele yapmayı farz kıldığından ötürü, kocasının ölümünden hemen sonra kocasını terketmesi uygun

⁴⁵⁶ Tirmizî/1202

⁴⁵⁷ Buhârî/5006

⁴⁵⁸ Buhârî/5001

⁴⁵⁹ Ebu Dâvud/2263

düşmez.

B. Arapların cahiliyye dönemindeki âdetini yerine getirmek.

Cahiliyye döneminde Araplarda, kocası ölen bir kadının kendini bir yıl eve kapatması, yüzüne kömür sürmesi, siyah, yırtık ve pis elbiseler giymesi âdet idi.

İslâm, aşırı olan bu âdeti kaldırarak eski âdetin de güzel yanlarını alıp normal ve yeni bir âdet geliştirmiştir.

Ayrılık ya Nikâh'ın Feshiyle Veya Boşama ile Gerçekleşir

Hayız gören veya hamile olan kadına iddetin vacib olmasının hikmeti, neseblerin korunması, hakların korunması ve hamile olup olmadığının bilinmesidir. Bu husus gayet açıktır,

Buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş kadına iddetin vacib olmasının hikmeti ise şöyle beyan edilebilir:

a. Bu durumdaki kadınlara İddetin vacib olması öncelikle taabbudîdir.

Yani Allah emrettiği için, zahirî bir fayda aramadan Allah'ın emrine itaat etmek burada daha zahirdir. Ayrıca iddetin diğer çeşitlerinde de bu mânâ vardır.

b. Nikâh'ın ciddiyet ve önemine uygun olan şer'î ehemmiyeti vermek.

Bununla beraber, kocasından ayrılan kadın küçük de olsa, hayızdan kesilmiş de olsa, hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet vacib kılınmıştır. Beklemeden evlenmek, nikâh'ın önem ve ciddiyetini ortadan kaldırır, ortaya zinaya benzer bir durum çıkar. Çünkü kadın dün birinci kocanın, bugün ikinci kocanın yatağındadır.

c. Kadının hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet şarttır. Zira bazen olağanüstü şeyler olabilir, insan bunun olup olmayacağından emin olamaz.

İddet'in Çeşitleri

İddet vefat iddeti ve ayrılma iddeti olarak iki kısma ayrılır:

A) Vefat İddeti

1. Vefat iddeti, kocası ölen kadının beklemesi gereken iddet'tir. Kocası ölen kadın hamile ise, onun iddet'i çocuğunu doğuruncaya kadardır; meselâ kocası öldükten yarım saat veya bir saat sonra doğum yapan kadının iddeti bitmiş sayılır.

2. Kocası ölen kadın hamile değilse veya vefat eden kocasından olmayan bir hamilelik varsa; meselâ kocası baliğ olmadan ölmüşse veya kocası dört senedir kayıpsa, bu durumdaki kadının iddeti dört ay on gündür. Kocasının onunla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Bunun delili şu ayetlerdir:

*“Gebe olanların iddeti doğumlarıyla tamamlanır.”*⁴⁶⁰

“Sizden vefat edenlerin geride bıraktıkları eşler, kendi kendilerine dört ay on gün

⁴⁶⁰ Talak: 65/4.

iddet beklerler. Müddetlerinin sonuna vardıklarında, o kadınların kendi haklarında uygun olanı yapmalarından dolayı, size herhangi bir sorumluluk yoktur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”⁴⁶¹

İkinci ayet amm’dır; hamile olan ve olmayan kadınların tümünü kapsar. Birinci ayet ise ikinci ayetin umum olan mânâsından hamile kadınları istisna ederek onlara özel bir hüküm getirmiştir. Bu hüküm, kocası ölen ve hamile olmayan kadının iddeti ile kocası ölen ve hamile olan kadının iddeti arasında ayırım yapmaktadır.

Misver b. Mahreme şöyle rivayet etmiştir:

“Subey’a el-Eslemiyye, kocasının ölümünden birkaç gün sonra doğum yaptı. Akabinde Rasûlullah’a gelerek bir başkasıyla evlenmek için izin istedi. Rasûlullah ona izin verdi, o da başkasıyla evlendi”.⁴⁶²

B) Ayrılma İddeti

Ayrılma iddeti, cinsî münasebetten sonra nikâhın fesholunması veya boşanma suretiyle ayrılan kadının beklemesi gereken iddet’tir. Eğer bu durumdaki kadın hamile ise onun iddet’i doğurması ile biter. Bu hükmün delili, Talak/4 ayetidir. Eğer hamile değilse ve hayız görüyorsa, onun iddeti kocasından ayrıldıktan sonra üç defa temizlenmektir. Bunun delili de şu ayettir:

*“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç temizlik süresi beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir.”*⁴⁶³

Eğer kadın buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş ise, onun iddeti, kocasından ayrıldıktan itibaren üç aydır. Bunun delili şu ayettir:

*“(Ey mü’minler!) Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri konusunda şüpheye düşerseniz (bilmiş olun ki) onların iddeti üç aydır.”*⁴⁶⁴

Cinsî Münasebetten Önce Boşanan Kadın

Cinsî münasebetten önce boşanan veya nikâhı fesholan kadının iddet beklemesi söz konusu değildir. Bunun delili şu ayettir:

*“Ey mü’minler! Mü’min kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur. Ancak bu takdirde onlara hemen nikâh haklarını verip kendilerini güzel bir şekilde boşayın.”*⁴⁶⁵

İddet’in Hükümleri

İddet’ten dolayı farz olan birtakım hükümler vardır ki onları şöyle beyan edebiliriz:

⁴⁶¹ Bakara: 2/234.

⁴⁶² Buharî/5014

⁴⁶³ Bakara: 2/228.

⁴⁶⁴ Talak: 65/4.

⁴⁶⁵ Ahzab: 33/49.

Boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadın ya ric'î, ya da bain talak ile boşanmıştır. Ric'î talak ile (bir veya iki talak ile) boşanan karı-kocaya vacib olan şeyler şunlardır:

A. Mesken (barınacak yer) vermek.

Efdal olanı ise, kocasının evinde barındırmaktır. Eğer böyle olursa, kocasının herhangi bir engel olmadan girip çıkması kolaylaşır.

B. Nafaka vermek.

Kadın ister hamile olsun, ister olmasın, yiyeceği giyeceği, içeceği kocanın üzerinedir. Bunun nedeni, kocanın hâlâ o kadının üzerinde hükmü olmasıdır. Zira koca her an -iddet süresi içinde- onunla cinsî münasebette bulunabilir, onu nikâhı altına alabilir.

C. Zaruret olmadıkça kadının, meskeninden ayrılmaması gerekir. Bu hükümlerin delili şu ayetlerdir:

*“(Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde, oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin. Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.”*⁴⁶⁶

*“Onları evlerinden çıkarmayın. (İddet’leri bitinceye kadar) kendileri de çıkmassınlar. Meğerki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar.”*⁴⁶⁷

D. İddet bekleyen kadının, başka erkeklerin kendine talip olması için herhangi bir imada bulunması ve söz söylemesi haramdır. Çünkü bu durumdaki kadın, hâlâ birinci kocanın hükmü altındadır, birinci kocası onu almaya, diğer erkeklerden daha fazla hak sahibidir.

*“İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler.”*⁴⁶⁸

Eğer kadın talak-ı bain (üç talak) ile boşanmışsa, ya hamiledir ya değildir. Üç talak ile boşanmış hamile kadın ve kocası üzerine vacib olan hususlar şunlardır:

a. Kadına mesken vermek kocanın üzerine farzdır ve bunun delili de şu ayettir:

*“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’tan korkun (da boşanan kadınların iddetlerini uzatmayın). Onları evlerinden çıkarmayın, (iddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmassınlar. Meğerki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar.”*⁴⁶⁹

Bu ayet, ric'î talak ile de, bain talak ile de boşanan kadınlara şamildir.

b. Kocanın, kadının nafakasını vermesi vacibdir ve delili de şu ayettir:

*“Eğer gebe iseler, yüklerini ‘bırakıncaya kadar onlara nafaka verin.”*⁴⁷⁰

c. Zaruret olmadıkça kadının evden ayrılması haramdır.

Eğer su, yemek gibi şeylere ihtiyacı olursa, bunları yerine getirecek kimse de yoksa veya üzüntü ve sıkıntısını dağıtmak için dışarı çıkmaya ihtiyacı olursa, dışarı

⁴⁶⁶ Talak: 65/6.

⁴⁶⁷ Talak: 65/1.

⁴⁶⁸ Bakara: 2/228.

⁴⁶⁹ Talak: 65/1.

⁴⁷⁰ Talak: 65/6.

çıkabilir. Zaruret olmadan kadının dışarı çıkmasının haram olduğunun delili şu ayettir:

*“Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmayınlar.”*⁴⁷¹

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmektedir:

“Benim teyzem boşanmıştı. Akabinde kendisi, kendi hurmalarının meyvelerini kesmek istedi. Fakat bir kişi, onu dışarı çıkmaktan menetti. Bunun üzerine teyzem Peygamber’e geldi. Peygamber ona

“Evet, sen kendi hurmalarını kes. Çünkü senin tasadduk etmen yahut bir iyilik işlemen ümit edilir” buyurdu.”⁴⁷²

Eğer boşanan kadın hamile değilse, nafaka hariç yukarıda söylediğimiz şeyler koca üzerine vacibdir.

Ubeydullah’tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir;

“Kocası, Fatıma binti Kays’ın kalan tek talakını (bir vekil ile) ona göndermiş boşanmıştı. Fatıma, Rasûlullah’a geldi. Rasûlullah ona

“Sana nafaka vermek gerekmez, ancak hamile olduğun için nafaka verilir” buyurdu.”⁴⁷³

Vefat Nedeniyle İddet Beklemek

Kocasının vefatı nedeniyle iddet bekleyen kadına vacib olan hususlar:

A. Kocası için matem tutmak.

Matem tutmaktan maksat, zînetlenmekten, koku sürünmekten, sürme çekmekten, renkli elbise giymekten, altın ve gümüş takılar takmaktan, kaçınmaktır. Bunlardan birini yapan kadın günahkâr olur.

Ümmü Habibe, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla koku sürünmeyi ve süslenmeyi terketmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder.”*⁴⁷⁴

Bu hadîs, kadının kocasından başkası için üç günden fazla matem tutmasının haram olduğunu ifade ettiği gibi, ölen kocası için de dört ay on gün matem tutması gerektiğini ifade eder. Hz. Peygamber, yakını ölen kadına üç gün matem tutma izni vermiştir. Çünkü insan ilk günde üzüntüsünü gizlemez.

Ümmü Atiyye el-Ensarî’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Biz peygamber zamanında, koca dışındaki ölümler için üç günden fazla matem tutmaktan nehyedildik. Biz bu müddet zarfında sürme çekmez, koku sürünmez, süslü elbiseler giymeزدik. Hayızdan temizlendiğimiz zaman, kust-u ez-fafâan biraz sürme ruhsatı aldık. Cenazelerin peşinden gitmekten de nehyedildik.”⁴⁷⁵

B. İddet bekleyen kadının, zaruret olmadıkça evden çıkması haramdır.

⁴⁷¹ Talak: 65/1.

⁴⁷² Müslim/1483

⁴⁷³ Ebu Dâvud/229

⁴⁷⁴ Buharî/5024, Müslim/1486-1489

⁴⁷⁵ Buharî/307, Müslim/938

Zeyneb binti Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Fureya binti Mâlik b. Sinan (bu kadın Ebu Said el-Hudrî'nin kızkardeşidir) Zeyneb'e şöyle haber verdi:

“Rasûlullah'a giderek Benû Hudre'de bulunan ailemin yanına dönüp dönemeyeceğimi sordum. Kocam kaçan kölelerini aramak için çıkmıştı. (Medine'nin kenarında) Kadu'ın denen yere vardıklarında onlara yetiştii, köleleri onu öldürdüler. Rasûlullah'tan, ailemin yanına gitmek için izin istedim, kocam beni sahip olduğu bir mülkte bırakmadığı gibi, bana nafaka da bırakmamıştı. Rasûlullah “Evet” dedi. Ben de çıktım hücreye veya mescide geldiğinde beni tekrar çağırdı. Rasûlullah bana

“Nasıl söylemiştin?” dedi. Ben de kocamın durumunu tekrar anlattım. Rasûlullah “Farz olan iddet müddeti bitene kadar kocanın evinde kal” buyurdu. Kocamın evinde dört ay on gün iddet bekledim. Osman b. Affan bana haber gönderdi ve bana bu meseleyi sordu, ona başımdan geçeni haber verdim. Rasûlullah'ın bana emrettiğine uydu ve onunla hükmetti”.⁴⁷⁶

Halktan birtakım kimselerin ‘İddet bekleyen kadının konuşması caiz değildir, başkalarının da onun sözünü duyması caiz değildir’ şeklindeki sözlerinin hiçbir aslı yoktur. Bu durum, normal zamanlarda nasılsa, iddet zamanında da öyledir.

İddet Hükümleri Hakkında Bir Hülâsa

Kısacası iddetin tüm çeşitleri müşterek bir hükümde birleşirler ki o da iddet bekleyen kadının zaruretler dışında evden çıkamayacağıdır.

Vefat nedeniyle iddet bekleyen kadın için özel bir hüküm vardır ki o da kocası için dört ay on gün matem tutmasıdır.

Ric'î talak ile boşanan kadının iddeti de diğerlerinden bazı özel şartlarla ayrılır.

Talak-ı bain ile boşanan kadın eğer hamile ise, kocasının kendisine mesken ve nafaka vermesi vacib olur.

Talak-ı bain ile boşanan, fakat hamile olmayan kadın için ise, iddet müddeti boyunca mesken verilmesi gerekir. Nafaka vermek şart değildir.

Sonuç

Bu bahsi, önemli bir hususu tekrar vurgulayarak bitirmek istiyoruz. Bu husus, kadınların kocaları hariç, hiç kimse için üç günden fazla yas tutmaması gerektiğidir. Bu, cahiliyye döneminin çirkin âdetler indendir.

Cahiliyye döneminde yakını ölen bir kadın bir yıl boyunca yırtık siyah elbise giyer, hiçbir yere gitmez, kimseyle konuşmaz, yüzüne kömür sürer, kendini eve hapsederdi. Böyle bir matem haramdır. Aslında kadın bu süre içinde sürekli üzüntülü olmadığı halde, halka karşı kendini üzüntülü gösterir, bununla da böbürlenirdi.

⁴⁷⁶ Ebu Dâvud/2300, Tirmizî/1204

Böyle bir yas tutma, Hz. Peygamber'in sünnetine aykırıdır ve Peygamber'e karşı çıkmak demektir. Zira Hz. Peygamber -daha önce de geçtiği gibi- şöyle buyurmuştur:

*“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla (matem tutmak), koku sürünmeyi ve süslenmeyi terketmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder.”*⁴⁷⁷

Zeyneb binti Ebî Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Zeyneb'in yanına gittim. Babası vefat etmişti. Bir koku istedi ve o kokudan yüzüne biraz sürerek dedi ki:

“Allah’a yemin ederim ki benim kokuya ihtiyacım yok. Ancak ben Rasûlullah'ın şöyle dediğini duydum: *“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının bir ölü için üç günden fazla matem tutması haramdır. Ancak kocası için dört ay on gün matem tutma vardır”*.”⁴⁷⁸

Kadınların zoraki ve yapmacık üzüntüleri ile erkeklerin üzüntülü olduklarını göstermek için boyunlarına ip bağlamaları arasında fark yoktur. Böyle yapmak hem münker, hem de haramdır. Allah Teâlâ'dan, bizi sadece kendine kulluk etmeye muvaffak etmesini dileriz. Allah bizi rızasına erdirdi, Rasûlü'nün sünnetiyle süslesin!

NAFAKA

Nafakalarla İlgili Hükümler

Nafaka kelimesi, infak kökünden gelmektedir. Lugatta nafaka, çıkarmak, bitirmek mânâsına gelir. İnfak sadece haya için kullanılır, şer için kullanılmaz.

Nafakanın ıstılahı mânâsı ise, insanın muhtaç olduğu yiyecek, içecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bunlara nafaka denmiştir; zira bu ihtiyaçlar insanın malını bitirir.

Nafakanın Çeşitleri

Beş çeşit nafaka vardır;

1. İnsanın kendi nafakası
2. Çocuklarının nafakası
3. Babalarının nafakası
4. Karısının nafakası
5. Diğer nafakalar

Şimdi bunların hükümlerini sıra ile beyan edelim:

1. İnsanın Kendi Nafakası

⁴⁷⁷ Daha önce geçmişti

⁴⁷⁸ Buhârî/5024, Müslim/1486-1489

Gücü yeten kişinin, herkesten önce kendi nafakasını temin etmesi gerekir. Bu, başkalarına nafaka vermenin başlangıcıdır. Nafaka, elbise, mesken, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarına şâmindir. Bu ihtiyaçlar, malı olan kişi üzerine vacibdir.

Bunun delili, Cabir’den rivayet edilen şu hadîstir:

“Uzre oğullarından bir zat bir kölesine kendisi öldükten sonra âzad olup hürriyetine mâlik olacağını söyledi. Bu haber Rasûlullah’a ulaştığında ona

“*Senin bundan başka bir malın var mı?*” diye sordu. O

“Hayır” dedi. Rasûlullah köleyi ondan alıp

“*Bunu benden kim satın alır?*” dedi. Bu سوال üzerine Nuaym b. Abdullah el-Adevî o köleyi 800 dirhem mukabilinde satın aldı. Akabinde bu bedeli Rasûlullah’a getirdi. Rasûlullah da o parayı Uzre oğullarından olan o zâta verdi ve şunları söyledi:

“*Önce kendinden başlayıp zâtı ve nefsi ihtiyaçların ile vazifelerine sarfet. Bir şey artarsa bunu ev halkın için sarfet. Ailenden bir şey artarsa bunu da sana yakınlığı ve hısımlığı bulunanlara sarfet. Bunlardan bir şey artarsa onu da şöyle şöyle sadaka yap*”. Bu son kısmı söylerken; önündeki sağındaki solundaki ihtiyaç sahiplerine diye işaret ediyordu”.⁴⁷⁹

2. Kişinin Çocuklarına Nafaka Vermesi

Ne kadar aşağı inerse insanın baliğ olmayan çocukların nafakası, babaların üzerine vacibdir. Eğer çocukların babası yoksa nafaka vermek, babanın babası üzerine vacibdir. Bunun delili şu ayettir:

“*Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.*”⁴⁸⁰

Çocuğun emzirilme ücreti babanın üzerine olduğuna göre, giyecek, yiyecek ve mesken gibi ihtiyaçları da babanın üzerinedir.

“*Anneleer, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir.*”⁴⁸¹

Çocuğun babaya ihtisasının lâm harfîyle nisbeti vardır. Allah Teâlâ’nın lehu (=onundur) sözü, ihtisas sahibi olan babanın, çocuğunun nafakasından ve diğer ihtiyaçlarından sorumlu olduğunu ifade eder. Çocuğu emziren kadının yiyeceği ve giyeceği de baba’nın üzerine vacibdir.

Bunun Sünnet’ten delili Hz. Aişe’den rivayet edilen şu hadîstir:

“Hind binti Utbe b. Rabia’nın bir kere Rasûlullah’ın huzuruna girip

“Ey Allah’ın Rasûlü! (Kocam) Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. O bize, bana ve çocuklarıma yetecek miktarda nafaka vermiyor. Ben, ona ait olan maldan onun haberi olmaksızın alsam, bu alma işi hususunda benim üzerime bir günah var mıdır?” diye sordu. Rasûlullah

⁴⁷⁹ Buhari/6763, Müslim/997

⁴⁸⁰ Talak: 65/6.

⁴⁸¹ Bakara: 2/233.

“Sen onun malından örfe göre sana ve oğullarına yetecek kadar al” buyurdu”.⁴⁸²
Bu hususta torunlar da çocuklara ilhak edilmiştir. Çünkü çocuklarla torunlar arasındaki nisbet aynıdır.

Babaların, Evlatlarına, Nafaka Vermesinin Vâcib Olmasının Şartları

Babaların, evlatlarına nafaka vermesinin vacib olması için şu şartlara sahip olması gerekir:

A. Baba zengin olmalıdır.

Buradaki zenginlik, kendisinin ve hanımının 24 saatlik nafakasından fazla bir mala sahip olmaktır. Kendisinin ve hanımının nafakasından başka malı olmayan babanın, çocuklarına nafaka vermesi vacib değildir. Bunun delili yukarıda naklettiğimiz ‘nefsinden başla’⁴⁸³ şeklindeki hadîstir.

B. Evlat fakir olmalıdır.

Ayrıca şu üç vasıftan birine de sahip olmaları gerekir:

a. Fakir ve küçük olmalıdır.

b. Fakir ve sakat olmalıdır.

c. Fakir ve deli olmalıdır.

Fakir ve küçük olan evladın nafakasıyla babası mükelleftir, eğer babası yoksa dedesi mükelleftir. Fakir ve sakat olan veya fakir ve deli olan evladın durumu da aynı şekildedir.

Buradaki fakir kelimesiyle kastedilen, kişinin geçimini kazanmaktan aciz olmasıdır.

Buluğ yaşına gelen evlat, çalışmaktan aciz değilse -bizzat çalışmıyor olsa bile- nafakası babasının üzerine vacib değildir.

Evlat, akide ve ibadet gibi şahsî vaciblere taalluk eden ilimlerle uğraştığından ötürü çalışmıyorsa nafakası babasının üzerine vacib olur.

Evlat tıp, sanat ve benzeri gibi toplumun ihtiyaç duyduğu kifayî ilimlerden biriyle meşgul oluyorsa, onun bu tür bir ilimle meşguliyeti kendisini ‘geçimini sağlamaya muktedir olma’ vasfından çıkarmaz. Dolayısıyla babası, onun bu tür bir ilimle meşguliyetini sağlamak ve nafakasını vermek ile nafakasını kesip onu çalışmak durumunda bırakmak arasında muhayyerdir.

Nafakanın Miktarı

Bu nafakanın -yeterlilik dışında- belirli bir sınırı yoktur. Yeterlilik ise örfe ve nafaka verecek kişinin durumuna bakılarak tayin edilir.

*“Genişliği olan genişliğine göre infak etsin, rızkı dar olan da Allah’ın ona verdiğinden infak eylesin. Allah bir nefse, verdiğinden başkasını teklif etmez. Allah her zorluğun arkasından bir kolaylık kılar.”*⁴⁸⁴

⁴⁸² Buhari/5049, Müslim/1714

⁴⁸³ Müslim/997.

⁴⁸⁴ Talak: 65/7.

Bu Nafaka Zamanın Geçmesiyle Baba Üzerinde Borç Olarak Kalır mı?

Evlada verilecek nafaka, zamanın geçmesiyle nafakayı verecek olan kişi üzerinde borç olarak kalmaz. Çünkü bu nafaka, asil'dan (baba'dan) fer'e (evlad'a) bir iyilik sayılır. Bu, yerine getirilmesi zorunlu olan bir şey değildir. Zira bu, yakınlıktan ötürü verilen bir nafakadır. Evladın ihtiyacı biterse veya unutkanlık gibi sebeplerden ötürü nafakasını zamanında almazsa, bu nafaka baba üzerinde borç olarak kalmaz. Bu hüküm, baba ile evlat arasındaki tabii durumlarda söz konusudur.

Baba ile evlat arasında ihtilaf çıkarsa, kadı meseleye müdahale ederek babayı, belli bir miktar malı, belli bir zamanda evlada vermeye mecbur kılar veya evlada, baba hesabına borç etme yetkisi verir. Bu durumda babanın zamanında vermediği nafaka, üzerinde borç olarak kalır. Zamanın geçmesiyle de borç düşmez. Çünkü zamanında verilmeyen nafaka, kadı'nın hükmüyle temlik'e (mülk edinmeye) dönüşmüştür.

3. Baba Ve Dedelerin Nafakası, Evlatların Üzerinedir

Yukarıda zikrettiğimiz delil ve şartlar dahilinde çocukların nafakasının baba ve dedeler üzerine olduğu gibi, babanın, annenin, dedenin, ninenin nafakası da evlatların üzerinedir. Bunun delil ve şartları daha önce zikredilmişti.

Anne, Baba, Dede Ve Ninelerin Nafakalarının Evlatların Üzerine Vacib Olduğunun Delili

Annenin, babanın, dede ve ninelerin nafakasının, evlatların üzerine vacib olduğu Kur'an, Sünnet ve Kıyas ile sabittir. Bunun Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

*“Onlarla (anne ve baban ile) dünyada iyi geçin (=mârufen).”*⁴⁸⁵

*“Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı, (ihسان etmenizi) emretti.”*⁴⁸⁶

Birinci ayetteki ma'rufen (=iyi geçinmek) ibaresinden maksat, nafakalarını normal şekilde vermektir. İkinci ayetteki ihسان etmekten maksat da ihtiyaç anında nafakalarını vermek mesuliyetini ifa etmektir.

Hadîs'ten delili ise Hz. Peygamber'in şu sözleridir:

*“Kişinin yediğinin en hayırlısı kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazançındandır.”*⁴⁸⁷

Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, bir zat Hz. Peygamber'e gelerek

“Ey Allah'ın Rasûlullah Benim annem-babam var, malım da var. Babam benim malıma muhtaçtır” dedi. Rasûlullah

⁴⁸⁵ Lokman: 31/15.

⁴⁸⁶ İsra: 17/23.

⁴⁸⁷ Ebu Dâvud/3,528, Tirmizi/1358

“Sen ve malın babanıdır. Sizin çocuklarınız sizin en güzel kazançlarınızındandır. Öyle ise çocuklarınızın kazancından yeyin” buyurdu.⁴⁸⁸

Tarık el-Muhâribî şöyle anlatıyor:

“Medine’ye geldik, baktık ki Rasûlullah ayağa kalkmış minberde cemaate şöyle hitap ediyordu: En üstün el verenin elidir. Geçimini sağlamak için anneden, babadan, kız ve erkek kardeşlerinden başla, daha sonra yakınlık derecesine devam et.”⁴⁸⁹

Kuleyb b. Menfea’dan, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Rasûlullah’a gelerek şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ben kime iyilik edeyim?” Rasûlullah

“Annene, babana, kızkardeşine, erkek kardeşine ve onu takip eden yakınlarına... Bu bir sıla-yı rahimdir” buyurdu.⁴⁹⁰

Atalar aciz olduklarında nafakalarının evlatları üzerine vacib olduğunun kıyas ve ietihad’dan delili ise şudur: Evlatlar aciz olduklarında nafakalarının ataları üzerine vacib olmasına kıyas edilerek, aciz olan ataların nafakalarının da evlatlar üzerine vacib olduğuna hükmedilir. Çünkü biri diğerinin parçasıdır.

Ataların Nafakalarının Evlatlar Üzerine Vacib Olmasının Şartları

Ataların nafakalarının evlatlar üzerine vacib olması için şu şartlara sahip olmaları gerekir:

1. Evladın, kendisine ve karısına yirmidört saat yetecek maldan fazla mala sahip olması gerekir.

Eğer kendisine ve hanımına 24 saat yetecek maldan başka bir yoksa anne ve babasına nafaka vermesi vacib değildir. Çünkü fakirlerin nafakası, başka bir fakirin üzerine vacib olmaz. Eğer zaruri nafakasından başka bir malı varsa anne ve babasına vermesi gerekir. O mal ikisine kâfi gelmeyecekse önce annesine vermelidir. Çünkü “tamamı elde edilemeyen bir şeyin tümünden vazgeçilmeyeceği” bir kaidedir.

2. Ata, fşkir olmalıdır.

Ata’nın fakir olmasından maksat, zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olmasıdır. Ata’nın kazanıp kazanmamaya gücünün yetmesi hükmü değiştirmez. Ama ata’nın, çocuklarına nafaka vermesinin vacib olması farklıdır. Zira çocukların nafakasını vermenin ata’ya vacib olması için fakirlikle beraber çocukluk, kötürümlük veya delilik bulunması gerekir.

Bu iki hükmün şartları arasındaki fark şudur: Baba, gücü olan çocuğunu çalışmaya zorlayabilir ve bu çirkin sayılmaz. Fakat evladın babasını çalışmaya zorlaması çirkin bir harekettir. Zira baba çocuklarını büyütmek için en zor işleri bile yapmıştır. Hele baba yaşlanmış olursa, çocuk da onu çalışmaya zorlarsa bu çok daha çirkin bir hareket olur.

⁴⁸⁸ Ebu Dâvud/3530

⁴⁸⁹ Neseî, V/61

⁴⁹⁰ Ebu Dâvud/5140

3. Annenin, baba tarafından nafakası, fiilen veya hükmen karşılanamıyor olması gerekir.

Bu şart, annenin nafakasının iki durumda çocuğu üzerine vacib olduğu anlamına gelir:

a. Baba (koca), annenin (karısının) nafakasını karşılamaktan aciz olduğunda, annenin nafakası evladı üzerine vacib olur.

b. Baba ölmüş de anne yalnız kalmışsa, annenin nafakası evladı üzerine vacib olur. Kadın evlenecek durumda olduğu halde evlenmiyorsa, evlat annesini evlenmeye zorlayamaz.

Bu şarttan, annenin nafakasının iki durumda evlat üzerinden düşeceği anlaşılır;

a. Babası, annesinin nafakasını karşılayabiliyorsa, evladın üzerine nafaka vacib olmaz.

b. Babası ölür de annesi fakir veya zengin başka birisiyle evlenirse, annesinin nafakası evlat üzerinden düşer.

Ataların Ve Evlatların Nafakaları, Dinlerinin Ayrı Olmasından Etkilenmez

Evlatların nafakalarının atalar üzerine vacib olmasının, ataların nafakalarının da evlatlar üzerine vacib olmasının şartları incelendiğinde, birbirleri arasında din birliğinin bulunmasının şart olmadığı anlaşılır.

Müslüman bir evlat, müslüman olmayan anne veya babasına infak etmekle mükelleftir. Müslüman bir baba da müslüman olmayan evlatlarına -yukarıda zikredilen şartlar tahakkuk ettiğinde- infak etmekle mükelleftir. Fakat mürted (sonradan dinini değiştiren) bu hükümden istisna edilmiştir. Mürted ister baba olsun, ister evlat olsun, ona nafaka verilmez. Bunun dışında anne veya baba müşrik de olsa, evlat onlara nafaka vermek zorundadır.

Esmâ binti Ebubekir şöyle anlatıyor:

“Rasûlullah Kureyş ile antlaşmalı bulunduğu vakit, annem müşrik olduğu halde bana ziyarete geldi. Ben (hediyelerini kabulden ve kendisini evime almaktan çekinerek bu hususta) Rasûlullah’ın fikrini sordum:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Annem beni görmek için yanıma geldi. Anneme yakınlık göstereyim mi (sıla-yı rahimde bulunayım mı)?”

“*Evet! Annene yakınlık göster!*”⁴⁹¹

Evlatların, Atalarına Vermesi Gereken Nafakanın Miktarı

Evlatların, atalarına vermesi gereken nafakanın sınırı belirlenmemiştir. Bu, örf ve âdete göre takdir edilir. Eğer anne veya baba nafakayı vaktinde almazsa, evlat borçlu sayılmaz. Ata ile evlat arasında nafaka hususunda ihtilaf çıkarsa, kadı belli bir zamanda belli bir miktar nafakayı evlat üzerine zorunlu kılar. Bu durumda zamanında ödemediği nafakadan ötürü borçlu olur.

⁴⁹¹ Müslim/1003, Buhârî/5633

Nafakada Ataların Ve Evlatların Tertibi

Anne ve baba muhtaç iseler, çocuklarının tümü onların nafakalarını vermekle mükelleftirler. Çünkü nafakanın onlar üzerine vacib olmasının illeti hepsini kapsamaktadır. Kız çocuklar, mirasta erkeklerin yansı kadar aldıkları için, nafaka verirken de erkek çocukların verdiklerinin yarısı kadar verirler.

Muhtaç olan anne-babanın bir oğlu, bir de torunu varsa, nafaka oğulun üzerine vacib olur. Oğulun varis olup olmaması hükmü değiştirmez. Anne-babanın bir kızı, bir de erkek torunu olsa, nafaka kızın üzerine vacib olur. Zira nafaka hususunda yakınlığı itibara almak en güzeldir.

Evlat muhtaç olur da annesi veya babası zengin olursa, çocuğun nafakası babasına aittir. Çünkü baba, çocuğunun nafakasını vermekle mükellef kılınmıştır. Bunun delili şu ayettir:

*“Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin.”*⁴⁹²

Muhtaç ve yaşlı olan kişinin nafakası, babası da evlatları da zengin olursa, evlatlarının üzerinedir. Çünkü evladın babaya yakınlığı, babanın evlada yakınlığından daha fazladır. Bu yüzden babanın nafakasını evlat vermelidir. Çünkü babanın evladı üzerindeki hürmeti daha fazladır. Ata ve evlatlardan muhtaç olanlar birkaç kişi ise, kişinin de zaruri ihtiyacından artan mali onlara yetmiyorsa, şu tertibe göre biri diğerine takdim edilir:

A. Kişi kendisinden sonra, önce karısına nafaka vermelidir.

Çünkü karısının nafakası her durumda kendisinin üzerinedir, karısının nafaka hakkı zamanın geçmesiyle üzerinden düşmez. Fakat atalarının veya evlatlarının nafakası böyle değildir. Onların nafakası -daha önce de belirttiğimiz gibi- zamanla düşer.

B. Kazançtan aciz olan çocuk ile deliye nafaka vermelidir.

C. Annesine nafaka vermelidir.

Çünkü nafaka temininde anne de acizdir. Ayrıca annenin çocuk üzerindeki hakkı daha fazladır. Zira dokuz ay karnında taşımış, acılarla doğurmuş, emzirmiş ve büyüttüştür.

D. Babanın nafakasını vermelidir.

Babanın da çocuğu üzerinde hakkı büyüktür.

E. Büyük oğulun nafakasını vermelidir.

F. Dedenin nafakasını vermelidir.

Çünkü dedeye hürmet, babaya hürmettendir.

4. Kadının Koca Üzerindeki Nafakası

İleride zikredeceğimiz şartlar dairesinde kadının nafakasının koca üzerine vacib olduğunda icma vardır.

⁴⁹² Talak: 65/6.

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olduğunun Delili

Kadının nafakasının kocasının üzerine vacib olduğu Kur'an ve Sünnet'le sabittir. Bunun Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

“Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Çünkü Allah onların bazılarını (erkekleri) bazılarına (kadınlara) üstün kılmıştır. Çünkü erkekler mallarından harcarlar (kadınların nafakasını verirler).”⁴⁹³

“Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren) annelerin yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir.”⁴⁹⁴

Ayetteki ‘çocuğun babası’ ifadesiyle koca kastedilmektedir. ‘Annelerin’ ibaresi de kocanın hanımı olan kadına işaret etmektedir. Bu durumda ayetin mânâsı “Karısının nafakası koca üzerine vacibdir” demek olur.

Kadının nafakasının, kocası üzerine vacib olduğunun Sünnet'ten delili, Cabir'den rivayet edilen şu hadîstir:

“Kadınlar hakkında Allah'tan sakının! Çünkü sizler onları Allah'ın emanı ile aldınız ve ferderini Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir. Eğer bunu yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde dövdünüz. Onların sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile yedirilmeleri ve giydirilmeleridir. Ben size öyle bir şey bıraktım ki eğer ona sıkı tutunursanız ondan sonra asla dalâlete düşmezsiniz. O, Allah'ın Kitabı'dır.”⁴⁹⁵

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacib Olmasının Hikmeti

Evlilik hayatı, ancak şu üç temelden biri üzerine bina edilebilir:

1. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kocanın sorumlu olması.
2. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kadının sorumlu olması.
3. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden karı ile kocanın eşit bir şekilde sorumlu olması.

Eğer biz İslâm'ın hükmü olan birinci esasa uymaz da ikinci veya üçüncü esasa uyarsak, şu meselelerle karşılaşırız;

a. Kadın, kocasına mehir verecek veya bu hususta ortak hareket edeceklerdir.

Bunun, doğal ve kaçınılmaz neticeleri şunlardır: Kadın, Allah Teâlâ tarafından şerefli kılındıktan sonra, koca arayan bir duruma düşmekle kendi değerini düşürmüş olur. Erkeklerin oyuncağı' haline gelerek batağa sürüklenir.

b. Kadın, rızkını temin etmek için erkeklerle omuz omuza çalışmak zorunda kalır.

⁴⁹³ Nisa: 4/34.

⁴⁹⁴ Bakara: 2/233.

⁴⁹⁵ Müslim/1218. Bu hadîs Hz. Peygamber'in Veda Haca ile ilgili hadîsinin bir parçasıdır.

Böyle olunca da kötü yollara düşmemesi mümkün olmaz. Bugün görünen durum da bunun delilidir. Kadın evin idarecisi olup çalışmak zorunda kaldığında, evi çekip çevirecek, çocukları büyütecek kimse olmayacaktır. Hatta çocuk yapmaktan kaçınacağı için evin huzuru da olmayacaktır. Bu durumun ardından da boşanma gelecektir. Bugün görünen manzara, bunun en açık kanıtıdır.

c. Boşama yetkisi kadına ait olacak veya koca ile aynı yetkiye sahip olacaktır. Çünkü iktisadî ve içtimaî kanunlar, nafakayı verenin idareci olmasını zorunlu kılmaktadır.

Özel durumlar dışında boşama yetkisinin erkeğe verilmesinin hikmetini Talak bahsinde beyan etmiştik.

Eşlerin herbirinin diğeri için saadet kaynağı olması, ev işlerinin çekilip-çevirilmesi, kadının aziz olması, erkeğin kadının peşinden koşması, kadının ahlâksız kişiler tarafından rahatsız edilmemesi, erkeğin kadından yüzçevirmemesi için kadının ve çocukların geçimi koca üzerine farz kılınmıştır.

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Farz Olmasının Şartları

Kadının nafakasının kocası üzerine farz olmasının şartları şunlardır:

1. Kadın kendini kocasından esirgememelidir.

Kadın, meşru olan her zevki kocasından men etmemelidir. Eğer kadın kocasını, bu zevklerin tümünden veya bir kısmından menederse, kadının nafakasını vermek koca üzerine farz olmaz.

2. Kocanın hazırladığı mesken hususunda kocaya tâbi olmalıdır.

Kadın, kocasının kendisi için hazırladığı evde oturmalıdır. Ancak ev, oturmaya elverişli olmalıdır. Eğer kadın, kocasının oturduğu beldeye şer'î bir özür nedeniyle gidemiyorsa, onunla beraber yaşayamıyorsa, o ev de ikâmete elverişli ise, koca karısının nafakasını vermekle yükümlü değildir. Çünkü kadın bu durumda naşize (=sınırı aşmış) sayılır.

Şartlar tahakkuk ettiğinde kadının tüm ihtiyaçlarını karşılamak koca üzerine farz olur. Kadının nafakasının neleri kapsadığını ileride beyan edeceğiz.

Kadının nafakasının, sadece nikâh akdiyle koca üzerine vacib olmadığı anlaşılmıştır.

Kadının Nafakası Kocanın İktisadî Durumuna Göredir

Kadının nafakası, kocanın iktisadî durumuna göre takdir edilir: Koca zengin ise çok, fakir ise az nafaka verir. Burada kadının zengin veya fakir olmasının hiçbir rolü yoktur., Çünkü nafakanın durumu verene göre değişir. Bunun delili şu ayettir:

*“Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin, eli dar olan kimse de Allah’ın kendisine verdiğinden versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler. Allah her güçlükten sonra bir kolaylık ihsan eder.”*⁴⁹⁶

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ nafakayı, kocanın iktisadî durumuna bırakmıştır. Kadının zengin veya fakir olması dikkate alınmamıştır.

Kocanın iktisadî durumu şer'an şöyle tasnif edilir:

1. Zengin olan koca
2. İktisadî durumu normal olan koca
3. Fakir olan koca

Bir kişinin zengin, orta halli veya fakir olup olmadığını örf belirler.

1. Zengin olan koca'nın vermesi gereken nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memlekette çoğunlukla yenen yiyecekten her gün için 2 müdd nafaka vermelidir. Ayrıca çocuğun yetişme masraflarını ile benzeri masrafları da kârşılamahtır veya bunu hazırlanmış ekmek olarak vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki zenginlerin yediği katık neyse onun benzerini vermelidir. Fakihler bu hususu ayrıntılı şekilde belirtmişlerdir. Fakat buradaki esas, yaşadığı memleketin örf ve âdetidir.

c. Yaşadığı memlekette zenginlerin hanımlarının giydiği elbiselerin benzerinden vermelidir. Elbisenin çeşitliliğini, güzelliğini örf belirler. Elbiselerin sayısı ise örfe göre değil, ihtiyaca göre belirlenir. Mobilya, sergi, kap-kacak gibi ev eşyaları da elbise hükmündedir. Yukarıdaki hususlarda örfün belirleyici olduğunun delili şu ayettir:

*“Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve adet gereğince çocuğun babasına aittir.”*⁴⁹⁷

2. Orta halli koca'nın vereceği nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memleketin, çoğunlukla yediği yiyecekten her gün 1.5 müdd vermelidir.

b. Yaşadığı memlekette orta halli kimselerin yediği katığın benzerini vermelidir.

c. Yaşadığı memlekette, orta halli kişilerin hanımlarına giydirdikleri elbiselerin benzerini ve elbise hükmünde olan ev eşyalarını vermelidir.

3. Fakir kocanın vermekle mükellef olduğu nafaka:

a. Yaşadığı memlekette genellikle yenen yiyecekten 1 müdd vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki fakirlerin verdiği katığın benzerini vermeli-

c. Yaşadığı memleketteki fakirlerin, hanımlarına giydirdikleri elbisenin ve kullandıkları ev eşyasının benzerini vermelidir.

Kocanın durumunun dikkate alınmasının vacib olduğunun delili, Bchz b. İlâkim'in babasından, babasının da dedesinden rivayet ettiği şu hadîstir: Rasûlullah'a

“Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlarımıza ne yapalım, ne yapmayalım?” dedim. Rasûlullah

“Ekin -tarlana (hanımına) dilediğin gibi yakın ol, yediğinden onu da doyur, elbise aldığında ona da al, yüzüne karşı sen çirkinsin deme ve onu dövme” buyurdu.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Bakara: 2/233.

⁴⁹⁸ Ebû Dâvud/2144

Yukarıda Zikredilen Kocanın Hanımına Vermesi Gereken Nafakaya Şunlar da Dahildir

Kocanın durumuna göre karısına vermesi gereken nafakalara şunlarda dahildir:

- a.** Kocanın hanımıyla beraber oturmak için durumuna göre bir ev ve zaruri eşyalar.
- b.** Ev ve eşyaların temiz olması için gerekli olan temizlik alet ve araçları. Ayrıca koca hanımının süslenmesini istiyorsa süslenme malzemeleri
- c.** Eğer hanımı, babasının evinde hizmetçi kullanmaya alışmışsa, ona bir hizmetçi de tutulmalıdır. Koca fakir de olsa, karısına hizmetçi tutmak zorundadır. Hizmetçi, kadın veya buluğa ermeyen çocuk veya mahremlerinden biri olmalıdır.

Kocanın Hanımına Verdiği Nafaka, Kadının Mülkü mü Olur, Yoksa Tasarruf Hakkına Sahip Olduğu Bir Mal mı?

Temlik (mülk edinme) ile temkin (tasarruf hakkına sahip olma) arasındaki farkı babanın nafakasının evladın, evladın nafakasının da babanın üzerine olduğunu anlatan bölümde izah etmiştik. Günümüzde olduğu gibi karı ile koca yemeği birlikte yiyorlarsa, bu nafaka temlik değil, temkin sayılır. Bu nafakanın zamanı geçerse, zamanında yerine getirilmezse, sonradan istenmez. Koca ile kadın belli bir miktar nafaka üzerinde anlaşmışlarsa veya kadı, kadın için belli bir miktar nafaka tayin etmişse, bu nafaka -vakti geçse bile- kocadan istenir. Çünkü bu, artık temlik (kadının mülkü) gibidir.

Nafaka Tayininde Örfün Etkisi

Daha önceki meselelerin izahından da anlaşılacağı üzere yiyeceklerde asıl olan katıkların miktarı örfe bağlı değildir. Ancak diğer durumlarda bu tahdid edilmiş ve 2 müdd zengin kocaya, 1.5 müdd orta halli kocaya, 1 müdd ise fakir kocaya vacib kılınmıştır. Bunların herbiri eşine bu miktarı pişirilmiş ekmek olarak veya bunun yerine öğütme ve pişirme ücretlerini verebilir; zira esas oLm yiyecektir ve örfün değişik olmasının bu hususta bir tesiri yoktur. Bunun dışında ve fazladan olarak yiyecek, giyecek ve benzerlerine gelince, bunları örf tayin ve tahdid eder; yani bu, bir memlekette -sert bir hükme ters düşmemek kaydıyla- o zamanın örfüne göre tayin olunur. Bu bakımdan örf israf sayılacak miktardaki nafakalara nisbeten veya -günümüzde olduğu gibi- bazı münasebetlere bağlı olarak insanları sıkıntıya sokacak şekilde nafakaları tayin edecek olursa, bu örfe bağlı olarak verilen hükümler bâtıldır.

Nafaka Veremeyecek Durumdaki Kocanın Üzerine Terettüb Eden Vazifeler

Koca, zenginlerin verdiği nafakayı vermekten acizse, orta halli veya fakir kabul edilir. Bu durumda karısının, kocasının durumuna tâbi olması gerekir. Fakat koca,

fakirlerin verdiği nafakayı da vermekten aciz ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir. Bu durumda kadı'nın nikâhı feshetmesi vacib olur. Ancak nikâhın fesholması için, kocanın en az üç gün nafakayı vermekten aciz olması şarttır. Acizlik, en az üç gün ile sabit olur; zira acizlik, bazen arızı bir nedenden dolayı olabilir.

Hız. Peygamber, hanımının nafakasını karşılamayan kişinin hanımından ayrılmasını söylemiştir.⁴⁹⁹

Kadın, kocasının nafaka vermekten aciz olmasına rağmen onunla kalmaya razı olur da bir süre sonra ayrılmaya karar verirse, nikâhın feshini yine isteyebilir. Çünkü kadın zarar görmektedir. Ancak kocanın fakir olmasından ötürü kadının, nikâhın feshini istemesi caiz değildir. Meselâ koca ekmek veriyor da katık veremiyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Zira katık olmadan da yaşamak mümkündür veya koca hizmetçi tutamıyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Çünkü hizmetçi olmadan da yaşamak mümkündür. Ancak koca, nafaka olarak hiçbir şey veremeyecek durumda ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir.

Sahibinin Bakmakla (Nafaka Vermekle) Yükümlü Olduğu Hayvanlar

İnsan, mülkünde olan hayvanların da nafakasını vermekle mükelleftir. Bunlar üç sınıfa ayrılır:

1. Eti yenilen hayvanlar.
2. Muhterem olmakla beraber eti yenmeyen hayvanlar.
3. Muhterem olmayan hayvanlar.

1. Eti Yenen Hayvanlar

Eti yenen evcil hayvanların ve eti yenen diğer hayvanların sahibi, bunlara bakmakla mükelleftir. Sahibi, o hayvanlara bakmazsa (yeterli miktarda yem ve su vermezse) kadı onu satmaya mecbur eder, satmadığı takdirde kadı onun hesabına onları satar.

2. Muhterem Olmakla Beraber Eti Yenmeyen Hayvanlar

Av köpeği ve yırtıcı olmayan köpek, kedi, doğan, an, ipek böceği ve benzeri hayvanların sahibi, onlara bakmakla mükelleftir. Eğer hayvanların sahibi onlara bakmazsa, kadı onu satmaya mecbur eder. Satmadığı veya alıcı bulamadığı takdirde -hayvanları ölümden kurtarmak için-onlara bakacak birine vermesi vacib olur.

3. Muhterem Olmayan Hayvanlar

Yırtıcı köpek ve benzeri gibi zararlı olan hayvanların nafakalarını vermek gerekmez. Zira onları öldürmekte bir sakınca yoktur.

⁴⁹⁹ Dârekutnî, III/297, (Ebu Hüreyre'den)

Eti Yenen Hayvanlarla, Muhterem Olan Hayvanların Yiyecek Ve İçeceklerinin Verilmesi Gerektiğinin Delili

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

*“Bir kadın kendine ait olan bir kediden dolayı cehenneme girmiştir: Kadın onu bağladı da artık ne yiyeceğini verdi, ne de yerin haşerelelerinden tutup yemesi için salıverdi. Nihayet kedi açlıktan öldü.”*⁵⁰⁰

Kedi, muhterem olan hayvanlar için bir örnektir. Muhterem olmayan hayvanlar bu hükmün dışında kalırlar. Şu hadîs muhterem olmayan hayvanların bazılarına işaret etmiştir:

*“Beş nevi fasık hayvan hıll'de (her yerde) ve harem'de (Mekke dahilinde) öldürülürler: Yılan, sırtı ve karnı beyaz karga, fare, saldırgan köpek ve çaylaklar.”*⁵⁰¹

Ağaç Ve Ekinlerin Nafakası (Bakımı)

Ağaç ve ekinlerin nafakası, onları sulamak ve korumaktır. Zaruret olmaksızın onları ihmal etmek -zayi edilen mal hükmünde olduğundan- caiz değildir. Kişi ağaçların veya ekinin yerine ev yapmak isterse onları kesip biçebilir. Çünkü burada makul bir neden vardır

En doğrusunu Allah bilir.

HADANE

Hadane (=Çocuk Büyütme) Ve Hükümleri

Hadane kelimesi, kucak mânâsına gelen hedin kökünden alınmıştır. Zira çocuğa bakan kadın onu sürekli kucağına alır. Hadane'nin ıstılahı mânâsı ise, küçük çocuğun bakımını yapıp onu beslemek, korumak, terbiye etmek ve temyiz yaşma getirmektir. Temyiz yaşından buluş çağına kadar çocuğa bakana kefalet verilir. Çünkü temyiz yaşından sonra çocuk, bakıcısının veya annesinin kucağında olmaz.

Hadane'nin Meşruiyetinin Hikmeti

Hadane'nin meşruiyetinin hikmeti, küçük çocukların bakımı, korunması ve terbiye edilmesiyle ilgili mesuliyetleri tanzim etmektir. Zira eşler genellikle birbirinden ayrılırlar veya ihtilafa düşerler veya fakirlikleri nedeniyle çocuklarını gerektiği gibi yetiştiremezler.

Eşler ayrılınca veya ihtilafları ortadan kalkıncaya (veya fakirlikten kurtuluncaya) kadar küçük çocuklarla ilgilenilmezse, bu onlar için büyük bir zulüm olur. Bu

⁵⁰⁰ Müslim/2619 ve Buhârî/2236; Müslim/2242

⁵⁰¹ Buhârî/1732; Müslim/1198

durum genellikle çocukları şekavet ve helâk’a sürükler. Bu yüzden çocuklarla ilgili mesuliyetlerin sınırını çizmek, kaide ve kurallarını koymak gerekli, olmuştur.

Çocuğun Bakım Ve Gözetimi İçin Anne mi Daha Uygundur, Yoksa Baba mı?

Boşanan karı-kocanın, temyiz yaşına gelmeyen kız veya erkek çocuğu varsa, onun bakım ve gözetiminde anne, babaya tercih edilir.

Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Annenin, Babaya Tercih Edilmesinin Sebepleri

Çocuğun bakım ve gözetiminde annenin babaya tercih edilmesinin sebepleri şunlardır:

A. Annenin şefkati, çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesi hususundaki sabrı daha fazladır.

B. Anne daha mülayimdir. Çocuğun muhtaç olduğu sevgi annede daha çoktur.

Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Annenin Tercih Edilmesi Gerektiğinin Delili

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin, babaya tercih edilmesi gerektiğinin delili, Abdullah b. Amr’ın rivayet ettiği şu hadîstir:

“Bir kadın (Hz. Peygamber’e gelerek) şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Benim şu oğluma karnım kap, memelerim emzik, dizlerim koruma mahalli oldu. Onun babası beni boşadı ve çocuğu benden almak istedi”.

Rasûlullah kadına

“*Evlenmedikçe çocuk üzerinde senin hakkın daha fazladır*” buyurdu”.⁵⁰²

Çocuğun Bakım Ve Gözetimi Hususunda Anneden Sonra Kim Tercih Edilir?

Çocuğun annesi yoksa veya çocuğa bakmaktan imtina etmişse, çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin annesi tercih edilir. Annenin annesi, anne tarafından olan uzak yakın tüm nineleri kapsar. Bunlardan sonra babanın annesi tercih edilir. Sonra çocuğun ana-baba bir kızkardeşi tercih edilir. Sonra çocuğun baba bir kızkardeşi, sonra ana-bir kızkardeşi tercih edilir.

Çocuğun Bakım Ve Gözetiminde Kadınların Tercih Edilmesinin Hikmeti

Çocuğun bakım ve gözetiminde kadınların erkeklere tercih edilmesindeki hikmet, daha önce de belirttiğimiz gibi, kadınlarda bulunan vasıfların erkeklerde bulunmamasıdır. Zira kadınlar, çocuğun bakımı, gözetimi, terbiye edilmesi

⁵⁰² Ebu Dâvud/2276

hususunda daha sabırlıdırlar ve çocuklara karşı daha şefkatlidirler.

Çocuğun Bakım Ve Gözetiminin Erkeklerle Verilmesi

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda kadınların erkeklerle tercih edildiğini belirtmiştik. Fakat çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek bir kadın yoksa ve olduğu halde çocuğa bakmak istemiyorsa, çocuğun bakım ve gözetimi erkeklerle verilir. Erkeklerden, çocuğun mahremi ve varisi olanlar tercih edilerek mirastaki tertipleri üzerine sıralanırlar, Ancak dede, kardeşlere takdim edilir. Sonra mahrem olmayan varisler miras tertibine göre sıralanırlar. Bu bakımdan önce baba, sonra dede, sonra anababa bir kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra ana-baba bir olan kardeşin oğlu, sonra baba bir kardeşin oğlu, sonra ana-baba bir olan amca, sonra baba bir amca, sonra ana-baba bir olan amcanın oğlu, sonra baba bir olan amcanın oğlu tercih edilir.

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda en yakın kişinin tercih edilmesinin nedeni, yakın olanın uzağa göre şefkatinin daha fazla olmasıdır. Zira çocuğa ne kadar yakın olursa, çocuğa o kadar özen gösterir, onu o kadar terbiye eder ve çocuğun maslahatını o kadar düşünür.

Çocuğun Akrabalarından Erkek Ve Kadınların Bir Arada Bulunması

Çocuğun akrabaları arasında erkek ve kadınların bulunması ve çocuğun bakım ve gözetiminde münakaşa etmeleri durumunda, yukarıda zikrettiğimiz hadîsten ötürü anne tercih edilir. Zira daha önce de söylediğimiz gibi annenin şefkati daha fazladır. Anneden sonra, annenin annesi ve anne tarafından nineler tercih edilir. Çünkü bunlar da şefkat hususunda anne gibidirler. Onlardan sonra da annenin diğer yakınları tercih edilir. Sonra baba tercih edilir. Çünkü baba, çocuğun aslıdır. Sonra babanın annesi, sonra babanın babası, sonra ana-baba bir olan kızkardeşi, sonra ana-baba bir olan erkek kardeşi tercih edilir.

Çocuğun yakınları arasında hem kadınlar, hem de erkekler varsa, kadınlar erkeklerle tercih edilir. Çünkü çocuğun bakımı ve gözetimi hususunda, kadınlar erkeklerden daha uygundur. Çocuğun yakınları olarak sadece erkekler veya sadece kadınlar varsa, çocuğun bakım ve gözetimi hususunda da tartışma ve ihtilaf çıkmışsa, aralarında kura çekilir.

Çocuğun Bakım Ve Gözetimi Şer'an Kaç Yıldır?

Çocuğun bakım ve gözetiminin zamanı, temyiz çağına gelmesiyle sınırlıdır. Çocuğun temyiz çağına gelmesi, tek başına tuvaletini yapabilmesi, yemeğini yiyebilmesi, suyunu içebilmesi elbiselerini giyebilmesidir. Temyiz yaşı yedi ile sınırlandırılmıştır. Yani çocuk yedi yaşına geldiğinde mümeyyiz sayılır. Bu nedenle yedi yaşını bitiren çocuğun bakım ve gözetim devresi sona erer. Bundan sonra

çocuk için kefalet devresi başlar. Çocuk yedi yaşını bitirdiğinde anne veya babasını tercih etmesi hususunda muhayyer bırakılır; çocuk hangisini tercih ederse ona teslim edilir. Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

“Rasûlullah, (reşid olan) bir erkek çocuğu, babası ile annesi arasında muhayyer bıraktı”.⁵⁰³

Yine Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir:

“Ben Rasûlullah'ın yanında otururken bir kadın gelip

“Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam oğlunu götürmek istiyor. Oysa kocam bana Ebu İbni'nin kuyusundan su içirdi (yani çocuğu ben büyüttüm, kocam ise hiçbir şey yapmadı)” dedi. Rasûlullah

“Çocuk için kura çekin” buyurdu. Kadının kocası

“Çocuğum hakkında bana kim münazaa ediyor?” dedi. Hz. Peygamber, çocuğa

“Şu baban, şu da annendir. Bunlardan hangisini istiyorsan onun elinden tut” buyurdu. Çocuk da annesinin elini tuttu ve onunla gitti”.⁵⁰⁴

Mümeyyiz olan çocuk babasını tercih ederse, babanın da çocuğa kefalet etme ehliyeti yoksa çocuğa babanın babası kefalet eder, amca ve kardeş de baba gibidir. Fakat kefalet edilecek kız olursa, amcasının oğlundan başka bir yakını da olmazsa, kızı amcasının oğlunun seçtiği güvenilir bir erkeğin karısına teslim etmek vacibdir.

Temyiz Çağına Gelen Çocuğun Anne İle Baba Arasında Muhayyer Bırakılmasının Hikmeti

Temyiz çağından önce çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin babaya tercih edilmesinin sebeplerini izah etmiştik. Ayrıca mümeyyiz olan çocuğun hadane(=bakım ve gözetim) devresinin bittiğini de söylemiştik.

Temyiz çağına gelmeyen çocuk anne gözetimine muhtaçtır. Bu hususta baba veya başka bir erkek annenin yerini tutamaz. Ancak temyiz yaşına gelen çocuğun kefaleti farklıdır; bu devrede, anne ile baba arasında fark yoktur. Çünkü temyiz yaşına gelen çocuk, işlerinin çoğunu tek başına yapabilir, aklı da çok çabuk gelişir. Bu nedenle temyiz yaşına gelen çocuğu, annesini veya babasını tercih etmesi hususunda serbest bırakmak daha uygundur.

Çocuğun Bakım Ve Gözetimini Üstlenen Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Akıllı olmak.

Erkek veya kadın deli olan kişiye veya aklı gelip giden kişiye, hadane (çocuğun bakım ve gözetim) hakkı verilmez. Zira hadane velayet demektir. Deli ise velayet hakkına sahip değildir. Delinin, bir başkasına velayet etmesi söz konusu olmadığı

⁵⁰³ Tirmizî/1357

⁵⁰⁴ Ebu Dâvud/2277

gibi, kendisi bir başkasının velayetine (gözetimine) muhtaçtır.

2. Müslüman olmak.

Bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun anne veya babasından biri müslüman olursa, çocuk da hükmen müslüman kabul edilir. Bu yüzden de kâfir olan anne veya baba çocuğun bakım ve gözetimini üstlenemez. Çünkü hadane’de velayet mânâsı vardır; kâfir ise müslümanın velisi olamaz. Zira kâfir olan veli, çocuğu dininden uzaklaştırabilir. Fakat bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk hükmen kâfir olursa, herhangi bir müslüman veya kâfir onun bakım ve gözetimini üstlenebilir.

3. İffetli ve emin olmak.

İffetli ve emin olmak, çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin fasık olmamasıdır. Fasık bir kişi veli olamaz, ona hiçbir şey teslim edilmez’. Adalet, zahirî hususlarla sabit olur. Adaletin sabit olması için şahitlere ve beyyinelerle başvurmak gerekmez. Ancak çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin adaleti hakkında ihtilaf olursa, o kişinin adaletinin kadı huzurunda sabit olması gerekir ki bu da delil ve beyyinelerle olur.

4. İkâmet sahibi olmak.

Yani bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun yaşadığı memlekette ikâmet etmelidir. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen anne, hac veya ticaret amacıyla sefere çıkarsa, seferden dönünceye kadar çocuğun ninesine teslim edilmesi gerekir. Eğer bir memleketten diğer bir memlekete göçerse, yolculuk ve göçtüğü memleket de güvenli olursa hadane hakkı düşmez. Anne ve babanın her ikisi de ihtiyaç nedeniyle sefere çıktıklarında, annenin hadane hakkı baki kalır, sefer hadanete mâni olmaz.

5. Anne, başka birisiyle evlenmemiş olmalıdır.

Anne, bir başkasıyla evlendiğinde hadane hakkı düşer. İsterse kocasıyla cinsi münasebette bulunmamış olsun. Hatta kocası çocuğu eve getirmesi hususunda rıza gösterse bile hüküm değişmez. Daha önce Hz. Peygamber’in, bir çocuk annesine “*Sen evlenmedikçe, çocuğun bakım ve gözetim hakkı sana aittir*”⁵⁰⁵ dediğini nakletmiştik.

Anne evlendiği zaman çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmesinin uygun olmamasının sebebi şudur: Arine evlendiği zaman kocasının hakkından ötürü çocuğa gerektiği şekilde bakıp onu gözetemez. Fakat iki durum bundan istisna edilir:

A. Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi

Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi, annenin hadane hakkını ortadan kaldırmaz, bu durumda çocuk da nineye teslim edilmez.

B. Annenin yeni kocası çocuğun bakım ve gözetimine yetkili olan akrabalarından olursa, annenin bakım ve gözetim hakkı düşmez. Çünkü kocası, çocuğun evine gelmesine rıza göstermiştir. Ayrıca kocanın da çocuk üzerinde hadane hakkı vardır. Bundan başka kocanın, çocuğun annesiyle beraber onun kefaletini üstlenme hakkı

da vardır.

6. Sürekli bir hastalığı veya çocuğun bakım ve gözetimine engel olacak bir özürü olmamalıdır.

Anne kanser, felç gibi bir hastalığa müptela olursa veya kör ve sağır olursa, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Çünkü bu tür hastalık ve özürler, çocuğa gerekli şekilde bakmaya mâni olur.

Hadane Şartlarından Birine Sahip Olmamak

Hadane ile ilgili yukarıda zikrettiğimiz altı şarttan birini kaybeden kişi, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Ondan sonra bu hak, çocuğun ninesine, teyzesine, halasına ve benzeri yakınlarına geçer.

Hadane'nin Şartlarından Birinin Bulunmadığı Nasıl Anlaşılır?

Hadane'nin şartlarından birinin bulunmadığı şu hususlardan biriyle anlaşılır:

a. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen kişinin itiraf etmesiyle.

Anne'nin 'Ben evliyim' veya 'Ben ağır ve sürekli bir hastalığa müptelayım' demesi durumunda, onun hadane hakkı düşer.

b. Çocuğun yakınlarından birinin itiraz etmesiyle.

Çocuğun bakım ve gözetiminde hak sahibi olanlardan biri, çocuğa bakan kişide gerekli şartların bulunmadığını iddia eder, bunu da beyyinelerle isbat ederse, çocuğa bakmakta olan kişi bu hakkını kaybeder.

c. Hâkim'in tahkik etmesiyle.

Hâkim çocuğun karğa bakanın durumundan şüphelenir de onun bu işe uygun olmadığına karar verirse, o kişinin çocuğa bakma hakkı ortadan kalkar.

RİDA

Rıdâ (Emzirme) Ve Hükümleri

Rıdâ lugatta "memeden emmek" anlamına gelir, ifrdâ'nın ıstılahı mânâsı ise kadının sütünün çocuğun midesine ulaşmasıdır.

Rıdâ'nın Meşruiyetinin Delili

İslâm'dan önce de uygulandığı gibi, çocuğu süt anneye vermek caizdir. Daha önce de uygulanan bu geleneği İslâm uygun bularak kabul etmiştir. Çünkü çocuğu süt anneye vermek bazen zorunlu olmaktadır. Meselâ çocuğun annesi ölürse veya çocuğunu emzirmesine mâni olan bir hastalığı varsa, çocuğu süt anneye vermek zorunlu olur. Bu, çocuğun yaşamasını sağlamak demektir,

Çocuğun Süt Anneye Verilebileceğinin Delili

“Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu babasının hesabına) bir başkası emzirebilir.”⁵⁰⁶

Ayetin metninde geçen teasertüm ibaresi “çocuğun emzirilmesi hususunda ihtilafa düşerseniz” anlamına gelmektedir. Bu durumda anneden başka bir kadın çocuğu emzirir.

“(Ey mü'minler!) Çocuklarınızı (süt anneye verip) emzirtmek isterseniz, takdir ettiğiniz ücreti güzellikle vermeniz durumunda size bir sorumluluk yoktur.”⁵⁰⁷

Rıdâ (Emzirme) Anneye Vacib midir, Yoksa Annenin Hakkı mıdır?

Rıdâ (emzirme), anneye vacib olursa, anne sağlıklı olduğu sürece istese de istemese de çocuğunu emzirmek zorunda olur.

Rıdâ (emzirme), anne için bir hak olursa, çocuğunu emzirip emzirmeme hususunda muhayyer olur. Anne, çocuğunu emzirmek isterse, baba veya bir başkası onu bu hakından alıkoyamaz. Fakat anne çocuğunu emzirmek istemezse, baba, çocuğunu emzirecek bir süt anne bulur.

Annenin, çocuğunu emzirmesinin vacib olmasıyla, bir hak olması arasındaki farkı belirttikten sonra, çocuğunu emzirmek, anneye vacib midir, yoksa bir hak mıdır meselesini ele alalım.

Şafii mezhebinde fetva, annenin çocuğunu emzirmesinin bir hak olduğu yönündedir. Anne istediği zaman bu hakkını kullanabilir (çocuğunu emzirebilir). Fakat anne, çocuğunu emzirmesi için zorlanamaz. Ancak çocuğu emzirecek bir süt anne bulunamazsa, zaruret nedeniyle çocuğunu emzirmek annenin üzerine vacib olur.

Rıdâ'nın (Emzirmenin) Anneye Vacib Olmadığının, Sadece Annenin Hakkı Olduğunun Delili

Emzirmenin, anne için bir hak olup vacib olmadığının delili şu ayettir

“Anneler, çocuklarını-emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir.”⁵⁰⁸

Ayrıca Allah Teâlâ “Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin”⁵⁰⁹ buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın “Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler”⁵¹⁰ sözünde, muhtemel iki mânâ vardır: Anneler çocuklarını emzirmek mecburiyetindedir veya anneler çocuklarının emzirilmesinde

⁵⁰⁶ Talak: 65/6.

⁵⁰⁷ Bakara: 2/233.

⁵⁰⁸ Bakara: 2/233.

⁵⁰⁹ Talak: 65/6.

⁵¹⁰ Bakara: 2/233.

hak sahibidirler.

Allah Teâlâ “Anneler çocuklarını emzirmek zorundadır” deseydi, birinci ihtimal kesinlik kazanırdı. Ancak Allah Teâlâ’nın “Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu babasının hesabına) bir başkası emzirebilir” sözü, emzirmenin annenin bir hakkı olduğu görüşünü destekler. Zira emzirme annenin üzerine vacib olsaydı, Allah Teâlâ “Bu durumda (çocuğu babasının- hesabına) bir başkası emzirebilir” demezdi. Ayrıca çocuğun emzirilme hususunda anne ile baba arasında güçlük veya ihtilaf da söz konusu olmazdı. Allah Teâlâ

“Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin”
⁵¹¹buyuruyor ki bu, Bakara sûresinin 233. ayetinin mânâsını açıklar. Zira emzirme annenin üzerine vacib olsaydı, çocuğunu emzirdiği için ücret hakkına sahip olmazdı. Çünkü vacib olan bir şeyi yerine getirmek ücrete tâbi değildir. Allah Teâlâ’nın

“Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin”
⁵¹²buyurması, annenin emzirip emzirmemekte muhayyer olduğuna delâlet eder.

Kısacası çocuğunu emzirmek annenin hakkıdır; anne bu hakkını isterse kullanır, istemezse kullanmaz. Çocuğunu emzirmek anne üzerine vacib değildir. Anne emzirmek istemezse, bu hususta zorlanamaz. Ancak kadı, annenin çocuğunu emzirmesine hükmetmişse, zarureten ötürü çocuğunu emzirmek zorundadır.

Rıdâ’nın (Emzirmenin) Vacib Olmayıp Hak Olmasının Üzerine Terettüb Eden Hususlar

Yukarıdaki izahlarımızdan, rıdâ’nın (emzirmenin), annenin üzerine vacib olmayıp hak olduğu anlaşılmıştır. Bu hakkın üzerine terettüb eden hususları şöyle hülâsa edebiliriz: Koca, hanımını çocuğunu emzirmek için’zorlama yetkisine sahip değildir. Koca hanımını zorlarsa, kadın ona itaat etmemelidir. Bu itaatsizlik, kadını âsi yapmaz. Ancak çocuğun annesinden başka emzirecek kimse bulunmadığı zaman, zaruret nedeniyle anne çocuğunu emzirmek zorundadır. Çünkü bu durumda çocuğun hayatı söz konusudur. Eğer kadın isterse, kocası örf ve âdete göre onun emzirme ücretini vermelidir. Günümüzde olduğu gibi kadın emzirme ücreti istemezse, kocasının ona ücret verme mecburiyeti yoktur.

Rıdâ’dan (Emzirmeden) Doğan Akrabalık Ve Hükümleri

Bir kadın, yabancı bir çocuğu emzirdiğinde çocuk kadının oğlu gibi olur, kadının kocası da çocuğun babası gibi olur ve bu akrabalık üzerine şu hükümler terettüb eder:

A. Bir çocuğu emziren kadınla o çocuğun evlenmesi haramdır. Çocuğun başka bir kadınla evlenmesi halinde, karısının akrabalarından kimler kendisine haram olursa,

⁵¹¹ Talak: 65/6.

⁵¹² Talak: 65/6.

süt annenin de onlar gibi yakın olan akrabaları kendisine haram olur. Bu bakımdan, süt annenin kızı ve kızkardeşi, süt çocuğa haram olur. Çünkü biri teyzesi, biri de kızkardeşi hükmündedir. Süt annenin çocuklarının çocukları ve torunları da böyledir. Çünkü bunlar kardeşlerinin kızları ve torunları hükmündedir. Süt annenin annesiyle evlenmek de haram olur. Zira bu ninesi hükmündedir. Bunların tümü, süt çocuğa haramdır. Çünkü bunlar onun süt annesi ve süt babasının nesebindendirler.

Bir kadından süt emen çocuğa haram olan kişiler şunlardır: Süt babanın kızkardeşi, zira halası hükmündedir. Süt babanın kızı, isterse başka bîr kadından olsun. Çünkü o da kızkardeşi hükmündedir. Süt babanın çocuklarının kızları da ona haram olur; zira bunlar erkek ve kızkardeşin kızları hükmündedir. Süt babanın annesi de ninesi hükmünde olduğundan onunla da evlenmesi haramdır.

B. Süt annenin ve onun yakınlarının da süt çocukla evlenmeleri haramdır. Bu kişilerin, süt çocuğun çocuklarıyla da evlenmeleri haramdır. Süt annenin anneliği, neseb anneliği gibi olduğundan onun nesebinden olan herkes süt çocuğa haramdır. Süt çocuğun nesebinden gelenler için de hüküm böyledir.

C. Süt annenin, süt çocuğun babası, amcası ve kardeşleri ile evlenmesi caizdir. Çünkü onlar süt annenin nesebinden uzak yabancılar hükmündedir.

Rıdâ (Emzirme) Nedeniyle Haremlığın Delili

Yukarıda beyan ettiğimiz hükümlerin delili Kur'an ve Sünnet'tir:

*“Süt anneleriniz ve süt kızkardeşleriniz(le evlenmeniz haramdır).”*⁵¹³

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Süt (emme) viladet ve nesebin haram kıldığı herşeyi haram kılar.”*⁵¹⁴

İbn Abbas şöyle rivayet etmektedir:

“Hz. Peygamber'in, Hamza'nın kızı ile evlenmesi istenildi de Hz. Peygamber

“O bana helâl olmaz. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Rahimden haram olan, süttten de haram olur” buyurdu”⁵¹⁵

Yukarıda zikrettiğimiz ayet, süt annenin ve kızının, süt emen çocuğun annesi ve kızkardeşi hükmünde olduğuna delâlet etmektedir.

Zikrettiğimiz hadîslerden de emzirmekle olan anneliğin neseble olan annelik hükmünde olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan öz annenin çocuğuna haram olan yakınları kimlerse, onlar süt annelik nedeniyle de haram olurlar.

Haramlığı Meydana Getiren Emzirmenin Şartları

Her emzirme nedeniyle haramlık meydana gelmez. Haramlığı meydana getiren emzirmenin iki şartı vardır:

1. Süt emen çocuk iki yaşını doldurmamış olmalıdır.

İki yaşını geçen çocuğun emmesi haramlık meydana getirmez. Bunun delili şu

⁵¹³ Nisa: 4/23.

⁵¹⁴ Buhari/2553, Müslim/1444, (Hz. Aişe'den)

⁵¹⁵ Buhari/2502, Müslim/1447

ayetlerdir:

*“Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki yıl emzirirler.”*⁵¹⁶

*“(Çocuğun) süttten kesilmesi de iki senede olmuştur.”*⁵¹⁷

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*“Süt emme, küçük yaşta ve iki senenin altında olursa mahrem kılar.”*⁵¹⁸

*“Süt emme, ancak (çocuk) memeden (emmekte iken) bağırsakları yaranı ve süttten kesilmeden önce olanı mahrem kılar.”*⁵¹⁹

Hız. Aişe şöyle anlatıyor: Rasûlullah benim yanıma girdiğinde yanımda bir erkek oturmakta idi. Yanımda bir erkeğin oturması Rasûlullah’a ağır geldi. Ben de yüzündeki öfkeyi gördüm ve dedim ki:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Bu benim süt kardeşimdir.”

*“Kimlerin süt kardeşleriniz olduğunu iyi araştırın. Çünkü ndâ, ancak mecaa’ dandır (kendisi ile hürmet sabit olan rıdâ, yalnız açlığını sütle giderebilen emzik çağındaki süt çocuğu hakkında muteberdir).”*⁵²⁰

2. Emzirme, ayrı zamanlarda olmak üzere beş kere olmalıdır.

Emzirmenin, ayrı zamanlarda olup olmadığını örf belirler. Çocuk doyup emmeyi bıraktığında, bir defa emmiş olur. Eğer sık sık memeyi bırakır tekrar başlarsa, bunların tümü bir emme kabul edilir.

Bu hükmün delili, Hız. Aişe’den nakledilen şu rivayettir:

“Kur’an’da indirilenler içinde (nikâhı) haram kılan malum (doyurucu) on emme vardı. Sonra bunlar beş malum emme ile nesholundular. (Kendilerine nesh haberi ulaşmayan bazı muhitlerde) bunlar hâlâ Kur’an’dan olmak üzere okunurken Rasûlullah vefat etti”.⁵²¹

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Bir defa veya iki defa emzirmek veya emmek haram kılmaz.”*⁵²²

Süt Akrabalığının Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Süttten meydana gelen akrabalık üzerine, biri haramhıkla, diğeri helâllikle olmak üzere iki kısım hüküm terettüb eder: Haramlık, nikâh ile helâllik de halvet ve bakmakla ilgilidir. Bu bakımdan süt nedeniyle akraba olanların, neseb nedeniyle akraba olanlar gibi birbirleriyle evlenmeleri haram olur. Tıpkı oğulla, annenin ve annenin anneleri ve ninelerinin, kızkardeş ve kızkardeşin ne kadar aşağı inerse insan bütün kızları, baba-bir kızkardeş veya ana bir kızkardeşin ve-onların kızları, halalar, ana-baba bir erkek kardeşin, baba bir erkek kardeşin, ana bir erkek kardeşin kızları ve torunları haram olduğu gibi, rıdâ (emzirme) nedeniyle de bunlar derecelerine göre haram olur. Bunların izahı daha önce yapıldığı için burada tekrar etmeye gerek

⁵¹⁶ Bakara: 2/233.

⁵¹⁷ Lokman: 31/14.

⁵¹⁸ Dârekutnî, IV/174

⁵¹⁹ Tirmizi /II61, (Ümmü Seleme'den)

⁵²⁰ Buhârî/4818, Müslim/1455

⁵²¹ Müslim/1452

⁵²² Müslim/1451, (Ümmü Fadl'dan)

yoktur. Kişinin, kayınvâlideyiyle, hanımının başka kocadan olan kızıyla ve babasının diğer hanımıyla evlenmesi haramdır. Bunların haram olması musaheret (dünürlük) sebebiyledir. Musaheret (dünürlük) sebebiyle haram olanlar, süt nedeniyle de haram olurlar. Hz. Peygamber'in, bütün bu hükümlerin delili olan *“Neseb nedeniyle haram olanlar, rıdâ (emzirme) nedeniyle de haram olurlar”*⁵²³ sözünü daha önce nakletmiştik.

Süt Nedeniyle Helâl Olmanın Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Neseb nedeniyle helâl olan hususlar, emzirme nedeniyle de helâl olur. Erkek ve kızkardeşin neseb nedeniyle birbirlerine bakmaları helâl olduğu gibi, rıdâ (emzirme) nedeniyle de birbirlerine bakmaları helâl olur. Rıdâ (emzirme) nedeniyle kardeş olan bir erkekle bir kız yalnız kalabilir, birlikte uzun bir yolculuğa çıkabilirler. Ancak bu hüküm, süt kızkardeşine ve diğer mahremlerine şehvetle bakmasına ruhsat teşkil etmez. Zira bu, neseb nedeniyle mahrem olanlar için de haramdır.

Bu yüzden müteahhir fakihler “Zaruret (ihtiyaç) olmadığı takdirde bir kadının yabancı bir çocuğu emzirmemesi gerekir” demişler ve süt akrabalığı nedeniyle kadınlarla erkeklerin ihtilafını caiz görmemişlerdir; zira bazen bu ihtilat, birtakım serlere ve haramlara sebep olabilir. Çünkü dinî yasaklık zayıf, fitrî yasaklık ise yoktur.

NESEB

Neseb'in Sabit Olması

Neseb akrabalık demektir. Miras, nikâh, helâllik, haramlık, velayet, vasiyet ve benzeri hususlar nesebe bağlıdır. Bu nedenle nesebin kendileriyle sabit olduğu delilleri, şüpheyi meydan vermemek, neseb bağlarındaki sarsıntıyı önlemek için izah edip düzenlemek gerekir.

Nesebin İsbatı

Neseb, şu hususlardan biriyle sabit olun

A. İki şahit

Şahitlerin gerekli niteliklere sahip olması gerekir ki bu nitelikleri Nikâh bahsinde beyan etmiştik. Bu bakımdan kadınların şahitliğiyle neseb sabit olmadığı gibi, bir erkek ile iki kadının şehadetiyle de sabit olmaz. Çünkü neseb, nikâhın bir dalı sayılır. Nikâhın ve nesebin subûtiyeti hususunda kadınların şehadeti kabul edilmez.

B. İkrar

⁵²³ Buhârî/2502, Müslim/1447, (İbn Abbas'tan)

Bu da kişinin Zeyd'in babası olduğunu söylemesiyle veya Zeyd'in o kişinin babası olduğunu ikrar etmesiyle olur.

İkrar'ın Sahih Olmasının Şartları

Babalık iddiasında veya oğulluk iddiasında bulunan kişinin ikrarının sahih olması için şu şartların bulunması gerekir:

a. Yapılan ikrarı görünüş yalanlamama! ıdır.

Babalık veya oğulluk iddia eden kişiyle diğerinin yaşları, baba-oğul olacak şekilde olmalıdır. Baba-oğul olmaları mümkün olmayacak bir yaşta olurlarsa, meselâ ikisi de aynı yaşta olurlarsa, ikrar sahih olmaz, ikrar sahih olmayınca neseb de sabit olmaz.

b. Yapılan ikrarı şeriat tekzip etmemelidir.

Şeriatın tekzip etmesinden maksat, oğulluk iddia edilen çocuğun nesebinin belli olması ve iddia eden kişiden başkasının oğlu olmamasıdır. Çünkü nesebi sabit olan kişi, iddia ile başka birisinin nesebine intikal etmez, İsterse istilhak edilen kişi kabul etsin.

c. İstilhak edilen çocuk, mükellef olduğu takdirde babalık iddia eden kişinin iddiasını tasdik etmelidir. Çünkü çocuğun, nesebinin tesbitinde hakkı vardır ve bunu söylemeye başkasından daha evladır.

d. Yapılan ikrar kişiye menfaat sağlamamalı veya herhangi bir zararı defetmemelidir.

Bir menfaati celbetmek veya bir zararı defetmek için yapılan ikrar sahih kabul edilmez. Çünkü bu bir iddiadır, iddia ise şahitlerle veya birtakım karinelerle ve delillerle sabit olur.

Meselâ servet sahibi bir genç ölür de birisi çıkıp “O benim oğlumdu” derse, bu iddia kabul edilmez. Çünkü bir şeyi iddia ve ikrar, kişinin zararına olduğu hale yapılırsa makbul olur. Şehadet de şahitlikten menfaat olmadan yapıldığında makbul olur. Şahit, şehadetiyle bir menfaat elde ediyorsa veya bir zararı kendisinden defediyorsa, onun şahitliğine itibar edilmez. Nitekim Hz. Peygamber, şahitliğinden kendisine menfaat sağlayan veya şahitliğiyle kendisinden bir zararı defeden kişinin şahitliğini kabul etmemiştir.⁵²⁴

e. Babalık veya oğulluk iddia eden kişinin iddiasını, iki adil şahit tasdik etmelidir. Ancak bir kişi kendisini, bir şahsa veya bir kabileye nisbet eder de “Ben falanın oğluyum” veya “Ben falan kabiledenim” derse, o memleketin halkı da bu iddiayı tasdik ederse ve bu kısa bir zaman diliminde değil de uzun zamandır kabul edilen bir şey ise, bu istifaze (kendini bir şahsa veya kabileye nisbet etme), şahitlik yerine geçerek şahitlere gerek bırakmaz ve nisbet sahih kabul edilir. Ancak bu nisbeti doğrulayan kişilerin sayısı, onların yalan üzerinde ittifak etmeyecekleri miktarda olmalıdır; yani akıl, onların bir yalan üzerinde ittifak etmelerini imkânsız görmelidir.

İstifaze ile nesebin sabit olup şahitlere gerek bırakmamasının sebebi şudur: Neseb, sabit olan hususlardan olduğundan ve nesiller boyu devam ettiğinden, onun başlangıcına şahit getirmek zordur. İnsanlar neseblerini isbat etmek için istifaze usûlüne başvurmak zorunda kalmışlardır.

Sahabîler de kendilerini kabilelerine, babalarına nisbet ediyorlar, Hz. Peygamber de onlardan bu hususta şahit getirmelerini -nikâh akdinde olduğu gibi- talep etmiyordu. Onlar, istifaze yoluyla o kabilenin, o babanın mensubu ve evlatları olduklarını isbat etmiş kabul ediliyorlardı.

Halkın istifaze usûlüne başvurmalarına, muhalif kişiler bulunmadığı takdirde itibar edilir, hükümler de bunun üzerine bina edilir.

Rıdâ'nın (Emzirmenin) Sabit Olması

Haramlık hususunda rıdâ'nın da neseb hükmünde olduğunu belirtmiştik. Nesebin sabit olmasının şartları, rıdâ'nın sabit olmasında da geçerlidir. Bu şartlar şahadet, ikrar ve istifaze'dir.

Fakat ndâ'nın sabit olması için şahitlerin erkek olması şart değildir. Rıdâ'da sadece kadınların şahitliği de kabul edilir. Çünkü rıdâ (emzirme), genellikle kadınların muttali oldukları bir durumdur. Buna binaen rıdâ'nın sabit olmasında makbul olan şahitler ve nitelikleri şunlardır:

- a. İki adil erkek
- b. Adil bir erkek ile adil iki kadın
- c. Dört adil kadın.

Neseble İlgili Hükümler

Sabit olan nesebin üzerine terettüb eden hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Helâl ve haram yönünden evlenme hükümleri
2. Nafaka hükümleri ve nafaka ile ilgili olan mesuliyetlerin düzenlenmesi
3. Velilik ve veliliğin dereceleri
4. Miras ve miras paylarının düzenlenmesi, varislerin derecelerinin tensik edilmesi
5. Vasiyet ve vasiyetin sahih olup olmadığının belirlenmesiyle ilgili hükümler.

Bu meselelerin tümü neseble ve ayrıca vasiyet edilen kişinin varis olup olmamasıyla ilgilidir. Bu hükümler, ancak özel bir fasıl altında izah edilebilir. Bunların bir kısmını beyan etmiştik, bir kısmını da ileride beyan edeceğiz. En doğrusunu Allah bilir.

LAKİT (TERKEDİLMİŞ ÇOCUK)

Lakit İle İlgili Hükümler

Lakit çarşı, sokak gibi yerlere bırakılan (terkedilen) çocuk demektir. Buna melkut

ve menbuz da denir.

Lakit'in Alınmasının Meşruiyetine Dair Deliller

Lakit'in (terkedilmiş çocuğun), bulan kişi tarafından alınmasının caiz olduğuna dair Kur'an ve Sünnet'te genel olarak birçok delil vardır. Kur'an-ı Kerim'den şu ayetleri misal olarak verebiliriz:

*"Hayır işleyin! Umulur ki kurtuluşa erersiniz."*⁵²⁵

*"İyilik etmek (=birr) ve (fenalıktan) sakınmak (=takva) hususunda birbirinizle yardımlaşın."*⁵²⁶

*"Bir insanı diriltene (yaşamalarını sağlayan) sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur."*⁵²⁷

Hız. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*"Kim bir mü'minin dünyaya gamlarından bir gamını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki gamlarından bir gamını giderir. Kim, darlıkta olan bir kimseye karşı kolaylık gösterirse Allah da ona dünya ve ahiret darlıklarında kolaylık ihsan eder. Kim bir müslümanı(n ayıplarını) örterse, Allah da onun dünya ve ahirette ayıplarını örter. Müslüman bir kul, din kardeşinin yardımında bulundukça Allah da onun yardımında bulunur."*⁵²⁸

*"Bir yetimi büyüten kişiyle ben, cennette şunun gibiyiz."*⁵²⁹

Rasûlullah böyle derken şehadet parmağı ile orta parmağını göstermiş ve böylelikle cennette o kişiyle birlikte olacağını kasetmiştir.

İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez.⁵³⁰

Terkedilmiş Çocuğu Almanın Hükmü

Terkedilen çocuğu bulan kişinin onu alıp büyütmesi ve terbiye etmesi güzel bir şeydir, O memleket halkı üzerine, o çocuğu alıp büyütmek ve terbiye etmek farz-ı kifaye'dir. Terkedilen çocuk, alınmaz da ölürse o köydeki veya o mıntıkadaki veya o memleketteki tüm insanlar bundan mesul olurlar. Eğer bir kişi terkedilen çocuğu alıp büyütür ve terbiye ederse, o memleketteki halkın tümü mesuliyetten kurtulur. Bunun delili şu ayettir:

*"Bir nefse karşılık veya yeryüzünde yapılan bir fesada karşılık değil de sebepsiz yere bir nefsi öldüren, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Bir nefsi diriltene de sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur."*⁵³¹

Öldürmek mutlaka bir kişiye saldırıp vurmakla olmaz, bir kişinin yaşamalarını sağlamak elinde olduğu halde ona yardım etmemek, (meselâ aç bir insana yemek vermemek veya terkedilmiş bir çocuğu olduğu yerde bırakarak onu ölüme

⁵²⁵ Hac: 22/77.

⁵²⁶ Mâide: 5/2.

⁵²⁷ Mâide: 5/32.

⁵²⁸ Müslim/2699, (Ebu Hüreyre'den)

⁵²⁹ Buhari/5679, (Sehl b. Sa'd'dan)

⁵³⁰ Tirmizi/1923, (Cerir b. Abdullah'tan)

⁵³¹ Mâide: 5/32.

terketmek) de öldürmek sayılır.

Terkedilmiş Çocuğu Alırken Şahit Tutmak

Terkedilmiş bir çocuk bulan kişinin, çocuğu alırken -çocuğun hürriyet ve nesebinin korunması için- şahit tutması vacibdir. Çocukla beraber bulunan para ve diğer şeyler için de şahit tutulmalıdır. Böylece kişi itham olunmaz. Çocuğu bulup alan kişi emin ve adaletli bir kimse de olsa, şahit tutması gerekir.

Terkedilmiş Çocuğu Alan Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Yukarıda zikrettiğimiz hükümler, terkedilmiş çocuğu almanın hükümleriydi. Terkedilmiş çocuğun mesuliyetinin, o memlekette yaşayan herkesin üzerine olduğunu, onlardan birisi o çocuğa sahip çıktığında, mesuliyetin o memleket halkı üzerinden kalktığını belirtmiştik. Çocuğu alan kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Terkedilmiş çocuk hükmen müslüman olduğunda, o çocuğu alan kişinin müslüman olması şarttır.

Ancak terkedilmiş çocuk kâfir bir ana-babadan olup da hükmen kâfir olursa, kâfir bir kişinin onu almasında sakınca yoktur.

2. Terkedilen çocuğu alan kişinin adil bir kimse olması gerekir.

Fasık bir kişinin, terkedilmiş bir çocuğu almasına devlet engel olmalıdır.

3. Terkedilen çocuğu alan kişi reşid olmalıdır.

Terkedilmiş çocuğu, reşid olmayan bir kişi aldığında çocuk ondan geri alınır. Çocuğu alan kişi reşid olur da çocuğu aldıktan sonra bunarsa, çocuk onun yanında bırakılmaz. Malında tasarruf yetkisi olmayan kişinin yanında da çocuk bırakılmaz.

4. Terkedilmiş çocuğu alan kişi mukim olmalıdır.

Çocuğu alan kişi sefere çıkmak veya başka bir memlekete gitmek isterse, çocuğu ondan almak vacib olur. Zira çocuğu köle olarak satmasından veya benzer bir şey yapmasından emin olunamaz. Tüm bu hükümler, hâkimin gözetim ve kararıyla uygulanır. Çünkü hâkim, velisi olmayanın velisidir. Bu bakımdan bulunan bir çocuğun velayeti hususundaki hüküm hâkime aittir.

Alınan Çocuğun Nafakası

Terkedilmiş bir çocuğun ya malı vardır veya yoktur. Eğer malı varsa, bu mal onun mülkü olarak kabul edilir. Gerekli şartlara sahip olarak çocuğu alan kişi, hâkimin izniyle o maldan çocuk için sarfeder. Eğer hâkimden izin almadan o maldan sarfederse, onu geri ödemekle mükellef tutulur. Nitekim bir yetimin velisinin yanında bir emaneti olur da veli hâkimden müsaade almadan o emanetten çocuğa sarfederse, o emanetin benzerini veya kıymetini ödemekle mükellef kılınır. Evet bu mal, ancak hâkimin izniyle sarfedilebilir. Çünkü bu malın velayeti, baba ve dede

hariç hiç kimseye verilmemiştir. Bu nedenle terkedilmiş bir çocuğu alan kişiye böyle bir hak haydi haydi verilmez. Hâkim, velisi olmayan kişinin mutlak velisi olduğundan, çocuğun malında tasarruf etmek için hâkimden izin almak gerekir. Eğer kişi çocuğun malından, hâkimden izin almadan çocuk için sarfederse, velayet devreye girer.

Terkedilmiş Çocuğun Malı Yoksa Nafakası Beyt’ul-Mal’dan Karşlanır

Terkedilmiş çocuğun malı yoksa onun nafakasını beyt’ul-mal’dan karşılamak vacibdir. Bu nafaka mesâlih-i amme payından verilir. Çünkü beyt’ul-mal bu gibi durumlar için vardır. Bu hüküm, icma ile sabit olmuştur.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, terkedilmiş çocuğun nafakası hususunda sahabîlerle istişare etti. Sahabîlerin tümü, terkedilmiş çocuğun nafakasının beyt’ul-mal’dan verilmesi gerektiğini söylediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Kim bir mal bırakırsa o mal kendi mirasçılarına aittir.”*⁵³²

“Kim de üzerinde bir borç varken ölürse, o borcu ödemek bana aittir.”

*“Biriniz ölür de bir borç veya evlad-ı iyâl bırakırsa ben onun velisiyim.”*⁵³³

Bu hadîsler terkedilmiş çocuğun malı olmadığında, onun nafakasının beyt’ul-mal’dan karşılanması gerektiğine umumi olarak delâlet etmektedir.

Terkedilmiş Çocuk Büyüdüğünde Beyt’ul-Mal’dan Karşılanan Nafakanın Bedeli Geri Alınır mı?

Terkedilmiş çocuğa beyt’ul-mal’dan verilen nafaka, çocuk büyüyüp zengin olduktan sonra geri alınmaz. Zira bu nafaka ona borç olarak verilmemiştir. Terkedilmiş çocuğa beyt’ul-mal’dan verilen nafaka, tıpkı kocanın karısına, babanın evladına verdiği nafaka gibidir; yani bu nafaka, çocuğun hakkıdır.

Beyt’ul-Mal’da, Terkedilmiş Çocuğa Verilecek Nafaka Olmadığında Ne Yapılmalıdır?

Beyt’ul-mal’da, terkedilmiş çocuklara verilecek nafaka olmadığında, idarecinin zenginlerden borç alıp o çocukların nafakalarını karşılaması vacibdir. Bu borç daha sonra beyt’ul-mal’dan ödenir.

Terkedilmiş Çocuğa Gösterilmesi Gereken İhtimam

Yukarıda zikredilen hükümlerden, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetiminin, terbiyesinin ve ona gösterilecek ihtimamın Allah katında çok büyük bir derecesi

⁵³² Buhari/2268-2269; Müslim/1619

⁵³³ Müslim/1619

olduğu anlaşılmış olmalıdır. Bu bakımdan terkedilen çocuk ihmal edilir de zayi olursa, devlet ve toplum günahkâr olur. Çünkü devlet o çocuğun bakımından, gözetiminden ve terbiyesinden sorumludur. Devlet o çocukların masraflarını karşılamak zorundadır. Eğer devletin parası yoksa zenginlerden borç alıp çocukların masraflarını karşılanmalıdır. Daha sonra aldığı borcu, sahiplerine ödemelidir.

Terkedilmiş Çocuğun Bakım Ve Gözetimini Üstlenmek, Onun Evlat Edinilmesini Caiz Kılmaz

Terkedilmiş çocuğun terbiyesine, bakım ve gözetimine verilen bu önem, onun evlat edinilmesini caiz kılmaz. Terkedilmiş çocuğu evlat edinmek, evlat edinen kişiyle o çocuk arasında bir neseb bağı meydana getirmez. Allah Teâlâ, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmekle onu evlat edinmeyi kesin olarak birbirinden ayırmıştır. Terkedilmiş çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesini üstlenmek vacibdir, bunun kaynağı da İslâmî kardeşlik ve insanî merhamettir. Evlat edinmenin amacı ise yeni bir neseb oluşturmaktır ki bu haram kılınmıştır. Çünkü neseb, nikâh ve doğumla sabit olur. Terkedilmiş çocukla, onun bakım ve gözetimini üstlenen kişi arasında böyle bir şey yoktur. Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, onu mirasçı yapmak anlamına gelir, bu da diğer mirasçılara zulümdür. Zira Allah Teâlâ, o çocuğa böyle bir hak vermemiştir. Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, Allah'ın helâl kıldığı birtakım şeyleri haram, haram kıldığı birtakım şeyleri de helâl kılmak anlamına gelir. Çünkü evlat edinilen çocuk, tıpkı öz çocuk gibi kabul edilip onunla aynı haklara sahip olmaktadır; öz çocuğa haram olanlar ona da haram, öz çocuğa helâl olanlar ona da helâl kılınmış olmaktadır. Oysa evlat edinen kişinin hanımı, kızı ve diğer mahremleriyle evlenmek-öz çocuğa olduğu gibi- evlat edinilen çocuğa haram değildir. Evlat edinilen çocuğun onlara bakması, onlarla halvet olması -öz çocuğa olduğu gibi- helâl değildir. Bir çocuğu evlat edinmekle bu hükümler tam tersine döndürülmüş olmaktadır. İşte bu nedenlerden ötürü Allah Teâlâ evlat edinmeyi haram kılmıştır. Çünkü evlat edinmek, soy (neseb) icat etmek ve gerçek nesebin haklarını ve hükümlerini, icat edilen nesebe de vermek anlamına gelir. İslâm, kişiyi evlat edinmekten müstağni kılacak bir yol göstermiştir, bu da terkedilmiş, fakir ve yetim çocukların terbiyesini, bakım ve gözetimini üstlenmektir. Böylece müslümanlar mesuliyetlerin en ağırını, en önemlisini ve en tehlikelisini yüklenmişlerdir.

Evlat Edinmenin Haram Olduğunun Delili

Evlat edinmenin haram olduğunun delili şu ayettir:

“Allah bir adamın içinde iki kalp kılmadı. Kendilerine zihar yaptığınız hanımlarınızı da analarınız kilmamıştır. Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin ağızlarınızda (söylediğiniz) sözlerinizdir. Allah

*hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder. Onları (evlatlıklarınızı) babalarının isimleriyle çağırın. Bu Allah'ın nezdinde daha makbuldür. Eğer babalarını bilmiyorsanız, zaten onlar din kardeşleriniz ve yardımcılarımızdır. Eğer bir yanlışlık yaparsanız üzerinize bir vebal yoktur. Fakat kalpleriniz kasıtlı hareket ederse (vebal altına girersiniz). Allah bağışlayan ve acıyandır.”*⁵³⁴

Cahiliyye Usûlüne Dönmek

Gümünüzde bazı kesimler İslâm'dan önceki cahiliyye usûlüne dönmüşlerdir. Çocuğu olmayan bazı insanların, yetimhanelere giderek oradaki çocuklardan evlat edindiklerini, onları kendi neseblerine (üzerlerine) kaydettirdiklerini müşahade ediyoruz. Oysa böyle yapmakla Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram yapmış olmaktadırlar. Çünkü onlar, Kur'an ve Sünnet'in haram kıldığı, menettiği bir şeyi yaparak Kur'an ve Sünnet'in emrini çiğniyorlar. Hatta onların yaptığı cahiliyye ehlinin yaptığından daha kötüdür. Zira onlar “Bu bizim öz evladımız değil, evlatlığımızdır” diyorlardı, fakat bugünküler, onların öz, evlatları olduklarını iddia ediyorlar. Böylece aileden olmayan bir kişiyi aileye dahil ediyorlar. Evlat edinilen çocuğa haram olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla halvet olması, onlara bakması haramken- helâl kılmış oluyorlar. Ona helâl olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla evlenmesi helâl iken- haram kılmış oluyorlar. Ayrıca evlat edinilen çocuk mirasçı yapılarak gerçek mirasçıların hakkı ellerinden alınıp hakkı olmayan bir kişiye veriliyor. Evlat edinmenin mahzurları bunlarla da bitmiyor, daha başka fitne ve fesada da sebep oluyor.

Evlat edinen kişiler bilerek veya bilmeyerek ilahi gazaba düçar olup kıyamet gününde şiddetli azaba mustehak oluyorlar. Halbuki kendileri iyilik yaptıklarını zannetmektedirler.

Allah Teala'dan hal ve hareketlerimizi rızasına uygun kılmasını dileriz, bizim tek sığınağımız Allah'tır. Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.

VAKIF

Vakfın Tarifi

Vakfın lügat mânâsı, bir şeyi hapsetmek, durdurmaktır. Vakfın ıstılahı mânâsı ise bir malın menfaatinin halka tahsis edilerek mülkiyetinin ferdî olmaktan çıkarılması ve Allah'ın mülkü haline getirilmesidir.

Vakfın Meşruiyetinin Delili

Kur'an ve Sünnet, vakfın meşruiyetine delâlet etmektedir. Hatta vakıf şer'an teşvik edilen, Allah'a yaklaştıran bir iştir. Vakfın Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

⁵³⁴ Ahzab: 33/4-5.

*“Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (=birr’e) ermiş olmazsınız. İnfak ettiğiniz herşeyi Allah kesinlikle bilendir.”*⁵³⁵

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor:

“Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe iyiliğe (=birr’e) ermiş olmazsınız” ayeti inince (üvey babam) Ebu Talha, Rasûlullah’a gelerek dedi ki:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Allah Tebareke ve Teâlâ kendi kitabında

“Siz sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe (=birr’e) ermiş olmazsınız” buyuruyor. Mallarımın bana en sevgili olanı da Bîruhâ’dır. Ravi Enes b. Mâlik şöyle diyor:

“Bîruhâ,- mescidin karşısında bir bahçe idi. Rasûlullah, bu Bîruhâ denilen bahçeye girer, orada gölgelenir ve onun içindeki güzel sudan içerdi’. İşte bu Bîruhâ bahçesi aziz ve celil olan Allah ve O’nun Rasûlü yoluna sadakadır. Ben bu sadakamın hayrını ve ahiret azığı olmasını ümit ediyorum. Ey Allah’ın rasûlü! Sen bu bahçemi, Allah’ın sana gösterdiği yere sarfet.”Güzel, ey Ebu Talha! Bu, sahibine kazanç getiren bir maldır. Biz bu malı senden kabul ettik ve onu tekrar sana verdik. Sen onu en yakın akrabalarına sarfet.”

Ebu Talhada onu akrabaları üzerine sadaka yaptı. Akrabaları arasında Ubey b.’Ka’b ve Hasan b. Sabit de vardı.⁵³⁶

Vakfin meşruiyetine delâlet eden ayetlerden biri de şudur:

*“Ne iyilik yaparlarsa asla karşılığı kaybolmayacaktır. Allah sakınanları bilendir.”*⁵³⁷

Ayetin metninde geçen hayr geneldir ve tüm hayırları kapsar. Vakıf da o hayırlardan birisidir. Vakfin meşruiyetine delâlet eden hadîslere gelince, bu hususta birçok hadîs vardır. Biz onlardan bazılarını nakledeceğiz.

*“İnsan ölünce, kendisinden bütün amelleri kesilir. Ancak üç şeyden (ötürü) amel kesilmeyip (lehine sevap) devam eder: Devam eden sadakadan, faydandan bir ilimden, kendisine dua eden iyi bir evlattan.”*⁵³⁸

Hadîste belirtilen “devam eden sadaka”, âlimler tarafından vakfa hamledilmiştir.

“İyi bir evlat”, Allah’ın ve insanların hukukuna riayet eden evlat demektir,

İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir:

“Ömer b. Hattab, Hayber’de bir araziye nail olmuştu. Birgün bu arazi hususunda kendisiyle istişare etmek için-Peygamber’e geldi ve

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ben Hayber’de bir araziye sahip oldum ki kendi nazarımda ondan daha kıymetli bir mala asla nail olmamışımdır. Bu mal hususunda bana ne emredersin?” diye sordu. Rasûlullah

“Eğer istersen aslını hapsedersin (vakfedersin), mahsûlünü de sadaka yaparsın” buyurdu. Ömer onun aslını (kökünü) alınıp satılmamak, miras olmamak ve hibe edilmemek üzere tasadduk etti. Gelirinden de fakirlere, hısımlara, mükâteb (kendi hürriyetini satın alma mukavelesi yapmış olan) kölelerin hürriyete

⁵³⁵ Âlu İmran: 3/92.

⁵³⁶ Buhari/607

⁵³⁷ Âl-i İmran: 3/115.

⁵³⁸ Müslim/1631 (Ebu Hüreyre'den)

kavuşturulmasına, Allah yolundaki işlere, yolculara, konuklara tasadciukta bulundu. Onun idaresini üzerine alan kimseye, mal toplamamak şartıyla örf çerçevesinde ondan yemesinde ve bir arkadaşına yedirmesinde üzerine bir günah yoktur”.⁵³⁹

İbn Şirin, vakfedilen mal hakkında “Onu kendine mal edinmeksizin başka yerlere sarf edebilir” demiştir.

Hayber fethedilip de araziler taksim edilirken Hz. Ömer’e de bu arazi düşmüştü. Meşhur olan görüşe göre Hz. Ömer’in bu vakfı, İslâm’da yapılan ilk vakıftır.

Vakıf, sahabîler arasında yaygındır. Hatta Cabir ‘Sahabîlerden servet sahibi olup da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur’ demiştir.

İmam Şafii de “Kulağıma geldiğine göre Ensar’dan seksen sahabî, haram olan sadakalarla tasadduk etmişlerdir” demiş ve arkasından

“Haram olan sadakalardan maksat vakıftır” diye ilave etmiştir.

Vakfın Meşruiyetinin Hikmeti

Vakfın meşru olduğunu, hatta Allah’a yaklaştıracı ve sevap olan bir ibadet olduğunu söylemiştik. Şimdi vakfın hikmet ve faydalarını beyan edelim:

1. Malını Allah yolunda vakfettiğinden ötürü, mü’mini Allah’a yaklaştıır.

Mü’min bundan dolayı bol sevaba nail olur ve onun gözünde hayırlı amellerden daha sevimli hiçbir şey olmaz,

2. Mü’minin Allah’a kul olduğunun, Allah’ı sevdiğinin alâmeti olur.

Allah Teâlâ’nın muhabbetine ancak hayırlı ameller sayesinde nail olunabilir.

*“Sevdiğiniz şeylerden (Allah, yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (=birr’e) erişmiş olmazsınız.”*⁵⁴⁰

3. Vakfı sayesinde vefat eden mü’minin amelleri kesilmeden devam eder.

Mü’min ölüp de amelleri kesildiğinde, vakıf sayesinde ameli devam ederek sevabı ruhuna gider. Ölen mü’minin ameli, vakıftan başka salih bir evlat veya faydalanan bir ilim bırakmakla da devam eder.

4. Vakıf sayesinde müslümanların ihtiyaçları karşılanır, îslâmî maslahatlar yerine getirilir.

Meselâ camiler, medreseler bina edilir. Âlimlerin ihtiyaçları karşılanır, imamlar ve müezzinler gözetilir. İlimlerin ihya edilmesi için zemin hazırlanır. Fakir, miskin, yetim ve yolda kalmışların ihtiyaçları yerine getirilir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Vakfın Rükûnları

Vakfın dört rüknü vardır:

1. Vakfeden kişi

2. Vakfedilen mal (mevkuf)

⁵³⁹ Buhari/2586, Müslim/1632

⁵⁴⁰ Âlu İmran: 3/92.

3. Kendisi için vakfedilen (mevkiifun-aleyh)

4. Vakıf sigası

Bu rükûnlann da şartları vardır. Şartlar tahakkuk ettiğinde vakıf kurulmuş olur. Şimdi her rükûnün şartlarını zikrederim:

1. Vakfeden Kişi

Vakfın şer'an sahih olması için vakfeden kişide şu şartların bulunması gerekir:

A. Vakfeden kişinin sözü muteber olmalıdır.

Vakfeden kişi hür, baliğ ve akıllı olmalıdır. Bu bakımdan kölenin vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kölenin mülkü yoktur veya efendisine aittir. Çocuğun ve delinin de vakfi sahih olmaz, hatta velileri onların yerine vakf etseler de hüküm değişmez. Zira çocuk ile delinin sözü şer'an muteber değildir. Ayrıca çocuk ve delinin velilerinin, onlar adına vakfetmesi caiz değildir.

B. Vakfeden kişide teberru yetkisi olmalıdır.

Sefihlikten ötürü hacr altına alınan bir kişinin vakfi sahih olmaz. İflas eden bir kimsenin de vakfi sahih olmaz. Çünkü bunların, mallarında tasarruf etme yetkileri yoktur. Bu bakımdan onların teberru etmesi sahih olmadığı gibi, mallarını kendilerine teslim etmek de caiz değildir. Bunda sefihlin ve müflisin alacaklılarının maslahatı vardır.

“Sefihlere, Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarını sakın vermeyin!”⁵⁴¹

İmam Şafii sefih kelimesini ‘ımalını haram yollarda sarfeden israfçı bir kişi’ şeklinde tefsir etmiştir.

Allah Teâlâ'nın “Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin” sözünden maksat, o malların müslümanların tasarrufunda, onların geçim kaynağı olduğudur.

Allah Teâlâ bu ayette malı -mal sefihlerin olduğu halde- sefihlerin velisine nisbet etmiştir. Çünkü mal velilerin tasarrufundadır. Veliler, o malları çalıştırır, muhafaza eder ve sefihlerin ihtiyaçlarını karşılarlar.

Ka'b b. Mâlik şöyle rivayet ediyor:

“Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel üzerine hacr koydu ve onun malını borçlarından ötürü sattı, alacaklılara dağıttı. Satılan mal, borcun 5/7'ine tekabül etti. Hz. Peygamber, alacaklılara

“Artık sizin için bundan fazlası yoktur” buyurdu”.⁵⁴²

C. Vakfeden kişi, kendi irade ve gönlüyle vakfetmiş olmalıdır. Vakıf yapmaya zorlanan kişinin yaptığı vakıf sahih olmaz.

Ölüm Halindeki Kişinin Vakfı

⁵⁴¹ Nisa: 4/5.

⁵⁴² Hâkim, 11/58, Dârekutnî

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyle rivayet edilmektedir: Veda Haccında ölüme yaklaştığım bir hastalıktan dolayı Rasûlullah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye varmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımдан başka da vâris olacak kimsem yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3'sini tasadduk edeyim mi?"

"Hayır, tasadduk etme!"

"Yarısını edeyim mi?"

*"Hayır! 1/3'ini tasadduk et, hatta 1/3 de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır."*⁵⁴³

Kâfir Bir Kişinin Vakfı

Şafii mezhebi uleması şöyle demiştir:

"Kâfirin vakfı -cami için de olsa, vakfın Allah katında bir hayır olduğuna inanmasa da- sahihtir. Çünkü kâfir, teberru etmeye yetkilidir. Kâfir, verdiği sadaka ve nafakadan ötürü dünyada mükâfat görür, fakat ahirette hiçbir mükâfatı yoktur".

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Şüphesiz Allah mü'mine hiçbir haseneyi eksik mükâfatlandırmaz. Mü'mine, hasenesinin karşılığı hem dünyada verilir, hem de ahirette onunla mükâfatlandırılır. Kâfire gelince, o, dünyada iken Allah için (Allah'ın çalışma kanununa uygun olarak) yapmış olduğu amellerin, güzel olmaları (başarılan ve kazançları) sebebiyle doyurulur. Nihayet ahirete gittiği zaman kendi lehine mükâfatlanabileceği hiçbir hasenesi kalmaz."*⁵⁴⁴

2. Vakfedilen Mal

Vakfedilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:

A. Malın, bizzat kendisi vakfedilmelidir.

Malın bizzat kendisi değil de kârı vakfedilirse, sahih olmaz. Bu kârın sürekli veya geçici olması hükmü değiştirmez. Meselâ bir evin kirası, bir yıllığına veya ebedî olarak vakfedilse, bu vakıf sahih kabul edilmez. Bunun nedeni, malın asıl, kârının (menfaatinin) fer olup fer'in daima asl'a (köke) tabi olmasıdır. Malın aslı, vakfedenin mülkü olarak kaldıkça, menfaati de onun mülkünde sayılır. Malın menfaati, malın aslından ayrılmaz.

Vakfedilen mal, belli değilse, vakıf sahih olmaz. Meselâ iki evinden veya iki arabasından birini tayin etmeden (hangisini vakfettiğini belirtmeden) vakfeden kişinin vakfı sahih kabul edilmez. Çünkü vakfedilen mal belli değildir. Böyle bir vakıf ciddiyetten uzak bir şaka mahiyetindedir.

B. Vakfedilen mal, vakfedenin sahip olup devredeceği bir mal olmalıdır.

⁵⁴³ Buhari/1233, Müslim/1628

⁵⁴⁴ Müslim/2808, (Enes b. Mâlik'ten)

Buna binaen insanın elinde olmayan bir malı vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kişinin vakfettiği mal onun mülkünden çıkar. Kişinin sahip olmadığı bir malın elinden çıkması mümkün olmadığına göre, böyle bir vakıf boş ve bâtıldır. Hür bir insanın kendisini vakfetmesi de bu türdendir. Çünkü kişinin nefsi, kendisinin mülkü değildir. Kişinin mülkiyeti Allah’a aittir.

Annenin, karnındaki çocuğu vakfetmesi de sahih olmaz, ancak annesi vakfedilirse, çocuk da onunla beraber vakfedilmiş olur. Çünkü anne karnında bulunan çocuğun, kimseye faydası olmaz. Anne vakfedilirse, karnındaki çocuğu da onunla beraber vakfedilmiş olur ve bu vakıf sahihtir. Böyle bir vakfın faydası olur.

Bina yapmaya elverişli olmayan bir arsayı, giyilmeyecek yırtık bir elbiseyi vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü vakfedilen malın bir faydası olmalıdır.

C. Vakfedilen malın, gelir sağlayan bir mal olması gerekir.

Vakfedilen şeyin, yemek ve benzerleri’ gibi bizzat asıllarının yendiği mallardan olması halinde vakıf sahih olmaz. Çünkü vakfedilen şeyin, hiç olmazsa bir müddet kiraya verilip gelir getirmesi lâzımdır. Bir anda yenilip tüketilen yiyecekler ve benzerlerini vakfetmek caiz değildir. Bunlar ancak sadaka olarak verilir.

Bir araba veya bir hayvanı vakfetmek sahihtir. Her ne kadar bunlardan sürekli gelir sağlanamasa da bunlar kiraya verilerek bir müddet gelir sağlanabilir. Vakfın sahih olması için ebedî gelir getirmesi şart değildir. Zira araba trafik kazasında heder olabilir, hayvan da hastalanabilir veya ölebilir. Vakfın sahih olması için, malın bir müddet gelir getirmesi yeterlidir.

Vakfın sahih olması için vakfedilen maldan hemen gelir sağlamak şart değildir. O maldan ileride faydalanmak mümkünse vakıf sahih olur. Bir hayvan yavrusu vakfedilirse, vakıf sahih olur. Çünkü ileride o hayvandan faydalanılabilir.

D. Vakfedilen malın masiyete vesile olacak bir mal olmaması gerekir.

Çalgı aletleri ve benzerleri gibi masiyete vesile olacak malların vakfedilmesi sahih olmaz. Çünkü vakıf insanı Allah’a yaklaştıran bir hayır işidir. Masiyet (günah) ise ona ters düşer.

Halife’nin Beyt’ul-Mal’dan Vakfetmesi

Şafii mezhebi ulaması, halifenin beyt’ul-mal’dan (devlet arazisinden) vakfetmesini caiz görmüşlerdir. ‘Vakfedilen mal vakfedenin mülkünde olmalıdır’ şartı burada aranmamış, halife için istisna yapılmıştır. Halife’nin -beyl’ul-mal’daki malların sahibi olmamasına rağmen- vakfetmesini caiz görmüşler ve buna delil olarak da Hz. Ömer’in Irak arazisini vakfetmesini göstermişlerdir.

İmam Nevevî er-Ravza isimli eserinde şöyle demiştir:

“Eğer halife -Hz. Ömer’in yaptığı gibi- ganimet arazisini vakfetmeyi münasip görürse, ganimet sahipleri de buna -para karşılığı veya parasız- razı olurlarsa vakfedebilir”.

Akarları Vakfetmek

Akarların vakfedilmesi caizdir. Bunlar ister arazi, ister ev, ister ticarethaneler, ister kuyular, ister çeşmeler olsun, gelir getiriyorlarsa veya ileride getirmeleri mümkünse vakfedilebilirler. Hem Kur'an, hem Sünnet, hem de ashabın fiilleri bunun caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Cabir'in "Sahabîlerden servet sahibi olup da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur" dediğini nakletmiştik.

İmam Şafii'nin de

"İşittiğime göre Ensar'dan seksen kişi vakıf yapmıştır" dediğini zikretmiştik.

Müslümanların vakfettikleri şeylerin çoğunun araziler, evler, kuyular ve mallar olduğu malumdur.

Menkul Malların Vakfedilmesi

Hayvan, araba, savaş aletleri, elbise, hah, kilim, mutfak eşyaları ve kitaplar gibi menkul malların vakfetmek caizdir. Menkul malların vakfedilmesinin caiz olduğunun delili şu hadîslerdir:

*"Kim Allah'a iman ederek, vaadini tasdik ederek bir atı Allah yolunda vakfederse, atın yemesi, içmesi, dışkısı, kıyamet günü onu vakfedenin mizanında hasenat olur."*⁵⁴⁵

*"Halid'e gelince, siz ona zulmediyorsunuz. Halid zırhlarını, bütün savaş aletlerini ve hazırlıklarını Allah yolunda vakfetmiştir."*⁵⁴⁶

Ortak Bir Malın Vakfedilmesi

Ortak mal ister menkul, ister gayr-i menkul olsun, ister ortaklardan biri, ister hepsi vakfetmiş olsun, mallar birbirinden ayrılamayacak şekilde kanşıkça vakıf caiz olur. İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir: Ömer (b. el-Hattab), Rasûlullah'a gelerek dedi ki:

"Hayber (gazası sonunda, ganimet taksimin)de bana isabet eden 100 hisse, şimdiye kadar hiç sahip olmadığım derecede güzel. Ben onu tasadduk etmek istiyorum."

*"Aslını vakfet, mahsulünü de Allah yolunda tasadduk et!"*⁵⁴⁷

Enes b. Mâlik söyler rivayet ediyor:

"Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman mescid yapılmasını emretti ve

"Ey Neccar oğulları! Şu arsanızın bedelini bana söyleyiniz" dedi. Onlar da

"Olmaz vallahi, biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz" dediler".⁵⁴⁸

Hatib Şirbinî, İmam Nevevî'nin el-Minhac isimli eserine yazdığı şerhte şöyle diyor:

"Ümmet-i Muhammed, hasır ve kandilleri camilere vakfetmek hususunda ittifak

⁵⁴⁵ Buhârî/2698, Neseî, VI/255, (Ebu Hüreyre'den)

⁵⁴⁶ Buhârî/1399, Müslim/987, (Ebu Hüreyre'den)

⁵⁴⁷ Neseî, VI/230-231

⁵⁴⁸ Buhârî/2619

etmişler, hiç kimse de bunların vakfedilmeyeceğini söylememiştir”.

3. Kendisine Vakıf Yapılan

Kendilerine vakıf yapılanlar iki kısma ayrılır:

- a. Belirli bir kişi veya kişiler
- b. Belirli olmayan kişiler; (meselâ fakirler)

a. Kendisine Vakıf Yapılan Belirli Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Üzerine vakıf yapılan belirli ise, ister kişi, ister birçok kişi olsun, şu şartlara sahip olması gerekir:

Vakıf yapılan kişi, ona sahip olacak durumda olmalıdır; yani kendisine vakıf yapılan kişi, hâlihazırda mevcut olmalıdır. Meselâ kişinin doğacak çocuğuna vakıf yapması caiz olmaz.

“Falan adamın evladından gelen fakirlere vakfedilmiştir” dendiğinde, eğer o adamın vakıf yapılırken fakir evlatları yoksa yapılan vakıf sahih olmaz. Cenin, ölü, hayvan ve ev üzerine vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü üzerlerine vakıf yapılanların, vakfa sahip olacak durumda olmaları şarttır. Buna binaen mushafian ve kitapları müsfüman olmayan bir kişiye vakfetmek sahih olmaz. Çünkü müslüman olmayan kişinin bunları mülk edinmesi caiz değildir. Kişinin kendi nefesine asaleten vakıf yapması da sahih olmaz. Çünkü bunun bir anlamı yoktur. Bu tahsil-i hasil'dir (olan bir işi ikinci defa oldurmak kabilindendir). Zira vakfettiği mal zaten kendisinin mülkündedir, onu kendisine vakfetmekle yeni bir şey yapmış olmaz. Bu yüzden böyle bir vakıf caiz değildir.

Kâfir Üzerine Vakfetmek

Şafii mezhebi uleması, kâfir belirli bir zımmî olursa, vakıf da mâsiyete vesile olmazsa, kâfir üzerine vakıf yapmanın caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü zımmî'ye sadaka vermek caizdir. Öyleyse zımmî üzerine vakıf yapmak da caiz olur. Ancak zımmî'ye vakıf yapılırken onun kiliseye hizmet etmesine binaen yapılırsa, bu vakıf kilise'ye vakıf yapmak gibidir ve caiz değildir. Çünkü bu, vakfin meşruiyetine ters düşer. Muahid (anlaşmalı) ve müstemîn (canını kurtarmak şartıyla teslim olan) kimse üzerine vakıf yapmak da tıpkı zımmî'ye olduğu gibi caizdir. Ancak bu vakfin sahih olması, onların İslâm diyarında kalmalarıyla kayıtlıdır. Onlar İslâm diyarında kaldıkları sürece vaadleri geçerlidir. Harbî kâfir ile mürted bir kişi üzerine vakıf yapmak caiz değildir. Zira harbî kâfir ile mürted böyle kaldıkları sürece, yakalandıkları yerde öldürülürler. Oysa vakıf câri bir sadakadır. Bu nedenle sürekli olmayan bir vakıf sahih olmadığı gibi, sürekli aynı durumda bırakılmayacakların üzerine de vakıf yapmak sahih olmaz. Çünkü şariat harbî kâfirin ve mürted'in yakalandıkları yerde öldürülmelerini emretmiştir.

Hız. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur;

*“Allah’tan başka hak ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şehadet, namazı ikame ve zekâtı da eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekle emrolundum. Onlar bunları yapınca kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslâm’ın hakkı mukabili olmak müstesna! İnsanların (gizli işlerinden dolayı olan) hesapları da Allah’a aittir.”*⁵⁴⁹

*“Dinini değiştiren kimseyi öldürün.”*⁵⁵⁰

b. Belli Olmayan Şey Üzerine Vakıf Yapmanın Şartları

Fakirler, mescidler, medreseler ve benzerleri gibi belli olmayan şeyler için yapılan vakfın sahih olması bir şarta bağlıdır, o da yapılan vakfın mâsiyete vesile olmamasıdır. Oysa vakıf Allah’a yaklaşmak amacıyla meşru kılınmıştır, vakıf ile rnasiyet birbirine zıddır. Buna binaen vakfın geliri, kâfirlerin mabedlerine, kiliselerine, havralarına ve onların bakıcılarına hiçbir şekilde sarfedilemez.

Fitnecilere, yol kesicilere silah vakfetmek de caiz değildir. Zira burada mâsiyete yardım söz konusudur.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki fakirler, âlimler, kurrallar, mücahidler, Kabe, mescidler, medreseler, hastahaneler, ölülerin kefenlenmesi, İslâm ülkesinin sınırlarının korunması için vakıf yapmak şer’an caizdir, hatta müstehabdır. Bunların delili, vakfın meşruiyetine delâlet eden umumi delillerdir. Bunları Vakfı Teşvik Eden Deliller bölümünde zikretmiştik.

Ölüm Döşesindeki Kişinin Vakfetmesi

Ölüm döşesinde olan bir kişinin, malının üçte birinden fazlasını vakfetmesi caiz değildir. Zira mirasçılarının haklarının da gözetilmesi gerekir. Malının 1/3’ni veya daha azını vakfetmesi ise, kendisinin maslahatı (vakıf sayesinde ölümünden sonra da ecrinin devam etmesi) gözetilerek caiz kabul edilmiştir.

Zenginler İçin Vakıf Yapmak

Zenginlere sadaka vermek caiz olduğuna göre, zenginler için vakıf yapmak da caizdir. Zenginlere yapılan vakıfta masiyet olmadığı gibi, onlar mülk edinmeye de ehildir.

Fakirlik İle Zenginliğin Sınırı

Bir kişi, bir evi vakfederek “Bu evin geliri fakir ve zenginlere vakfedilmiştir” dese, bu caizdir. Şimdi fakirlik ve zenginliğin sınırını izah edelim.

⁵⁴⁹ Buhari/25, Müslim/22, (Abdullah b. Ömer’den)

⁵⁵⁰ Buhari/2795, Tirmizi/1458, (İkrime’den)

a. Fakir

Vakfın gelirinden faydalanacak fakir şöyle tarif edilmiştir: ‘Kendisine zekât düşen kişi fakirdir’. Fakirin zekât alması caiz olduğu gibi, vakfın gelirinden faydalanması da caizdir. Kendisine zekât düşmeyen kişi, fakirlere vakfedilen vakfın gelirinden faydalanamaz. Fakat vakfın geliri miskinlere sarfedilebilir. Çünkü miskinler, fakirlere göre daha iyi durumda olmalarına rağmen zekât alabilirler. Geçimi, kocası tarafından karşılanan kadına, nafakaları babalan tarafından karşılanan çocuklara zekât düşmediği gibi, onlara vakfın gelirinden sarfetmek de caiz olmaz.

b. Zengin

Zenginlik şöyle tarif edilmiştir:

‘Kendisine malından, azığından, çalışmasından veya nafakasını başkasının vermesinden dolayı zekât düşmeyen kişi zengindir’.

Hayır İçin Veya Allah Yolunda Vakfetmek

Bir kişi “Şu arazimin gelirini hayır için (veya hayır ve hasenat için veya sevap olan hususlarda) sârf edilmek üzere vakfediyorum” derse, arazinin gelirinden kimler istifade eder?

Böyle bir vakfın gelirinden, vakıf yapanın akrabaları yararlanır. Vakıf yapanın akrabaları yoksa müellefet’ul-kulub ve zekât memurları hariç kendilerine zekât düşen altı sınıf yararlanır.

Eğer vakıf yapan kişi “Allah yolunda vakfediyorum” derse, bu vakfın gelirinden ancak savaşı ve zekât ehli olan gaziler istifade edebilirler. Fakat vakıf yapan kişi “Allah yolunda, hayır için ve sevap için vakf ediyorum” derse, bu vakfın gelirinin 1/3’i gazilere, 1/3’i vakıf yapanın akrabalarına, 1/3’i de müellefet’ul-kulub ve zekât memurları hariç, zekât ehli olan diğer altı sınıfa sarfedilir.

Mescidlerin Süslenmesi Ve Kabirlerin Tamiri İçin Vakıf Yapmak

Fakihler, mescidlere nakışlar yapıp onları süslemek için vakıf yapmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Yine onlara göre kabirlerin tamiri için vakıf yapmak da caiz değildir. Kabirlerdeki ölümler çürüyüp gittikleri için, mal faydasız bir yere sarfedilerek telef edilmiş olur. Fakihlerin bu sözleriyle günümüz müslümanlarının avamının yaptıkları arasında hiçbir münasebet yoktur. Günümüzde avam halkın yaptıklarına, bugünkü âlimler neredeyse ‘çok güzel’ diyecek kadar hoş görüp seslerini çıkarmamaktadırlar. Bugün halk, zengin ve fakirlerden topladıkları mallarla, vakıfların gelirleriyle camileri süslüyor, nakışlar yapıyor, minberi veya mihrabı boyuyorlar. Fakat bunun Allah katında buğzedilen bir israf olduğunu,

namaz kılanların kafa ve kalplerini karıştırdığını, mal zayi etmek olduğunu bilmiyorlar. Sanki onlar şu ayeti hiç duymamışlardır:

“Mü'minler felaha ermişlerdir; onlar namazlarında huşu (Allah korkusu ve heybeti ile tevazu) içindedirler.” ⁵⁵¹

Camileri süslemek israf olduğu gibi, kabirleri tamir etmek, onların üzerine türbe ve zaviye gibi şeyler yapmak da israftır. Kabirlerin üzerine yapılan türbe ve zaviyelere bakan, bunların kabir değil köşk olduğunu zanneder. Sanki kabirdekiler hayatta imiş de bu binalardan istifade ediyorlarmış gibi, insanların bazıları mallarını kabirlerin üzerine bina yapmak için sarfediyorlar. Bununla da yetinmiyorlar, öldüklerinde kabirlerinin büyük ve güzel yapılmasını vasiyet, ediyorlar. Bu tür vasiyetler bâtıldır, bu tür şeyler için vakıf yapmak da bâtıldır.

İmam Nevevî el-Minhac adlı eserinde şöyle diyor:

“Kabirleri kireçlemek, kabir üzerine bina yapmak ve yazı yazmak mekruhtur. Allah için vakfedilen bir kabristanda böyle şeyler yapılırsa, bunların kadı tarafından yıktırılması gerekir”.

Hatib Şirbinî de Muğni'l-Muhtaç isimli eserinde şöyle demektedir:

‘Kabir üzerine yapılan binanın yıkılması gerekir. Çünkü bunlar halkın mezarlığını daraltır. Bu binaların kubbe şeklinde veya ev şeklinde olması veya mescid olması arasında bir fark yoktur. Müslümanların umumi kabristanında yapılan bu tür binaların yıkılması gerekir’.

Kâfirlerin Kendi Mabedleri İçin Vakıf Yapması

Bir müslümanın, kilise ve benzeri mabedler için vakıf yapmasının caiz olmadığını, çünkü mâsiyet olduğunu söylemiştik. Bir zımmînin de kilise ve benzeri mabedler için vakıf yapmasını caiz görmüyoruz. Ancak bunu kendi şeriatımızla amel etme açısından, kendi itikadımıza göre söylüyoruz; yani bir zımmî, bize böyle bir dava getirir de hükmünü sorarsa, kilise veya havra için vakıf yapmasının caiz olmadığını söyleriz. Fakat bize böyle bir dava getirip fetva istemezlerse, onların yaptıkları vakfa karışmayız, onları dinleriyle başbaşa bırakırız. Hz. Peygamber’in bi’setinden önceki kiliselerin yaptıkları vakıflara hiçbir şekilde müdahale etmeyiz, onları iptal etmeyiz, oldukları gibi bırakırız.

4. Vakıf Sigası

Siga kişinin maksadını başkalarına bildiren söz (ibare) veya dilsizin İşareti ve yazısı gibi aynı amaca yönelik şeylerdir. Siga, mutlaka gereklidir, çünkü sigasız vakıf gerçekleşmez.

Büyük Şafii Fıkhı Sığanın Kısımları

⁵⁵¹ Mü'minûn: 23/1-2.

Siga sarih ve kinayî olmak üzere iki kısma ayrılır.

A. Sarih (açık) siga

Sarih siga, kasdedilen mânâdan başka bir mânâyâ gelme ihtimali olmayan sigadır. Meselâ “Evimi fakirler için vakfettim” veya “Evim fakirler için vakfedilmiştir” veya “Evimi fakirler için başkasının istifadesinden alıkoydum” veya “Evimi fisebilillah kıldım” gibi ibareler sarih sigadır. Böyle sarih sigalar kullanan kişinin, vakfın sahih olması için ayrıca niyet etmesine gerek yoktur. Akidlerde, siganın sarih şekilde söylenmesi yeterlidir,

B. Kinayî lafızlar

Kinayî lafızlar, kasdedilen mânâyâ da, başka bir mânâyâ da gelebilecek lafızlardır. Meselâ “Benim malım fakirler üzerine sadakadır” veya “malımı fakirler için başkasına haram kıldım” veya “malımı fakirler için ebedî kıldım” gibi ibareler, kinayî lafızlardır. Konuşabilen bir kişinin yazması da kinayî lafızlardan sayılır. Akidlerde olduğu gibi kinayî lafızla beraber niyet şarttır.

Vakıf Sigasının Şartları

İster sarih, ister kinayî lafızla olsun, vakıf sigasının birtakım şartları vardır:

a. Kişinin maksadını insanlara bildiren bir lafız olmalıdır.

Eğer kişi dilsiz ise maksadını bildiren bir işaret veya yazı olmalıdır.

b. Siga mutlak olmalıdır (belli bir süre ile sınırlandırılmamalıdır).

Meselâ kişi ‘Arazimi ilim öğrenenler için bir yılığına vakfettim’ derse, bu vakıf bâtıldır. Zira sigada vakit belirtilmiştir. Oysa vakfın gereğı, sürekli olmasıdır, vakfi belli bir süre ile sınırlamak buna aykırıdır.

Vakit Şartından İstisna Edilenler

Âlimler mescidleri, ribatları, kabirleri, kölelerin âzad edilmesini ve aynı mânâda olan hususları istisna etmişlerdir. Bu da siganın mümkün olduğu kadar tashihine rağbet göstermelerinden ileri geliyor. Zeyd ‘Şu arazimi mescid olarak vakfettim’ veya ‘ınakber veya ribat olarak bir yılığına vakfettim’ dese, vakfi sahih olur ve ebedî kabul edilir, bir yıllık şart ise ilga olur.

c. Vakfın gelirinin nereye sarfedileceğı belirtilmelidir.

Kişi ‘Ben vakfettim’ veya ‘Fisebilillah kıldım’ dese, gelirinin nereye sarfedileceğini belirtmese, vakıf akdi sahih olmaz. Çünkü sarfedilecek yön belli değildir.

d. Vakıf herhangi bir şarta bağlanmamalıdır.

Vakıf yapmak, bir akid olduğundan derhal mülk olmayı gerektirir. Vakfi herhangi bir şarta bağlamak sahih olmaz. Kişi “Evimi, Zeyd geldiğı zaman fakirlere vakfedeceğim” veya “Eğer hanımım razı olursa arabamı fisebilillah kılacağım” dese, vakıf bâtil olur. Çünkü bu şartlar, vakfın amacına ters düşmektedir. Nitekim bunu daha önce zikretmiştik. Ancak şartlı olarak köleleri âzad etmek ve benzeri şeyler bundan istisna edilmiştir. Meselâ kişi ‘Ramazan ayı geldiğinde evimi mescid

olarak vakfettim’ derse, vakfı sahih kabul edilir.

e. Vakıf derhal gerçekleşmeli ve mutlak olmalıdır.

Kişinin, kendisi veya bir başkasının faydalanması şartıyla vakıf sahih olmaz. Meselâ kişi “Şu hayvanımı fakirlere vakfettim, fakat üç gün içinde caymak şartıyla” veya “Hayvanımı, fakirlere, istediğim zaman satabilmek şartıyla vakfettim” dese, vakıf bâtil olur. Çünkü vakfın gereği olan mutlak vakfetme burada yoktur.

Kendisine Vakfedilen Muayyen Kişinin Vakfı Kabul Etmesi

Muayyen bir kişi üzerine yapılan vakfın sahih olması için, o kişinin vakfı kabul etmesi gerekir. Burada icab ve kabul peşpeşe olmalıdır. Meselâ kişi “Evimi Halid’in üzerine vakfettim” dediğinde, Halid’in de hemen “Bu vakfı kabul ettim” demesi gerekir. Kendisi üzerine yapılan vakfı kabul etmezse, vakıf sahih olmaz. Fakat muayyen olmayan kişilere, meselâ fakirlere vakfedilirse veya mescide vakfedilirse, kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir.

Vakfedenin Vakfindan İstifade Etmesi

Vakfeden kişinin, vakfın gelirinden istifade edemeyeceğini, kişinin kendisine vakfetme yetkisinin olmadığını daha önce ifade etmiştik. Çünkü vakfedilen mal, vakfeden kişinin mülkiyetinden çıkmıştır. Fakat âlimler, arazisini mescid, kabristan ve kuyu için vakfeden kişinin, diğer müslümanlar gibi vakfindan yararlanabileceğini söylemişlerdir. Kişi vakfettiği mescidde namaz kılabilir, vakfettiği kuyudan su içebilir, vakfettiği kabristana öldüğü zaman gömülebilir.

Bunun delili, Hz. Osman’ın şu sözleridir:

“Rasûlullah Medine’ye geldiğinde, Rûme kuyusundan başka tatlı suyu olan yer yoktu. Rasûlullah

“Kim kovasını müsfumanların kovaları ile beraber Rûme kuyusuna koyar? Kim cenneti Rûme kuyusuna karşılık satın alır?” buyurdu. Ben de onu öz malımla satın aldım ve kovamı müslümanların kovalanyla beraber kıldım (tasadduk ettim)”.⁵⁵²

Rûme kuyusu, Medine’den oturan bir yahudiye aitti. Bir kırba suyu müslümanlara bir dirheme satıyordu. Hz. Osman onu satın alarak müslümanlara vakfetti, kendisi de o kuyudan içti.

Vakfın Gerekli Olması Ve Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Vakıf, gerekli akidlerdenendir. Sahih olan akdin üzerine terettüb eden hükümler, vakfın üzerine de terettüb eder. Vakıf, vasiyet gibi değildir. Zira vasiyet caiz bir akiddir. Vakıf akdi üzerine şu hükümler terettüb eder;

A. Vakıf akdinde pişman olup geri dönmek söz konusu değildir.

⁵⁵² Neseî, VI/235, Tirmizî/3704, Buharî/2626

Kişi sahih bir şekide vakıf yaptıktan sonra ‘pişman olabilirim’ veya “İki üç gün sonra vazgeçebilirim” şeklinde şart koyamaz. (Vakıf akdi yapıldıktan sonra geri dönmek sözkonusu olamaz. Pişman olup vazgeçmenin hiçbir yararı olmaz).

B. Vakfedilen malın mülkiydi Allah Teâlâ’ya intikal etmiş sayılır.

Vakfeden kişi vakfettiği malda hiçbir şekilde tasarruf edemez; satamaz, hibe edemez, mülk edinemez.

C. Vakfedilen maldan istifade etme hakkı, vakfedildiği yöne -bu yön ister özel olsun, ister genel- intikal eder.

Vakfedilen Malın Mülkiyeti Meselesi

Vakfedilen arazi, akar,, araba, silah ve benzeri şeyler, vakfeden kişinin mülkü olmaktan çıktığı gibi, kendilerine vakfedilenlerin de mülkü olmaz. O, artık Allah’ın mülküdür.

Vakfedilen Malın Geliri

Vakfedilen malın geliri, kime veya nereye vakfedilmişse ona/oraya aittir. Kişi, kendisine vakfedilen malı kiraya verebilir, meyvelerini toplayabilir, vakfedilen hayvanın sütünden ve yününden faydalanabilir, isterse satabilir. Fakat kendilerine vakfedilenler muayyen değilse, onlar vakfedilen malın gelirinin riâliki değildirler, onlar sadece intifa (istifade etme) hakkına mâliktirler.

Vakfedilen Malın Aslında Tasarruf Etmek

Vakfedilen malın aslını (bizzat kendisini) satmak, almak, hibe etmek, miras bırakmak -ne vakfeden için, ne de kendilerine vakfedilenler için-caiz değildir. Kendilerine vakfedilen kişilerin muayyen veya gayr-ı muayyen olmaları veya vakfedilenin mescid ve benzeri yerler olması hükmü değiştirmez. Vakfedilen malın aslı/esası Allah’a, istifade hakkı ise vakfedilenlere aittir. Vakfın geliri, mümkün olduğu kadar vakfeden kişinin belirttiği yerlere sarfedilir. Hz. Ömer’in yaptığı vakıf buna delâlet etmektedir. Çünkü Hz. Ömer, Hayber’deki arazisinin aslını (kökünü), alınıp satılmamak, miras bırakılmamak ve hibe edilmemek üzere vakfetmiştir.

Vakfedilen Şeyin Masrafı

Vakfedilen şeyin -meselâ hayvanın yemi, binanın ve aletlerin tamiri gibi- masrafı olursa, vakıf da bunların masrafının vakıftan karşılanacağı müsaadesini vermişse veya bu hususta hiçbirşey söylememişse, bunların masrafı vakfın gelirinden karşılanır. Vakfın geliri yoksa onların masrafı beyt’ul-mal’dan karşılanır. Çünkü beyt’ul-mal müslümanların maslahatı için vardır, gerektiğinde vakıf mallarının

masrafını karşılamak da müslümanların maslahatinadır.

Vakfedilen Şeyin Ziyan Olmasıyla İlgili Hükümler

Vakfedilen şey ziyan olduğunda, ziyan olma şekline göre hükümleri değişir:

a. Vakfedilen ve eti yenmeyen bir hayvan öldüğünde onun derisi kime vakfedilmişse ona verilir. Çünkü kendisine vakfedilen kişi o deriyi kullanmakta başkasından daha fazla hak sahibidir. Deri tabaklanırsa yine onun üzerine vakfedilir, o kişi tabaklanan deriden yararlanabilir, fakat onu satamaz. Zira vakfin amacına mümkün olduğu kadar uyulması gerekir.

b. Vakfedilen hayvan eti yenen bir hayvan olur da kendisine vakfedilen kişi onun öleceği kanaatine varırsa, onu kesip etini satmalı, onun parasıyla aynı cinsten bir hayvan alıp onun yerine vakfetmelidir.

Bazıları ‘Kesilen, hayvanın etinin değerlendirilmesi hâkimin yetkisindedir; o onu uygun gördüğü şekilde değerlendirir’ demişlerdir.

c. Vakfedilen malı bir kişi telef eder ve malın bedelini öderse, malın kendisine vakfedildiği kişi o parayı mülk edinemez.

Telef edilen hayvanın parasıyla telef edilen hayvanın bir benzeri alınarak onun yerine vakfedümesi gerekir. Bu vakıf yapan kişinin amacına daha uygundur, çünkü onun amacı sürekli sevap kazanmaktır.

Telef edilen hayvanın parasıyla benzeri bir hayvan almak mümkün olmazsa, daha küçük bir hayvan alınıp vakfedilmesi gerekir; zira bu, vakfedenin amacına daha uygundur. Fakat telef edilen hayvanın parasıyla küçük bir hayvan almak da mümkün olmazsa, telef olan hayvanın parası vakfedenkişinin en yakınma verilir.

Vakfedilen hayvan telef edilir de, tazminat gerektirmezse veya kendiliğinden telef olursa, vakfedilen malın bizzat kendisi yok olduğundan vakıf da ortadan kalkar.

d. Vakfedilen malın geliri/faydası muattal olduğu zaman ve bu muattaliyet de tazminatı gerektirmeyen bir şekilde olduğunda, meselâ vakfedilen ağaçlar kurduğunda veya rüzgar onları devirdiğinde veya sel götürdüğünde, onların iadesi aynıyla mümkün değilse vakıf ortadan kalkmaz, o ağaçlar vakıf olarak kalır, kiraya vermek veya benzer yerlerde kullanmak suretiyle onlardan istifade edilir. Bu da vakfin aynıyla devam etmesi için yapılır. Onlar satılmaz, hibe edilmez. Onlardan istifade etmek mümkün değilse, yakmak veya benzeri şekilde istihlak etmek söz konusu ise, kendisine vakfedilen kişi veya cihet onları yakar, çünkü onları satmak, hibe etmek caiz değildir.

e. Vakfedilen hasır ve benzeri şeyler çürürse veya vakfedilen kalas kırıtırsa, onlar yakılmaktan başka bir işe uygun olmadıklarından zayi olmamaları için satılmaları caiz olur veya ücretle kullanılmak üzere bir kenara bırakılarak vakfin devam etmesi sağlanır. Kalan mal az da olsa vakfı devam ettirmek daha evladır. Onların geliri mescidin masraflarına sarfedilir. Ziyan olan malın bir benzeri o para ile satın alınabilirse, almak gerekir. Fakat yakılmaktan başka bir işe yaradığı sürece onu satmak caiz olmaz. Çünkü o malın kendisini muhafaza etmek, vakfeden kişinin

amacına daha uygundur.

f. Vakfedilen bir mescid yıkılsa, onu hemen yapmak da mümkün olmasa bile onu satmak caiz olmaz. Zira ileride onu yapma imkânı olabilir.

g. Mescidin bir geliri varsa, o gelir mescidin masraflarına sarfedilir. Mescidin ileride tekrar yapılması mümkünse onun geliri muhafaza edilir. Böyle bir ümit yoksa onun gelirini diğer mescidlerin masraflarına sarfetmek caiz olur.

h. Vakfedilen bir mescidin yıkılma tehlikesi varsa, hâkim onun yıkılıp taşlarıyla yeniden yapılmasını emretmelidir.

Yıkılan mescidin taş ve toprağıyla başka bir şey yapmak caiz değildir. Çünkü vakfeden kişinin amacına uygun olan budur. Tekrar yapılan mescid, eski yerine yapılamıyorsa, onun yakınına yapılması daha evladır.

i. Bir kişi malını belli bir nehir üzerine köprü yapılmak üzere vakfeder de sonra nehirin yatağı değişir veya değiştirilir ve köprü muattal kalırsa, halk da başka bir köprüye muhtaçsa, o köprüyü ihtiyaç yerine nakletmek caizdir. Zira burada vakfeden kişinin amacına uygun olan budur.

Kendisine Vakıf Yapılan Kişinin Ölmesi

1. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakıf sahibi ondan başka birini tayin etmişse, vakfedilen mal ölen kişiden, tayin edilen diğer kişiye intikal eder.

Meselâ vakıf yapan kişi ‘Şu evi’ veya ‘Şu arabayı önce çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim’ dese ve vakfın kendisine intikal edeceği başka bir kişi de tayin etmese, mal kendisine vakıf yapılana kahr ve kendisine ilk vakıf yapılan şahsın öldüğü gün mal onu vakfedenin en yakın akrabasına sarfedilir.

2. Kişi ‘Arazimi Zeyd ve Amr üzerine, sonra da fakirlere vakfettim’ dese, Zeyd ve Amr’dan biri öldüğünde, ölenin hakkı diğerine geçer. Çünkü vakıf yapan kişi, vakfın fakirlere intikal etmesini Zeyd ve Amr’ın ölümüne bağlamıştır, onların her ikisi de ölmeden vakıf fakirlere intikal etmez.

3. Kişi “Şu iki şahıstan herbiiine evimin yarısını vakfediyorum, sonra da onu fakirlere vakfediyorum” dese, bu iki ayrı vakıf sayılır. Bu nedenle de o iki şahıstan biri öldüğünde onun hakkı diğerine geçmez, ölenin hakkı fakirlere intikal eder.

Vakfın Başlangıç Ve Devamlılık Halindeki Hükümleri

Vakfın başlangıç ve devamlılık halindeki hükümlerinin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Meselâ kişi ‘Şu kütüphanemi çocuklarıma, sonra Zeyd’e, sonra da Zeyd’in nesline vakfettim’ dese vakıf sahih olur.

Zira vakıf yapmanın amacı, sürekli olması ve Allah’a yaklaştırmasıdır. Vakfedilen malın nereye sarfedileceği başlangıçta belirtilirse, devam ettirilmesi daha kolay olur. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakfın geliri vakıf yapan kişinin en yakınına devredilir. Zira sadakanın en üstünü, en yakın akrabaya verilendir. Bu hem

sadaka, hem de şıla-yı ra him'dir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Yoksul kişiye verilen sadaka bir sadakadır, akrabaya verilen sadaka ise iki sadakadır: Biri sadaka, diğeri de sılayı, rahim'dir.”*⁵⁵³

Evet, vakıf miras durumuna göre değil, sıla-yı rahim durumuna göre ölenin en yakınma devredilir. Meselâ sıla-yı rahim açısından kızının oğlu önce gelir, mirasta ise kızının oğluna pay yoktur.

b. Kişi “Evimi doğacak çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim” dese, bu vakıf başlangıçta bâtil olur. Çünkü henüz çocuk ortada olmadığından temlik imkânı yoktur. Bunu daha önce beyan etmiştik. Bu vakfın fakirler için devamlılığı da söz konusu değildir, zira vakfın başlangıcı, olmayan bir kişiye bağlanmıştır.

c. Kişi “Şu ticarethanemi önce Hâlid'in çocuklarına, sonra bir kişiye, sonra da fakirlere vakfettim” dese, vakıf sahih olur.

Çünkü hali hazırda vakfın gelirinin nereye verileceği belli olduğu gibi, sonra da nereye verileceği bellidir. Başlangıçta Hâlid'in çocuklarına, ondan sonra da fakirlere verilir, vakfedenin en yakınına ise verilmez. Zira kesinti müddetinin ne zaman geleceği bilinmemektedir.

Vakfa Yönetici Tayin Etmek

Vakfa, vakfın maslahatlarını gözetip onu koruyacak, vakfın gelirini gereken yere verecek bir yönetici tayin edilmelidir. En evla olan yönetici, vakıf sahibi tarafından tayin edilen yöneticidir. Ancak tayin edilen yöneticinin de bunu kabul etmesi gerekir. Vakıf sahibinin tayin ettiği yönetici ister bir kişi, ister iki kişi olsun, ister geçici, ister sürekli olsun, en'evla olan onun tayin ettiği kişileri kabul etmektir. Zira vakıf sahibinin amacı, vakıf sayesinde Allah'a yaklaşımdır; tıpkı vakfın sahibi “Vakfın gelirini şu yöne sarfedin” dediğinde, onun dediği yere sarfedilmesi gerektiği gibi. Vakıf sahibi “Vakfın yöneticisi falan kişidir, o ölürse de filan kişidir” diyebilir ve bu onun hakkıdır.

Hz. Ömer kendi vakfını bizzat idare ediyordu. Sonra kızı Hafsa'nın bakmasını vasiyet ederek şöyle dedi:

“Sağ kaldığı sürece (kızım) Hafsa müteveli olur, ondan sonra onun ehlinden rey sahibi bir müteveli olur”.⁵⁵⁴

Vakıf sahibi, vakıf için idareci tayin etmemişse, kadı bir yönetici tayin eder. Zira kadı'nın genel bir velayeti vardır. Bu yüzden vakfa yönetici tayin etme hususunda herkesten daha fazla o hak sahibidir.

Vakfi İdare Edecek Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Vakfi idare edecek kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

a. Adil olmak.

⁵⁵³ Tirmizî/658, İbn Mâce/1844, Neseî, V/92, (Selman b. Âmir'den)

⁵⁵⁴ Ebu Dâvud/2879

Adaletten maksat, dinî emirleri yerine getirmektir. Vakıf idarecisinde adalet şartının aranmasının nedeni, idarecinin veli olmasıdır, zira adil olmayan kişinin velayeti sahih olmaz.

b. Ehil olmak.

Ehil olmaktan maksat, güçlü kuvvetli olup vakfın idaresini yürütmektir. Vakıf yöneticisinde bu şartlardan biri eksik olursa, hâkim onu yöneticilikten azlederek kendisi veya yönetici tayin ettiği bir kişi vakfı idare eder. Eski yönetici tekrar yöneticilik şartlarına sahip olursa, vakfın idaresi ona verilmelidir. Eğer vakıf sahibi onu özellikle tayin etmişse hüküm böyledir. Çünkü vakıf yöneticisi de tıpkı yetimin velisi gibi başkasının malını gözetmek üzere seçilmiştir.

Vakıf Yöneticisinin Görevleri

Vakıf yöneticisinin görevlerini şöyle hülâsa edebiliriz:

1. Vakfın işlerini yürütmek.

Vakfın her türlü gelirini hak sahiplerine taksim etmelidir. Vakıf mallarının hem asıllarını, hem de gelirini fiyat bakımından muhafaza etmelidir.

2. Vakıf sahibi iki idareci tayin etmişse, onlardan biri tek başına tasarruf yetkisine sahip değildir.

Ancak hangi hususlarda tasarruf edebileceği önceden belirtilmişse, o hususlarda, tasarruf edebilir.

Vakıf Yöneticisinin Ücreti Vakıf Üzerinedir

Vakıf sahibi, yönetici için vakfın gelirinden belli bir şey tayin etmişse, yönetici onu alır. Vakıf sahibi bu hususta bir şey söylememişse ve idareci de ücret isterse hâkim ona belli bir ücret tayin etmelidir. Bu hüküm, vakfı ücretsiz idare eden olmadığı durumda geçerlidir. Yönetici vakfın ürününden yiyebilir. Nitekim Hz. Ömer, kendi vakfı için şöyle demiştir:

“Bu vakfa idareci olan kişi, vakfın ürününden normal bir şekilde yiyebilir”.

Üzerine Vakıf Yapılan Kişiyle Yönetici Arasında İhtilaf Çıkması

Vakıf yöneticisi “Ben vakfın gelirini hak sahiplerine verdim” dese, hak sahipleri de “Hayır vermedi” deseler, duruma bakılır; hak sahipleri muayyen iseler söz onlarındır ve hesap talebi onlara aittir, muayyen olmadıkları takdirde bu hesap hâkime düşer. Vakıf yöneticisinin yaptığı harcamaların ihtimal dahilinde olan miktarını kabul eder, şüpheli görünen hususlar için hâkim yöneticiyi yemine davet eder.

Vakıf Yöneticisinin Azledilmesi

Vakfın yöneticisi ehliyetten yoksun olduğunda azledilir. Nitekim bunu daha önce beyan etmiştik. Ayrıca vakıf sahibi, yöneticiyi azledip yerine başkasını tayin edebilir. Çünkü idareci bir vekildir ve müvekkil istediği zaman vekili azletme yetkisine sahiptir. Ancak vakıf sahibi, o kişinin idareci olmasını şart koşmuşsa, maslahat gereği de olsa onu azledemez, çünkü akid halindeki şart bozulmaz. Bu tıpkı fakirlerin çocuklarına vakfettikten sonra bilahere onlardan alıp zenginlere vakfetmek gibidir ki bu caiz değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi vakıf sahibi vakıf akdinde şart koştuklarını bozmaya yetkili değildir.

Vakfın Bazı Meseleleri

A. Vakıf sahibi “Ben şu evi çocuklarıma ve çocuklarımla çocuklarına vakfettim” derse, vakfın geliri onlar arasında eşit bir şekilde paylaşılır. Burada erkek ile kız, evlat ile torun arasında fark yoktur. Çünkü vakıf sahibinin ibaresindeki vav kelimesi, tertib değil, cem ifade eder. Nitekim vav’ın, mutlak olarak cem ifade etmesi sulh halinde daha sahihtir.

B. Kişi “Evimi çocuklarıma vakfettim” dese, çocuklarının çocukları vakfın gelirinden istifade edemezler. Çünkü çocuklarıma vakfettim ibaresi, sadece öz çocuklara tahsis edilir. Eğer çocukları yoksa, torunları bu ibareye dahil olurlar ve vakfın gelirinden istifade etme hakkı kazanırlar. Çünkü bunda hem karine, hem de mükellef kişinin sözünü mânâsız olmaktan koruma vardır.

C. Kişi “Şu bahçe neslime vakıftır” veya “Zürriyetime vakıftır” veya “Beni takip edenlere vakıftır” dese, o kişinin erkek ve kız çocukları ile onların çocukları vakfın gelirinden istifade ederler. Çünkü lafız hepsini kapsamaktadır.

D. Kişi “mallarımı akrabalarımın fakirlerine vakfettim” dese, uzak ve yakın, varis olan ve olmayan, erkek ve kadın akrabalarının tüm fakirleri vakfın gelirinden istifade ederler.

E. İbarede zikredilen bir vasıf, ibarenin kapsadığı kişilerin tümünde aranır.

Meselâ kişi “Şu araziye evladımın muhtaç olanlara, torunlarıma ve kardeşlerime vakfettim” dese, zikredilenlerin hepsinde muhtaç olma sıfatı aranır. Zira ibare muhtaç evlatlara atfedilir; torunlarının ve kardeşlerinin muhtaç olanları vakıftan istifade edebilirler.

Meselâ kişi “Şu evi çocuklarıma, torunlarıma ve kardeşlerimin fakirlerine vakfettim” dese, çocuklarda ve torunlarda fakirlik vasfı aranır, fakir olmayan çocuklar ve torunlar vakıftan yararlanamaz.

F. Akrabalar, evlatlar, torunlar ve zürriyet üzerine yapılan vakıflar zürriyet vakfi veya aile vakfi olarak tanınır. Mescidler, medreseler, âlimler, fakirler üzerine yapılan vakıflar ise hayır vakıfları olarak bilinir.

Vakıf Müslümanların Medar-ı İftiharlarından Ve Güzel Eserlerindendir

Vakıf, Allah’a yaklaştıran ibadetlerden biridir. Vakıf, vakfedenin imanının

doğruluğuna, hayırdaki rağbetine, müslümanların maslahatına önem verdiğine, onları ve zürriyetlerini sevdiğine, toplumun menfaatini gözettiğine delâlet eder. Müslümanlar, Hz. Peygamber zamanından bugüne kadar vakıf sahasında çok büyük örnekler ortaya koymuşlardır. Öyleki kurdukları vakıflar sayılamayacak kadar çoktur. Hayatın her cephesinde görülen medreseler, mescidler, hastaneler, araziler, binalar, kuyular, okullar gibi vakıflar bunu göstermektedir. Bu vakıflar zürriyetfer üzerine, fakirler üzerine, mücahidler üzerine, âlimler ve benzerleri üzerine yapılmıştır. Müslümanlar, hayatın her cephesinde, toplumun ihtiyaç duyduğu her alanda vakıflar kurmuşlardır. İslâm âleminin çeşitli beldelerinde kurdukları vakıflar bu hususta yeterli bir fikir verebilir. İdarecilerin, kumandanların, askerlerin, tüccarların, sanatkârların, kadınların birçoğu vakıf kurmuştur. Müslüman ülkelerde bulunan vakıfların gelirleri yüzmilyonlara baliğ olmaktadır. Bu vakıfların idare edilmesi için özel bakanlıklar kurulmuştur. İslâm alemindeki binlerce aile bu vakıfların gelirinden istifade etmektedir. Yine İslâm âleminde umumi hizmet yapan birçok kuruluş bu vakıflar sayesinde yaşayabilmektedir. Allah Teâlâ atalarımıza ve o salih insanlara bol bol mükâfatlar ihsan etsin. Fakat esef verici bir husustur ki günümüzde birçok müslümanın vakıf konusunda çok gevşek davrandığını görüyoruz. Eskiden vakfa gösterilen rağbet ortadan kalkmış, müslümanîann çoğu cimrilemiştir. Artık müslümanların vakıf kurmamaları, sevap kazanmaya yönelmemeleri gayet üzücü bir durumdur. Bu durum, müslümanîann ecir ve sevaba olan rağbetlerinin azaldığına, imanlarının zayıfladığına, dünyanın ve dünya zevklerinin aşın şekilde sevildiğine, dünya nimet ve zevklerinin ahiret nimetlerine tercih edildiğine delâlet eder. Şu ayet-i kerime bizim hâlimizi ne güzel ifade etmektedir:

“Hayır! Siz dünya hayatını (ahiret hayatına) tercih ediyorsunuz.” ⁵⁵⁵

Sanki biz şu ayeti hiç duymamış gibiyiz:

“Oysa ahiret (hayatı, dünya hayatına göre) daha hayırlı ve daha sürekli dir.” ⁵⁵⁶

Vela havle velâ kuvvete illâ billah’ il-aliyyi’ l-azîm

VASIYET

Vasiyetin Tarifi:

Luğatta vasiyet “bağlamak, bitıştirmek” anlamına gelir. İysâ kelimesi de aynı anlamdadır. Vasiyet, ism-i mef’ul (vasiyet edilen şey mânâsına) şu ayette kullanılmıştır:

“Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra...” ⁵⁵⁷

Vasiyet kelimesi masdar olduğunda iysâ mânâsını ifade eder ve nitekim şu ayette de bu anîamda kullanılmıştır:

“Ey mü’minler! Birinize ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında

⁵⁵⁵ A’lâ: 87/16.

⁵⁵⁶ A’lâ: 87/17.

⁵⁵⁷ Nisa: 4/12.

aranızda sizden olan iki adil kimseyi şahitlik için tutun.”⁵⁵⁸

Fakat fakihler, iki kelime arasında fark olduğunu söyleyerek, İysâ kökünden gelirse, kişinin ölümünden sonra küçük çocuklarının ihtiyaçlarını gidermek ve malmı kullanmak üzere bir başkasına yetki vermesi anlamına gelir; vasiyet kökünden gelirse, bir kimsenin ölümünden sonraya bağlı olmak üzere kendisine ait bir mala bir başkasını sahip ve malik kılması anlamına gelir demişlerdir.

Şer'an ölümünden sonraya bağlı olan bir hakkı bir başkasına teberru etmeye vasiyet denilmesinin sebebi, vasiyet eden kişinin bu teberru ile ahiretin hayrını, dünya hayrına bağlamasıdır.

Vasiyetle Temlik Etmek İle Diğer Temlik Çeşitleri Arasındaki Fark

Vasiyetin tarifinden, vasiyet ile temlik etmekle, diğer temlik çeşitleri arasındaki fark açığa çıkar. Zira vasiyetteki temlik, ölümden sonraki zamana izafe edilmiştir. Hibe gibi akidlerdeki temlik ise yaşarken temliktir.

Vasiyetin Meşruiyetine Dair Delil

Vasiyetin meşruiyetine hem Kur'an, hem Sünnet hem de ashabın tatbikatı delâlet etmektedir. Ayrıca âlimler de vasiyet hususunda icma etmişlerdir.

Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

*“İçinizden birine ölüm gelip-çattığında eğer bir mal bırakacak olursa, anaya-babaya ve akrabalara adil bir tarzda vasiyet etmesi, üzerine farz kılınmıştır. Bunlar muttakiler üzerinde (sabit) bir haktır.”*⁵⁵⁹

Ayetteki ‘farz kılınmıştır’ ibaresinden maksat, vasiyet etmenin hayırlı olduğudur. “Adil bir tarzda vasiyet etmek” ibaresinden maksat da mirasçılara zulmetmeyecek şekilde davranmaktır.

*“Ey mü'minler! Sizden birine ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında aranızdan iki adil kimseyi şahitlik için tutun.”*⁵⁶⁰

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

*“Vasiyet etmek istediği bir şeyi bulunan bir müslümana vasiyeti yanında yazılı bulunmadıkça iki gece yatması muhakkak surette caiz değildir.”*⁵⁶¹

*“Mahrum, vasiyetten mahrum kalandır.”*⁵⁶²

*“Vasiyet üzerine ölen kişi yol ve sünnet, takva ve şahitlik üzerine bağışlanmış olduğu halde ölmüştür.”*⁵⁶³

Ashab-ı kiram ise mallarının bir kısmını, Allah'a yaklaşmak için vasiyet ederlerdi. Rivayet edildiğine göre sahabîler vasiyetnamelerinin başına bismilhhirmhmanirrahim yazarlar ve şöyle devam ederlerdi:

⁵⁵⁸ Mâide: 5/106.

⁵⁵⁹ Bakara: 2/180.

⁵⁶⁰ Mâide: 5/106.

⁵⁶¹ Buhari/2587, Müslim/1627, (Abdullah b. Ömer'den)

⁵⁶² İbn Mâce/2700

⁵⁶³ İbn Mâce/2701

“Bu vasiyet falan oğlu falanın vasiyetidir. O, Allah’tan başka ilah olmadığına, Allah’ın bir ve tek olduğuna, ortağı bulunmadığına şehadet eder ve yine Muhammed’in Allah’ın kulu ve rasûlü olduğuna, kıyametin geleceğine, onda şek ve şüphe olmadığına, Allah Teâlâ’nın kabirdekileri hasredeceğine şehadet eder. Falan oğlu falan vasiyet eder ki aile fertlerinden geride kalanlar gerçekten mü’min iseler Allah’tan korksunlar, aralarını düzeltsinler, Allah ve Rasûlü’ne itaat etsinler. Onlara Hz. İbrahim’in ve Hz. Yakub’un oğullarına vasiyet ettiğini vasiyet ediyorum:

“Ey oğullarım! Allah sizi için bu dini seçti. (O halde siz de) ancak müslümanlar olarak can verin ”⁵⁶⁴

Bu husustaki icma’ya gelince, fakihlerin tamamı Hz. Peygamber döneminden beri vasiyetin caiz olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Hiç kimsenin vasiyeti men ettiği nakledilmemiştir.

Hayatta İken Sadaka Vermek Vasiyetten Daha Üstündür

Hayatta iken verilen sadaka, ölüm sonrası için vasiyet edilen sadakadan daha üstündür. Çünkü hayatta iken verilen sadakanın ecir ve sevabı daha öncedir. Ayrıca mü’minin imanında sadık olduğuna, hayır ve ihsana rağbet ettiğine delâlet eder.

“Artık hayırlarda yarışın.”⁵⁶⁵

“Birinize ölüm gelip de “Ey rabbim! Beni yakın bir süreye kadar erteleyeseydin de sadaka verip iyilerden olsaydım” demesinden önce size verdiğim rızıktan (Allah için) harcayın.”⁵⁶⁶

Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah’ın huzuruna bir kimse gelerek şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Rasûlü! (Sevapça) hangi sadaka daha büyüktür?”

“(Sevabı büyük sadaka) senin sıhhatli, son derece mala düşkün, fakirlikten korkar, zenginlikten hoşlanır bulunduğun halde verdiğin sadakadır. Can boğaza gelip de ‘bu malım falan içindir, şu malım da falan içindir’ diyene ve bunu da varislerin olana kadar geri bırakma.”⁵⁶⁷

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Ölümüne yakın bir köle âzad eden kişi, karnı doyduktan sonra bağışta bulunan gibidir.”⁵⁶⁸

Vasiyetin Meşruiyetinin Hikmeti

Şer’î kaidelere göre, kişinin malında hiçbir hakkı kalmadığı zaman vasiyet etmesi caiz olmaz. Zira ölüm mülkiyeti izale eder. Fakat hikmetlerle dolu olan şariat, vasiyeti caiz kılmıştır. Çünkü vasiyette hem vasiyet yapanın, hem akrabaların, hem

⁵⁶⁴ Bakara: 2/132. Abdurrezzak, el-Musannef

⁵⁶⁵ Mâide: 5/48.

⁵⁶⁶ Münafikûn: 63/10.

⁵⁶⁷ Buhari/1353 Müslim/1032

⁵⁶⁸ Tirmizî/2124, (Ebu Derda’dan)

de toplumun maslahatı vardır. Vasiyet yapan kişi ecir ve sevap kazanır, ölümünden sonra güzel bir hatıra bırakmış olur. Akrabaların maslahatına gelince, vasiyet genellikle mirasçı olmayan akrabalara yapılır, böylece onlar da o maldan faydalanmış olurlar, zira o kişiler genellikle o mala muhtaçtır. Toplumun maslahatına gelince, vasiyet mescidler, medreseler, kütüphaneler, hastaneler ve benzeri umumi hayırlara açılan bir kapıdır. Ayrıca fakirler, yetimler, âlimler ve mücahidler için de bir kapıdır. Vasiyetin İslâm'ın sosyal dayanışma kanunlarından bir kanun olduğu ve bunda birçok hayır ve faydanın bulunduğu gizli değildir.

Vasiyetin Hükümü

İslâm'ın başlangıcında anne-babaya ve yakın akrabalara vasiyet etmek Bakara suresinin 180. ayeti ile vacib kılınmıştı. Daha sonra bu hüküm miras ayetleriyle neshedilmiştir. Ayrıca bu vucubun neshedildiğini bildiren hadîsler de vardır. Vasiyet etme hükmü, mirasçılar dışındaki kişilere ve hayır yollarına tahsis edilmiştir. Bu da varislerin rızası haricinde malın 1/3'ünden fazlasının vasiyet edilemeyeceği hükmüyle sınırlandırılmıştır.

İbn Abbas şöyle demiştir:

“Allah Teâlâ “Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit eğer mal bırakacaksa, anaya-babaya ve yakın akrabaya meşru bir surette vasiyette bulunmak, takva sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılındı”⁵⁶⁹ buyurarak vasiyeti farz kıldı. Bu ayeti, miras ayetleri⁵⁷⁰ neshetti”⁵⁷¹.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Ulu ve yüce Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir; artık varise vasiyet yoktur. Çocuk yatak sahibine aittir; zina edenin hakkı taştır (mahrum edilmektir).”⁵⁷²

“Allah Teâlâ (varislerden) her hak sahibine hakkını verdi. (Bundan böyle) varislere vasiyet yoktur.”⁵⁷³

Vasiyetin Diğer Hükümleri

Vasiyetin, mirasçılara yapılmamak şartıyla mendub olduğunu söy-lemiştirFakat bazı durumlarda vasiyet etmek farz, haram, mubah veya mekruh olabilir.

Vasiyetin Vacib Olduğu Durumlar

Bir kişinin üzerinde zekât, hac gibi şer'î bir borç varsa, kişi de onun zayı olacağından korkuyorsa, vasiyet etmesi vacib olur. Yine kişinin birisinde emanet ve alacakları varsa, vasiyet etmesi vacibdir. Zira vasiyet etmediği takdirde, onların

⁵⁶⁹ Bakara: 2/180.

⁵⁷⁰ Nisa: 4/11-12.

⁵⁷¹ Ebu Dâvud/2869, Tirmizî/2118

⁵⁷² Tirmizî/2122, Neseî, VI/247

⁵⁷³ Ebu Dâvud/2870, (Ebu Umame el-Bahilî'den)

zayı olma ihtimali vardır.

Vasiyetin Haram Olduğu Durumlar

İşlenmesi şer'an haram olan bir şeyi -şarap veya ahlâka aykırı şeyleri-vasiyet etmek haram olduğu gibi, bunları yerine getirmek de haramdır. Mirasçılara zarar vermek amacıyla yapılan vasiyet de haramdır. Bu, şer'an kendilerine takdir edilmiş olan payı almalarını engellemek için yapılan vasiyettir. Allah Teâlâ bu tür vasiyetten nehyetmiştir:

*“Eğer kardeşler birden fazla iseler hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir.”*⁵⁷⁴

Şehr b. Havşeb, Ebu Hüreyre'nin, kendisine Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu tahdis etmiştir:

*“Erkek veya kadın altmış sene taat ile meşgul olurlar ve ölüm gelip çatığında vasiyet hususunda (varislerine karşı) zarar verecek şekilde hareket ederler, böylece cehennem ateşi kendilerine vacib olur”. Sonra Ebu Hüreyre bana şu ayetleri okudu: “Varislere zarar vermemek şartı ile vasiyetin ve borcun ödenmesinden sonra... Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir. İşte bunlar Allah'ın hududlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir”*⁵⁷⁵

Vasiyetin Mubah Olduğu Durumlar

Kişinin ilim ve salah ile meşhur olmayan bir dostuna veya bir zengine vasiyet etmesi mubahtır. Eğer onlara yaptığı vasiyetle sıla-yı rahimi kasederse, mendub olur, çünkü burada taat mânâsı vardır.

Vasiyetin Mekruh Olduğu Durumlar

Malı az olan, aynı zamanda mirasçıları bulunan kişinin vasiyet etmesi mekruhtur. Fasıklara, günahkârlara vasiyet edildiğinde onların bu mai ile günah işleyecekleri sanılıyorsa, onlara vasiyet etmek mekruh olur.

Vasiyetin Rükûnları Ve Her Rükûnün Şartları

Vasiyetin dört rükûnü vardır:

- a. Vasiyet eden
- b. Kendisine vasiyet edilen

⁵⁷⁴ Nisa: 4/12.

⁵⁷⁵ Nisa: 4/12-13. Tirmizî/2118, Ebu Dâvud/2867

c. Vasiyet edilecek mal

d. Vasiyet sigası

Bu rükûnların da ayrı ayrı şartları bulunmaktadır. Şimdi bunları beyan edelim:

Vasiyet Eden Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet, ancak şu şartlara sahip olan bir kimseden sadır olursa geçerli kabul edilir:

1. Akıllı olmak.

Bu şart hibe ve teberrularda daha da önem kazanır. Bu bakımdan delinin veya bunayan kişinin vasiyeti sahih olmaz. Baygın ve sarhoş olan kişinin de vasiyeti geçerli değildir. Çünkü bunlar teklifin esas olan akıldan mahrum olmuşlardır.

2. Baliğ olmak.

Buluğ çağına gelmenin, mükellef olmanın esasını teşkil ettiğini daha önce belirtmiştik. Öyleyse mümeyyiz dahi olsa çocuğun vasiyeti geçerli olmaz. Zira çocuk, teberru ehliyetine sahip değildir.

3. İstek ve iradeyle vasiyet etmek.

Bu bakımdan vasiyete zorlanan kişinin yaptığı vasiyet sahih olmaz. Vasiyet, hakkını teberru etmek olduğundan, teberru edenin kendi isteğiyle yapması şarttır.

4. Hür olmak.

Kölenin -bu kölenin mudebber veya mukateb olması hükmü değiştirmez- vasiyeti geçerli kabul edilmez. Çünkü köle mâlik değildir; köle ve malı efendisininindir.

Şeriat vasiyeti mirasçı olmayanlar için meşru kabul etmiştir. Bu nedenle mirasçılar vasiyete dahil değildir.

Vasiyet şartlarına binaen şu iki sınıfın da vasiyeti sahih olur:

a. Kâfirin vasiyeti sahihtir. Çünkü kâfir teberru ehlidir.

b. Sefihliğinden ötürü hacr altında olan kişinin vasiyeti sahihtir.

Çünkü sefihin ibaresi sahihtir, ayrıca ölümden sonra da sevaba ihtiyacı vardır.

Kendisine Vasiyet Yapılan Kişide Bulunması Gereken Şartlar.

Kendisine Vasiyet yapılan kişide bulunması gereken şartlar, kişinin muayyen ve gayr-ı muayyen olmasına göre değişir.

Muayyen Bir Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Kendisine vasiyet edilen muayyen kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

a. Vasiyet eden kişi öldüğünde kendisine vasiyet edilen kişi, mülke sahip olacak durumda olmalıdır.

Bu bakımdan ölmüş bir kişiye veya hayvana vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü ölü ve hayvan mülke sahip olamaz. Ancak kişi ‘Şu parayı falan hayvana yem alınmak üzere vasiyet ediyorum’ dese, vasiyet sahih olur ve o para hayvanın sahibine teslim edilir, zira hayvanın yemi sahibinin üzerinedir. Hayvanın sahibi de vasiyet edenin

arzusunun yerine gelmesi için o para ile hayvana yem almalıdır.

Variyet yapılırken ana rahminde bulunan bir çocuğa vasiyet yapılırsa, vasiyet sahih olur. Çocuk annesinin karnından diri olarak ve hayvan müstakirre ile -ki en azı altı aydır- dünyaya gelirse vasiyetin gereği yapılır. Hamileliğin en az süresi altı aydır.

b. Yapılan vasiyet günaha vesile olmamalıdır.

Müslüman bir köleyi bir kâfire vasiyet etmek caiz olmaz, müslümanlarla savaşınlara silâh veya mal vasiyet etmek de caiz değildir. Çünkü bunlarda günaha vesile olmak vardır.

c. Vasiyet edilen kişi belli olmalıdır.

İki kişiden birine yapılan vasiyet sahih olmaz. Çünkü kendisine vasiyet edilen kişi meçhuldür.

d. Kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyetin yapıldığı zamanda mevcut olmalıdır.

Vasiyet yapıldıktan sonra ana rahmine düşen çocuğa ve vasiyet yapıldıktan sonra bina edilen mescide vasiyet etmek sahih olmaz. Belli bir kişiye yapılan vasiyete, bir mescidin inşasına, tamirine veya diğer maslahatlarına yapılan vasiyetler de ilhak edilmiştir. Medreseler, ribatlar, hastaneler ve imarethaneler de mescid hükmündedir. Çünkü bunların tümünde Allah'a yaklaşmak söz konusudur. Bunlar, itibari bir şahsiyete sahiptirler. Bunlara vasiyet etmek, onlar üzerine vakıf yapmak gibidir. Kişi vasiyet lafzını mutlak olarak kullanarak "Ben şu mescide vasiyet ettim" dese, onun tamirinden ve diğer masraflarından bahsetmese, vasiyet sahih kabul edilir ve o mal mescidin maslahatlarına sarfedilir, çünkü örfün gereği budur. Zikredilen şartlardan anlaşılmıştır ki katile vasiyet etmek sahihtir (maktul kendi katiline vasiyet edebilir). Zira bu, hibeye benzer bir akidle başkasına mal vermektir. Diğer mirasçılar razı olduğunda, mirasçıya da vasiyet sahih olur. Bu husus daha sonra beyan edilecektir.

Muayyen Olmayan Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Muayyen olmayan kişiye yapılan vasiyet, fakirler, âlimler, mescidler, medreseler gibi genel cihetlere yapılan vasiyetlerle aynı şartlara sahiptir; yani haram ve mekruh cihetlere vasiyet yapılmamalıdır. Bu nedenle kâfirlerin mabedlerine veya oyun ve eğlence binası yapılmasına vasiyet etmek sahih değildir.

Kendisine Vasiyet Yapılan Umumi Cihetler Şunlardır

1. Allah yolunda vasiyet etmek.

Kişi "Ben malımın 1/3'ini Allah yolunda vasiyet ettim" dese, vasiyeti sahih olur. Bu, Allah'a yaklaşıtııcı bir fiildir. Vasiyet edilen bu mal zekât ehli olan gazilere verûr. Bunlar şu ayette zikredilmişlerdir:

"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak yalnızca ihtiyacından fazla malı olmayan fakirlere, (hiçbir şeyi olmayan) miskinlere, zekât toplama işinde görevli olan amillere, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacaklara, kölelere, borçlulara, Allah

yolundakilere ve yolda kalmış olanlara tahsis edilmiştir.” ⁵⁷⁶

2. Âlimlere vasiyet etmek.

Kişi “malımdan 100.000 dinarı vasiyet ettim” dese, vasiyeti sahih olur. Çünkü âlimler, kendilerine vakfedilen malı mülk edinebilirler. Âlimlere infak etmek de Allah’a yaklaştıncı bir ameldir. Âlimlere vasiyet edilen mal, İslâm âlimlerine; yani tefsir, hadîs, fıkıh, usul-ü fıkıh, akaid ve benzeri ilimlerle meşgul olanlara sarfedilir. Çünkü âlimler lafzı örfen bunlara hamledilir. Bu nedenle âlimlere vasiyet edilen mal edebiyatçılara, doktorlara, mühendislerle ve benzeri bilim adamlarına verilmez. Ancak örf değişir de âlimler lâfzı, dinî ilimlerle meşgul olan kişiler ile bilim adamlarını kapsayan ortak bir lafız halini alırsa, o zaman âlimlere yapılan vasiyetin kapsamına her türlü ilimle uğraşıp diploma alan kişiler de dahil olur.

3. Fakirlere vasiyet etmek.

Fakirlere vasiyet edildiğinde miskinler, miskinlere vasiyet edildiğinde de fakirler buna dahil olurlar. Fakirlere vasiyet edilen mal, onlardan üç kişiye verilirse vasiyet yerine gelmiş sayılır. Çünkü çoğulun en azı üçtür.

4. Ehl-i beyte yapılan vasiyet.

Kişi “malımın 1/3’ini ehl-i beyt’e vasiyet ettim” dediğinde, o mal Benû Hâşim ve Benû Muttalib’ten olanlara verilir. Onlardan üç kişiye vermek yeterlidir.

5. Akrabalara yapılan vasiyet.

Akrabalara yapılan vasiyete, baba ve ana cihetinden tüm akrabalar dahil olur. Ancak bundan, miras düşen akrabalar hariçtir.

6. Hac ve umreye gidecekler için vasiyet.

Kişi “malımdan 100.000 dinarı hac ve umreye gidecekler için vasiyet ediyorum” derse, vasiyeti sahih olur. Çünkü hac ve umre Allah’a yaklaştıracı amellerdendir. Vasiyet edilen bu mal, hac ve umreye gidecek olanlara sarfedilir.

Kişinin kendisi için hacca gitmeyi vasiyet etmesi ve bunun yerini belirtmesi halinde vasiyetine uygun olarak biri vekil tutulur. Kendi memleketinden veya mîkat yerinden biri onun yerine hacca gönderilir. Eğer mutlak şekilde söyler de mekân belirtmezse, onun yerine mîkattan ihrama girilir. Bu da lafzı, derecelerin en düşüğüne hamletmek demektir. Günümüzde olduğu gibi örf değişir de mîkat yeri belli olmazsa, vasiyet eden kişinin memleketinden biri hacca gönderilir.

Vasiyet Edilen Malda Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet edilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:

I. Vasiyet edilen mal, kendisinden yararlanılması helâl olan mallardan olmalıdır. Çalgı ve kumar aletleri gibi kendilerinden yararlanılması haram olan bir şeyi vasiyet etmek sahih olmaz.

II. Vasiyet edilen malın devredilmesi meşru olmalıdır.

Bu bakımdan kısas hakkı veya şufa hakkı bulunan bir malı vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü bu malın devredilmesi caiz değildir.

Yukarıdaki şartlara binaen şu durumlarda yapılan vasiyet sahih olur:

a. Meçhul olan bir malı vasiyet etmek sahihtir.

Meselâ ana karnında bulunan bir yavru, memelerde olan bir süt, koyunlar üzerinde bulunan yün vasiyet edilirse, sahih olur. Varis bunlarda, miras bırakanın halefi olduğuna göre, kendisine vasiyet edilen de böyledir. Ayrıca vasiyette meçhuliyet geçerlidir.

b. Vasiyet yapılırken ortada olmayan bir mal vasiyet edilirse, vasiyet sahih olur.

Meselâ kişi “Bahçemde olacak meyveleri vasiyet ediyorum” veya “Eğer hayvanım doğursa vasiyet ediyorum” derse, vasiyeti sahih olur. Vasiyette yanılmak mümkün olmakla beraber, halka genişlik ve şefkat olsun diye bu tür vasiyet sahih kabul edilmiştir. Bu bakımdan vasiyet sırasında ortada bulunmayan bir şeyi mülk edinmek, tıpkı selem, musakat ve icar muamelelerinde ortada bulunmayan şeyleri mülk edinmek gibi caizdir. Kişinin sekizinci ayda kuzuları teslim etmek üzere parasını peşin alması veya üç ay önce sulama ve icare akdini yapıp mahsulünü üç ay sonra alması ve bunları mülk edinmesi caiz olduğu gibi, vasiyet esnasında ortada olmayan bir şeyin vasiyet edilmesi ve bunun mülk olması caizdir.

c. Mübhem bir lafızla vasiyet yapmak sahihtir.

Meselâ kişi “Şu iki elbisemden birini vasiyet ettim” dese, vasiyeti olur” Çünkü vasiyet hususundaki bu tür hatalar vasiyetin sıhhatine vermezler. Vasiyet edilen iki elbiseden, hangisinin vasiyet edildiğine mirasçılar karar verir.

d. Malın bizzat kendisi vasiyet edildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilebilir.

Geliri (akarı) olmasa da malın bizzat kendisi vasiyet edilebildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilse vasiyet sahih olur. Geliri olmayan malların bizzat kendisi vasiyet edilebilir, çünkü bu tür mallar icare, iare, ibaha ve benzeri yollarla kendisine vasiyet edilen kişiye gelir getirmek imkânına sahip olabilirler. Bu bakımdan malın bizzat kendisi bir kişiye, o malın geliri veya kullanımını da başka bir kişiye vasiyet edilebilir. Meselâ kişi “Şu ev Zeyd’indir, fakat oturma hakkı Hâlid’indir” diye vasiyet edebilir.

e. Av köpeği, zibil, Sirke yapılmak için sıkılan ve hürmeti olan şarap gibi kullanılması helâl olan necasetleri vasiyet etmek sahihtir. Çünkü bunlar mülk edinmek caizdir, bunları zayi eden sahibine tazminat öder. Ayrıca bunlar miras olarak intikal eder.

Vasiyet Sırasında Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet sıgasının şartlarını şöyle sıralayabiliriz:

A. Vasiyet sarîh veya kinayî bir lafızla olmalıdır.

Meselâ kişinin “Falan için 1000 dirhem vasiyet ettim” veya “Falana benim ölümünden sonra 1000 dirhem verin” veya “Benim ölümünden sonra malımı filana verin” veya “Bu mal benim ölümünden sonra falanıdır” gibi lafızlar sarîh lafızlardır. Sarîh bir lafızla vasiyet gerçekleşir.

Lafız sarîh olduğu için kişinin “vasiyeti kasetmedim” demesine bakılmaz. Dilsiz

bir kişinin anlaşılır bir işareti de sarîh lafız hükmündedir.

Kinayî lafızlarda ise lafızla beraber niyet de gerekir. Çünkü kinayî lafızlar vasiyetten başka mânâlara da gelirler. Meselâ kişinin “Benim bu kitabım Zeyd’indir” demesi kinayî lafızlardandır, onunla beraber niyetin de bulunması gerekir ki -tıpkı alışverişte olduğu gibi- vasiyet akdi gerçekleşsin.

B. Kendisine vasiyet yapılan kişinin de bu vasiyeti kabul etmesi şarttır.

Ancak vasiyet, fakirler ve âlimler gibi umumi sınıflara olursa kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir. Vasiyet eden kişi öldüğünde bu mal âlimlere ve fakirlere taksim edilir.

C. Kendisine vasiyet yapılan kişinin vasiyeti kabul etmesi, vasiyet yapan kişinin ölümünden sonra olmalıdır.

Vasiyet edilen kişi, vasiyet eden ölmeden önce “Vasiyeti kabul ettim” veya “Vasiyeti kabul etmiyorum” derse, onun sözüne itibar edilmez. Zira vasiyet eden kişi ölmeden önce onun hakkı yoktur. Bu durum aynen alışverişten önce şufa hakkını iskat etmeye benzer. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyet yapan şahıs ölmeden önce vasiyeti kabul etse bile, vasiyet yapanın ölümünden sonra reddedebilir veya kabul edebilir. Çünkü red veya kabulde esas olan, vasiyet eden kişinin ölümünden sonra olmasıdır. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi vasiyet yapan şahıstan önce ölürse vasiyet geçersiz olur. Çünkü vasiyet edilen mal, vasiyet yapan kişi ölmeden vasiyet yapılan kişinin mülküne geçmez. Kendisine vasiyet edilen kişi vasiyet edenden sonra ölürse, ölmeden önce de vasiyeti kabul etmiş olursa vasiyet sahîh olur, onun mirasçıları onu kabul veya reddetme hususunda onun yerine geçerler.

Vasiyetin Sınırları

a. En uygun vasiyet, malın 1/3’ini veya daha azını vasiyet etmektir.

Sa’d b. Ebî Vakkas’tan şöyle rivayet edilmiştir: “Veda haccında ölüme yaklaştığım bir hastalıktan dolayı Rasûlullah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki:

“Ey Allah’ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye ulaşmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımdan başka da bana vâris olacak kimse yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3’sini tasadduk edeyim mi?”

“Hayır tasadduk etme!”

“Yarısını edeyim mi?”

“Hayır! 1/3’ini tasadduk et, (hatta) 1/3 de çoktur. Ey Sa’d! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir haîde bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa’d! Allah rızası için sarfettiğin her nafakadan şüphesiz ecir alacaksın. Hatta hanımına yedirdiğin bir lokmadan da ecir alacaksın.”⁵⁷⁷

Vasiyet eden kişi Rasûlullah’ın sünnetine muhalefet ederse, bu vasiyetin hükmü

nedir?

İmam Şafii bu hususta şöyle demiştir:

“Malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek şer’an mekruhtur, fakat vasiyet sahihtir. Ancak-malın üçte birinden fazlası vasiyet edildiğinde bu vasiyet varislerin müsaadesiyle yerine getirilebilir’.

Varisler bu fazlalığı reddederlerse, bu fazlalık hakkındaki vasiyet icma ile geçersiz olur. Çünkü malın üçte birinden fazlası varislerin hakkıdır. Varisler bu fazlalığı kabul ettikleri takdirde vasiyet yerine getirilir. Bu da mal sahibinin $\frac{1}{3}$ ’den fazlasında da tasarruf etmesini geçerli kılar. Vasiyet eden kişinin mirasçıları yoksa ve malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmişse, $\frac{1}{3}$ ’ünden fazlası için yapılan vasiyet geçersiz olur. Çünkü bu mal müslümanların hakkıdır ve onu geçerli sayacak muayyen kimseler yoktur. Bu nedenle Rasûlullah’ın ‘malının $\frac{1}{3}$ ’ini tasadduk et. (Hatta) $\frac{1}{3}$ ’i de çoktur’ sözüne dayanarak vasiyetin malın üçte birinden az olmasının müstehab olduğu söylenmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber’in ‘Varislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır’ sözünden de bu mânâ anlaşılır.

b. Mal, vasiyet sırasında değil, vasiyet edenin öldüğü andan itibaren dikkate alınır. Çünkü vasiyet edilen mal, ancak vasiyet eden kişinin ölümünden sonra mülk edinilebilir. Meselâ kişi 1000 lira vasiyet-etse, vasiyet ettiği zaman malı da 3000 lira olsa, fakat vefat ettiğinde 2000 lirası kalmış olsa, vasiyet 2000 liranın $\frac{1}{3}$ ’i için geçerli olur. Fazlası mirasçıların iznine bağlıdır, izin verirlerse geçerli olur, vermezlerse geçersiz kabul edilir.

c. Vasiyet edilen malın $\frac{1}{3}$ ’i, vasiyet eden kişinin borçları çıktıktan sonra tayin edilir; yani önce kişinin boçları çıkarılır, geriye kalan malın $\frac{1}{3}$ ’i verilir.

“(Miras taksimi) ölünün yaptığı vasiyetten ve borcunun ödenmesinden sonradır.”⁵⁷⁸

Borcun vasiyetten önce geldiği hususunda icma vardır. Kişinin borcu bütün malı kadarsa, yaptığı vasiyet geçerli olmaz. Kişi çeşitli vasiyetler ve teberrular yapmışsa, bunlar da malının $\frac{1}{3}$ ’ini geçiyorsa, mirasçılar bu fazlalığı kabul etmeseler bile onlar şu tertibe göre verilir:

1. Teberruların bir kısmı acil, bir kısma da süreli ise acil olan teberrulann süreli olanlardan önce ödenmesi gerekir. Çünkü acil olarak ödenmesi gereken teberrudan dönülemez, fakat süreli olanlardan dönülmesi mümkündür. Sözelimi bir kişi evini 1000 lira bedelle vakfetse, 1000 lira da vasiyette bulunsa, öldüğünde de terekesi 3000 lira ise vakıf öne alınır, vasiyet ise ilga edilir. Ancak mirasçılar vasiyeti geçerli kabul ederlerse mesele değişir. Çünkü ölüm hastalığı esnasında terekenin $\frac{1}{3}$ ’ünden yapılan teberru geçerlidir.

2. Kişi, teberrulan Ölümünden sonraya bağışlamışsa ve teberrular da malının üçte birinden fazla ise, mirasçılar da bu fazlalığı kabul etmezlerse, teberrular sıraya konularak malın $\frac{1}{3}$ ’ünden ödenir. Meselâ kişi Zeyd’e 100 lira, Halid’e 50 lira,

Amr'a da 50 lira vasiyet etse, malının 1/3'ü de 100 liraya tekabül ediyorsa, Zeyd'e 50 lira, Halid'e 25 lira, Amr'a da 25 lira verilir.

3. Ölüm hastalığı esnasında yapılan vakıf ve sadaka gibi teberrular derhal geçerli kabul edilir.

Bu teberrular malın 1/3'ünü aşıyorsa, teberruların yapılış sırasına göre sıralanırlar, malın 1/3'ü bitinceye kadar onlar sırayla ödenir. Birinciye ikincinin önüne almanın nedeni, birincinin daha kuvvetli olmasıdır. Çünkü en baştaki mirasçıların geçerli sayıp saymamalarına bağlı değildir.

4. Ölüm hastalığında yapılan ve derhal verilmesi gereken teberrular sıraya konulmaz.

Çünkü onların birinin diğerinden öne alınmasının hiçbir nedeni yoktur. Tüm teberrular bir araya getirilir ve malın üçte birinden ödenir.

Mirasçılara Vasiyet Etmek

Vasiyette asıl olan, mirasçı olmayanlara vasiyet yapılmasıdır. Çünkü vasiyetin amacı, kişinin hayattayken yapamadığı, elden kaçırdığı fırsatları telafi ederek sevap kazanıp Allah'a yaklaşmasıdır. Varis ise terekeden payını zaten almaktadır. Fakat kişi mirasçılardan birine vasiyet ettiğinde bunun hükmü nedir?

Şafii mezhebinin en meşhur görüşüne göre mirasçıya vasiyet etmek caizdir. Fakat bu vasiyet, diğer mirasçılar izin verdiğinde yerine getirilir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Şüphesiz Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse varise vasiyet yoktur."*⁵⁷⁹

*"Varise vasiyet caiz değildir. Ancak diğer varislerin bunu geçerli sayması hariç."*⁵⁸⁰

Varis olmayan kişiye malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek, varise vasiyet etmeye kıyas edilerek üçte birden fazlası varislerin iznine bağlanmıştır.

Mirasçılardan birine yapılan vasiyet hususunda, vasiyet yapan kişi hayatta oldukça diğer mirasçıların izin verip vermemesine bakılmaz. Çünkü mal sahibi hayatta oldukça mirasçıların malda hakkı yoktur. Bu bakımdan varise yapılan vasiyeti, vasiyet yapan kişi hayattayken diğer varisler kabul edebilir, vasiyet eden kişi öldükten sonra bundan vazgeçebilirler veya önce reddedip sonra kabul edebilirler.

Kendisine vasiyet yapılan kişinin varis olup olmadığına, vasiyet esnasında değil, vasiyet yapan şahsın ölümü halinde bakılır. Meselâ kişi kardeşine vasiyet ederse, vasiyet esnasında da çocuğu yoksa daha sonra ölmeden önce bir çocuğu dünyaya gelince vasiyet sahih olur ve yerine getirilmesi gerekir; zira erkek çocuk olduğunda, kardeş, mirasçı olmaz.

Mirasçıya yapılan vasiyeti, diğer mirasçıların bir kısmı kabul eder, bir kısmı da reddederse, vasiyet, vasiyeti kabul edenlerin hissesinden yerine getirilir, vasiyeti

⁵⁷⁹ Tirmîzî/2141, Ebu Dâvud/2870

⁵⁸⁰ Darekutni IV /152 (İbn Abbastan)

reddedenlere normal payları verilir. Ancak vasiyet yerine getirilirken, vasiyeti kabul eden miras sahiplerinin hisselerine göre ayarlanır.

Mirasçıya vakfetmek, hibe etmek, onu mirasçılarının hakkı olan bir alacaktan ibra etmek de vasiyet etme hükmündedir. Bütün bunlar, vasiyet eden kişinin ölümünden sonraki mirasçılarının iznine bağlıdır. Bu hüküm ölüm hastalığında yapılan vasiyetler için geçerlidir.

Vasiyetten Dönmek

Vasiyet alışveriş ve nikâh akdi gibi lüzumlu akidlerden değil, caiz akidlerdendir. Bu bakımdan vasiyetlerin tümünden veya bir kısmından vazgeçmek mümkün olduğu gibi, onlarda değişiklik yapmak da mümkündür. Çünkü vasiyet edilen mal, hayatta kaldıkça vasiyet edenin müi-kündedir ve dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir.

Vasiyetten Dönmenin Keyfiyeti

Vasiyetten dönmek, vasiyetten dönmeye delâlet eden lafızlarla olur. Meselâ kişi ‘Ben vasiyetimi bozdum’ veya ‘Vasiyetimi iptal ettim’ veya ‘İnalım mirasçılarınımdır’ derse vasiyetinden dönmüş olur. Vasiyet ettiği malda tasarruf etmek de vasiyetten dönmeye delâlet eder. Meselâ kişi vasiyet ettiği malı satarsa veya mehir olarak verirse veya birine hibe ederse veya borcuna karşılık rehin verirse, bütün bunlar kişinin vasiyetten döndüğüne delâlet eder. Ayrıca şu durumlar da kişinin vasiyetinden döndüğüne delâlet eder:

1. Kişi belli bir buğdayı vasiyet eder, sonra o buğdayı başka bir buğdaya katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder.

Çünkü vasiyet edilen buğdayı diğerinden ayırıp vermek mümkün değildir.

2. Kişi bir yığın buğdaydan bir ölçek vasiyet eder, sonra onu daha temiz bir buğday ile karıştırırsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder. Çünkü vasiyet ettiğimiktari ayırması mümkün değildir.

3. Kişi bir yığın buğdaydan 1 sâ vasiyet eder, sonra da o buğday yığınının, aynı temizlikte bir yığın buğday katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet etmez. Çünkü katılan buğday diğer buğday yığnında bir değişiklik meydana getirmez. Vasiyet edilen buğdaya, daha düşük kalitede bir buğday katarsa, vasiyet yine geçerli olur. Zira bu, vasiyetten sonra meydana gelen bir kusur sayılır ve vasiyete zarar vermez.

4. Kişi bir buğdayı vasiyet eder-sonra onu un yaparsa veya tohum olarak tarlaya saçarsa veya bu unu vasiyet eder sonra onu hamur yaparsa veya bir pamuğu vasiyet eder sonra onu ip yaparsa veya bir ipi vasiyet eder sonra onu kumaş yaparsa veya bir kumaşı vasiyet eder sonra onu elbise diktirirse veya bir arsa vasiyet eder sonra o arsa ü/erine bina yaparsa veya arsaya ağaçlar dikerse, bütün bunlar vasiyetten döndüğü anlamına gelir. Böyle hükmedilmesinin iki sebebi vardır:

- i. Kendisine vasiyet edilen kişi, vasiyet edilen mala sahip olmadan önce bu hakkı ortadan kalkmıştır. Bu durum, vasiyet edilen malın telef olması gibidir.
- ii. Bu ve benzeri tasarruflarda vasiyetten vazgeçme anlamı vardır.

İysâ (Vâsi) Tayin Etmek

Biz vasiyet kelimesinin anlamını izah ederken vasiyet ile iysâ kelimelerinin aynı kökten geldiğini söylemiştik. Fakat fakihler, iysa'yı, baliğ olmayan veya aciz olan kimselerin durumlarına nezaret eden vâsi mânâsında kullanmışlardır. Buna binaen iysâ, kişinin ölmeden önce itimad etliğı bir kimseye; çocuklarına bakmayı, vasiyetlerini yerine getirmeyi, borçlarını ödemeyi ve yanındaki emanetleri sahiplerine iade etmeyi vasiyet etmesi, onun da kabul etmesidir.

Vâsi'nin Tarifi

Vâsi, ölen bir kişinin çocuklarına göz-kulak olmak, ölen kişinin yanında bulunan emanetleri sahiplerine iade etmek, borçlarını ödemek, vasiyetlerini yerine getirmek üzere ölen kişinin hayattayken tayin ettiğı kişidir.

İysâ'nın Hükümü

İysâ'da asıl olan, onun mçndub olmasıdır. Fakat bazı durumlarda vacib olur.

Ezraî şöyle demiştir;

“Eğer çocukların dedesi vâsi ve veli olmaya ehil değılse, babanın ölmeden önce çocuklarına vâsi tayin etmesi vacibdir. Bu vâsinin güvenilir ve işbilir olması da gerekir. Zira çocuklara vâsi tayin edilmezse, zâlim bir kadı veya bir başkası çocukların haklarını, mallarını gasbedebilir. Bu nedenle baba her ne kadar hasta olup ölümle pençeleşiyor olsa da çocuklarının malını muhafaza etmek babanın üzerine vacibdir”.

Bacurî de İbn Kasim üzerine yazdığı haşiyede şöyle diyor:

“Normal durumda (yukarıda zikredilen durumda) vâsi tayin etmek sünnettir. Ancak yerine getirilmesi gereken, şahitleri de olmayan bir hakkı yerine getirmek için vâsi tayin etmek vacibdir. Zira burada vâsi tayin etmemek o hakkın zayi olmasına yol açar”.

Bunlardan anlaşılıyor ki üzerinde başkasının hakları varsa veya kişinin başkaları üzerinde hakları varsa ve şahit de yoksa bu hakların zayi olmaması için vâsi tayin etmek vacib olur. Çünkü vâsi tayin edilmezse bu haklar zayi olur ve ölen kişinin çocukları zarara uğrar. Eğer böyle bir durum söz konusu değılse vâsi tayin etmek müstehab olur.

Vâsi Tayin Etmenin Meşruiyetinin Hikmeti

Vâsi tayin etmenin meşru kılınmasının nedeni, buna ihtiyaç olması ve halkın maslahatlarının gözetilmesidir. Zira insan birtakım alacak-vereceklerini halletmeden ölüm döşegine düşebilir. Meselâ ölüm döşegine düşen kişinin borçları veya alacakları olabilir veya yanında birtakım emanetler bulunabilir veya haklarını ve mallarını koruyamayacak küçük çocukları olabilir, işte böyle durumlarda hakların yerine getirilmesi için vâsi tayin etmek meşru kılınmıştır.

Vâsi’de Bulunması Gereken Şartlar

Vâsi’nin, kendisini vâsi tayin eden kişinin ölümünden sonra onun mallarında tasarruf etme yetkisine sahip olduğunu söylemiştik. Vâsi’nin kendisine devredilen hakları yerine getirmesi için şu şartlara sahip olması gerekir:

a. Mükellef olmalı

Yani akil ve baliğ olmalıdır; zira akü ve baliğ olmayan kişi kendi işlerini yürütme yetkisine bile sahip değildir.

b. Hür olmalı

Zira kölenin hiçbir malda tasarruf etme hakkı yoktur, isterse efendisi vâsi olmasına izin vermiş olsun.

c. Müslüman olmalı

Bir müslümana, kâfirlerden biri vâsi olamaz. Çünkü kâfir sürekli itham altındadır. Allah Teâlâ kâfirleri müslümanlar üzerine veli kılmamıştır.

*“Allah elbette kâfirler için mü’minlerin aleyhine bir yol kılmamıştır.”*⁵⁸¹

*“Ey iman edenler! Sizden olmayanı sakın sırdaş edinmeyin. (Çünkü) onlar sizi saptırmaktan geri kalmazlar ve sizin sıkıntı çekmenizi temenni ederler.”*⁵⁸²

Fakat bir zımmî, diğer bir zımmî’yi veya bir müslümanı vâsi tayin edebilir.

d. Adil olmalı

Adil olmaktan maksat, büyük günahlara yaklaşmamak, küçük günahlarda da ısrar etmemektir. Vâsi tayin edilen kişide zahirî adaletin bulunması yeterlidir, onun içi Allah’a aittir. Bu bakımdan fasığın vâsi tayin edilmesi sahih olmaz. Çünkü vasilik veliliktir ve güvenilir olmayı gerektirir. Fasık ise güvenilir değildir.

e. Tayin edilen vâsi, malda tasarruf yapmaya ehil olmalıdır.

Sefih, hasta, ihtiyar, bunamış, hafıza kaybına uğramış kişiyi vâsi tayin etmek sahih olmaz. Zira bu tür kişileri vâsi tayin etmenin hiçbir faydası yoktur.

Vâsi’de bulunması gereken şartlardan, şu kişileri vâsi tayin etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır:

1. Kör olan bir kişi vâsi tayin edilebilir.

Çünkü gözleri kor olan vâsi, görmenin şart olduğu hususlarda vekil tayin ederek görevini yapabilir.

2. Kadın vâsi tayin edilebilir.

Çünkü kadın malda tasarruf etme yetkisine sahiptir. Hz. Ömer’in, kızı Hz. Hafsa’yı

⁵⁸¹ Nisa: 4/141.

⁵⁸² Âlu İmran: 3/118.

vâsi tayin ettiği rivayet edilmiştir.⁵⁸³

Hatta kadında vasilik şartları mevcutsa, çocuklarına vâsi olmak hususunda başkalarından daha evladır. Çünkü çocuklarına karşı herkesten daha şefkatlidir.

Vâsi Ve İysâ İle İlgili Birtakım Hükümler

Vâsi ve İysâ ile ilgili bazı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Vâsi, kendi yerine başka birini vâsi tayin edemez.

Çünkü birinci vâsi'yi tayin eden kişi, ikinci vâsi'nin tasarrufuna izin vermemiştir. Bu hüküm mutlak olarak vâsi tayin edilmesi halinde veya vâsinin, yerine vekil tayin edemeyeceği şartıyla vâsi tayin edilmesi halinde geçerlidir. Fakat vâsi tayin eden kişi izin verirse, vâsi kendi yerine bir başkasını vâsi tayin edebilir.

b. İysâ'da, bir vakte bağlamak veya bir şeye talik etmek caizdir.

Meselâ kişi “Ben falan adamı, oğlum baliğ oluncaya kada vâsi tayin ettim” veya “Kardeşim gelinceye kadar” veya “Ben ölünce” dese, bu caiz olur. Çünkü iysâ, vasiyet gibi haLaya tahammül eden bir muameledir. Ayrıca iysâ, emirlik gibidir. Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi Mûte savaşı için emir tayin ettikten sonra “Eğer Zeyd şehid olursa, Cafer emîrdir, o da şehid olursa Abdullah b. Revaha emîrdir” demiştir.⁵⁸⁴

c. Kişi, iki şahsı vâsi tayin eder de “Ancak ikisi birden tasarruf edebilir” derse, bunların hiçbirisi tek başına tasarruf edemez. Bu, birinci durumda şarta binâen, ikinci durumda da ihtiyata binaen böyledir.

Eğer kişi vâsi tayin ederken “Onların herbiri tasarruf yetkisine sahiptir” veya “İkisini de vâsi tayin ettim” Veya orbiri benim vâsimdir” dese, ikisi de tek başlarına tasarruf yetkisine sahip olur, çünkü onları tayin eden kişi bu hususta izin vermiştir.

d. İysâ akdi, caiz bir akid olduğundan geri dönmek mümkündür.

Vâsi tayin eden kişi, İsteddiği zaman vâsi'yi azledebilir. Vâsi, tıpkı vekil gibidir. Fakat bu azl, vasiyeti yerine getirmek sadece ona düşmediği takdirde caizdir. Meselâ vâsi, vasilik görevini bıraktığında kendini tayin eden kişinin malının zâlimler tarafından gasbedileceğini veya yağma edileceğini zannediorsa kendini azl edemez; zira hak sahibinin haklarının gözetilmesi, tehlikenin bertaraf edilmesi gerekir.

e. Tayin edilen vâsi'nin, baba ve dede gibi çocuklar üzerinde velilik hakkı olan kişilerden olması gerekir.

Bir babanın, dedeleri hayatta olduğu müddetçe çocuklarına başka vâsi tayin etmesi caiz değildir. Çünkü dedenin veliliği şer'an sabittir ve onun velilik hakkı başkasına devredilemez. Evlendirme hususunda da durum aynıdır; yani dede, oğlunun kızını re'sen evlendirebilir. Baba “Sen benim kızımı evlendiremezsin” diyemez.

f. Çocuk baliğ olduktan sonra vâsi ile ihtilafa düşer ve ‘Sen benim malımı israf

⁵⁸³ Ebu Dâvud/2789

⁵⁸⁴ Buhari 2013.

etmişsin’ derse, vâsi’ye yemin etmesi teklif edilir, eğer yemin ederse israf etmediği kabul edilir. Çünkü o emin bir kişidir.

Eğer çocuk balığ olduktan sonra ‘Vâsi, bana malımı vermedi’ diye iddia ederse, bu hususta çocuğa yemin teklif edilir, eğer yemin ederse mal çocuğa verilir. Bu hüküm şu ayetten anlaşılmaktadır:

“Yetimlere mallarını verdiğiniz zaman, yanlarında şahit bulundurun.” ⁵⁸⁵

Ayrıca vâsi olan kişi eğer malı çocuğa teslim etmişse, bu hususta beyyine bulmakta zorluk çekmez .

En doğrusunu Allah bilir.

FERAİZ

Feraiz İlminin Tarifi

İlim bir şey gerçek olarak hangi sıfatta ise onu o şekilde idrak etmektir. Ayrıca zihnin gerçeğe mutabık olarak hükmetmesine de bazen ilim denir. Nitekim belli kaidelere, açıklanmış fenlere de ilim denilmektedir.

Feraiz kelimesi, fârize kelimesinin çoğuludur ve farzedilmiş anlamına gelir; yani Allah tarafından takdir edilmiştir. Çünkü burada şer’an takdir edilmiş şeyler vardır. Farz kelimesi lügatte takdir etmek anlamına gelir. Şu ayette bu mânâda kullanılmıştır:

“Onlara farz ettiğimizin (takdir ettiğimiz mehirin) yarısı vardır.” ⁵⁸⁶

Farz, şer’an varis olanlar için şeriatta takdir edilen pay demektir. Feraiz ilmi şer’an mirasların fikhî ve her hak sahibine terekeden ne kadar -pay düşeceğini bildiren ilim demektir. Bazıları feraiz ilmini şöyle tarif etmişlerdir: ‘Fıkhî ve hesabî kaidelerle mirasçının terekedeki hakkının ne kadar olduğunu gösteren bir ilimdir’. Feraiz ilmine, mirasların ilmi de denir. Çünkü terekeden varise düşen paya miras denir. Bu isim şu sözden alınmıştır: “Falan başkasına mirasçı oldu”; yani “onun terekesinden bir pay elde etti veya adam onu vefatından sonra bir iş hususunda varis kıldı” demektir. Şu ayet-i kerîmede böyledir:

“Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır.” ⁵⁸⁷

Varis ölen bir kişinin mülkünde ona halef olmaktır.

Mirasçı Olmanın Meşruiyeti

Mirasçı olmanın, miras almanın İslâm’da meşru olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bu Kur’an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Mirasın meşruiyetini inkâr eden bir kimse kâfir olur.

“Ana, baba ve yakınların bıraktıkları terekede erkeklerin hissesi vardır. Ana, baba ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. O terekenin az veya

⁵⁸⁵ Nisa: 4/6.

⁵⁸⁶ Bakara: 2/237.

⁵⁸⁷ Âlu İmran: 3/180.

*çoğundan, bu, farz kılınmış bir paydır.”*⁵⁸⁸

Miras hususundaki ayetler hem mâruf, hem de mirasın meşrûyetini takrir hususunda açıktır

Bu hususta Hz. Peygamber'den birçok hadîs nakledilmiştir. Onlardan bazılarını zikrederim:

*“Miras paylarını (Kur'an'da bildirildiği gibi) ehline veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi bir şey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir.”*⁵⁸⁹

*“Feraiz (ilmini) öğrenin ve halka öğretin...”*⁵⁹⁰

Mirasın meşru olduğu hususunda, ümmet icma etmiştir, hiçbir müslüman buna muhalefet etmemiştir.

Feraiz İlminin Dindeki Yeri

İslâm şariatında miras hükümleri önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü miras meselesi, İslâm nizamının mal hususundaki bir parçasıdır. Neredeyse bunlar Kur'an'da varid olan hükümlerin hepsinden daha fazladır. Hatta bazıları şöyle demişlerdir: ‘Usulid-Din (=akaid ilmi) hariç, feraiz ilmi diğer ilimlerin hepsinden üstündür’.

Feraiz İlmini öğrenmek Ve Öğretmekle İlgili Teşvikler

Hz. Peygamber, müslümanları miras ilmini öğrenmeye teşvik etmiş, onu ihmal edip ondan yüz çevirmekten de sakındırmıştır. Bu hususta şöyle buyurmuştur:

*“Feraiz ilmini öğrenin ve halka öğretin. Ben ölümlü bir kişiyim. Bu ilim gelecekte ortadan kalkacak, fitneler başgösterecektir. Hatta feraiz hakkında iki kişi ihtilafa düşecek, aralarında bu ihtilaflı halledecek bir kişi bulamayacaklardır.”*⁵⁹¹

*“Feraizi öğrenin. Çünkü feraiz ilmi dininizdendir, ilmin yarısıdır ve ümmetimden kaldırılacak ilk ilimdir.”*⁵⁹²

Bazıları ‘Feraiz ilmi, ilmin yarısıdır’ demişlerdir; yani insanın biri hayat, diğeri de ölüm olmak üzere iki hali vardır. Hayat hali namaz, zekât gibi hususlarla, ölüm hali ise miras, vasiyet ve benzeri hususlarla ilgilidir.

Sahabe Ve Fakihlerin Feraiz İlmine Verdikleri Önem

Ashab-ı kiram feraiz ilmine çok büyük önem vererek hem öğrenmiş, hem de öğretmişlerdir.

Hz. Ömer “Feraiz ilmini öğrenin, zira o dininizdendir” demiştir. Sahabîler arasında Ali b. Ebî Talib, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Zeyd b. Sabit gibi zatlar feraiz ilmini iyi bilmekle tanınmışlardır.

Hz. Peygamber, Zeyd b. Sabit'in feraiz ilmindeki bilgisine şahitlik etmiş ve onu bu

⁵⁸⁸ Nisa: 4/7.

⁵⁸⁹ Buhari/6351, Müslim/1615, (İbn Abbas'tan)

⁵⁹⁰ Hâkim, IV/333, (İbn Mes'ud'dan)

⁵⁹¹ Hâkim, IV/333. (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)

⁵⁹² İbn Mâce/2719, (Ebu Hüreyre'den hasen senedle)

ilimde herkesin önüne geçirerek şöyle buyurmuştur:

*“İçinizde feraizi en iyi bilen Zeyd b. Sabit ’tir.”*⁵⁹³

Hiz. Ömer “Kim feraiz ilmini öğrenmek istiyorsa Zeyd b. Sabite başvursun” demiştir.

Zeyd b. Sabit vefat ettiğinde Abdullah b. Ömer şöyle demiştir:

“Bugün Medine’nin âlimi vefat etti”.

Tâbiin-i kiram da bu hususla ashabın izini takip ederek feraiz ilmine önem verip onu hem öğrenmiş, hem de öğretmişlerdir. Tabiin arasında meşhur olan yedi fakih vardır: Said b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Ebubekir b. Haris b. Hişam, Süleyman b. Yesar, Ubeydullah b. Abdullah b. Mes’ud. Bunlar Medine’nin yedi fakihi olarak bilinmektedir. Bunların arkasından da birçok fakih yetişmiştir. Allah hepsinden razı olup geniş cennetlere yerleştirisin. Bizi de onların yolundan gitmeye, hidayetlerinden faydalanmaya müyesser eylesin.

Mirasın Meşruiyetinin Hikmeti

Mirasın meşru kılınmasının birçok hikmeti vardır ve bunlar apaçıktır. Onlardan bazılarını şöyle zikredebiliriz:

A. Miras, insan fitratını mutmain eunek için meşru kılınmıştır.

Çünkü Allah Teâlâ insanda çocuk sevgisi yaratmıştır. Bu nedenle insan, çocuğunu hayatının zîneti, neslinin devamı olarak görür ve onun için bütün gücüyle çalışır yorulur, her türlü meşakkate katlanır. Bu çalışma neticesinde hayat gelişir ve birçok hayır meydana gelir. Eğer din, mirası haram kılsaydı, insanın çalışma isteği yok olur, ruhu daralır, hayatı kararır, çalışmasının anlamsız olduğunu ve çalışmasından sevdiklerinin değil belki sevmediklerinin faydalanacağını düşünerek çalışmaktan vazgeçerdi. Oysa bu durum fitrata aykırıdır. Miras haram kıltnsaydı ve insanlar bu durumda olsalardı, dinin fitrata aykırı davranarak insanın saadetini yok ettiği söylenirdi.

*“Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir.”*⁵⁹⁴

Nitekim Kur’an’ın ifade ettiği gibi; kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, hayvanlar ve ekinlerden meydana gelen arzulara karşı aşırı sevgi beslemek insana gü/el gösterilmiştir.

B. Ailede sosyal dayanışmayı güçlendirmek için meşru kılınmıştır.

Bunun en etkili sebeplerinden biri de mirastır, yardımlaşmadır. Bundaki maslahatlar şayan-i takdirdir.

C. Akrabalık bağlarını güçlendirmek için meşrû kılınmıştır.

Miras sayesinde akrabalık bağları güçlenir, aralarındaki sevgi ve saygı artar.

Feraiz İlminin Kaynağı

⁵⁹³ Tirmizî/3794, İbn Mâce/154, İmam Ahmed, Müsned, 111/241

⁵⁹⁴ Kehf: 18/46.

Feraiz ilminin kaynağı; Kur'an, Sünnet, İcma-ı ümmet ve ashabın ictihadlarıdır.

Feraiz İlminin Gayesi

Feraiz ilminin gayesi, her mirasçıya terekeden ne kadar pay düşeceğini belirtmektir.

Feraiz İlminin Konusu

Feraiz ilminin konusu terekedir.

Terekenin Tarifi

Vefat eden kişinin geride bıraktığı menkul gayr-ı menkul mallar, altın, gümüş ve diğer paralar, eşyalar ve benzeri şeylerin tümüne tereke denir. Bunları hak sahiplerine paylaşmak farzdır.

Miras Hükümleriyle Amel Etmek Farzdır

Miras hükümleri; Kur'an, Sünnet ve İcma-ı ümmetle sabit olmuştur. Miras hükümleriyle amel etmek, tıpkı namaz, zekât ve benzeri emirler gibi farzdır. Bunlar Allah'ın kanunlarıdır. Allah bu kanunlarla hem havassın, hem de avamın maslahatını gözetmiştir. İnsanlar kendi, başlarına düşündükleri şeylerde hayır murad etseler de Allah'ın koyduğu hükümler onlar için daha hayırlıdır, daha yararlıdır.

*“İşte bunlar Allah'ın hududlandır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, Allah'ın hududunu (koyduğu yasaları) çiğnerse, Allah, ebedi kalmak üzere onu cehenneme sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”*⁵⁹⁵

*“Allah ve Kasûlü bir işe rukiim verdikleri zaman mü'min erkeklerle mü'min kadın için kendi işlerinden “dolayı Allah'ın ve Rasûlü'nün hükmüne aykırı olanı seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse şüphesiz o apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır.”*⁵⁹⁶

Tereke'ye Bağlı Olan Haklar

Tereke'ye bağlı olan hakların bazıları diğerinden önce gelir. Bu hakları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ölen kişinin borçları

Alacaklı isterse teçhiz ve tekfinden önce alacağını tahsil edebilir. .

⁵⁹⁵ Nisa: 4/13-14

⁵⁹⁶ Ahzab: 33/36.

2. Ölen kişinin teçhiz ve tekfin masrafları

Ölen kişinin teçhiz ve tekfini, vasiyetini yerine getirmeden ve miras paylaşımından önce gelir. Zira ölünün teçhiz ve tekfini farzdır. Ancak bu hususta cimrilik ve israftan kaçınmak gerekir. Ölen kişinin hanımı veya çocuğu ondan birkaç dakika önce ölürse onların teçhiz ve tekfin masrafları da terekeden karşılanır. Ölen kişi fakir olur da malı teçhiz ve tekfin masraflarına yetmezse, hayatta iken nafakası kimin üzerine ise teçhiz ve tekfin masrafları da onun üzerinedir. Bu da olmazsa, onun teçhiz ve tekfin masrafı beyt'ul-mal'dan karşılanır, eğer beytu'l-mal'dan da karşılanamazsa, onun teçhiz ve tekfin masrafları zenginlerden alınarak karşılanır.

Ölen Kişinin Zimmetine Bağlı Olan Borçlar

3. Ölen kişinin borçları, teçhiz ve tekfinden sonra ödenir ve fakat vasiyetin yerine getirilmesinden ve miras dağıtımından önce gelir. Bu borçlar ister adak, kefarete gibi Allah hakkı olsun, ister para ve benzeri gibi kul hakkı olsun hüküm değişmez. Ancak Allah hakkı, kul hakkından önce gelir.

4. Ölen kişinin vasiyetleri

Borçlar ödendikten sonra kalan malın üçte biriyle vasiyetler yerine getirilir. Vasiyet, Ümmet'in icmâna göre borçlardan sonra, miras dağıtımından önce yerine getirilir,

Kur'an-ı Kerim'de *“Ölünün yaptığı vasiyetten ve borcunun ödenmesinden sonra”* buyrulurken vasiyetin borçtan önce zikredilmesi, vasiyetin borçtan önce yerine getirilmesi gerektiğine delâlet etmez. Belki buna önem verilmesi gerektiğini gösterir. Çünkü mirasçıların vasiyet konusunda gevşek davranmaları mümkündür.

Hiz. Ali şöyle demiştir:

“Rasûlullah, borcun vasiyetten önce ödenmesine hükmetti, oysa siz (Kur'an'da), vasiyeti borçtan önce okumaktasınız”.⁵⁹⁷

5. Miras

Miras, terekeye bağlı olan hakların sonuncusudur, mirasçılar arasında paylaşılması gerekir.

Mirası Paylaşmanın Şartları

Mirası paylaşmanın dört şartı vardır:

1. Mirası bırakan kişinin öldüğü kesin olarak bilinmeli veya hükmen ölü olduğuna karar verilmeli veya takdiren ölü olduğuna hükmedilmelidir.

Bir kişinin takdiren ölümüne hükmetmek şudur: Annesinden ölü doğmuş veya annesi hamile iken öldürülmüş çocuk da ölü olarak çıkarılmış olursa, çocuğun cinayetten önce diri olduğuna hükmedilir, bu da kadını öldürenin bir köle vermesini gerektirir.

Bir kişinin hükmen ölü kabul edilmesi de şudur: Hâkimin, kaybolan bir kişinin

öldüğüne hükmetmesi, onun kesin olarak ölmesi gibidir.

2. Miras bırakan kişi öldükten sonra mirasçının bir an için olsa da hayatta olduğunun kesin olarak bilinmesi gerekir.

3. Mirasçının, ölen kişiye akrabalık yoluyla mı, nikâh yoluyla mı, velâ yoluyla mı bağlandığını bilmek gerekir.

4. Mirasa hak kazandıran durumların ayrıntılı olarak bilinmesi gerekir.

Bu, kadı'nın bilmesi gereken bir husustur. Kadı "Falan adam mirasçıdır" şeklindeki bir şahitliği kabul etmemeli, mirasçı olduğu söylenen kişinin, ölüye yakınlık derecesini tam olarak bilmelidir.

Mirasın Hükümleri Mirasın Üç Hükümü Vardır:

A. Miras bırakan kişi

Başkasının kendisinden miras almaya hakkı olan ölü.

B. Varis

Bu da mirasın sebeplerinden biriyle ölüye bağlanan.

C. Tereke

Ölen kişinin bıraktığı tereke.

Mirasın Sebepleri Sebebin Tarifi

Sebebin lügat mânâsı, kendisi vasıtasıyla başka bir şeye yetişmektir. İstılahı mânâsı ise varlığından varlık, yokluğundan ötürü de yokluk lâzım gelen şeydir.

Miras Kelimesinin Tarifi

Miras ve irs kelimeleri aynı mânâyı ifade ederler. Miras kelimesinin lügat mânâsı 'baki kalan mal' demektir. Masdar mânâsı 'bir şeyin bir kavimden başka bir kavme intikal etmesi' demektir. Bu, varise fiilinin masdarıdır. İrs bazen mevrus yani 'miras olarak elde edilen şey' mânâsına da kullanılır. Turas mânâsında da kullanılır. Bunun lügat mânâsı 'geri kalan' demektir.

"Siz turası (=mirası) helâl-haram ayırmadan yer-yutarsınız." ⁵⁹⁸Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur:

"Bulunduğunuz meşairde vakfelerinizi yapınız. Siz babanız İbrahim'in irs'i (=mirası, âdeti, dininden bir bakiye) üzerinde bulunuyorsunuz." ⁵⁹⁹

İrs (miras) şer'î bir haktır ve tecezzi etmeye (bölünmeye, parçalanmaya) kabiliyeti vardır. Bu hakkın sahibi öldüğünde, onun hakkı başka hak sahiplerine geçer.

Mirasın sebepleri dörttür.

⁵⁹⁸ Feer: 89/19.

⁵⁹⁹ Ebu Dâvud/1919, Tirmizi/883, İbn Mâce/3011, Nesei, V/255

1. Neseb (Soy)

Neseb vasıtasıyla anne-baba mirasçı oldukları gibi erkek ve kızkardeşler, ana-baba bir kardeşlerin çocukları, baba bir olan kardeşlerin çocukları gibi anne ve baba vasıtasıyla ölüye yakın olanlar da mirasçı olurlar.

2. Nikâh

Nikâh ‘sahih olan evlilik akdi’ demektir. Bu evlilikte cinsî münasebet gerçekleşmese dahi eşler birbirleriyle evli sayılırlar. Ric’î talakla boşanan ve iddet bekleyen eşler de birbirine mirasçı olurlar. Fasid bir nikâhla evlenen eşler ise cinsî münasebette bulunmuş olsalar da birbirlerine mirasçı olamazlar. Buna binaen velisiz yapılan nikâh, şahitsiz yapılan nikâh ve muta nikâhı fasid nikâhlardandır, mirasa sebep olmazlar.

3. Velâ

Velâ lugatta yakınlık anlamına gelir. Burada köle âzad etmekten gelen velâ kasdedilmektedir. Zira bir köleyi âzad eden kişi onun velisi olur, yani köle ile onun arasında velâ vardır. Bu, bir asabe’dir, sebebi de âzad edenin, âzad ettiği kişi üzerindeki hakkıdır. Âzad eden kişi bu haktan, âzad ettiği kişiye bağışladığı nimetten ötürü, âzad ettiği köleye -ister erkek, ister kadın olsun- mirasçı olur. Ayrıca âzad eden kişinin asabeleri de âzad edilen köleye mirasçı olabilirler.

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Velâ nedeniyle olan yakınlık, neseb nedeniyle olan yakınlık gibidir.”*⁶⁰⁰ Fakat âzad edilen köle, hiçbir durumda âzad edenin mirasçısı olamaz.

4. İslâm

Bir müslüman ölür de yukarıda zikredilen şartları haiz bir mirasçısı da olmazsa, onun terekesi beyt’ul-mal’a kalır. Bunun delili şu hadîstir:

*“Kim bir yük (çocuk, borç) bırakırsa, o bana aittir. Kim bir mal bırakırsa, o mirasçılarınıdır. Ben mirasçısı olmayanın mirasçısıyım ve diyetini de ben veririm.”*⁶⁰¹

Yani onun borçlarını öder, diyetini veririm. Hiz. Peygamber’in bu mirası şahsı için almadığı malumdur. Hiz. Peygamber, mirasçısı olmayanın mirasını alıp onu müslümanların maslahatı için sarf ederdi. Halife, mirasçısı olmayanın terekesini beyt’ul-mal’a koyabileceği gibi, uygun gördüğü bir kişiye de verebilir; ancak beyt’ul-mal mukaddemdir.

⁶⁰⁰ İmam Ahmed, Müsned, 1/191, 194

⁶⁰¹ Ebu Dâvud/2956, (Mikdarn b. Mâdikerb’den sahih senedle)

Şafii Mezhebinin Müteahhir Uleması'nın Beyt'ul-Mal Hakkındaki Görüşleri

Şafii mezhebinin müteahhir uleması, mirasçısı olmayan kişinin terekesinin beyt'ul-mal'a devredilemeyeceği görüşündedir. Beyt'ul-mal'ın mirasçı olarak kabul edilebilmesi için muntazam olması, yani beyt'ul-mal'da bulunan malların şer'î ölçülere uygun olarak sarfedilmesi gerekir. Oysa bugün beyt'ul-mal muntazam değildir. Hatta onun Hz. İsa gelinceye kadar intizama sokulacağından da ümitsizdirler. Bu nedenle ölen kişinin terekesinin uzak akrabalara verilmesi ve beyt'ul-mal'a devredilmemesi gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hüseyin er-Râhi -ki İbn Muvaffakuddin diye şöhret bulmuştur- Rahabiyye isimli manzumesinde şöyle diyor:

“Mirasın sebebi üçtür: Nikâh, velâ ve neseb. Bunların üçünden başka mirasın sebebi yoktur”.

Dikkat edilirse Beyt'ul-Mal o zaman bile mirasçı olarak sayılmamıştır.

Mirasın Mânileri

Lugatta mâni iki şeyin arasına giren duvar, perde gibi engele denir. İstilahı mânâsı ise “varlığı yokluğu gerektiren, fakat yokluğu ne varlık, ne de yokluk gerektirmeyen şey” demektir. Bunun misali köleliktir. Bir kişide kölelik varsa, köleliğin varlığından ötürü mirasçılığın olmaması gerekir. Fakat kölelik yoksa mutlaka miras verilmesi veya verilmemesi diye bir şey söz konusu olmaz.

Mirasın mânileri üçtür.

A. Köleliğin her çeşidi

Bu, hükmî bir aczdır; zira kişi küfrü sebebiyle bu duruma düşmektedir.⁶⁰² Nitekim bu durum mirasçı olmaya iki taraftan da engeldir; yani köle hiç kimseye mirasçı olamaz. Çünkü mirasçı olması halinde aldığı miras efendisinin olacaktır. Oysa efendisi mirası bırakan kişinin yabancısıdır. Diğer taraftan başkası da köleye mirasçı olamaz, çünkü kölenin malı olmaz. Onun malı efendisininindir. Ancak kısmen hür, kısmen de köle olan kişi bu hükümden istisna edilmiştir, çünkü o hür olduğu zamandaki çalışmasıyla mülk edinebilir ve bu tür köleye mirasçı olunduğu gibi, o da mirasçı olabilir.

B. Katil

Birisini öldüren kişi -ister kasden, ister kazaen öldürmüş olsun- öldürdüğü şahsa mirasçı olamaz. Hatta onun ölümü için emir (hüküm) vermiş, ölümüne sebep olan bir konuda şahitlik etmiş veya onun aleyhine şahitlik yapanı tesviye etmiş olsa da o kişiye mirasçı olamaz. Çünkü kati, nesebi (akrabalığı, yakınlığı) keser, yok eder. Muvalat ise irs'in sebebidir, o kesildi mi mirasçılık ortadan kalkar.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

⁶⁰² Kâfirler savaş esnasında esir düşüklerinde köle edilirdi. (Yayıncının notu).

*“Akrabasını öldüren kişiye (mirastan) bir şey yoktur.”*⁶⁰³

*“Yakınını öldüren katil vâris olamaz.”*⁶⁰⁴

Fakat maktul (öldürülen kişi) katile mirasçı olabilir. Meselâ çocuk babasını yaralasa, bu yara da babasının ölümüne sebep olsa, fakat çocuk babasından önce ölse, babası kendisini öldüren evladına mirasçı olabilir. Çünkü babayı mirastan menedecek bir durum sözkonusu değildir.

C. İslâm ve küfür olmak üzere ayrı dinlere mensup olmak

Bir kâfir bir müslümana, bir müslüman da bir kâfire mirasçı olamaz. Çünkü aralarındaki velâ kesilmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olmaz.”*⁶⁰⁵

İslâm’dan irtidat eden kişi, hiçbir müslümandan miras alamaz, hiçbir müslüman da ondan miras alamaz. Onun malı -ister mürted olduktan sonra kazanmış olsun- ganimet sayılır ve beyt’ul-mal’a aktarılır. Kâfirler ise dinleri değişik de olsa birbirlerine mirasçı olabilirler. Meselâ bir hristiyan bir yahudiye, bir yahudi bir mecusiye, bir mecusi bir putpereste mirasçı olabilir. Zira küfür tek millettir.

*“Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne var? O halde nasıl döndürü-
lüyorsunuz?”*⁶⁰⁶

Fakat fakihler, bu hükümden zımmî kâfiri istisna etmişlerdir; yani zımmî kâfir harbî kâfirden, harbî kâfir de zımmî kâfirden miras alamaz, isterse ikisi de yahudi veya hristiyan olsun. Çünkü aralarındaki yakınlık kesilmiştir.

Erkeklerden Mirasçı Olanlar

Erkeklerden nikâh, neseb ve velâ yoluyla mirasçı olanlar on kısımdır:

1. Ölen kişinin oğlu
 2. Ölen kişinin -ne kadar aşağı inerse insin- oğlunun oğlu
 3. Ölen kişinin-babası
 4. Ölen kişinin -ne kadar yukarı çıkarsa çıksın- baba tarafından dedesi
 5. Ölen kişinin -ana-baba bir veya baba bir veya ana bir- kardeşi
- Her ne kadar payları değişik olsa da Allah Teâlâ kardeşleri mirasçı kılmıştır.
6. Ölen kişinin ana-baba bir olan kardeşinin ve baba bir olan kardeşinin oğlu
- Ölen kişinin anabir kardeşinin oğlu ise zevi’l-erham (uzak akraba) olduğundan miras payı yoktur.
7. Ana-baba bir olan ve baba bir olan amca anne tarafından olan amca ise uzak akraba sayılır.
 8. Ana-baba bir olan amcanın ve baba bir olan amcanın oğlu
- Ana tarafından olan amcadğlı uzak akraba sayıldığından mirastan pay alamaz.
9. Ölen kişi kadınsa, onun kocası
 10. Köleyi âzad eden efendi ve onun asabeleri maddelerdeki sınıflar ayrılırsa onbeş

⁶⁰³ Ebu Dâvud/4564

⁶⁰⁴ Ebu Dâvud/4564

⁶⁰⁵ Buhârî/6383, Müslim/1614

⁶⁰⁶ Yunus: 10/32.

sınıf olur.

Kadınlardan Mirasçı Olanlar

Kadınlardan nikâh, neseb ve velâ sebebiyle mirasçı olanlar yedi sınıftır. Maddelerdeki sınıflar ayrılırsa on sınıf olur. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Ölenin kızı
2. Ölenin -ne kadar aşağı inerse insin- kızının kızı
3. Ölenin annesi
4. Ölenin -baba veya anne tarafından- nineleri
6. Ölenin hanımı veya hanımları
7. Öleni âzad eden kadın.

Tüm Erkek Mirasçıların Birarada Bulunması

Söz konusu tüm erkek mirasçılar birarada iseler onlardan ancak üç sınıf mirasçı olur. Çünkü bu üç sınıf hiçbir zaman terekeden tamamen mahrum olacak şekilde hacbedilemezler. Bu üç sınıf olduğunda, diğer mirasçılar icma-ı ümmetle sakıt olurlar, çünkü onlar hacbolurlar. Bu üç sınıf ise baba, oğul ve kocadır.

Tüm Kadın Mirasçıların Birarada Bulunması

Mirasçı olan kadınların tümü birarada iseler, onlardan ancak beş sınıf mirasçı olabilir. Bunlar ölenin kızı, oğlunun kızı, annesi, ana-baba bir kızkardeşi ve hanımıdır.

Erkek Ve Kadın Mirasçıların Tümünün Birarada Bulunması

Ölen kişinin erkek ve kadın mirasçılarının tamamı birarada iseler, onlardan yalnız beş sınıf mirasçı olur, diğerleri miras alamazlar. Mirasçı olan beş sınıf işe ölenin oğlu, kızı, babası, annesi ve ölen erkekse hanımı, ölen kadınsa kocasıdır.

Bir Mülâhaza

Fakihler Şöyle demişlerdir: Erkeklerden tek bir mirasçı olursa, mirasın tamamını alır, fakat koca ve ana bir olan kardeş bundan istisnadır (ölen kişiyi âzad eden kadın tek başına mirasın tamamını alır),

İrs'in Çeşitleri

İrs farz ve asabe yoluyla olmak üzere iki çeşittir.

Farz'ın Lügat Ve İstılahı Mânâsı

Farz lugatta kesmek, takdir etmek anlamına gelir. Farz'ın ıstılahı mânâsı ise mirasçı için şer'an takdir edilen paydır. Bu pay ancak reâ ile yani geride kalan mirası tekrar vermek suretiyle artar, avl ile de eksilir.

Mirasçı İçin Allah'ın Kitabı'nda Takdir Edilen Paylar.

Allah'ın Kitabı'nda takdir edilen pay; terekenin yarısı (1/2), 1/4'i, 1/8'i, 2/3'si, 1/3'i ve 1/6'i olmak üzere altı tanedir. Şöyle de denebilir: "Terekenin yarısı, 2/3'si, onların yarısı, onların yarısının yarısı". Şöyle de denilebilir: "Terekenin 1/4'i, 1/3'i ve bunların herbirisinin iki misli ve her-birisinin yarısı". Başka şekilde de ifade edilebilir.

İctihad İle Takdir Edilen Pay

Âlimler, Kur'an'da bildirilen bu altı paya bir pay daha eklemişlerdir. Geri kalan malın 1/3'ine, dede ölen kişinin kardeşleriyle, anasıyla, babasıyla, eşlerden birisiyle beraber mirasçı olur. Bunun izahı -Allah'ın izniyle- ileride gelecektir.

Ta'sib'in (=Asebe'nin) Mânâsı

Asebe'nin lügat mânâsı "baba tarafından gelen akraba" demektir. Bu akrabalara asabe denilmiştir, çünkü bunlar ölen kişinin etrafını çevirenlerdir. Bir şeyin etrafını çeviren herşey için bu tabir kullanılır. Meselâ başın etrafını saran, çeviren sarığa asabe denir. Bazıları

"Baba tarafından gelen akrabalara asabe denilmesinin sebebi, onların birbirleriyle takviye edilmesidir" demişlerdir.

Asabe'nin ıstılahı mânâsı ise tek olduğunda terekenin tümünü alan, tek olmadığında ise pay sahiplerinden geri kalanların paylarını alan akrabadır. Ancak pay sahipleri paylarını aldıktan sonra geriye bir şey kalmazsa kendisi sakıt olur.

Pay Sahipleri Mirasta ÖneAlınır

Mirasta asabeler ve pay sahipleri olmak üzere iki sınıf vardır. Pay sahipleri diğerlerine takdim edilir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Miras paylarını (Kur'an'da bildirilen) sahiplerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi bir şey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir."*⁶⁰⁷

Terekenin Yarısını Alan Kişiler Ve Onlarda Bulunması Gereken Şartlar

⁶⁰⁷ Buhari/6351, Müslim/1615, (İbn Abbas'tan)

Terekenin yarısını alan kişiler ve onlarda bulunması gereken şartlar şunlardır: Kadın ölürse kocası onun terekesinin yarısını alır. Ancak ölen karısının -ne kendisinden, ne bir başkasından, hatta ne de zinadan-çocuğu olmaması şartıyla malının yansını alabilir. Bu hükmün delili şu ayettir:

*“Eğer çocukları da yoksa hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı (sizindir).”*⁶⁰⁸

1. Oğulun oğlu -icma-ı ulema’ya göre- oğul gibidir.

Veled kelimesi, hem öz oğulu, hem de torunu kapsar. Lafız burada hem hakikî hem de mecazî mânâda kullanılmıştır.

2. Ölen kişinin kızı

Ölenin kızının terekenin yarısını alması için iki şart vardır:

a. Tek kız olmalıdır.

b. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi bulunmamalıdır.

Bu şartlara sahip olan kız, terekenin yarısını alır. Bunun delili şu ayettir:

*“Eğer (kız çocuk) bir tane ise ona (terekenin) yarısı düşer.”*⁶⁰⁹

3. Ölenin oğlunun kızı

Bu da üç şartla terekenin yarısını alır:

a. Tek olmalıdır.

b. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi bulunmamalıdır.

c. Onunla beraber ölen kişinin -erkek veya kız- çocuğu olmamalıdır.

Ölen kişinin oğlunun kızı bu şartlara sahip olduğunda icma ile terekenin yansını alır.

Şöyle denmiştir: “Oğulun evladı ister erkek, ister kız olsun, mirasta babalarının yerine kaim olurlar”.

4. Ölenin ana baba bir olan kızkardeşi Bu da dört şartla terekenin yarısını alır:

a. Ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya kızının kızı gibi çocukları olmamalıdır.

b. Ölenin, babası ve dedesi gibi mirasçısı olmamalıdır.

c. Tek olmalıdır.

d. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi olmamalıdır. Ölenin kızkardeşinin terekenin yarısını alacağının delili şu ayettir:

*“Eğer bir erkek çocuksuz olarak vefat ederse, yalnız (ana-baba bir veya sadece baba bir olan) bir kızkardeşi varsa, ona, bıraktığı malın (terekenin) yarısı verilir.”*⁶¹⁰

5. Ölenin baba bir olan kızkardeşi

Ölenin baba bir olan kızkardeşinin terekenin yarısını alabilmesi için şu beş şarta sahip olması gerekir: Bu beş şartın dördü yukanda (ana-baba bir olan kızkardeşin şartlarında) geçmişti. Beşinci şart ise ölenin ana baba bir erkek veya ana-baba bir kızkardeşi olmamasıdır. Ölenin baba bir kızkardeşinin bu şartlara sahip olduğunda terekenin yarısını alacağının delili, yukarıda ana-baba bir olan kızkardeşin terekenin yansını alacağına dair zikrettiğimiz ayettir. Çünkü ayette geçen kızkardeş, icma-ı ulema ile hem ana-baba bir olan, hem de baba bir olan kızkardeşe delâlet eder.

⁶⁰⁸ Nisa: 4/12.

⁶⁰⁹ Nisa: 4/11.

⁶¹⁰ Nisa: 4/176.

Terekenin 1/4'ini Alan Kişiler Ve Bunlarda Bulunması Gereken Şartlar

Terekenin 1/4'ini -gerekli şartlara sahip olduktan sonra- alan iki sınıf şunlardır:

1. Ölenin kocası

Kocanın, ölen hanımının terekesinin 1/4'ini alabilmesi için, ölen hanımının, kendisinden veya bir başkasından erkek veya kız çocuğu olmalı veya erkek çocuğunun evladı olmalıdır. Bunun delili şu ayettir: .

“Eğer (hanımlarınızın) çocukları varsa, (bıraktığı terekenin) 1/4'i sizindir.”⁶¹¹

Daha önce miras ve hacb meselesinde, oğulun evladının oğul gibi olduğunu belirtmiştik,

2. Ölenin karısı veya karıları

Ölenin karısı veya kanlan, kocaları çocuksuz olarak öldüğünde terekenin 1/4'ini alırlar. Bunun delili de şu ayettir:

“...Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınız malın 1/4'i eşinizindir.”⁶¹²

Terekenin 1/8'ini Alan Kişiler Ve Bunun Şartları

Ölen kişinin terekesinin 1/8'ini sadece hanımı veya hanımları alabilir. Bunun şartı da ölen, kişinin erkek veya kız çocuğunun olması veya çocuğunun evladı olmasıdır. Bunun delili de şu ayettir:

“Eğer çocuğunuz varsa (bıraktığınız malın) sekizde biri eşinizindir.”⁶¹³

Terekenin 2/3'sini Alacak Kişiler Ve Bunun Şartları

Terekenin 2/3'sini alacak olanlar dört sınıftır. Her sınıfın da birtakım şartları vardır:

1. Ölen kişinin iki veya daha fazla kızı

Ölenin iki veya daha fazla olan kızlarının terekenin 2/3'sini almalarının şartı, onları asabe yapacak kimsenin, yani ölenin oğlunun olmamasıdır. Bu şarta sahip olan kızların terekenin 2/3'sini alacaklarının delili şu ayettir:

“Eğer kız çocukları ikiden fazlaysa terekenin 2/3'si onlarındır.”⁶¹⁴

Kızlar, iki de olsa, ikiden fazla da olsa terekenin 2/3'sini alırlar. Hz. peygamber, Sa'd'ın iki kızına babalarının terekesinin 2/3'sini vermiştir.⁶¹⁵

2. Ölenin oğlunun iki veya daha fazla kızı. Bunlar iki şartla malın 2/3'sini alırlar:

a. Onları asabe yapacak bir kardeşleri olmamalıdır.

b. Ölenin erkek veya kız çocuğu olmamalıdır.

Ölenin oğlunun iki veya daha fazla kızlarının terekenin 2/3'sini alacaklarının delili kıyastır; yani ölenin kız torunları, ölenin kızlarına kıyas edilmiştir veya bunlar benat kelimesinin kapsamına girerler. Çünkü bu lafız hem hakikî hem de

⁶¹¹ Nisa: 4/12.

⁶¹² Nisa: 4/12.

⁶¹³ Nisa: 4/12.

⁶¹⁴ Nisa: 4/11.

⁶¹⁵ Tirmizî/2093, Hâkim, IV/334

mecazîmânâda kullanılmaktadır.

3. Ölenin ana-baba bir olan iki veya daha fazla kızkardeşi Bunlar üç şartla terekenin 2/3'sini alırlar:

- a.** Onları asabe yapacak bir kardeşleri olmamalıdır,
- b.** Ölenin erkek veya kız çocuğu olmamalıdır.
- c.** Ölenin baba veya dede gibi bir mirasçısı olmamalıdır.

“Ölenin ana-baba bir olan iki veya daha fazla kızkardeşlerinin, terekenin 2/3'sini alacaklarının delili şu ayettir:

*Eğer kızkardeşleri iki ise, onlara, bıraktığı malın 2/3'si düşer.”*⁶¹⁶

4. Ölenin baba bir olan iki veya daha fazla kızkardeşi

Bunlar da dört şartla terekenin 2/3'sini alırlar: Üç şartı, yukarıda ana-baba bir olan kızkardeşler hakkında geçmişti. Dördüncü şart ise ölenin ana-baba bir olan erkek, kardeşinin veya ana-baba bir olan bir kızkardeşinin olmamasıdır. Ölenin baba bir olan iki veya daha fazla kızkardeşinin, terekenin 2/3'sini alacağının delili icma'dır; zira icma'ya göre söz konusu ayet sadece ana-baba bir ve baba bir olan kızkardeşler hakkındadır, anabir olan kızkardeşler hakkında değildir.

Cabir b. Abdullah şöyle anlatıyor:

“Ben hastalanmıştım, Rasûlullah ziyaretime geldiğinde beni baygın vaziyette buldu. Sonra beraberinde Ebubekir olduğu halde yaya olarak (tekrar) bana geldiler. Rasûlullah abdest aldı ve abdestinin suyundan (bir miktar) benim başıma döktü. Hemen ayıldım. Sonra

“Ey Allah'ın Rasûlü! Malım hakkında ne karar vereyim veya servetimi ne yapayım?” dedim. Bana hiç cevap vermedi”. Cabir'in dokuz tane kızkardeşi vardı. Nihayet miras ayeti denilen şu ayet nazil oldu;

“Senden (kelâle hakkında) fetva isterler. Onlara de ki:

*“Allah size kelâle hakkında fetva veriyor: Eğer bir erkek çocuksuz olarak vefat ederse, yalnız (ana-baba bir veya sadece baba bir olan) bir kızkardeş varsa, ona, bıraktığı malın yarısı verilir. Kızkardeşi çocuksuz ölürse, erkek kardeş onun mirasçısı olur (malın hepsini alır). Eğer kızkardeşleri iki tane ise, onlara, bıraktığı malın 2/3'si düşer. Eğer erkek ve kızkardeşler mirasçı kalmış ise, erkek, kadının iki hissesi kadar alır. Allah sapıtmamanız için size hükümleri açıklıyor. Allah herşeyi bilendir.”*⁶¹⁷

Cabir b. Abdullah ‘Bu ayet benim hakkımda nazil oldu’ demiştir.⁶¹⁸

Terekenin 1/3'ini Alacak Olanlar Ve Bunun Şartları

Terekenin 1/3'ini alacak olanlar iki sınıftır:

1. Ölenin annesi ölenin annesi iki şartla terekenin 1/3'ine sahip olur:

- a.** Ölen kişinin erkek veya kız çocuğu olmamalı, erkek veya kız çocuğa torunlar da

⁶¹⁶ Nisa: 4/176.

⁶¹⁷ Nisa: 4/176.

⁶¹⁸ Tirmizi/2098

dahildir.

b. Ölenin ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kardeşi olmamalıdır.

Ölenin annesinin, zikredilen şartlara sahip olduğunda terekenin 1/3'ini alacağının delili şu ayettir:

*“Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa ve ana-baba mirasçı olursa, annesine 1/3 vardır.”*⁶¹⁹

2. Ölenin birden fazla olan anabir kardeşleri

Ölenin birden fazla olan anabir kardeşleri -ister erkek, ister kız olsun- terekenin 1/3'ini eşit şekilde paylaşırlar. Burada erkek ile kız arasında fark yoktur. Ölenin birden fazla olan ana bir kardeşlerinin, terekenin 1/3'ini alabilmeleri için şu şartların bulunması gerekir:

a. Ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu, oğlunun kızı gibi bir mirasçısı olmamalıdır.

b. Ölenin baba ve dede gibi mirasçı olacak kimsesi olmamalıdır.

Ölenin birden fazla olan ana bir kardeşlerinin, terekenin 1/3'ini alacaklarının delili şu ayettir:

*“Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3 'inde ortaklırlar.”*⁶²⁰

Ayette geçen ‘1/3'inde ortaklırlar’ ibaresinin zahirinden, 1/3'in aralarında eşit bir şekilde paylaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ölenin kardeşleri bulunduğu halde dede bazen terekenin 1/3'ini alır. Bunun tafsilatı dede ve kardeşler bahsinde -Allah'ın izniyle- beyan edilecektir.

Terekenin 1/6'ini Alacak Olanlar Ve Bunun Şartları

Terekenin 1/6'ini alacak olanlar yedi sınıftır ve herbirinin şartları vardır:

1. Ölenin babası

Ölenin babası, ölenin oğlu veya kızı veya oğlunun oğlu veya oğlunun kızı gibi mirasçıları olduğunda terekenin 1/6'ini alır. Eğer pay sahiplerinden bir şey artarsa onun tamamını alır. Bu hususu -Allah'ın izniyle- ileride açıklayacağız.

2. Ölenin annesi

Ölenin annesi iki şartla terekenin 1/6'ini alır:

a. Ölenin varis olacak dalı (çocukları veya torunları) olmalıdır. (Bunu daha önce de belirtmiştik.)

b. Ölenin kardeşleri olmalıdır.

Ölenin annesi ile babasının -zikredilen şartlar olduğunda- terekenin 1/6'ini alacaklarının delili şu ayettir:

*“(Ölenin) ana ve babasından herbirine, eğer ölenin çocuğu varsa, terekenin 1/6'i vardır.”*⁶²¹

Annenin terekenin 1/6'ini alabilmesinin şartlarından biri de şu ayette zikredilmiştir:

⁶¹⁹ Nisa: 4/11.

⁶²⁰ Nisa: 4/12.

⁶²¹ Nisa: 4/11.

“Eğer (ölenin) kardeşleri varsa, terekenin 1/6’i annesinindir.” ⁶²²

3. Ölenin baba tarafından dedesi

Ölenin baba tarafından dedesi, şu şartla terekenin 1/6’ine sahip olur:

a. Ölenin çocuğu olmalıdır.

b. Ölenin babası olmamalıdır.

Çünkü baba olursa, dedeyi mirastan mahrum eder. Çünkü ölen kişiye baba dededen daha yakındır. Dedenin terekenin 1/6’ini alacağının delili, icma ve *“Ölenin ana ve babasından herbirine, eğer ölenin çocuğu varsa, terekenin 1/6’i vardır”* ⁶²³ ayetidir. Çünkü bazen dedeye de 1/6 verilir.

4. Ölenin ninesi veya nineleri

Nine, ister baba, ister ana tarafından olsun, bir şartla terekenin 1/6’ini alır. O şart ise hine ile beraber, ölenin annesinin bulunmamasıdır. Eğer birisi ölür de nineleri (babasının annesi ve annesinin annesi) hayatta olursa, terekenin 1/6’ini eşit şekilde paylaşırlar. Ancak baba tarafından olan nine, oğlu (ölenin babası) hayattayken mirastan pay alamaz. Zira ‘Ölüye bir vasıta ile bağlanan kişi, o vasıta ortada oldukça mirastan mahrum kalır’ kaidesi vardır.

Ölenin ninesinin veya ninelerinin, şartlar bulunduğu terekenin 1/6’ini alacaklarının delili şu hadîstir:

“Hz. Peygamber, (ölenin) iki ninesine terekenin 1/6’ini verdi”. ⁶²⁴

Kabisa b. Züveyb şöyle rivayet etmektedir:

“Bir nine Ebubekir’e gelerek ondan mirasını istedi. Ebubekir ona

“Allah’ın Kitabı’nda sana hiçbir hisse yok, Rasûlullah’ın Sünneti’nde de sana hiçbir hisse yok; maamafih sen dön de ben (meseleyi) bazı kişilerden soruşturayım” dedi. Ebubekir, (meseleyi) bazılarına sorunca Mugire b. Şube,

“Rasûlullah’ın yanında bulundum; nineye 1/6 hisse verdi” dedi. Ebubekir

“Seninle beraber (bunu duyan) başkası var mı?” diye sordu. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme ayağa kalkarak Mugire b. Şübe’nin sözlerini tekrarladı. Bunun üzerine Ebubekir nineye terekeden 1/6 hisse verdi.

Sonra başka bir nine, Ömer b. Hattab’a gelerek ondan mirasını istedi. Hz. Ömer ona şöyle dedi:

“Allah’ın Kitabı’nda sana hiçbir hisse yok. Fakat (senin alacağın) işte o altıda birdir. Eğer ikiniz bir araya gelerseniz aranızda müsterektir ve hanginiz tek başına bulunursa onundur”. ⁶²⁵

Evet, âlimler, bir nineye 1/6 hisse verileceği, eğer nine iki tane olursa 1/8 hissenin ikisine paylaştırılacağı hususunda icma etmişlerdir.

5. Ölenin oğlunun kızı veya kızları

Ölen kişinin oğlunun kızı veya kızları, üç şart mevcut olduğunda terekenin 1/6’ini alırlar:

a. Ölen kişinin oğlunun kızı veya kızları, ölenin kızıyla beraber olmalıdır (ölen

⁶²² Nisa: 4/11.

⁶²³ Nisa: 4/11.

⁶²⁴ Hâkim, Müstedrek, IV/340

⁶²⁵ Tirmizî/2102

kişinin kızı olmamalıdır).

b. Ölen kişinin erkek çocuğu olmamalıdır.

c. Ölen kişinin oğlunun kızını veya kızlarını asabe yapacak biri, meselâ oğlunun oğlu olmamalıdır.

Bu şartlar bulunduğunda oğulun kızı veya kızları terekenin 1/6'ini alırlar. Rivayet edildiğine göre Ebu Musa'ya Ölünün kızına, oğlunun kızına ve kızkardeşine ait miras hisseleri sorulduğunda Ebu Musa şöyle demiştir: “Terekenin yarısı ölünün kızına, diğer yarısı da kızkardeşine aittir. Abdullah b. Mes'ud'a git (bu meseleyi ona da sor), sanırım o da benim gibi hüküm verecektir!”

Mesele İbn Mes'ud'a sorulup, Ebu Musa'nın cevabı ve onun tarafından gönderildiği haberi verince, Abdullah b. Mes'ud

“Eğer ben oğulun kızını mirastan mahrum edersem, elbette dalâlete düşmüş olurum, hidayete erenlerden olmam!” (diye bir mukaddime ile söze başlayıp şöyle devam etti):

“Bu meselede ben Peygamber'in hükmettiği şekilde hükmederim (ki o da şudur): Ölünün kızı terekenin yansını alır, oğulun kızı da iki 1/3'i tamamlamak için 1/3 alır. Geri kalan (1/3) de kızkardeşin payı olur!”

Ravi Huzeyl şöyle dedi:

“Biz Ebu Musa'ya gelip İbn Mes'ud'un fetvasını kendisine haber verince “Aranızda bu hibr (=büyük âlim) bulunduğu sürece bana bir şey sormayınız” dedi”.⁶²⁶

6. Ölen kişinin baba bir olan bir veya daha fazla kızkardeşleri

Ölenin baba bir olan bir veya daha fazla kızkardeşleri şu şartlar bulunduğunda terekenin 1/6'ini alırlar:

a. Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun kızı gibi mirasçısı olmamalıdır.

b. Ölen kişinin babası, babasının babası gibi mirasçısı olmamalıdır.

c. Ölen kişinin ana-baba bir olan erkek kardeşi olmamalıdır.

d. Ölen kişinin ana-baba bir olan bir kızkardeşi olmamalıdır.

e. Ölen kişinin baba bir olan erkek bir kız kardeşi olmamalıdır.

Bu şartlar bulunduğunda ölen kişinin baba bir olan bir veya daha fazla kızkardeşleri terekenin 1/6'ini alırlar. Bu hükmün delili icma ve kıyastır. Ölen kişinin tek kızıyla beraber, oğlunun kızlarının da miras almalarına kıyas edilmiştir.

7. Ölen kişinin anabir erkek kardeşi veya kızkardeşi

Ölen kişinin anabir erkek veya kızkardeşinin terekeden 1/6 hisse alabilmeleri için şu iki şartın bulunması gerekir:

a. Ölen kişinin, anabir erkek veya kızkardeşini hacb edecek bir yakını olmamalıdır.

b. Ölen kişinin anabir erkek veya kızkardeşi tek olmalıdır.

Eğer birden fazla -iki, üç, dört- olurlarsa, daha önce de belirttiğimiz gibi terekenin 1/3'ini alırlar. Bunun delili şu ayettir:

“Babası, annesi ve evladı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kızkardeşi varsa, vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra onların herbirine terekenin

1/6'ı düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler; hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaklırlar.”⁶²⁷

Mirasçılardan Terekenin 1/3'inin Sahipleri Ve Terekeden Artan Malın 1/3'ini Alacak Olanlar

Terekeden artan malın 1/3'ini şu iki sınıf alır:

I. Ölenin baba tarafından dedesi

Dede, ölenin ana-baba bir olan veya baba bir olan erkek veya kızkardeşleriyle beraber olduğunda, terekeden artan malın 1/3'ini alır.

II. Ölenin annesi

Ölenin annesinin, terekeden artan malın 1/3'ini alması, umeriyyeteyn ve ğareviyyeteyn isimli iki meselede olur. Bu iki meseleye umeriyyeteyn denmesinin sebebi, Hz. Ömer'in terekeden artan malın 1/3'ini ölenin annesine vermiş olmasıdır. Buna ğareviyyeteyn denmiştir, çünkü bu mesele el-Ager denilen yıldız gibi parlak ve meşhur olmuştur. Umeriyyeteyn denen iki mesele şudur:

a) Bir kadının geride kocasını, annesini ve babasını bırakarak ölmesi,

b) Bir erkeğin geride karısını, annesini ve babasını bırakarak ölmesi.

Birinci mesele'de koca terekenin yarısını, anne kalan yarının 1/3'ini alır. Geriye kalan ise babanın olur. Meselâ terekenin tamamı 6 lira olsa, 3 lirasını koca, 1 lirasını anne, 2 lirasını da baba alır.

İkinci mesele'de ise hanım terekenin 1/4'ini, anne geriye kalanın 1/3'ini, baba da geri kalanı alır. Meselâ terekenin tamamı 12 lira olsa, 3 lirasını hanım alır, 3 lirasını da anne alır, geriye kalan 6 lirayı da baba alır.

Anne, birinci meselede 1/6, ikinci meselede 1/4 almaktadır. Fakat fakihler 1/6, 1/4 yerine, Kur'an'ın ibaresine ters düzmemesi için “geriye kalanın 1/3'i” ifadesini kullanmışlardır.

“Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa ana ve babası mirasçı olursa, annesine 1/3 vardır.”⁶²⁸

Bu iki meselede anneye, geri kalan malın 1/3'inin verilmesinin sebebi şudur: Anneye terekenin 1/3'i verilirse, ölen kişinin ilk nesebi olan babadan fazla almış olur; yani baba bir pay alırken anne iki pay almış olur.

İkinci meselede ise baba fazla alır; anne 4 pay alır ki bu terekenin, üçte biridir, baba ise 5 pay alır, bu da terekenin geri kalanıdır.

Erkek ile kadın aynı derecede eşit olurlarsa, şeriatta esas olan kadına erkeğin payının yarısı kadar verilmesidir. Meselâ ölen kişinin hem oğlu, hem de kızı olursa erkek 2, kız ise 1 hisse alır. İşte bu kaideye binaen anneye, baki kalanın 1/3'i verilmiştir. Nitekim Hz. Ömer böyle hükmetmiş, ashabın cumhuru da ona muvafakat etmiştir.

⁶²⁷ Nisa: 4/12.

⁶²⁸ Nisa: 4/11.

Ta'sib'le (Asabe'de) Miras

Daha önce asabe'nin, kişinin erkek akrabaları olduğunu, onlara bu ismin verilmesinin kişiyi çepeçevre sarmış olmalarından, ona kuvvet yerip destek olmalarından kaynaklandığını söylemiştik. Yine asabe tek olduğunda terekenin tümünü, pay sahipleriyle beraber olursa pay sahiplerinin paylarından geri kalanı alacağını söylemiştik.

Asabe çoğuldur, tekili ise asib'dir. Fakat fakihler çoğul olan asabe kelimesini tekil yerine kullanmışlardır. Çünkü asabe tek olduğunda, bir topluluk gibi terekenin tamamını alır.

Asabe Yoluyla Mirasın Meşruiyeti

Asabe yoluyla mirasın meşru olduğuna hem Kur'an, hem de Sünnet delâlet etmektedir.

*“Allah çocuklarınız hakkında, erkeğejki kadının payı kadar pay vermenizi tavsiye eder (emreder).”*⁶²⁹

*“Eğer erkek ve kadın kardeşler mirasçı kalmış ise erkek kadının iki hissesi kadar alır.”*⁶³⁰

Bu iki ayet ölen kişinin oğlunun ve kardeşinin asabe yoluyla mirasçı olduğuna ve bunlardan birinin bulunması halinde ölenin kızkardeşini de asabe yapacağına delâlet eder.

Asabe yoluyla mirasın meşruiyetinin Sünnet'ten delili ise şu hadîstir:

*“Mirası (Kur'an'da bildirildiği gibi) sahiplerine dağıtın. Geriye kalanı da ölenin en yakın erkek akrabasına verin.”*⁶³¹

Asabe'nin Kısımları

Asabe biri neseb'den, diğeri de sebep'den olmak üzere iki kısımdır. Sebep nedeniyle asabe olmak, köleyi âzad etmekle olur. Köleyi âzad eden kişi veya kişiler ortada olmadığı zaman onların asabeleri köleye asabe olurlar. Fakat bunlarla köleyi âzad eden kişinin arasındaki nesebe bir kadın girmemelidir. Ancak burada bu konuya dalmayacağız; zira bu hususun hemen hemen hiçbir örneği mevcut değildir. Bu, geçmiş tarihlerde kalmış bir meseledir ve insanların çoğu bu mesele hakkında bilgiye ‘ muhtaç değildir.

Neseb'den Gelen Asabeler

Neseb'den gelen asabeler, erkek varisler bahsinde saydığımız kişilerdir. Ancak onlardan ölen kadın ise kocası ve ölenin ana bir olan kızkardeşi istisna edilmiştir.

⁶²⁹ Nisa: 4/11.

⁶³⁰ Nisa: 4/176.

⁶³¹ Daha önce geçmişti.

Bunlar pay sahibidirler. Bu bakımdan ölen kişinin babası, dedesi, oğlu, oğlunun oğlu, ana-baba bir olan kardeşi, baba bir olan kardeşi, ana-baba bir olan kardeşinin oğlu, baba bir olan kardeşinin oğlu, ana-baba bir olan amcası, baba bir olan amcası, ana-baba bir olan amcasının oğlu, baba bir olan amcasının oğlu o kişinin asabesi'dir. Ölen kişinin mirasçısı olmaz da asabelerinden biri olursa, terekenin tümünü alır. Eğer ölen kişinin mirasçıları olur, bir de asabesi olursa, asabe terekeden artan malı alır. Asabelerden bir kısmının ise -baba, dede gibi- miras payları vardır.

Neseb'den Gelen Asabe'nin Kısımları

Neseb'den gelen asabe üç kısımdır:

I. Bizzat asabe olan

II. Başkası vasıtasıyla asabe olan

III. Başkasıyla beraber asabe olan Şimdi bunları teker teker inceleyelim.

I. Bizzat Asabe Olan

Bizzat asabe olan, ölünün nesebinden gelen, fakat ölü ile arasında herhangi bir kadın bulunmayan kişidir. Bunların bahsi daha önce geçmişti.

Bizzat Asabe Olan Kişinin Neseb Cihetleri

A. Oğulluk ciheti

Bunlar Ölen kişinin dallarıdır (evlatlarıdır). Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu gibi ne kadar aşağı inerse insan erkek soyu onun asabesidir.

B. Babalık ciheti

Bunlar da ölen kişinin babası, dedesi, dedesinin dedesi gibi asıllarıdır.

C. Kardeşlik ciheti

Bunlar da ölünün babasının dallarıdır. Fakat bunlarla ölen kişi arasındaki nesebe- bir kadın girmez. Meselâ ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeş, ana-baba bir olan kardeşin oğlu, baba bir olan kardeşin oğlu gibi.

D. Amcalık ciheti

Bunlar ölen kişinin dedesinin dallarıdır. Yine onlarla ölen kişi arasında herhangi bir kadın yoktur. Meselâ ana-baba bir olan amca, baba bir olan amca, ana-baba bir olan amcanın oğlu, baba bir olan amcanın oğlu gibi.

Bizzat Asabe Olan Kişinin Mirasçı Olması Şu Temeller Üzerine Bina Edilir

a. Geride kalan cihetin herhangi bir ferdi, kendisinden önceki cihetin bir ferdi olursa mirasçı olamaz.

Çocuklar ve çocukların çocukları varken baba ve dede, babaları varken erkek ve

kızkardeşler, erkek kardeş varken amcalar asabe yoluyla mirasçı olamazlar.

b. Akrabaların tümü baba ve dede, oğul ve oğulun oğlu, kardeş ve kardeşin oğlu, amca ve amcanın oğlu gibi aynı cihetten olursa asabe yoluyla mirasçı olamazlar.

Meselâ ölen kişinin dedesi ve babası hayatta ise dede torunun mirasından asabe yoluyla pay alamaz. Oğulun oğlu, oğulla beraber olursa asabe yoluyla bir şey alamaz. Diğer asabeler de bunlara kıyas edilir. Diğer bir ifadeyle ölen kişiye bir vasıta ile yetişen kişi, o vasıta mevcut oldukça asabe yoluyla mirasçı olamaz.

c. Asabeler, akrabalık yönünden aynı olur da akrabalığın kuvvet derecesinde değişik olurlarsa, miras hususunda en kuvvetlisi diğerlerine takdim edilir.

Meselâ ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşten, ana-baba bir olan amca, baba bir olan amcadan önce gelir.

Câberî, bu kaideyi şöyle ifade etmiştir:

“Önce takdim edilen cihet yoluyla, sonra akrabalık yoluyla, sonra akrabalığın kuvvet derecesiyle, sonra asabe yoluyla mirasçı olur”.

d. Mirasçılar hem cihet, hem derece, hem de derecenin kuvveti açısından eşit olurlarsa, hepsi asabe yoluyla mirasçı olur.

Bu durumda asabelerin tümü -ölen kişinin geride kalan üç oğlu veya ölen kişinin geride kalan dört erkek kardeşi gibi- terekeyi aralarında eşit bir şekilde paylaşırlar.

II. Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmak

Mirastan payı olup da kendisiyle beraber bir erkek kardeşi olan kadın asabe olur ve pay sahipliğinden asabeliğe geçer. Meselâ ölen kişinin kızı, erkek kardeşiyle beraber olursa veya Ölen kişinin ana-baba bir olan kızkardeşi, ana-baba bir olan erkek kardeşiyle beraber olursa asabe olur. Ana bir olan kızkardeşler bu kaideden istisnadır, onlarla beraber olan erkek kardeş bizzat asabe olmadığı için kızkardeşlerini de asabe yapamaz. Başkası vasıtasıyla asabe olanların akrabalık derecesi, akrabalık kuvveti açısından eşit olmalıdır. Bu bakımdan ana-baba bir olan kızkardeş baba bir olan kızkardeşiyle beraber olursa asabe olmaz, yalnız mirasta pay sahibi olur. Çünkü o, baba bir olan kardeşinden akrabalık bakımından daha kuvvetlidir. Ölen kişinin kızı, oğlunun oğluyla beraber olursa asabe olmaz, çünkü onun derecesi torundan daha kuvvetlidir.

Ancak derecenin eşit olması kaidesinden şu durumda olan kişi istisna edilmiştir: Ölen kişinin oğlunun kızları, oğlunun oğlunun oğluyla (erkek torunun oğluyla) beraber olursa, her ne kadar bu torunun akrabalık derecesi onlardan daha zayıfsa da torunun oğlu onları asabe yapar. Ayrıca ölen kişinin iki tane kızı ve oğlunun kızları varsa, iki kız terekenin $\frac{2}{3}$ 'sini alır, oğulun kızlarına terekeden bir şey verilmez. Bu durumdayken ölen kişinin oğlunun oğlunun oğlu olursa, oğlunun kızlarını (yani halalarını) asabe yapar; onlarla beraber terekeden geri kalanı paylaşırlar.

Başkası vasıtasıyla asabe olmanın şartı, terekenin $\frac{2}{3}$ 'sini ve yarısını alan erkek kardeşleriyle beraber olmaktır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

A. Ölen kişinin oğluyla beraber kalan kızları asabe olurlar.

- B.** Ölen kişinin kızlarıyla beraber, oğlunun oğlu olması halinde halalarını asabe yapar.
- C.** Ölen kişinin ana-baba bir olan kızkardeşleriyle beraber ana-baba bir olan erkek kardeşi bulunduğunda, kızkardeşlerini asabe yapar.
- D.** Ölen kişinin baba bir olan kızkardeşleri, ölen kişinin baba bir olan erkek kardeşiyle bulunursa asabe olurlar.

Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmanın Delili

Başkası vasıtasıyla asabe olunabileceğinin delili şu ayetlerdir:

*“Allah çocuklarınız hakkında erkeğe iki kadının payı kadar pay vermenizi tavsiye eder (emreder).”*⁶³²

Eğer erkek ve kadın kardeşler mirasçı kalmışsa erkek kadının iki hissesi kadar alır. (Nisa/176)

Ölen kişinin oğlunun kızları, ölenin kızlarına kıyas edilmiştir. Erkek ve kızkardeşler ibaresi, hem ana-baba bir, hem de baba bir kardeşleri kapsamaktadır.

III. Başkasıyla Beraber Âsabe Olmak

Başkasıyla asabe, kişinin anabir kızkardeşleri veya kızıyla birlikte baba bir kızkardeşleri veya oğlunun kızıdır (kız torunudur).

Ölen kişinin geride iki kızı ve onlarla beraber ana-baba bir veya baba bir olan kızkardeşi kalırsa, iki kız terekenin 2/3'sini pay olarak alırlar, ana-baba bir veya baba bir olan kızkardeş ise geriye kalan malın 1/3'ini asabe yoluyla alır. Bunlar gibi ölen kişinin ana-baba bir olan kızkardeşleri veya baba bir olan kızkardeşleri, oğlunun kızıyla veya kendi kızlarıyla beraber kalırlarsa onlar da terekeyi aynı şekilde paylaşırlar.

Başkasıyla beraber asabe olmanın delili, ölen kişinin kızının, oğlunun kızının ve kızkardeşinin miras payları sorulduğunda İbn Mes'ud'un verdiği cevaptır.- ‘Bu meselede ben Peygamber’in hükmettiği şekilde hükmederim (ki o da şudur):

*“Ölünün kızı terekenin yarısını alır, oğlunun kızı da iki 1/3'i tamamlamak için 1/3 alır. Geri kalan (1/3) de kızkardeşin payı olur.”*⁶³³

Babanın Mirastaki Durumları

Babayı, miras hususunda pay sahipleri ve asabeler arasında zikretmiştik. Babanın mirastaki durumlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Babanın mirastaki birinci durumu, mirastan pay sahibi olmasıdır.

Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu gibi erkek çocuğu olmadığında babası mirasta pay sahibi olur.

⁶³² Nisa: 4/11.

⁶³³ Buhari/6355

2. Babanın mirastaki ikinci durumu ise asabe yoluyla mirastan istifade etmesidir. Ölen kişinin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya oğlunun kızı gibi evlatlan olduğunda babası asabe yoluyla mirastan istifade eder.

Birinci durumun delili şu ayettir:

“Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa ve ana-babası mirasçısı olursa, annesine 1/3 vardır, (geri kalan da babanıdır).”⁶³⁴

İkinci durumun delili ise şu ayettir:

“Ölen kişinin) ana ve babasından herbirine, ölenin eğer çocuğu varsa, terekenin 1/6’i vardır.”⁶³⁵

Anneye 1/3 hisse verildikten sonra, geriye kalan mal babaya aittir. Çünkü Kur’an-ı Kerim anneye 1/3 hisse verdikten sonra, babanın hissesi hususunda sükût etmiştir. Bundan anlaşılır ki geriye kalan malı, baba asabe yoluyla elde eder.

3. Babanın mirastaki üçüncü durumu ise, mirastan hem pay alması, hem de asabe yoluyla istifade etmesidir.

Meselâ ölen kişinin geride-kızı veya oğlunun kızıyla babası da kalırsa, baba mirastan 1/6 pay alır, terekeden artanı da asabe yoluyla alır. Bunun delili şu hadîstir:

“Miras paylarını (Kur’an’da bildirilen) sahiplerine veriniz. Bu paylardan geri kalan bir şey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir.”⁶³⁶

Yukarıda zikrettiğimiz meselede baba, ölen kişiye en yakın erkek olduğundan terekeden 1/6 hisse alır, ölen kişinin kızı da payını aldıktan sonra geriye kalan mal asabe nedeniyle babaya ait olur.

Dedenin Mirastaki Durumları

Dedeyi de hem pay sahipleri, hem de asabeler arasında zikretmiştik. Dedenin de tıpkı baba gibi üç durumu vardır. Dede de bazen mirastan sadece pay alır, bazen sadece asabe nedeniyle mirastan istifade eder, bazen de mirastan hem payı olur, hem de asabe nedeniyle istifade eder. Dede, bu hususlarda aynen baba gibidir. Ancak bazı durumlarda babadan ayrılır,

Dedenin Babadan Ayrıldığı Durumlar

Dede, miras hususunda babadan üç durumda ayrılır:

1. Ölen kişinin, dedesiyle beiaber ana-baba bir veya baba bir olan erkek veya kızkardeşi varsa dedenin durumu babadan ayrılır. Baba aynı durumda olduğunda onları hacbeder (mirastan mahrum eder), dede ise onlarla beraber -ileride geleceği gibi- mirasa ortak olur.

2. Dede, Hz. Ömer’e nisbet edilen ve umeriyyeteyn diye bilinen iki meselede

⁶³⁴ Nisa: 4/11.

⁶³⁵ Nisa: 4/11.

⁶³⁶ Buhari 351 Müslim/1615

babadan ayrılır.

Bu meselelerde anneyle beraber dede mirasçı olursa, anne malın 1/3'ini alır, fakat anneyle beraber baba mirasçı olursa, anne malın tümünün değil, geriye kalanın 1/3'ini alır.

3. Baba anneyi hacbeder, fakat dede anneyi hacbedemez.

Ölen kişinin babası ve babaannesi kalırsa, babaanne oğlu (baba) tarafından hacbolunur, fakat dede onu hacbedemez. Çünkü babaanne ölüye dede vasıtasıyla bağlı değildir. Nitekim dedenin durumu da kendi annesini hacbetmek hususunda baba (=oğlu) gibidir. Çünkü onun (dedenin) annesi de -babaannenin babaya bağlı olduğu gibi- kendisine bağlıdır.

En doğrusunu Allah bilir.

HACB

Hacb Kelimesinin Tarifi

Hacb'in lügat mânâsı menetmektir. Bu yüzden padişahın, hakimın, generalin koruyucusuna hâcib denilmektedir. Hacbedilen ise 'men edilmiş' demektir.

*"Hayır hayır! Muhakkak ki onlar o gün rablerinden hicabda kalacaklar (menedilecekler)."*⁶³⁷

Hacb'in ıstilahî mânâsı ise, ölen kişinin en yakın akrabasının, diğer akrabayı tamamen veya kısmen mirastan mahrum etmesi/menetmesidir. Mirastan kısmen menetmek/mahrum etmek, diğer mirasçının payını azaltmaktır. Bu tarife binaen mirasçı olmayan bir kişinin mirastan menedilmesine ıstilahen hacb denilmez.

Hacb'in Kısımları

Hacb, sıfatlarla ve şahıslarla hacbetmek üzere iki kısma ayrılır:

1. Sıfatlarla Hacbetmek

Mirasçı olan bir kişinin, kendisinde bulunan bir sıfattan dolayı mirastan menedilmesidir. Bu sıfatları Mirasın Mânileri bölümünde zikretmiştik. Bunlar kölelik, kati, küfr ve irtidat'tır. Bu sıfatlarla hacbedilene mahrum denir.

2. Şahıslarla Hacbetmek

Şahıslarla hacbetmek (mirasın tamamından veya bir kısmından menetmek), ölen kişinin en yakınının daha uzak olanı mirastan mahrum etmesidir.

⁶³⁷ Mutaaffifin: 83/15.

Şahıslarla Olan Hacb'in Kısımları

Şahıslarla olan hacb, hacb-ı hirman (tamamen mahrum etmek) ve hacb-ı noksan (kısmen payını azaltmak) olmak üzere iki kısımdır:

A. Hacb-i Hirman (Tamamen Mahrum Etmek)

Hacb-ı hirman, kişinin mirastan tamamen menedilmesidir. Meselâ ölen kişinin bir oğlu, on tane de torunu olâa, bir evlat on torunu hacbeder (mirasın tamamından mahrum eder).

B. Hacb-ı Noksan (Mirastaki Payı Küçültmek)

Hacb-ı noksan, kişinin mirastaki hissesini azaltmak demektir. Meselâ ölen kadının çocuğu varsa, kocasının hissesi malın yarısı yerine, dörtte bire iner.

Hacb-i Hirman İle Hacbolmayan Kişiler

Mirasçılardan baba, anne, oğul, kız, eğer ölen kadın ise, kocası, ölen erkek ise karısı dışındakiler hacb-ı hirman ile hacbolunabilirler. Sayılan altı sınıf ise hacb-i hirman ile hacbolunmazlar (mirastan tamamen mahrum edilmezler).

Hacb-ı Hirman İle Hacbolunan Kişiler

Yukarıda saydığımız altı sınıftan başka bütün mirasçıların hacb-ı hirman ile hacbolunacaklarını söylemiştik. Şimdi hacb-ı hirman ile hacbolunan kişileri teker teker ele alalım:

1. Dede

Dede, ölen kişinin babası hayatta ise mirastan tamamen mahrum edilir, bu dede ister pay suretiyle mirasçı olsun, ister asabe yoluyla mirasçı olsun, isterse de hem pay hem asabe yoluyla mirasçı olsun hüküm değişmez. Çünkü baba, ölen kişiye dededen daha yakındır ve dede ölen kişiye baba vasıtasıyla bağlanır. Nitekim “Ölüye bir vasıta ile bağlanan kişi, o vasıta ortada ise o vasıta ile hacbolunur” kaidesini daha önce zikretmiştik. Buna binaen ölen kişinin babası hayatta olmazsa, dedesi mirastan istifade edebilir.

2. Nine

Ölen kişinin annesi hayatta ise, ninesini hacbeder, ninenin baba veya anne tarafından olmasının farkı yoktur. Aynı şekilde ölenin babası da baba tarafından olan ninesini hacbeder, zira nine, ölen kişiye baba vasıtasıyla bağlanmaktadır. Ölenin hem babası, hem annesi hayatta olursa, nineleri hacbederler.

3. Babanın Ninesi

Ölen kişinin anne tarafından ninesi (anneanne) ile babasının ninesi (babaanne)

kalırsa, anne tarafından olan nine, babanın ninesini hacbeder. Çünkü anne tarafından olan nine babanın ninesinden ölüye daha yakındır. Bu durumda anne tarafından olan nine terekenin 1/6'sini alır. Zira onun yakınlığı iki bakımdan daha kuvvetlidir:

a. Derece itibariyle daha yakındır.

b. Anneden ötürü daha yakındır.

Anne asıldır (köktür), nineler ise annenin dallan mesabesindedir. Fakat ölen kişinin baba tarafından ninesiyle, anne tarafından ninesi kalırsa, babanın annesi daha yakın olur. Ancak Şafii mezhebinin meşhur görüşüne göre babanın annesi, annenin annesini hacbetmez; terekenin altıda birine ortak olurlar. Çünkü ölenin babası bile, annenin annesini hacbetmez. Öyleyse baba vasıtasıyla ölen kişiye bağlanan nine, annenin annesini hacbedemez.

4. Torunlar

Ölen kişinin çocukları, ister erkek, ister kız olsun torunlarını hacbeder. Çünkü torunlar ancak baba veya anneleri vasıtasıyla ölüye bağlanırlar veya baba onlardan daha yakın bir asabedir. Bu, âlimlerin icma ettikleri bir hükümdür.

Aynen bu şekilde ölen kişinin torunları da kendilerinden uzak olanları hacbederler. Ölen kişinin oğlunun kızları ise daha fazla hacbolunurlar; ölen kişinin iki kızı varsa, iki kız, oğlun kızlarını hacbederler. Ancak o torunların beraberinde onları asabe yapacak oğlun erkek evlatlarından biri olmalıdır. Bu erkek evladın derecesinin, onların derecesinden daha aşağı olması durumu değiştirmez.

5. Erkek ve Kızkardeşler

Ölen kişinin erkek ve kızkardeşleri, ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun, isterse anabir olsun şu kişilerle hacbolunurlar:

a. Ölenin babası ile

b. Ölenin oğlu ile

c. Ölenin oğlunun oğlu ile

Bu, âlimlerin icma ile sabit olan bir hükümdür. Çünkü babalık ve oğulluk ciheti, kardeşlik cihetinden öncedir. Bu hükümden dede istisna edilmiştir; zira o, ana-baba bir olan ve baba bir olan erkek ve kız çocukları hacbetmez; onlarla beraber mirasçı olur. Çünkü onlar Ölüye yakınlık derecesinde eşittirler ve ölüye dede vasıtasıyla bağlanmamışlardır. Bununla beraber baba bir olan erkek kardeşlerle, baba bir olan kızkardeşler arasında fark vardır. Zira baba bir kızkardeşler, ana-baba bir olan erkek ve kızkardeşle de hacbolunurlar. Ancak o kızkardeş, öz kız ile veya oğlunun kızı ile bir arada bulunmalıdır. Çünkü bu kızkardeş, başkasıyla beraber olduğunda asabe olur ve ana-baba bir olan erkek kardeş gibi sayılır. Baba bir olan kardeşler de ana-baba bir olan iki kızkardeşle hacbolunur. Ancak onların beraberinde baba bir olan erkek bir kardeş bulunursa, o onları asabe yapar ve o onlarla beraber mirastan geriye kalan kısmı alır.

Ölen kişinin anabir olan kardeşi ise, babasıyla, oğluyla, oğlunun oğluyla hacbolduğu gibi kızıyla, oğlunun kızıyla ve dedesiyle de hacbolunur. Bütün bu hükümler ulemanın icmai ile sabittir.

Ölen kişinin annesi ise, ölenin anabir kardeşini -her ne kadar bu kardeş anne vasıtasıyla ölüye bağlanıyorsa da- hacbetmez. Çünkü ölen kişiye başkası vasıtasıyla bağlananların o vasıta ile hacbolunmalarının şartı, cihetlerinin aynı olması veya başkası vasıtasıyla ölüye yetişilen kimse tek başına kaldığında terekenin tümünü alacak kişi olmasıdır. Meselâ dede ile babanın beraber olması veya nine ile annenin beraber olması veya kardeş ile babanın beraber olması halinde, baba dedeyi, anne nineyi, baba kardeşi hacbeder. Fakat anne çocuğu ile beraber olursa onu hacbedemez. Çünkü anne, annelik sıfatıyla, ana bir olan kardeş de kardeşlik sıfatıyla mirasçı olur. Burada anne tek başına kalsaydı, terekenin tamamını değil, ancak 1/3'ini alırdı.

6. Ana-Baba Bir Veya Baba Bir Kardeşlerin Çocukları

Ölen kişinin kardeşlerinin çocukları şunlarla hacbolunurlar:

a. Ölen kişinin babası ile

Zira ölen kişinin babası, onların babalarını hacbettiğine göre onları haydi haydi hacbeder.

b. Ölen kişinin dedesi ile

Zira dede, baba derecesindedir.

c. Ölen kişinin oğlu ile

Ölen kişinin oğlu, ölen kişinin kardeşlerini hacbettiğine göre, kardeşinin çocuklarını haydi haydi hacbeder.

d. Ölen kişinin oğlunun oğlu ile

e. Ölen kişinin ana-baba bir kardeşi ile

Zira o diğerlerinden daha yakındır.

f. Ölen kişinin baba bir kardeşi ile

Çünkü o da diğerlerinden daha yakındır. Baba bir olan kardeşin oğlu ise bunlarla hacbolunduğu gibi ana-baba bir kardeşin oğlu ile de hacbolunur. Çünkü ikincisi birincisinden daha yakındır, akrabalık derecesi daha kuvvetlidir. Ana bir olan kardeşin çocukları ise zevi'1-erham'dırlar (uzak akraba sayılırlar) ve pay ile mirasçı olmazlar.

7. Ana-Baba bir Amca Veya Baba Bir Amca

Ana-baba bir olan veya anabir olan amca şu kişilerle hacbolunur:

a. Baba ile

b. Dede ile

c. Oğul ile

d. Oğulun -ne kadar aşağı inerse insin- oğulları ile

e. Ana-baba bir olan kardeşiyle

f. Baba bir olan kardeşiyle

g. Ana-baba bir veya baba bir olan kardeşin oğlu ile

h. Kızıyla veya oğlunun kızıyla beraberse ana-baba bir olan kızkardeşle
Çünkü o başkasıyla beraber asabedir ve ana-baba bir olan kardeşin derecesindedir.
Kızıyla veya oğlunun kızıyla beraber olursa baba bir olan kardeşle
Çünkü o başkasıyla beraber asabedir.

i. Amcaların çocukları -ister ana-baba bir, ister baba bir olsunlar- bu saydığımız kişilerle hacbolunurlar, ayrıca şu kişilerle de hacbolunurlar:

Amca, kendi çocuklarını hacbeder,

Ana-baba bir amcanın oğlu, baba bir olan amcanın oğlunu hacbeder.

Kardeşin Oğlu Hiç Kimseyi Asabe Yapmaz

Kardeşin oğlu, kızkardeşini -ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun- asabe yapmaz. Çünkü kardeşin kızı pay sahibi mirasçılardan değildir. O sadece zevi'l-erham'dır (uzak akrabadır).

Hacb-ı Noksan İle Hacbolunan Kişiler

Bütün mirasçılar hacb-ı noksan ile hacbolunabilir. Meselâ koca, ölen hanımının malinin yarısını alır, fakat kadının çocuğu varsa koca terekenin 1/4'ini alır. Kadın, ölen kocasının malinin 1/4'ini alır, eğer adamın çocuğu varsa, kadın terekenin 1/8'ini alır. Anne, ölenin çocuğu veya kardeşleri varsa terekenin 1/3'i yerine 1/6'ini alır. Kardeşin kızı, ölen kişinin kardeşi veya kızıyla beraber olursa, terekenin yansı yerine 1/6'ini alır. Baba bir kızkardeş, ana-baba bir olan kızkardeşle beraber olursa terekenin yarısı yerine 1/6'ini alır. Eğer başka bir erkek çocuk olursa, tek başına bütün terekeye sahip olacakken yansını alır. Diğer mirasçılar da böyledir.

Hacb-ı Hirman İle Hacbolunan Kişi Başkasını Hacb-ı Noksan İle Hacedebilir mi?

Hacb-ı hirman ile hacbolunan kişi (mirastan tamamen mahrum edilen/men edilen kişi), başka birisini hacb-ı noksan ile hacedebilir (miras payını azaltabilir). Meselâ ölen kişi geride dedesini, annesini ve iki tane de ana bir erkek kardeş bırakırsa, dede anabir olan iki kardeşi hacbeder (mirastan mahrum eder), fakat o iki kardeş annenin terekeden payını azaltarak 1/3'ini alacakken 1/6'e düşürürler.

Yine bir kişi ölür de geride annesini, ana-baba bir olan erkek kardeşini ve baba bir olan erkek kardeşini bırakırsa, anne malın 1/6'ini alır, zira kardeşler birden fazladır. Burada her ne kadar ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşi hacbetse de hacbolunan bu kardeş anneyi malın 1/3'ini almaktan 1/6'ini almaya düşürür.

Kendisinde Bulunan Bir Vasıfla Hacbolunan Kişinin Varlığı, Yokluğu Gibidir

Kati, küfr ve kölelik gibi bir sıfattan ötürü hacedilen kişi, başka birini ne hacb-ı

hirman ile ne de hacb-ı noksan ile hacbedemez, çünkü onun varlığı ile yokluğu birdir. Meselâ babasını öldüren oğul ile arine beraber olursa, anne malın 1/3'ini alır; zira babasını öldüren oğlu mirastan mahrum olur ve hiç kimseyi hacbedemez.

Müşerreke-Müşerrike Meselesi

Bu meseleye bu ismin verilmesinin sebebi, ana-baba bir olan kardeşler ile baba bir olan kardeşlerin terekenin 1/3'ine ortak olmalarıdır. Bu meselenin izahı ileride gelecektir. Bu meselenin dört rüknü vardır;

1. Koca
2. Anne veya annenin annesi
3. Ana bir olan iki veya daha fazla erkek ve kızkardeşler
4. Ana-baba bir olan erkek ve kızkardeşler

Nitekim bu husus pay sahipleri ve asabeler bahsinde geçmişti. Bu durumda koca, terekenin yansını, anne 1/6'ini, anabir çocuklar ise 1/3'ini alır, ana-baba bir olan kardeş ise asa bedir; pay sahipleri mirasın tamamını aldıkları için ona mirastan hiçbir şey kalmaz, çünkü o pay sahibi değil asabedir. Asabe kaidesine göre ana-baba bir olan kardeş mirastan istifade edemez. Çünkü pay sahiplerinden geriye bir şey kalmamıştır.

Daha önce asabenin tek basma olduğunda mirasın tamamını alacağını, pay sahipleriyle beraber olursa terekeden geriye kalanı alacağını söylemiştik. Eğer pay sahipleri mirasın tümünü almışlarsa asabenin istifade hakkı düşer. Hz. Ömer de bu mesele kendisine geldiğinde bu şekilde hükmetmiştir. Fakat varisler Hz. Ömer'e müracaat ederek

“Ey mü'minlerin emîri! Farzedelim ki bizim babamız bir taş idi ve denize atıldı. Peki, bizim annemizle, ana bir kardeşlerimizin annesi aynı kadın değil mi?” demişlerdir.

Bazıları Hz. Ömer'e böyle söyleyen kişi Zeyd b. Sabit'tir' demişlerdir. Zeyd b. Sabit ise feraiz ilmi'ni herkesten daha iyi bilen kişiydi.

Hz. Ömer bu sözle ikna olmuş ve terekenin 1/3'ine ana-baba bir olan kardeşlerle, anabir olan kardeşleri ortak etmiştir. Hz. Ömer'in bu hükmüne, sahabe'den bir topluluk de -içlerinde feraiz ilmini bilen Zeyd b. Sabit de vardır- uymuşlar, İmam Şafii de bu görüşü tercih etmiştir. Ayrıca görüldüğü gibi, bu makul bir görüştür, akıl da adalet de bunu gerektirir. Hz. Ömer'e itiraz eden mirasçıların “Farzet ki babamız bir taş idi ve denize atıldı” demelerinden ötürü bu meseleye el-yemmiyye ve'l-hâceriyye de denir.

Dedenin Ve Kardeşlerin Mirası

Dedenin ve kardeşlerin tek başlarına kaldıklarında mirastaki durumları izah edilmişti. Şimdi dede ve kardeşlerin beraber olduklarında mirastaki durumlarını beyan edeceğiz.

Dede ve kardeşlerin beraber bulunması halinde mirastaki durumları hakkında Kur'an ve Sünnet'te bir nass yoktur. Ancak onlar hakkında sahabîlerin çeşitli icthadları vardır, mezhep sahipleri de onlara tâbi olmuştur.

Sahabenin bazıları dede ile kardeşlerin beraber olması durumundaki miras payları hakkında konuşmaktan kaçınmışlardır. Bu hususta Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Kim cehennemine düşmek istiyorsa, dede ile kardeşlerin miras payı hususunda hüküm versin”.

Abdullah b. Mes'ud'un da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Müşkil meseleleri benden sorun, fakat dede meselesinde beni bırakın. Allah dedeyi mülk sahibi kılmamasın ve onu baki bırakmasın (dedenin miras meselesi çok zordur)”.

Ebu Lu'lu, Hz. Ömer'i hançerlediğinde Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Benden üç şeyi ezberleyin:

1. Ben dede hakkında hiçbir şey söylemedim.
2. Ben Kelâle meselesinde hiçbir şey söylemedim.
3. Kendimden sonra hiç kimseyi halife tayin etmedim”.

Biz bu hususta kendiliğimizden bir şey söylemiyoruz. Biz İmam Şafii'nin mezhebine tâbi olarak bu mezhep âlimlerinin kabul ettiği hükümleri naklediyoruz, Allah hepsinden razı olsun. Allah'a güvenerek ve tevfikini dileyerek bu meseleye başlıyoruz:

Kardeşlerle Beraber Olan Dedenin Mirastaki Durumu

Ölen kişinin ana-baba bir veya baba bir erkek ve kızkardeşleriyle, ölenin dedesinin birlikte olması halinde dedenin mirasta iki durumu vardır:

I. Dede ve kardeşlerle beraber, mirasta kadın, koca, kız ve nine gibi bir pay sahibinin olmaması.

II. Dede ve kardeşlerle beraber, mirasta pay sahibi birinin bulunması.

I. Dede Ve Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Olmaması

Bu durumda dede kendisi için daha uygun olan şu iki hükümden birini kabul eder:

a. Terekenin 1/3'ünü alır.

b. Kardeşlerle beraber terekenin 1/3'üne ortak olur.

Bu durumda dede, erkek kardeşlerden biriymiş gibi kızkardeşlerin payının iki katını alır. Bu hüküm, ana-baba bir veya baba bir kardeşlerle beraber bulunması halinde geçerlidir. Anabir olan kardeşler ise dede ile beraber olduklarında miras alamazlar; dede onları hacbeder. Bu hususu hacb konusunda izah etmiştik.

Dedenin Mirasın 1/3'ine Kardeşlerle Beraber Ortak Olmasının (Mukâseme'nin) Daha Faydalı Olduğu Durumlar

Dedenin, mirasın 1/3'ini kardeşlerle paylaşması (mukâseme), dede için şu durumlarda mirasın 1/3'ini almaktan daha faydalıdır:

1. Ölen kişinin arkasında dede ve bir tane kardeş kalmışsa, malın yarısı dedeye, yarısı da kardeşe verilir.
2. Ölen kişinin geride dedesi ve bir kızkardeşi kalmışsa, malın 2/3'si dedeye, 1/3'i de kızkardeşe verilir.
3. Ölen kişinin dedesi ve iki tane kızkardeşi kalmışsa, malın yarısı dedenin, diğer yarısı da iki kızkardeşin olur.
4. Ölen kişinin dedesi ile beraber üç tane de kızkardeşi kalırsa, dedeye iki tane beşte bir, her kızkardeşe de beşte birer hisse verilir.
5. Ölen kişinin dedesi, bir erkek kardeşi, bir de kızkardeşi kalırsa; dede 2, erkek kardeş 2, kızkardeş ise 1 hisse alır.

Dedenin Mirasın 1/3'ini Almasının Daha Faydalı Olduğu Durumlar

Eğer dede ile beraber dedenin iki mislinden fazla kardeş varsa, dedenin mirasın 1/3'ini alması dede için mukâseme'den daha yararlıdır. Bu durumları şöyle sıralayabiliriz:

1. Dede ile beraber üç erkek kardeşin kalması

Burada dede kardeşlerle ortak olursa onun payı terekenin 1/4'ine tekabül eder. Bu durumda dedeye terekenin 1/3'i verilmelidir, çünkü 1/3 dede için daha faydalıdır.

2. Dedenin, bir erkek kardeş ve üç kızkardeşe beraber kalması Bu durumda dedenin 1/3 alması daha faydalıdır.

Dedenin terekenin 1/3'ini almasının daha faydalı olduğu durumları bu şekilde çoğaltmak mümkündür.

Mukâseme İle Terekenin 1/3'ini Almanın Dede İçin Eşit Olduğu Durumlar

Paylaşmakla terekenin 1/3'ini almanın dede için eşit olduğu durumlar, kardeşlerin dedenin iki misli olduğu durumlardır ki bunları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Dedenin iki kardeşle beraber kalması

Bu durumda dedenin paylaşmasıyla, 1/3 alması eşittir.

2. Dedenin dört kızkardeşe beraber kalması

Bu durumda dedenin paylaşmasıyla, 1/3 alması eşittir.

3. Dedenin bir erkek, iki de kızkardeşe beraber kalması

Bu durumda paylaşılırsa dedeye iki hisse düşer ki malın 1/3'i de iki hissedir. Bu bakımdan taksimat ile 1/3 burada eşittir. Paylaşmakla 1/3 eşit olduğunda dedenin 1/3 alması daha evladır, zira o daha kuvvetlidir. Miras meselesinde asabe takdim edilir.

Bazıları

“Mukasemât yönüyle almalı” derken, bazıları da

“Dede muhayyerdir; istediği şekilde alabilir” demişlerdir.

II. Dedeye Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Bulunması

Dede ve kardeşlerle beraber mirasta pay sahibi biri varsa, şu üç durumdan hangisi daha faydalı ise dedeye o tatbik edilmelidir:

a. Taksim etmek

b. Payını aldıktan sonra geri kalan malın $1/3$ 'ünü almak

c. Terekenin $1/6$ 'ünü almak

Dedenin payı, ismen dahi olsa $1/6$ 'den aşağı düşmez.

Paylaşma Şekli

Ölen kadının kocası, dedesi ve erkek kardeşi varsa, koca malın yarısını alır, geriye kalan diğer yarıyı da dede ile kardeş paylaşırlar. Bu durumda herbirinin hissesi terekenin $1/4$ 'ü olur. Böyle bir taksimat, dedenin payını aldıktan sonra geriye kalan malın $1/6$ 'ünü almasından da, bütün terekenin $1/6$ 'ünü almasından da dede için daha faydalıdır.

Ölen koca olsaydı geride-kadın, bir erkek kardeş ve iki tane de kızkardeş kalsaydı, paylaşmak dede için bütün malın $1/6$ 'ünü almaktan veya payını ve geriye kalan malın $1/6$ 'ünü almaktan daha faydalı olurdu.

Paylar Dağıtıldıktan Sonra Geriye Kalan Malın $1/3$ 'ünün Taksimatı

Ölen kişinin annesi, dedesi ve beş tane de kızkardeşi kalırsa, annenin payından sonra geriye kalan malın $1/3$ 'ünü almak dede için daha yararlıdır. Zira anne terekenin $1/6$ 'ünü aldıktan sonra geriye 5 pay kalmaktadır. Oysa dede taksimat yoluyla miras alırsa, payından daha az almış olur. Terekenin $1/6$ 'ünü alırsa, 1 pay almış olur. Fakat geri kalanın $1/3$ 'ünü aldığı zaman hem 1 pay, hem de bir payın $2/3$ 'ünü alır. Bu durumun dede için daha yararlı olduğu açıktır.

$1/6$ 'ın Paylaşılma Şekli

Ölen kadın olur da geride kocası, annesi, dedesi ve iki tane de kızkardeşi kalırsa, terekenin $1/6$ 'ünü almak dede için, diğerleriyle ortak olmaktan ve geri kalanın $1/3$ 'ünü almaktan daha yararlıdır. Bu durumda malın yarısı kocaya, $1/6$ 'i anneye, kalanın $1/6$ 'i de dedeye verilir. Yani dede mirastan taksim yoluyla hisse alırsa, malın $1/6$ 'ünü almış olur. Eğer geri kalanın $1/6$ 'i verilirse dedeye $1/3$ 'ün $1/3$ 'ü verilmiş olur. Oysa diğer iki durum, dedenin terekenin $1/6$ 'ünü almasından daha faydalı değildir. Onun için burada dedeye terekenin $1/6$ 'i verilir, geri kalanın $1/6$ 'i

ise iki kardeş arasında taksim edilir; herbirine $1/6$ 'ın yarısı verilir.

Taksim İle Geriye Kalanın $1/3$ 'nin Eşit Olma Şekli

Söz konusu taksimat şekline izafeten dede için taksimat ile geriye kalanın $1/3$ 'i şu şekilde de eşit olabilir: Ölen kişinin geride annesi, dedesi ve iki tane de kardeşi kalırsa, anne $1/6$ 'ini, dede geriye kalanın $1/3$ 'ini alır, geriye kalan da iki kardeşe verilir. Meselâ terekenin tamamını 18 lira kabul edersek, annenin hissesi 3 lira olur, geriye 15 lira kalır. Dedeye $1/3$ verirsek hissesi 5 Ura olur, dedenin hissesini taksimat yoluyla verirsek yine 5 lira olur. Fakat dede için taksimattan sonra geriye kalanın $1/3$ 'i eksik olur.

Taksim İle $1/6$ 'in Eşit Olma Şekli

Ölen kadın olur da geride kocası, ninesi, dedesi ve bir de kardeşi kalırsa,,kocaya malın yarısı, nineye $1/6$ 'i, bu 2 paydan sonra geriye kalanın $1/3$ 'i de dedeye verilir. Bu da 6 paydan 2 pay olur. Burada dedeye taksimat yoluyla verirsek dedenin payı 1 pay olurdu, diğer pay da kardeşe düşerdi. Eğer ona terekenin $1/6$ 'i verilirse, onun hissesi yine 1 pay olur, burada da $1/6$ ile ortaklaşa aldığından aynı olur.

$1/6$ İle Geriye Kalanın $1/3$ 'nin Eşit Olma Şekli

Ölen kadın-olur da geriye kocası, dedesi, üç tane de erkek kardeşi kalırsa, koca malın yarısını; bütün malı 6 hisse üzerinden hesap edersek koca 3 hissesini alır. Geriye kalan 3 hisseden dedeye $1/6$ verilirse, dedenin payı 1 olur, dedeye geriye kalanın $1/3$ 'i verilirse payı yine 1 olur. Görüldüğü gibi geriye kalanın $1/3$ 'i ile $1/6$ eşittir.

Malın $1/6$ 'ini Veya $1/3$ 'ini Almanın Veya Taksim Etmenin Şekli

Ölen kadın olur da geriye kocası, dedesi, bir de erkek kardeşi kalırsa, malın yarısı kocaya, diğer yarısı da dede ile kardeşe verilir. Malın 6 pay olduğunu farzederek dedeye $1/6$ verirsek dedenin payı 1 olur. Geriye kalanın $1/3$ 'ini verirsek dedenin payı yine 1 olur.

Dedenin Hissesi $1/6$ 'den Düşük Olmaz

Dedenin kardeşlerle bulunması halinde payının altıdabirden aşağı düşmeyeceğini söylemiştik. Pay sahiplen paylarını aldıktan sonra geriye sadece $1/6$ kalmışsa, dede onu alır, kardeşler ise sakıt olur. Meselâ ölenin geride annesi, dedesi, iki tane kızı, bir tane de erkek kardeşi kalırsa, iki kız terekenin $2/3$ 'sini, anne $1/6$ 'ini, dede geriye kalanını $1/6$ 'ini alır, kardeş ise sakıt olur. Pay sahipleri paylarını aldıktan sonra

geriye $1/6$ 'den daha az kalırsa, dede ismen $1/6$ alır, mesele av/edilir (=biraz daha inceltilir). Meselâ ölen kadın olur da geriye kocası, iki kızı, dedesi, bir de erkek kardeşi kalırsa, koca terekenin $1/4$ 'ini, iki kız $2/3$ 'sini alır. Onlar paylarını aldıktan sonra geriye $1/6$ 'den daha az kalır. Bu durumda dede de avl yapılmak suretiyle onu $1/6$ olarak alır, diğer pay sahipleri de paylarını avl yapılmış (inceltilmiş) olarak alırlar. Avl paylarda eksiltme ve artış yapmaktır. Fakat sonuçta her mirasçının payı eksilmiş olur. Meselâ pay sahipleri terekeden paylarını aldıktan sonra geriye hiçbir şey kalmazsa, terekenin $1/6$ 'inin dedeye verildiği farzedilerek avl- yapılır ve erkek kardeş sakıt olur. Meselâ Ölen kadın olur da geride iki kızı, kocası, annesi, dedesi, bir de kardeşi kalırsa, terekenin $2/3$ 'si iki kıza, $1/4$ 'i kocaya, $1/6$ 'i anneye, $1/6$ 'i de dedeye verilir, kardeş ise paysız kalır. İşte böyle paylarda avl yapılarak varisler paylarını avledilmiş olarak alırlar.

Dedenin Kardeşlerle Olan İhtilafı

Dedenin, ana-baba bir veya baba bir olan erkek ve kızkardeşlerle beraber bulunması halinde hükmen -onların kardeşi gibi sayıldığını söylemiştik. Bu durumda kadınları asabe yapar ve kendisi için daha yararlı ise onların payının iki katını alır. Fakat dedenin kardeşlerle beraber bulunması bir durumda meseleyi değiştirir. Ölenin geride dedesi, annesi ve kardeşi kalırsa, anne terekenin geri kalan kısmının $1/6$ 'ini değil, $1/3$ 'ini alır; zira dedenin yerinde bir kardeş daha olsaydı, anne $1/6$ alırdı. Bundan anlaşılacağı üzere bir yerine iki kardeş olsaydı, annenin payını $1/3$ 'den $1/6$ 'e düşürürlerdi. Fakat dede ile bir kardeş, annenin payını $1/6$ 'e düşüremez. Burada dedenin durumu kardeş gibi değildir.

Ölen kişinin geride karısı, annesi, dedesi ve kızkardeşi kalırsa, durum yine böyle olur; kadın $1/4$, anne $1/3$ alır, geriye kalan da dede 2 hisse, kızkardeş 1 hisse almak üzere ikisi arasında paylaşılır.

Dedenin Ana-Baba Bir Ve Baba Bir Kardeşlerle Beraber Bulunması

Dedenin hem ana-baba bir, hem de baba bir olan kardeşlerle bulunması halinde - ister onlarla beraber pay sahibi olsun, ister olmasın- ana-baba bir kardeşlerle baba bir kardeşler aynı derecede sayılır ve dedenin payını azaltırlar. Sonra ana-baba bir olan kardeşler, baba bir olan kardeşleri hacbederler (mirastan menederler/mahrum bırakırlar). Öyleki onlarla beraber dede yokmuş gibi olur. Bu meselelere muade meseleleri denir.

Meselâ ölen kişinin dedesi, ana-baba bir olan bir kardeşi ve baba bir olan kardeşi kalırsa, ana-baba bir olan kardeşle baba bir olan kardeş birleşerek dedenin payını $1/3$ 'e düşürürler, sonra ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşi hacbeder. Çünkü ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşe nisbetle ölüye daha yakındır. Dede ve kardeşlerle beraber pay sahibi biri olursa; yani ölen kişinin dedesi, karısı, ana-baba bir olan kardeşi ve baba bir olan kardeşi kalırsa, terekenin $1/4$ 'ini kadın

alır. Ana-baba bir olan kardeşle baba bir olan kardeş aynı kabul edilir, dede terekenin geri kalan kısmının $1/3$ 'ünü alır. Zira taksimat yapılsa yine bu kadar alır. Geriye kalanı da ana-baba bir olan kardeş alır, baba bir olan kardeş ise bir şey alamaz.

Dede ile beraber ana-baba bir kızkardeş veya kızkardeşler, erkek kardeşler veya baba bir olan kızkardeşler bulunursa, hüküm yine böyle olur; yani ana-baba bir olan kızkardeş veya kızkardeşler erkek kardeşleriyle baba bir olan kızkardeşlerini dedeye karşı kullanırlar. Fakat burada durum daha önceki misalden değişiktir. Çünkü ana-baba bir olan kardeş malın yarısını, ana-baba bir olan kızkardeşler de malın $2/3$ 'ünü alırlar. Bunlardan sonra geriye bir şey kalırsa, onu da baba bir olan kardeşler alır. Geriye bir şey kalmazsa baba bir olan kardeşler bir şey alamaz.

Ana-baba bir olan kızkardeşler paylarını aldıktan sonra geriye bir şeyin kalmamasının misali şudur: Ölenin geride dedesi, iki tane ana-baba bir olan kızkardeşi, bir de baba bir olan erkek kardeşi kalırsa, dede malın $1/3$ 'ünü alır ki bu da taksim edildiğinde ona düşecek olan paya eşittir. Geriye kalan $2/3$ 'ü de ana-baba bir olan iki kızkardeş alır ve baba bir olan kardeşe ise hiçbir şey kalmaz.

Başka bir misal: Ölenin geride anası, dedesi, ana-baba bir olan kızkardeşi ve baba bir olan erkek kardeşi kalırsa, kadın malın $1/4$ 'ünü alır. Dedenin, geriye kalan malın $1/3$ 'ünü alması dede için daha yararlıdır. $1/4$ 'den sonra geriye kalan malın $1/3$ 'ü terekenin yarısı eder ki onu da ana-baba bir olan kızkardeş alır, baba bir olan kardeşlere ise bir şey kalmaz. Eğer dedenin payında ana-baba bir olan kızkardeşe terekenin yarısından az kalırsa dede onu alır, kızkardeşe bir şey kalmaz. Bunun misali de şudur: Ölen kadın olur da geride kocası, dedesi, ana-baba bir olan iki erkek kardeşi kalırsa, terekenin yarısını koca alır. Ana-baba bir olan kızkardeş baba bir olan iki erkek kardeşi dedeye karşı kullanırsa dedenin $1/6$ veya geri kalanın $1/3$ 'ünü alması dede için daha kârlı olur Yarıdan ve $1/6$ 'den sonra geriye malın $1/3$ 'ü kalır, onu da ana-baba bir olan kızkardeş alır. Oysa bu, yandan daha azdır. Baba bir olan erkek kardeşler ise sakıt olur, çünkü onlara terekeden bir şey kalmamıştır. Bazen baba bir olan kardeşlere, ana-baba bir olan kızkardeşin payından bir şey kahr. Bunun misali dört zeyd meselesidir. Bu mesele Zeyd b. Sabit'e nisbet edildiği için ez-Zeydiyyâtü'l-Erbâa denilmiştir. Şimdi bu dört meseleyi beyan edelim:

I. Mesele

Buna el-aşeriyye meselesi de denir. Bu meselede ölen kişinin geride dedesi, ana-baba bir olan kızkardeşi ve baba bir kardeşi kalmıştır. Burada dede için en kârlı olan taksimattır; dede 2 hisse, baba bir olan kardeş de 2 hisse, ana-baba bir olan kızkardeş ise 1 hisse alır. Fakat ana-baba bir olan kızkardeş dedeyi işin içinden çıkarır, sonra baba bir olan kardeşin hissesini dedeye saydıktan sonra onun hissesini alır. Ona burada terekenin yarısından sonra geriye ne kalırsa o düşer. Meselâ tereke 10 lira olursa, dede 4 lira, ana-baba bir olan kızkardeş 5 lira alır ki bu terekenin yarısıdır, baba bir olan kardeş ise geriye kalan 1 lirayı alır.

II. Mesele

Bu meseleye el-Mes'eletü'l-İşriniyye denir. Bu meselede ölen kişinin geride dedesi, ana-baba bir olan kızkardeşi ve baba bir olan iki tane kızkardeşi kalmıştır. Burada da dede için kârlı olan taksimattır. Terekeyi 10 hisse üzerinden farzederek dede 4 hisse alır, ana-baba bir olan kızkardeş terekenin yarısını ahr, geriye kalan malı da baba bir olan iki kızkardeş alır. Terekenin 20 lira olduğunu düşünürsek, 8 lirasını dede, 10 lirasını ana-baba bir olan kızkardeş, geriye kalan 2 lirayı da baba bir olan iki kızkardeş alır.

III. Mesele

Bu meseleye Muhtarâtu'z-Zeyd adı verilir. Bu meselede ölenin geride annesi, dedesi, ana-baba bir olan bir kızkardeşi, baba bir olan bir erkek kardeşi ve baba bir olan bir kızkardeşi kalmıştır. Burada malın $1/6$ 'ini anne alır. Çünkü kızkardeşler birden fazladır. Dedenin ise taksimatta almasıyla annenin payından sonra geriye kalanın $5/1$ 'ini alması eşittir. Böylece dede geri kalanın $1/3$ 'ini alır. Ana-baba bir olan kızkardeş, erkek kardeşi ile kızkardeşini dedeye karşı kullanır, sonra, malın yarısını alır, geriye kalan malı da baba bir olan erkek kardeşle baba bir olan kızkardeş alır; erkek kardeş 2 hisse, kızkardeş ise 1 hisse alır. Terekenin 54 lira olduğunu farzederek, anne 9 lira alır, çünkü malın $1/6$ 'i bu kadardır. Dede 15 lira alır, bu da malın geri kalan kısmının $1/3$ 'idir. Ana-baba bir olan kızkardeşler, baba bir olan erkek kardeş ile baba bir olan kızkardeşi dedeye karşı kullanarak 27 lira alırlar ki bu terekenin yarısıdır. Bunlardan sonra geriye 3 lira kalır; 2 lirasını baba bir olan erkek kardeş, 1 lirasını da baba bir olan kızkardeş alır.

IV. Mesele

Bu meseleye Tis'iniyyetu'z-Zeyd adı verilir. Burada ölen kişiden geriye annesi, dedesi, ana-baba bir olan kızkardeşi, baba bir olan iki erkek kardeşi ve baba bir olan bir kızkardeşi kalmıştır. Burada anne $1/6$ alır, dede annenin payından sonra geriye kalanın $1/3$ 'ini alır. Bu, dede için taksimattan ve $1/6$ almaktan daha kârlıdır. Ana-baba bir olan kızkardeş malın yarısını alır. Geriye kalan malı da baba bir olan erkek kardeşler ahr. Terekenin tamamını 90 lira kabul edersek annenin hissesi 15 liradır ki bu, malın $1/6$ 'idir. Dedenin hissesi 25 liradır ki bu da annenin payından sonra geriye kalan malın $1/3$ 'idir. Ana-baba bir olan kızkardeşin payı ise 45 liradır ki bu da terekenin yansıdır. Geriye kalan 3 liranın 2 lirasını baba bir olan erkek kardeş, 1 lirasını da baba bir olan kızkardeş alır.

Ekderiyye Meselesi

Âlimler şöyle demişlerdir:

“Kızkardeşe -ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun- dede ile beraber muade meselelerinden başka pay verilmez, ancak eî-Ekderiyye meselesi bundan hariçtir”.

el-Ekderiyye meselesi şudur: Ölen kadının geride kocası, annesi, ana-baba bir veya baba bir kızkardeşi ve dedesi kalmıştır. Buna el-Ekderiyye denilmesinin sebebi, ashabın feraiz ilmini en iyi bilen olan Zeyd b. Sabit’in fikrini bulandırmasıdır. Bu bakımdan el-Ekderiyye bulanık (karışık) olan mesele demektir.

Bazdan ise şöyle demişlerdir:

“Bu meseleye el-Ekderiyye isminin verilmesinin sebebi, ölen kadının Ekder kabilesinden olmasıdır”. Allah hakikati daha iyi bilir.

Bu meselede koca, terekenin yarısını, anne $1/3$ 'ünü alır. Koca ile annenin payı çıktıktan sonra $1/6$ kalır. Bu durumda dede için en iyi olan kalan $1/6$ 'ı almasıdır. Zira dedenin hissesinin $1/6$ 'den az olmaması gerektiğini söylemiştik. Burada kıyasen kızkardeş pay alamaz, çünkü geride bir şey kalmamıştır. Kızkardeş, tıpkı ana-baba bir olan erkek kardeşin durumuna düşmüş oluyor, kızkardeşin yerinde erkek kardeş olsaydı o da hiçbir şey alamayacaktı. Fakat Şafii mezhebinin âlimleri bu meselede kızkardeşe terekenin yarısını vermişler ve bunu pay olarak kabul etmişlerdir. Çünkü kızkardeşin asabeliği dede ile ortadan kalkar ve onu hacbedecek (mirastan mahrum edecek) bir kimse de yoktur. Ancak Şafii mezhebi âlimleri bu hükümden sonra kızkardeşin payını dedenin payına katarak 2 payın dede ile kızkardeş arasında taksim edilmesine; ona malın $1/3$ 'ünün veya $2/3$ 'ünün verilmesine hükmetmişlerdir.

Bunu da aralarındaki asabeliği dikkate alarak kızkardeşin dedenin üç misli almaması için yapmışlardır.- Çünkü kızkardeşin dededen üç kat fazla alması doğru değildir. Çünkü ikisi dedeye nisbeten aynı derecededirler. İşte bu nedenle Şafii uleması her iki tarafı da gözeterek bu meseleyi bu şekilde hükme bağlamışlardır. İşte buna binaen koca terekenin yarısını, anne $1/3$ 'ünü, dede $1/6$ 'ünü, kızkardeş de yarısını alır. Bu paylarla mesele avledilir ve onların payları inceltilerek artırılır. O zaman kocaya malın yansı düşer ki bu 3 paydır. Anneye $1/3$ 'i düşer, bu da 2 paydır. Dedeye $1/6$ düşer ki bu 1 paydır. Geriye kalanın yarısı da kızkardeşe verilir, bu ise 3 paydır. Böylece paylar 9'a ulaşır. Sonra dede ile kızkardeşin payları birleştirilir ve dede 2 hisse, kızkardeş de 1 hisse alır. (Mesele avledilmek suretiyle) tereke 27 hisseye ayrılır. Bunun yarısı avl yapılmış olarak kocaya, $1/3$ 'i avl yapılmış olarak anneye verilir ki bu 6 hissedir. Geriye kalan 12 hisseden 4'ü kızkardeşe, 8'i de dedeye verilir. Bu hüküm asabe yapmak kaidesi gereğince verilmiştir. Bu, dede ile beraber bulunan kızkardeşin mirasının aslıdır. Allah hakikati daha iyi bilir.

Hünsa-ı Müşkil'in Mirası

Hünsa kelimesi, inhinâs kökünden gelmekte ve kırılmak, katlamak, kırıtmak mânâlarına gelir. Müşkil kelimesi ise şekele emru şükülen maddesinde alınmıştır ve eşkele ‘iş karıştı, açıklanmadı’ anlamına gelir.

Hünsa-ı müşkil'in ıstılahı mânâsı ise bir insanda hem erkeklik, hem de kadınlık uzvunun bulunmasıdır veya bir insanda bulunan cinsel organın erkeğine de, kadminkine de benzememesi ve o mahalden sidik çıkmasıdır.

Hünsa'nın Kısımları

Hünsa, biri hünsa-ı müşkil, diğeri hünsa-ı gayr-ı müşkil (müşkil olan ve olmayan hünsa) olmak üzere iki kısma ayrılır.

Hünsa-ı gayr-ı müşkii (müşkii olmayan hünsa), kendisinde erkeklik veya kadınlık sıfatlarından birinin ağır bastığı kişidir. Meselâ erkeklik tarafı ağır basan, evlenen ve çocuğu olan kişi kesin olarak erkek kabul edilir. Kadınlık tarafı ağır basan, evlenip hamile kalan kişi de kesin olarak kadın kabul edilir.

Hünsa-ı müşkil ise erkeklığı veya kadınlığı belli olmayan kişidir. Bu tür kişilerin erkeklik veya kadınlık tarafının tercih edilmesinin alâmetlerini fakihler saymışlardır. Meselâ menisi gelirse erkek olduğu kabul edilir, hayız görürse kadın olduğu kabul edilir veya kadınlara ilgi duyarsa erkek olduğu, erkeklere ilgi duyarsa kadın olduğu kabul edilir.

Bugün tıb o kadar ilerlemiştir ki artık bir kimsenin hünsa-ı müşkii olarak kalma ihtimali çok azdır. Fakat doktorların erkeklik veya kadınlık tarafının hangisinin ağır bastığına karar veremedikleri bir durum olursa, bu hünsa-ı müşkil'dir.

Hünsa-ı Müşkil'in Miras Durumu

Bir kişi hünsa-ı müşkii olursa, baba, ana, dede ve nine olması söz-konusu değildir. Zira bunlardan biri olursa miras durumu apaçık ortaya çıkar. Hünsa-ı müşkil'in karı veya koca olması sahih olmaz. Bu durumda hünsa-ı müşkil'in miras durumu şu cihetlerden birine göre takdir edilir: Evlatlık cihetiyle, kardeşlik cihetiyle, amcalık cihetiyle veya velâ yoluyla.

İzahlar

1. Hünsa-ı müşkil'in mirastaki payı -erkek veya kadın olmasıyla-değişmiyorsa ve mirasçılar da -erkek olsun, kadın olsun- bundan etkilenmiyorsa, tereke normal şekilde (tabii mecrasında) taksim edilir. Bunun nasıl olduğunu izah etmiştik.

Meselâ mirasçılar anne, ana-baba bir olan kardeş ve anabir olan hünsa'dan ibaretse, miras sanki hünsa yokmuş gibi taksim edilir. Çünkü hünsa'nın, ister erkek, ister kadın olsun burada payı değişmez. O her durumda terekenin 1/6'ini alır. Çünkü annenin çocuğu -ister erkek, ister kaduî olsun- terekenin 1/6'ini alır. Ortada birden fazla kardeş olduğu için anne de 1/6 alır. Geriye kalan malt ise asabe sıfatıyla ana-baba bir olan kardeş alır.

2. Hünsa'nın erkek veya olması halinde bir sıfatıyla miras alacak, diğersıfatıyla da miras alamayacak olursa, hünsa'nın durumu (erkeklik veya kadınlığı)

kesinleşinceye kadar kendisine mirastan pay verilmez veya mirasçılarla anlaşığı takdirde anlaşığı miktar verilir.

Kadın mirasçılarının bazıları erkek, erkek mirasçılarının da bazıları kadın olup mirastan pay alamayacak olsalardı, hünsa'ya mirastan birşey verilmezdi. Meselâ ölen kişinin geride hanımı, amcası ve kardeşinin hüsa bir çocuğu kalmışsa, kadın $\frac{1}{4}$ alır, hünsa'nın erkek veya kadın olması onun payını etkilemez. Amcaya ise hünsa'nın durumu müşkii oldukça bir şey verilmez; zira hünsa erkek kabul edilirse amca mirastan mahrum edilir. Bu durumda hünsa-ı müşkil'e de mirastan bir şey verilmez, çünkü onun kadın olması söz konusudur ve kardeş kızının mirasta hissesi yoktur.

Bu durumda terekenin üç tane $\frac{1}{4}$ 'i bekletilir; hünsa erkek çıkarsa o malı kendisi alır, kız çıkarsa o malı amca alır.

3. Hünsa'nın kadın veya erkek olması miras payını değiştirirse ve hünsa ile beraber olan mirasçılarının payları da değişirse, bu değişiklik dikkate alınarak mirasın bir kısmı taksim edilir, geri kalan kısım ise hünsa'nın durumu açığa çıkıncaya kadar bekletilir. Hünsa'nın durumu kesinleşince duruma göre miras payları dağıtılır veya hünsa diğer mirasçılarla anlaşıncaya kadar tereke bekletilir.

Meselâ ölen kişinin geride bir oğlu, bir de hünsa-ı müşkil çocuğu kalırsa, hünsa'nın erkek olması halinde tereke iki kardeş arasında eşit bir şekilde taksim edilir. Hünsa kız olursa tereke'nin $\frac{2}{3}$ 'si erkek çocuğa, $\frac{1}{3}$ 'i de kıza verilir. Bu durumda hünsa kız olarak kabul edilir ve tereke'nin $\frac{1}{3}$ 'i verilir, hünsa'nın erkek olma ihtimali de dikkate alınarak erkek kardeşe malın yarısı verilir. Tereke'den geriye kalan ise hünsa-ı müşkil'in durumu kesinleşinceye kadar bekletilir; hünsa erkek çıkarsa o malı alır, kadın çıkarsa o malı erkek kardeşi alır. Eğer hünsa'nın durumu açığa çıkmazsa, kardeşiyle anlaşarak geriye kalan o malı paylaşırlar.

